

LAHTI

TILINPÄÄTÖS 2017

Tilinpäätös 2017

Kaupunginhallitus 26.3.2018

Sisällysluettelo

TOIMINTAKERTOMUS.....	5
Olennaiset tapahtumat toiminnassa ja taloudessa	6
Kaupunginjohtajan katsaus.....	6
Hallinto ja siinä tapahtuneet muutokset.....	7
Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys	12
Olennaiset muutokset kaupungin toiminnassa ja taloudessa.....	14
Henkilöstö.....	15
Ympäristötekijät.....	16
Hyvinvoinnin edistäminen.....	20
Muut ei taloudelliset asiat	23
Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä.....	23
Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä muista toiminnan kehittymiseen vaikuttavista seikoista.....	24
Selonteko sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä.....	27
Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus	29
Tilikauden tuloksen muodostuminen.....	29
Toiminnan rahoitus.....	30
Rahoitusasema ja sen muutokset	31
Kokonaistulot ja -menot	32
Konsernin toiminta ja talous	33
Konsernitilinpäätökseen sisältyvät yhteisöt.....	33
Konsernin toiminnan ohjaus.....	34
Olennaiset konsernia koskevat tapahtumat.....	34
Arvio konsernin todennäköisestä tulevasta kehityksestä.....	34
Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä.....	34
Konsernin tytäryhteisöjen tavoitteiden toteutuminen.....	35
Konsernitilinpäätös ja sen tunnusluvut	36
Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet	42
Asiaa koskeva sääntely.....	42
Tilikauden tuloksen käsittely	42
Talouden tasapainottamistoimenpiteet.....	42
TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN	43
Strategisten mittareiden toteutuminen	44
Strategian kärkihankkeiden toteutuma 2017.....	46
Yhdistymisavustuksen käyttö vuonna 2017	46
Käyttötaloulosan toteutuminen	60
Sitovat määrärahat.....	60
Konsernihallinto.....	61
Sivistyksen palvelualue.....	64
Kaupunkiympäristön palvelualue	67
Tuloslaskelmaosan toteutuminen.....	69
Investointien toteutuminen	71
Rahoitusosan toteutuminen.....	77
Sitovuustasojen ylitykset	78
Yhteenvedo määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta	80
TILINPÄÄTÖSLASKELMAT	81
Lahden kaupungin laskelmat.....	82
Tuloslaskelma.....	82
Rahoituslaskelma	83
Tase	84
Lahden kaupunki tunnusluvut	86
Lahti-konserni laskelmat	87
Tuloslaskelma.....	87
Rahoituslaskelma	88
Tase	89
Lahti-konserni tunnusluvut	91

LIITETIEDOT	93
Tilinpäätöksen liitetiedot	94
Konsernitilinpäätöksen liitetiedot.....	114
Tunnuslukujen laskentakaavat	126
Taseyksiköiden tilinpäätökset	129
Taseyksiköiden sitovuustasojen ylitykset	151
KÄYTETYT KIRJANPITOKIRJAT JA TOSITELAJIT	153
TILINPÄÄTÖKSEN ALLEKIRJOITUKSET	155

TOIMINTAKERTOMUS

Olennaiset tapahtumat toiminnassa ja taloudessa

- Kaupunginjohtajan katsaus
- Hallinto ja siinä tapahtuneet muutokset
- Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys
- Olennaiset muutokset kaupungin toiminnassa ja taloudessa
- Henkilöstö
- Ympäristöasiat
- Hyvinvoinnin edistäminen
- Muut ei taloudelliset asiat
- Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä
- Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä muista toiminnan kehittymiseen vaikuttavista seikoista

Selonteko kaupungin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

- Tilikauden tuloksen muodostuminen
- Toiminnan rahoitus

Rahoitusasema ja sen muutokset

Kokonaistulot ja -menot

Konsernin toiminta ja talous

- Konsernitilinpäätökseen sisältyvät yhteisöt
- Konsernin toiminnan ohjaus
- Olennaiset konsernia koskevat tapahtumat
- Arvio konsernin todennäköisestä tulevasta kehityksestä
- Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä
- Konsernin tytäryhteisöjen tavoitteiden toteutuminen
- Konsernitilinpäätös ja sen tunnusluvut

Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet

- Asiaa koskeva säätely
- Tilikauden tuloksen käsittely
- Talouden tasapainottamistoimenpiteet

Olennaiset tapahtumat toiminnassa ja taloudessa

Kaupunginjohtajan katsaus

Suomi on viime vuoden aikana noussut lähes kymmenen vuotta kestäneestä taantumasta. Myönteinen kehitys on näkynyt Lahdessa yritysten hyvinä uutisina, työllisyyden paranemisena ja mm. matkailijamäärien hyvänä kehityksenä. Työttömyyden väheneminen on kuitenkin ollut maan keskiarvoa hitaampaa. Asuntotuotanto on pysynyt hyvin korkealla tasolla. Lahden väestönkasvu on jatkunut, vaikka käytävissä olevien ennakkotietojen mukaan väestönkasvu hidastuikin edellisestä vuodesta. Talouskehitys näkyi myös verotuloissa, jotka ylittivät alunperin arvioidun.

Suomen 100-vuotiaan itsenäisyyden juhluvuosi oli esillä Lahdessa lukuisilla eri tavoilla. Suomi100 oli vahvana teemana seitsemännen kerran Lahdessa järjestetyissä hiihdon maailmamestaruuskisoissa. Lahdessa vuonna 1987 aloitettu Kansallisen veteraanipäivän valtakunnallinen pääjuhla palasi Suomen juhluvuonna takaisin Lahteen.

Ehkä kauaskantoisin asia Lahdessa vuonna 2017 olivat korkeakoulujärjestelyt. Vuoden aikana tehtiin päätökset Lahden ammattikorkeakoulun liittymisestä Lappeenrannan teknillisen yliopiston (LUT) konserniin ja samalla LUT:n toiminnan laajentamisesta Lahdessa. Lahdesta muodostuu täysipainoinen yliopistokaupunki, mitä kuvastaa LUT:n valmisteilla oleva nimenmuutos Lappeenrannan-Lahden teknilliseksi yliopistoksi. Lamk, LUT ja toimintaansa Lahdessa laajentava Helsingin yliopisto muodostavat vahvan pohjan maakunnan menestykselle.

Kaupungin toiminta muuttui hyvin merkittävästi vuoden 2017 alussa, kun vastuu kaupunkilaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta siirtyi Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymälle. Kaupungin organisaatiossa tähän reagoitiin luopumalla toimiala-ajattelusta ja siirtymällä yhden kaupungin toimintaorganisaatioon, jossa kaupunki toimii mahdollisimman pitkälle yhtenä kokonaisuutena. Strategista kehittämistyötä ja sisäisiä tukipalveluja koottiin yhteen, ja vastuu palveluista on suurelta osin kahdella palvelu-alueella. Järjestelyyn liittyi myös kaupungin organisaatiolle ja sotetoiminnalle yhteisten tukipalveluiden (ateriapalvelut ja laitoshuoltopalvelut) siirtäminen kaupungin ja hyvinvointiyhtymän yhteisiin yhtiöihin.

Lahden kaupungin taloudellinen tulos vuodelta 2017 oli selvästi etukäteen arvioitua parempi, noin 17,2 miljoonaa euroa alkuperäisen talousarvion mukaisen -1,7 miljoonan sijasta. Toimintakate oli 1,7 miljoonaa alkuperäistä talousarviota heikompi, mikä tarkoittaa, että kaupungin omassa toiminnassa pystyttiin lähes kompensoimaan hyvinvointiyhtymän 8 miljoonalla eurolla ylittynyt laskutus. Kilpailukykyso-
pimus, mm. lomarahojen väliaikainen leikkaus ja työajan

pidennys, heijastuivat alentavasti kaupungin menotasoon, mutta valtio vähensi hyödyn täysimääräisesti kaupungin valtionrahoituksesta. Vuosikatteeksi muodostui 60,7 miljoonaa euroa. Suurimmat tekijät myönteisessä tuloksessa, kun verrataan alkuperäiseen talousarvioon, olivat verotulojen ja rahoitustuottojen ylitykset. Erityisesti verotuloissa on osittain kyse kertaluoteisista eristä, jotka eivät heijastu tähän vuoteen.

Kaupungin investointitaso pysyttelee edelleen korkeana, vuoden 2017 bruttoinvestointien toteutuma oli 68,0 milj. euroa. Koulujen ja päiväkotien isoja uus- ja korvausinvestointeja on meneillään useita. Lisäksi investointeja kasvattavat kaupungin panostukset eteläisen kehätien (Vt 12) rakentamiseen. Kaupungin omaan toimintaan otetut lainat olivat vuoden 2017 lopussa 256,0 miljoonaa euroa eli 2 140 euroa asukasta kohden. Koko konsernin lainamäärä vuoden lopussa oli alustavan tiedon mukaan 1 098 miljoonaa euroa.

Bruttoinvestoinnit olivat 68,0 milj. euroa ja investointitulot 30,5 milj. euroa. Investointimenot jäivät 10 milj. euroa alle talousarvion ja investointitulot ylittivät talousarvion 12,9 miljoonalla eurolla. Investointituloja nostivat etupäässä ammattikorkeakoulun osakekannan myynti LUT:lle sekä konsernin sisäiset kiinteistö- ja muut järjestelyt.

Joulukuussa 2017 hyväksyttiin vuosina 2018–2022 toteutettava toiminnan ja talouden tasapainottamisohjelma, jolla vahvistetaan kaupungin talouden perustaa. Ohjelma sisältää 10 hankekokonaisuutta, jotka tehostavat toimintaa 20 miljoonalla eurolla vuoteen 2022 mennessä. Ohjelman tuottamat investointisäästöt ovat 45 miljoonaa euroa. Ohjelman lähtökohtana ovat toimintatapojen ennakkoarvioinnit rakenteelliset uudistukset, joilla voidaan välttää palveluiden karsinnat ja pitkäjänteistä kehittämistä uhkaavat leikkaukset.

Vuoden 2017 toiminta rakentui Lahden ja Nastolan yhdistymisen yhteydessä päätetylle kaupungin strategialle, jonka uudistyo käynnistettiin vuoden lopussa. Strategian kärkivoitteista vuonna 2017 yli 90 prosenttia toteutui osin tai kokonaan. Strategian uudistustyössä tähdätään nyt aiempaa terävämpiin vaikuttavampiin kärkitoimenpiteisiin, joihin voidaan keskittää enemmän panostusta.

Jyrki Myllyvirta
kaupunginjohtaja

Hallinto ja siinä tapahtuneet muutokset

Huhtikuussa järjestettyjen kuntavaalien myötä muodostuneen uuden kaupunginvaltuuston toimikausi alkoi 1.6.2017.

Lahden ja Nastolan yhdistymissopimuksen mukaan yhdistymishallitus sellaisenaan muuttui kaupunginhallitukseksi 1.1.2016 ja toimi kaupunginhallituksena siihen asti, kun uusi kaupunginvaltuusto valitsi kaupunginhallituksen kesäkuussa 2017.

Kaupunginhallituksen alaisuudessa toimivat elinvoima- ja työllisyysjaosto, konserni- ja tilajaosto sekä osallisuuden ja hyvinvoinnin jaosto.

Kaupunginvaltuusto

Valtuusto vastaa kunnan toiminnasta ja taloudesta.

Valtuuston tulee:

- 1) päättää kunnan ja kuntakonsernin toiminnan ja talouden keskeisistä tavoitteista sekä konserniohjauksen periaatteista;
- 2) päättää hallinnon järjestämisen perusteista;
- 3) päättää talouden, rahoituksen ja sijoitustoiminnan perusteista sekä hyväksyä talousarvio;
- 3 a) päättää kunnan ja kuntakonsernin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteista;
- 4) päättää kunnan palveluista ja muista suoritteista perittävien maksujen yleisistä perusteista;
- 5) päättää kunnan liikelaitokselle asetettavista toiminnallisista ja taloudellisista tavoitteista;
- 6) päättää takaussitoumuksen tai muun vakuuden antamisesta toisen velasta;
- 7) valita jäsenet kunnan toimielimiin, jollei jäljempänä toisin säädetä;
- 8) päättää luottamushenkilöiden taloudellisten etuuksien perusteista;
- 9) valita tilintarkastajat;
- 10) hyväksyä tilinpäätös ja päättää vastuuvapaudesta; sekä
- 11) päättää muista valtuuston päätettäviksi säädettyistä ja määrättyistä asioista.

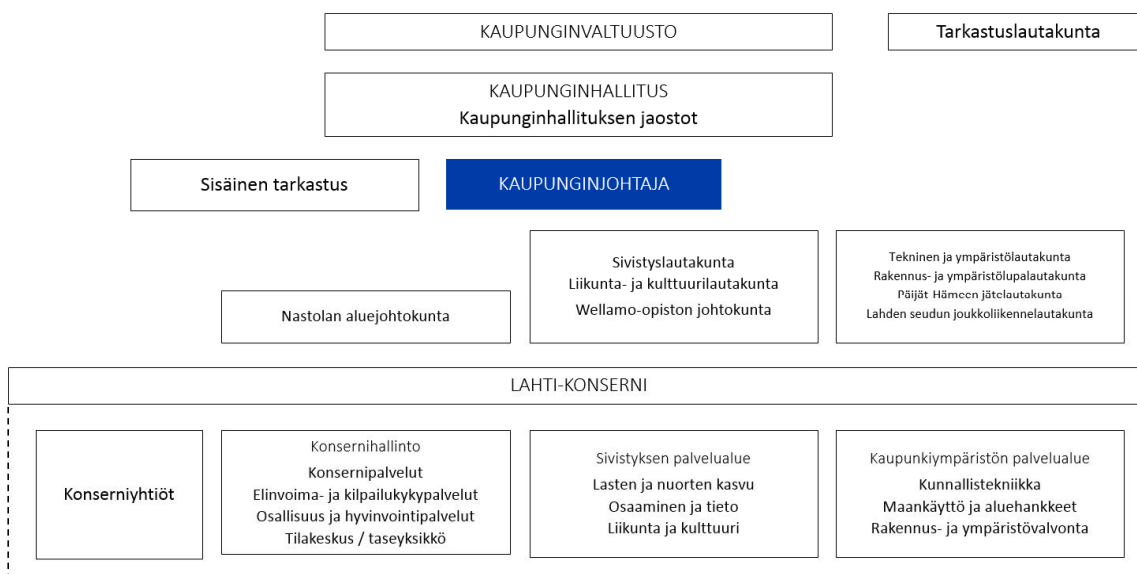
Valtuusto voi johtosäännössä siirtää toimivaltaansa kunnan muille toimielimille sekä luottamushenkilöille ja viranhaltijoille. Toimivaltaa ei kuitenkaan saa siirtää asioissa, joista valtuuston on kuntalaissa tai muussa laissa olevan nimenomaisen säännöksen mukaan päätettävä.

Kaupunginvaltuuston paikkajakauma 1.1.–31.5.2017

SDP:n valtuustoryhmä	30
Kokoomuksen valtuustoryhmä	26
Lahden Perussuomalaiset ry:n valtuustoryhmä	12
Keskustan valtuustoryhmä	11
Lahden Kristillisdemokraattien valtuustoryhmä (KD)	7
Vasemmistoliiton valtuustoryhmä	6
Vihreiden valtuustoryhmä	4
Ryhmä 2016	3
Pro Lahti	2
Sitoutuman rehellinen valtuustoryhmä	1
Yhteensä	102

Kaupunginvaltuuston puheenjohtajat 1.1.–31.5.2017

Puheenjohtaja Mika Kari SDP
I varapuheenjohtaja Hannu Rahkonen, Kok.
II varapuheenjohtaja Rami Lehto, PS

Kaupunginvaltuusto 1.1.—31.5.2017

Aaltonen Kalle, Pro Lahti
 Anttolainen Terho, Sitoutumaton rehellinen ryhmä
 Arvaja Pertti, KD
 Basboga Alettin, SDP
 Bruneau Milla, Kok.
 Grönroos Rauno, SDP
 Hakala Seppo, Ryhmä 2016.
 Hakatie Tapio, Vas.
 Hartman Jari, SDP
 Hassinen Sirpa, PS
 Heinonen Panu, Vihr.
 Hildén Sirkku, SDP
 Hilkema Juhani, Kok.
 Himanen Hannu, Kok.
 Holopainen Antti, Vas.
 Honkanen Petri, Kok.
 Honkanen Reino, KD
 Iivonen-Pekesen Susanna, SDP
 Ilmoniemi Katja, SDP
 Immonen Marja-Liisa, SDP
 Jokinen Marjo, Kesk.
 Järvinen Lasse, Kok.
 Järvinen Pekka, Vas.
 Kaapro Seppo, PS
 Kaartinen Leena, KD
 Kaikkonen Kaarina, Kok.
 Kaitainen Marja, KD
 Kari Mika, SDP
 Karjalainen Pasi, SDP
 Kataja Matti, Ryhmä 2016
 Kaukinen Jesse, Kesk.
 Kauppila Matti, Vas.
 Kautto Vuokko, Vas.
 Komu Pekka, SDP

Koskelainen Jorma, PS
 Koskela Jenna, Kesk.
 Koskinen Lasse, PS
 Koskinen-Laine Ulla, SDP
 Kotala Raimo, Pro Lahti
 Känkänen Kari, Kesk.
 Laakso Jetta, SDP
 Lahtinen Ville, Kok.
 Laihanen Nina, PS
 Laine Raimo, Kesk.
 Lehto Rami, PS
 Lehtomäki Saila, Kesk.
 Lempinen Kari, SDP
 Lientola Elisa, Vas.
 Liikaluoma Teuvo, SDP
 Lilja Mervi, Kok.
 Loponen Marjo, KD
 Lähteenmäki Maire, SDP
 Mantere Leena, KD
 McCarron Francis, Kok.
 Metsänen Harri, Kok.
 Mäkelä Martti, PS
 Mäntylä Aleks, Vihr.
 Möykkö Tarmo, PS
 Niemi Harri, Kesk.
 Nieminen Erkki, SDP
 Niinistö Sari, Ryhmä 2016
 Nikkanen Arja, Kok.
 Nissinen Jarkko, SDP
 Notkola Jarkko, Kok.
 Nurminen Jouni, SDP
 Oksanen Reijo, Kok.
 Pakkanen Lasse, Kesk.
 Peltola Raimo, PS

Pohjolainen Einari, Kok.
 Raaska Riikka, SDP
 Rahkonen Hannu, Kok.
 Ratia Jorma, Kok.
 Rautkoski Paavo, PS
 Reinikka Sami, Kok.
 Riihioja Risto, Kesk.
 Ripatti Tapani, SDP
 Ristola Hannu, Kesk.
 Rostedt Juha, Kok.
 Ruuska Sinikka, SDP
 Räihä Timo, KD
 Salakka Helena, Kok.
 Salmi Kari, SDP
 Salonen Jari, Kok.
 Savurinne Reijo, SDP
 Siltanen Riitta, Kok.
 Silventoinen Sari, Kok.
 Sirvo Antti, SDP
 Skinnari Ville, SDP
 Suhonen Kaarina, Kesk.
 Suhonen Virpi, SDP
 Sundström Paul, SDP
 Taavila Marja-Leena, Kok.
 Tuomi Maarit, PS
 Vaara Kirsti, Vihr.
 Vahter Merja, Kok.
 Vappula Heikki, Kok.
 Varjonen Marko, Kok.
 Vartiainen Onerva, Vihr.
 Viinikka Anneli, SDP
 Viitanen Juha, PS
 Vilksman Anne-Mari, SDP
 Virtanen Seppo, SDP

Kaupunginvaltuuston paikkajakauma 1.6.—31.12.2017

SDP:n valtuustoryhmä	19
Kokoomuksen valtuustoryhmä	14
Vihreiden valtuustoryhmä	7
Lahden Perussuomalaiset ry:n valtuustoryhmä	5
Vasemmistoliiton valtuustoryhmä	4
Keskustan valtuustoryhmä	4
Lahden Kristillisdemokraattien valtuustoryhmä (KD)	4
Pro Lahti	2
Yhteensä	59

Kaupunginvaltuuston puheenjohtajat 1.6.—31.12.2017

Puheenjohtaja Milla Bruneau, Kok.
I varapuheenjohtaja Mika Kari, SDP
II varapuheenjohtaja Antti Holopainen, Vas.
III varapuheenjohtaja Jarkko Nissinen,

Kaupunginvaltuusto 1.6.—31.12.2017

Aaltonen Eveliina, Vihr.	Markkanen Marju, SDP
Aaltonen Kalle, Pro Lahti	McCarron Francis, Kok.
Arvaja Pertti, KD	Mäkinen Sanna, SDP
Basboga Aletti, SDP	Mäkynen Maria, SDP
Bruneau Milla, Kok.	Mäntylä Aleks, Vihr.
Falk Sonja, KD	Nevala Nelli, Vihr.
Hildén Sirkku, SDP	Nieminen Erkki, SDP
Holopainen Antti, Vas.	Niinistö Sari, Kok.
Hyytiä-Ilmonen Henni, Kesk.	Nikkanen Arja, Kok.
Hälinen Anssi, Kok.	Nissinen Jarkko, SDP
Joensuu Kristiina, Kok.	Oksanen Reijo, Kok.
Jokinen Tiina, Vihr.	Palmi-Felin Salla, Vihr.
Kaartinen Leena, KD	Putula Toni, Kok.
Kaasinen Hannu, Kok.	Puusaari Riina, Vihr.
Kaikkonen Jouni, Vihr.	Rahkonen Hannu, Kok.
Kari Mika, SDP	Ratia Jorma, Kok.
Karjalainen Pasi, SDP	Ripatti Tapani, SDP
Karjula Markku, Kesk.	Rostedt Juha, Kok.
Kautto Vuokko, Vas.	Ruuska Sinikka, SDP
Komu Pekka, SDP	Salakka Helena, Kok.
Korhonen Seppo, Vas.	Salminen Minni, Pro Lahti
Koskelo Jenna, Kesk.	Savurinne Reijo, SDP
Koskinen Lasse, PS	Skinnari Ville, SDP
Laakso Jetta, SDP	Talja Martti, Kesk.
Laihanen Nina, PS	Tuomi Maarit, PS
Lampinen Minna, SDP	Vaara Ulla, SDP
Lehto Rami, PS	Vahter Merja, Kok.
Lempinen Kari, SDP	Viinikka Anneli, SDP
Lientola Elisa, Vas.	Viitanen Juha, PS
Loponen Marjo, KD	

Kaupunginhallitus

Kunnanhallitus vastaa kunnan hallinnosta ja taloudenhoidosta sekä valtuuston päätösten valmistelusta, täytäntöönpanosta ja laillisuuden valvonnasta. Kunnanhallitus valvoo kunnan etua ja, jollei johtosäännössä toisin määrätä, edustaa kuntaa ja käyttää sen puhevaltaa.

Kunnanhallitus tai johtosäännössä määrätty kunnan muu viranomainen antaa tarvittaessa ohjeita kuntaa eri yhteisöjen, laitosten ja säätiöiden hallintoelimissä edustaville henkilöille kunnan kannan ottamisesta käsiteltäviin asioihin.

Hallintosäännön kaupunginhallitusta koskevien erillissääntöjen mukaan kaupunginhallituksen tehtävänä on lisäksi:

- 1) huolehtia kaupungin yleisestä kehittämisestä sekä tehdä kaikilla kunnallisen toiminnan aloilla esityksiä, jotka se katsoo tarpeelliseksi ja kaupungin etujen mukaisiksi,
- 2) seurata ja tukea kaupungin strategian toteutumista,
- 3) valvoa, että kaupungin lautakunnat, johtokunnat, toimikunnat ja kaupungin palveluksessa olevat henkilöt suorittavat tehtävänsä voimassa olevia säännöksiä ja määräyksiä noudattaen sekä toimivat kaupungin etujen mukaisesti, sekä antaa tarvittaessa yleisohjeita kaupungin hallintoon kuuluvissa asioissa,
- 4) hoitaa kaupungin omaisuutta siltä osin kuin tehtävä ei lain tai voimassa olevien määräysten mukaan kuulu lautakunnalle, johtokunnalle, toimikunnalle tai viranhaltijalle, sekä antaa tarpeelliset ohjeet näille käytettäväksi uskottun omaisuuden hoitamisesta.

Kaupunginhallituksen paikkajakauma 1.1.—31.5.2017

SDP	4
Kokoomus	4
Perussuomalaiset	2
Vasemmistoliitto	1
Keskusta	1
Kristillisdemokraatit	1
Yhteensä	13

Puheenjohtaja Juha Rostedt, Kok.
I varapuheenjohtaja Jarkko Nissinen, SDP
II varapuheenjohtaja Lasse Koskinen, PS

Milla Bruneau, Kok.
Sirpa Hassinen, PS
Antti Holopainen, Vas.
Susanna Iivonen-Pekesen, SDP
Jenna Koskelo, Kesk.
Jetta Laakso, SDP
Leena Mantere, KD
Reijo Oksanen, Kok.
Jari Salonen, Kok.
Reijo Savurinne, SDP

Esittelijä: Kaupunginjohtaja Jyrki Myllyvirta

Kaupunginhallituksen paikkajakauma 1.6.—31.12.2017

SDP	4
Kokoomus	3
Vihreät	1
Perussuomalaiset	1
Keskusta	1
Kristillisdemokraatit	1
Yhteensä	11

Puheenjohtaja Pekka Komu, SDP.
I varapuheenjohtaja Juha Rostedt, Kok.
II varapuheenjohtaja Aleksi Mäntylä, Vihr.

Aletti Basboga, SDP.
Sonja Falk, KD
Sirkku Hildén, SDP
Jenna Koskelo, Kesk.
Jetta Laakso, SDP
Rami Lehto, PS
Hannu Rahkonen, Kok.
Merja Vahter, Kok.

Esittelijä: Kaupunginjohtaja Jyrki Myllyvirta

Elinvoima- ja työllisyysjaosto

Kaupunginhallituksen alaisuudessa toimii elinvoima- ja työllisyysjaosto.

Jaosto vastaa

- 1) yleiskaavasta
- 2) elinkeinopolitiikasta
- 3) korkeakoulupolitiikka
- 4) koko alueen elinvoimasta erityiskysymyksinä kaupungin osakeskukset, maaseutualue ja maaseudun elinkeinot
- 5) määrää aluejohtokunnan esittelijän
- 6) työllisyyspolitiikasta

Elinvoima- ja työllisyysjaoston paikkajakauma 1.1.—31.5.2017

SDP	2
Kokoomus	2
Vasemmistoliitto	1
Kristillisdemokraatit	1
Yhteensä	6

Elinvoima- ja työllisyysjaosto 1.1.—31.5.2017

Puheenjohtaja Jarkko Nissinen, SDP
Varapuheenjohtaja Reijo Oksanen, Kok.

Milla Bruneau, Kok.
Antti Holopainen, Vas.
Jetta Laakso, SDP
Leena Mantere, KD

Esittelijä: Kaupunkikehitysjohtaja Olli Alho

Elinvoima- ja työllisyysjaoston paikkajakauma 1.6.–31.12.2017

Kokoomus	2
SDP	1
Perussuomalaiset	1
Kristillisdemokraatit	1
Yhteensä	5

Puheenjohtaja Juha Rostedt, Kok.
Varapuheenjohtaja Jetta Laakso, SDP

Sonja Falk, KD
Rami Lehto, PS
Merja Vahter, Kok.

Esittelijä: Kaupunkikehitysjohtaja Olli Alho

Konserni- ja tilajaosto

Kaupunginhallituksen alaisuudessa toimii konserni- ja tilajaosto.

Jaosto vastaa

- 1) kaupungin konsernivalvontaan ja -ohjaukseen liittyvistä tehtävistä,
- 2) koko konsernin toimitiloihin ja kiinteistöihin liittyvästä tilapolitiikasta sekä siihen liittyvästä valvonnasta ja ohjauksesta,
- 3) konsernin toimitiloihin kohdistuvien merkittävien hankkeiden periaatepäätöksistä sekä
- 4) kaupunginhallituksen alaisten taseyksiköiden (tilakeskus sekä puhdistus-, aterial- ja tietotekniikanpalveluja tuottavat taseyksiköt) toiminnan ohjauksesta ja valvonnasta,
- 5) kaupunginvaltuuston kaupunginhallituksen alaisille taseyksiköille asettamien palvelutavoitteiden sekä toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumisen valvonnasta, sekä ohjaa ja valvoo taseyksikön toiminnan ja talouden suunnittelun, toteutuksen ja kehittämisen ohjauksesta ja valvonnasta sekä toiminnan tuloksien seurannasta.

Konserni- ja tilajaoston paikkajakauma 1.1.–31.5.2017

SDP	2
Perussuomalaiset	2
Kokoomus	1
Keskusta	1
Yhteensä	6

Puheenjohtaja Lasse Koskinen, PS
Varapuheenjohtaja Jari Salonen, Kok.

Sirpa Hassinen, PS
Susanna Iivonen-Pekesen, SDP
Jenna Koskelo, Kesk.
Reijo Savurinne, SDP

Esittelijät:

Konsernipalvelujohtaja Mika Mäkinen
Toimitilajohtaja Mauri Koistinen

Konserni- ja tilajaoston paikkajakauma 1.6.–31.12.2017

SDP	2
Vihreät	1
Kokoomus	1
Keskusta	1
Yhteensä	5

Puheenjohtaja Aleksi Mäntylä, Vihr.
Varapuheenjohtaja Aletti Basboga, SDP

Sirkku Hildén, SDP
Jenna Koskelo, Kesk.
Hannu Rahkonen, Kok.

Esittelijät:

Konsernipalvelujohtaja Mika Mäkinen
Toimitilajohtaja Mauri Koistinen

Osallisuuden ja hyvinvoinnin jaosto

Kaupunginhallituksen alaisuudessa toimii osallisuuden ja hyvinvoinnin jaosto.

Jaosto vastaa

- 1) vastaa kaupungin hyvinvoinnin tilan selvittämisestä ja seurannasta
- 2) vastaa hyvinvointikertomuksen valmistelusta
- 3) vastaa kuntalaisten osallisuuden kehittämisestä ja seurannasta
- 4) edistää kaupungin vuorovaikutteista ja asiakaslähtöistä toimintaa sekä yhteisöllisyyttä
- 5) päättää määrärahojensa puitteissa järjestöjen ja yhdistysten toiminta-avustuksista hyvinvoinnin-, terveyden edistämisen ja osallisuuden lisäämisen käyttötarkoituksiin
- 6) osallistuu talousarvion ja suunnitelman laatimiseen ja toimenpiteiden toteuttamisen arviointiin toiminta-alueensa osalta
- 7) toimii ehkäisevän työn lain edellyttämänä toimielimenä
- 8) vastaa vanhusneuvoston, vammaisneuvoston ja vieraanasiain neuvottelukunnan työskentelystä
- 9) päättää aluejohtokunnan esittelijän määräämisestä

Osallisuuden ja hyvinvoinnin jaoston paikkajakauma 1.6.–31.12.2017

SDP	3
Kokoomus	2
Vihreät	1
Yhteensä	6

Puheenjohtaja Pekka Komu, SDP
Varapuheenjohtaja Juha Rostedt, Kok.

Francis McCarron, Kok.
Marju Markkanen, SDP.
Aleksi Mäntylä, Vihr.
Anneli Viinikka, SDP

Esittelijä: Hyvinvointijohtaja Mikko Komulainen

Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys

Valtionvarainministeriön ennusteen mukaan BKT:n kasvun arvioidaan nopeutuneen 3,1 prosenttiin vuonna 2017. Vauhdikkaan vuoden jälkeen Suomen talouden kasvu hidastuu kahden prosentin tuntumaan. Vuonna 2018 talouskasvu jatkuu 2,4 prosentin tasolla ja hidastuu edelleen 1,9 prosenttiin vuonna 2019. Lähivuosina Suomen taloutta tukevat sekä ulkomaankauppa että kotimainen kysyntä. Viennin kasvu tasoittuu maailmankaupan kasvun mukaiseksi ja nettoviennin kasvua tukeva vaikutus pienenee. Kotitalouksien kulutuskysyntää rajoittaa reaalisten käytettävissä olevien tulojen hidastuva kasvu.

Laaja-alainen talouskasvu nosti vuonna 2017 työllisten määrän noin prosentin verran edellisvuotta korkeammaksi ja samalla työllisyysaste nousi 69,6 prosenttiin. Bruttokansantuotteen kohtuullisen nopeana jatkuva kasvu vuosina 2018 ja 2019 parantaa edelleen työllisyyttä ja samalla työttömien määrä laskee. Työllisyysasteen odotetaan nousevan lähes 71 prosenttiin ja vastaavasti työttömyysasteen laskevan alle 8 prosenttiin vuonna 2019.

Nimellisanssioiden arvioidaan nousseen vuonna 2017 ansiotasoindeksillä mitattuna 0,2 prosenttia, johtuen kilpailukyky-sopimukseen sisältyvistä nollakorotuksista ja julkisen sektorin lomarahojen leikkauksesta. Valtiovarainministeriön ennusteessa ansiotaso kasvaa 2,0 prosenttia vuosina 2018 ja 2019.

Vuonna 2017 inflaatio nopeutui 0,7 prosenttiin erityisesti energian hintojen nousun vuoksi, mutta oli edelleen tavanomaista hitaampaa. Vuosina 2018 ja 2019 kansallisella kuluttajahintaindeksillä mitatun inflaation odotetaan kiihtyvän 1,4 ja 1,5 prosenttiin talouskasvun jatkuessa. Hinnat nousevat tulevana vuosina laajemmin eri hyödykeryhmissä, mutta palveluiden hintojen nousun vaikutus kokonaisinflaatioon pysyy jatkossakin suurimpana.

Työ ja elinvoima

Lahden työttömyystilanne on ollut vaikea 1990-luvun alusta alkaen. Työttömien osuus työvoimasta on työvoimahallinnon tilastoinnin mukaan pysynyt koko ajan koko maata suurempana laskien parhaimmillaan lähelle kymmentä prosenttia. Vuonna 2008 alkaneesta taloustaantumasta työttömyysaste lähti nousuun ja oli pahimmillaan vuoden 2015 lopulla lähes 19 prosenttia. Kuntaliitoksen vaikutuksesta Lahden työttömyysaste on noin 0,7 prosenttiyksikköä vanhaa Lahden kaupunkia matalampi.

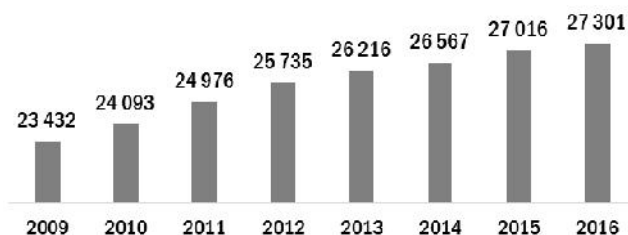
Vuosien 2016 ja 2017 aikana työttömyysaste on ollut Lahdessa selvässä laskussa, mikä näkyy varsinkin pitkäaikaisytyöttömyyden vähenemisenä. Työttömien kokonaismäärä on laskenut vuoden 2017 aikana 937 henkilöllä sekä kahdessa vuodessa 1 668 henkilöllä. Nuorisotyöttömien määrä on laskenut 105 henkilöllä ja pitkäaikaistyöttömien määrä 621 henkilöllä vuoden aikana.

Kohentuva taloustilanne sekä työttömien ikääntyminen ja eläköityminen vähentää työttömyysastetta vastaisuudessa. Työttömyysaste oli vuoden 2017 lopussa ennakkotietojen mukaan 15,9 %, eli 1,6 prosenttiyksikköä alempi kuin vuotta aiemmin ja 2,9 prosenttiyksikköä alempi kuin vuoden 2015 lopussa.

Ennakkotietojen mukaan vuoden 2017 lopussa Lahden työllisyysaste oli 67,8 %, joka on 0,8 prosenttiyksikköä korkeampi kuin vuosi sitten ja 1,5 prosenttiyksikköä korkeampi kuin vuonna 2012. Vuoteen 2014 verrattuna työllisyysaste oli vuoden 2017 lopussa 4 prosenttiyksikköä korkeampi.

Keskimääräiset verotettavat tulot olivat Lahdessa vuonna 2016 noin 27 300 euroa vajaa 300 euroa enemmän kuin vuonna 2015. Vuodesta 2009 keskimääräiset tulot ovat kasvaneet Lahdessa lähes 3 900 eurolla vuoden 2016 loppuun mennessä, keskimäärin 550 eurolla (+2,2 %) vuosittain.

Lahden veronalaiset tulot keskimäärin 2009–2016

Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan Lahden väestömäärä oli joulukuun lopussa 119 613. Väkiluku kasvoi viime vuonna 161 henkilöllä eli 0,1 %. Väestönlisäys oli 548 henkilöä vähemmän kuin edellisvuonna.

Lahden väestökehitykselle on tyypillistä, että työikäisten osuus koko väestöstä pienenee ja vanhusväestön osuus kasvaa. Viimeisen viiden vuoden aikana alle 64-vuotiaiden määrä laski noin 2 500 henkilöllä samalla kun yli 65-vuotiaiden määrä kasvoi runsaalla 4 600 henkilöllä.

Väestöstä alle 15-vuotiaiden lasten osuus oli 15 %, 15–24-vuotiaiden nuorten 12 %, 25–44-vuotiaiden 24 %, 45–64-vuotiaiden 26 % ja yli 65-vuotiaiden 23 %.

Elinkeinot

Vuonna 2015 työpaikkoja oli 49 761 eli 377 vähemmän kuin vuotta aikaisemmin. Työpaikoista 20 % oli terveys- ja sosiaalipalveluissa, 16 % teollisuudessa ja 13 % kaupan alalla. Merkittävin muutos Lahden työpaikkarakenteessa tapahtui vuonna 2011, jolloin suurin osa työpaikoista ei ollut enää teollisuudessa vaan terveys- ja sosiaalipalveluissa. Vuosina 2011–2015 työpaikkojen määrä laski yhteensä noin 2 300 työpaikalla. Vähennys oli kaupan alalla 13 % ja teollisuudessa 14 %, kun taas terveys- ja sosiaalipalveluissa työpaikkalisäys oli 11 %. Vuoden 2015 aikana eniten työpaikkoja katosi kaupan alalta ja julkisesta hallinnosta. Työpaikkojen määrä kasvoi eniten terveys- ja sosiaalipalveluissa sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnassa.

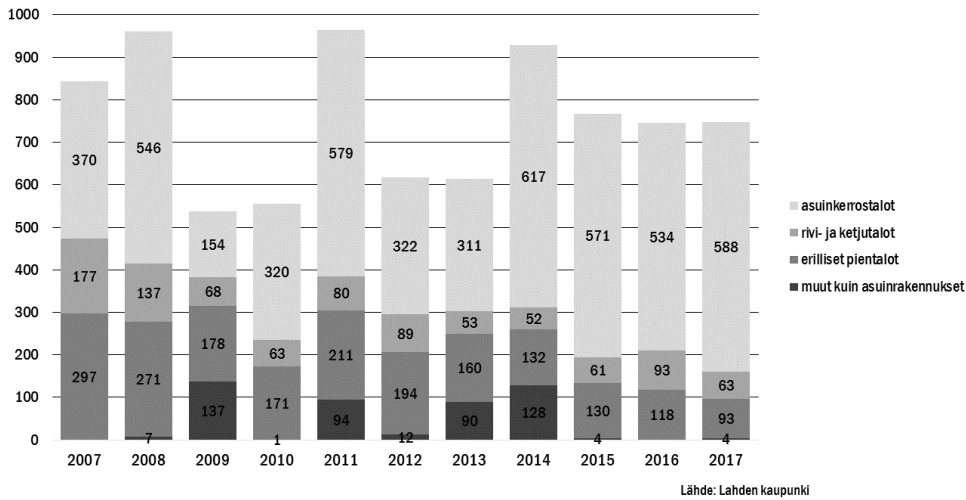
Lahden 46 047 työllisestä toimi 18 % terveys- ja sosiaalipalveluissa, 17 % teollisuudessa ja 12 % kaupan alalla vuonna 2015. Lahden työpaikkaomavaraisuus oli 108,1. Lahdessa oli siis enemmän työpaikkoja kuin kaupungissa asuvia työllisiä työntekijöitä. Vuoden 2016 ennakkotietojen mukaan työllisiä oli 46 565 eli 518 enemmän kuin vuotta aikaisemmin.

Asuntotuotanto

Vuonna 2017 Lahteen valmistui 744 asuntoa eli suurin piirtein saman verran kuin edellisellä vuonna. Valmistuneista asunnoista oli kerrostaloasuntoja 588, pientaloasuntoja 93 ja rivitaloasuntoja 63. Vuoteen 2016 verrattuna supistui pientalojen tuotanto 21 % ja rivitaloasuntojen tuotanto 32 %. Kerrostaloasuntojen tuotantomäärä sen sijaan kasvoi kymmenen prosenttia.

Pientaloasuntojen osuus koko asuntotuotannosta oli vielä vuonna 2013 yli 20 %, mutta neljän viime vuoden aikana se jäänyt alle 20 prosentin. Syinä ovat muun muassa taloudellinen taantuma ja myynnissä olevien vanhojen pientalojen suuri määrä.

Asuntotuotanto vuosina 2007–2017

Olennaiset muutokset kaupungin toiminnassa ja taloudessa

Suomen talous kasvoi vuonna 2017 yli kolme prosenttia, mikä nosti kuntien verotuloja huomattavasti yli suunnitellun. Lahden verotulot kokonaisuudessaan ylittivät alkuperäisen talousarvion reilulla 12 milj. eurolla. Yksi yksittäinen yritys-kauppa nosti kuntien yhteisöveron kokonaistuottoa noin 210 milj. euroa, josta Lahden osuus oli noin 3 milj. euroa. Lahden kunnallisveron tuotto ylitti alkuperäisen talousarvion noin 8 milj. eurolla. Ennakoitua huomattavasti positiivisempi kunnallisveron tuotto johtui suurelta osin jo vuonna 2016 virinneestä myönteisestä talouskehityksestä.

Suomi 100 juhlavuoden teemalla järjestettiin Lahdessa keväällä 2017 jo seitsemännen kerran Pohjoismaisten hiihtolajien MM-kisat Salpausselän maastoissa. Kisat toivat kaupungille positiivista kansainvälistä näkyvyyttä. MM-kisat jäivät muistoihin onnistuneista järjestelyistä sekä suomalaisten urheilijoiden hyvästä menestymisestä. Toinen iso tapahtuma, joka kokosi väkeä kaupunkiin ja sai valtakunnallista näkyvyyttä oli kansallinen veteraanijuhla, joka järjestettiin kesällä Sibeliustalolla.

Lahden kaupungin toiminnan kannalta suurin yksittäinen muutos oli Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymän (PHHYKY) perustaminen ja toiminnan aloittaminen vuoden 2017 alussa. Hyvinvointiyhtymä vastaa Lahden kaupungin sekä 11 muun Päijät-Hämeen kunnan sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamisesta. Yhtymän perustamisella ja toiminnan aloittamisella valmistaudutaan laajempaan koko maata koskevaan sote- ja maakuntauudistukseen, jonka on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2020 alussa.

Lahden kaupungin toiminta- ja tilivuotta leimasi laaja omaan toimintaan kohdistunut organisaatiouudistus. Kaupungin hallintosääntö uudistettiin ja siinä määriteltiin kaupungille uusi organisaatio, joka vastaa paremmin sosiaali- ja terveystoimialan yhtymään siirtymisen jälkeistä muuttunutta tilannetta. Uuden toimintaorganisaation muodostavat sivistyksen palvelualue ja kaupunkiympäristön palvelualue sekä konserninhallinto. Toimialarakenteesta luopumalla tavoitellaan virtaviivaisempaa yhden kaupungin toimintamallilla toimivaa organisaatiota. Suurin muutos toimintoihin oli kaupungin toimisto- ja asiantuntijatehtävien keskittäminen konserninhallintoon, jonka tavoitteena on saada lisättyä toiminnallista ja taloudellista tehokkuutta.

Lahden kaupunki teki erinomaisen tuloksen vuonna 2017. Vuosikate nousi ennätyskalliseen 60,7 milj. euroon ja tilikauden tulos nousi 17,2 milj. euroon. Bruttoinvestoinnit olivat 68,0 milj. euroa investointitulot olivat 30,5. Investointimenot jäivät n. 10 milj. euroa alle talousarvion ja investointitulot ylittivät talousarvion 12,9 milj. eurolla. Investointituloja nostivat toteutetut konsernin sisäiset kiinteistö- ja muut omaisuusjärjestelyt. Lahden talouden kuva on kääntynyt reilusti positiiviseen suuntaan, joten edessä oleviin suuriin investointeihin on helpompi valmistautua.

Yhdistymisavustusta käytettiin yhdistymissopimuksen linjausten mukaisesti mm. palkkojen ja ICT-järjestelmien yhdenmukaistamiseen sekä toimiin ja kohteisiin, joilla savutetaan pitkäkestoisia hyötyjä ja saatetaan alulle tulevaa toimintaa hyödyntäviä toimintatapoja. Avustuksen käyttö on selvitetty tarkemmin omassa kohdassaan sivulla 61.

Kaupunginvaltuusto muutti vuoden aikana talousarviota kaksi kertaa. Toukokuussa 15.5/§ 73 tehtiin organisaatio-

uudistukseen liittyvät henkilösidonnaiset määrärahamuutokset ja sote-ostopalveluyhtymän kattaminen kohonneilla verotuloilla. Lokakuussa 2.10/§ 133 tehtiin täsmennyksiä organisaatiouudistuksen määrärahojen osalta ja joitakin määrärahamuutoksia sekä hyväksyttiin hallintosäännön velvoittamat talousarviorakenteen muutokset.

Merkittävin talonrakennushanke oli kaupunginsairaalan perusparannus, joka jatkuu vuoteen 2018 saakka. Lisäksi vilkkaana jatkuivat myös koulujen ja päiväkotien perusparannus- ja korvausinvestoinnit.

Kaupungin tulokseen osaltaan vaikuttivat seuraavat konsernijärjestelyt:

- Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymän toiminnan aloittaminen 1.1.2017
- Lahden Aterian taseyksikön yhtiöittäminen 1.5.2017
- Lahden Servion taseyksikön yhtiöittäminen 1.5.2017

Uudet yhtiöt Päijät-Hämeen Ateriapalvelut sekä Päijät-Hämeen Laitoshuoltopalvelut valmistautuvat avoimeen kilpailuun, sekä palvelujen tuottamiseen Lahden kaupungin lisäksi muille lähiseudun kunnille ja mahdollisesti uudelle maakunnalle.

Lahden kaupunginvaltuusto päätti 13.11.2017 kokouksessaan korottaa kunnallisveroastetta 0,5 prosenttiyksiköllä 20,25 prosentista 20,75 prosenttiin vuodesta 2018 eteenpäin. Korotuksen tuottoarvio on n. 10 milj. euroa. Samalla valtuusto päätti korottaa kiinteistöveroasteita n. 5 milj. euron tuoton verran. Veroasteiden korotusten syynä oli suunniteltujen mittavien investointien rahoitus lähivuosina.

Johdannaissopimusten kirjaamiskäytäntöä on pitkään selvitetty ja odotettu uutta selkeää ohjetta, jonka piti valmistua alkuvuodesta 2018. Voimassaolevat johdannaissopimukset on yhtä sopimusta lukuun ottamatta määritelty tilinpäätöksessä 2017 suojaaviksi ja esitetty tilinpäätöksen liitetiedoissa. Käytäntö perustuu kirjanpitolausuntakunnan kuntajaoston lausuntoon 116/21.3.2017: "Suojaavan koronvaihotosopimuksen käypää arvoa ja arvon muutosta ei merkitä taseeseen vaan ne esitetään liitetietoina." Lausunto ei ota kantaa, onko yksittäinen johdannaissopimus suojaava vai ei vaan jättää asian kirjanpitolovelvollisen ratkaistavaksi.

Yksi koronvaihotosopimus, johon ei tilinpäätöshetkellä ollut vastaavan ehtoista lainaa, on tilinpäätöksessä luokiteltu ei-suojaavaksi ja liitetiedoissa esittämisen lisäksi sopimuksen negatiivinen markkina-arvo (-2,1 milj. euroa 31.12.2017) on kirjattu varovaisuuden periaatteen mukaisesti pakollisiin varauksiin. Kirjaus parantaa kaupungin vuoden 2017 tulosta 1,2 milj. euroa.

Lahden tilinpäätöksessä noudatetussa menettelyssä on kyseessä merkittävä kirjanpitoperiaatteellinen muutos, johon tarvitaan nykyistä selkeämmät ja yksiselitteisemmät ohjeet, jotta käytännöt kuntakentässä yhdenmukaistuvat ja kuntien sekä kaupungin omat tilinpäätökset säilyvät vertailukelpoisina.

Henkilöstö

Kaupungin henkilöstön vakinaisten ja määräaikaisten määrä 31.12.2017 oli yhteensä 3 347 henkilöä. Henkilöstömäärä oli vähentynyt 3 027:lla. Vähennykseen johtivat seuraavat rakenteelliset muutokset kaupungin organisaatiossa: sosiaali- ja terveystoimen tehtävät ja henkilöstö siirtyivät Päijät-Hämeen Hyvinvointiyhtymään vuoden 2017 alusta ja Lahden Servion sekä Lahden Aterian huhtikuussa lopetettujen taseyksikköjen tehtävät ja henkilöstö siirtyivät uusiin touko-kuussa perustettuihin yhtiöihin.

Konsernihallinnon henkilöstömäärä lisääntyi kesällä tehdyn organisaatiouudistuksen seurauksena 140:llä, kun hallinto ja toimistotehtävät keskitettiin konsernihallintoon. Sivistyksen palvelualueen henkilöstömäärä väheni 86:lla ja Kaupunkiympäristön 38:lla. Henkilötyövuosissa on mukana Servio ja Ateria toukokuu alkuun saakka.

Henkilöstön määrän muutokset	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Muutos 2016–2017
Konsernihallinto	96	96	87	87	94	234	140
vakinaiset	79	78	73	73	86	220	134
määräaikaiset	17	18	14	14	8	14	6
Sivistyksen palvelualue	2 770	2 782	2 628	2 698	3 020	2 934	-86
vakinaiset	2 023	2 085	2 048	2 083	2 797	2 338	-59
määräaikaiset	747	697	580	615	623	596	-27
Kaupunkiympäristön palvelualue	222	223	217	203	217	179	-38
vakinaiset	197	203	203	190	210	175	-35
määräaikaiset	25	20	14	13	7	4	-3
KAIKKI YHTEENSÄ	6 171	6 336	6 004	6 119	6 374	3 347	-3 027
vakinaiset yhteensä	4 678	4 859	4 742	4 744	5 131	2 733	-2 398
vakinaisten osuus (%)	75,8	76,7	79,0	77,5	80,5	81,7	1,2
Määräaikaiset yhteensä	1 493	1 477	1 262	1 375	1 243	614	-629
määräaikaisten osuus (%)	24,2	23,3	21,0	22,5	19,5	18,3	-1,2
Työllistetyt	205	226	70	168	153	172	19
Henkilöstöresurssit henkilötyövuosina	5 297	5 210	5 052	4 997	5 345	2 945	-2 400

Kaupungilla on lakisääteinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Sen toteutumisen mittarit on sidottu pääasias-
sa työhyvinvointikyselyn tuloksiin. Työhyvinvointikysely toteutetaan joka toinen vuosi ja seuraava toteutetaan keväällä 2018. Samoin kaupungilla on henkilöstöohjelma, nk. henkilöstöalo, jonka tavoitteiden toteutumista seurataan työhyvinvointikyselyn tuloksilla.

Työterveys Wellamon kanssa on palveluja kehitetty siten, että ne kohdentuvat entistä paremmin niihin henkilöihin, joille palvelut ovat vaikuttavia. Kohdentamista on pystytty toteuttamaan kartoitusten ja seulonnan avulla. Kaupungilla on otettu käyttöön korvaavan työn malli 2017 ja siinäkin työterveydellä on tärkeä yhteistyörooli.

Palkitsemisen osalta viime vuonna otettiin käyttöön idearumpumenetelmä tukemaan henkilöstöltä tulevien ideoiden palkitsemista. Kokeilukulttuurin tukeminen on kaupungin strategian mukainen tavoite. Palkkojen harmonisointi Lahden ja Nastolan yhdistymisestä johtuen saatiin loppuun viedyksi vuonna 2017.

Henkilöstöjohtamisen kehittämisessä aloitettiin johtamiskulttuurin valmennus syksyllä 2017. Johtamisjärjestelmän uudistamisen jatkumona nimenomaan johtamiskulttuurin tunnis-

taminen, vision määrittely ja sitä kohti toimiminen on keskeistä. Valmennus jatkuu vielä 2018 kesään saakka. Kaupungilla laaditaan henkilöstökertomus, mikä liitetään tilinpäätökseen.

Keskeiset tunnusluvut

Tunnuslukuihin vaikuttivat ratkaisevasti tarkasteluvuonna tehty rakennemuutokset. Vakinaisten osuus henkilöstöstä oli 81,7 prosenttia ja sen osalta kehitys on ollut myönteistä. Naisten osuus vakinaisesta henkilöstöstä väheni 80 prosenttiin. Keski-ikä nousi hieman ja oli 46,1 vuotta. Keskimääräinen palvelusaika vakinaisilla laski huomattavasti eli sivistyksen palvelussuhteet ovat huomattavasti lyhyempiä kuin mitä sosiaali- ja terveystoimella oli.

Vanhuseläkkeiden osuus kaikista eläkkeistä on 88 prosenttia ja vanhuseläkkeelle siirrytään keskimäärin 64 vuotta täytettäessä. Koulutuspäivien määrä on ollut kasvussa ja ylitti viime vuonna 4 päivän keskimäärän henkilöä kohden. Sairauspoissaolot olivat 13,9 kalenteripäivää henkilöä kohden, joten muutos on merkittävä edellisen vuoden 16,9:stä. Tässäkin selvittäjänä tekijänä ovat organisaatiomuutokset. Palkkojen ja palkkioiden kokonaissumma oli 120,7 milj. euroa, joka on 56,9 prosenttia vuoden 2016 luvusta.

Tunnusluvut	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vakinaisen ja määräaikaisen henkilöstön lukumäärä 31.12.	6 171	6 336	6 004	6 119	6 374	3 347
Työllistettyjä	205	226	70	168	153	172
Vakinaisia %	75,8	76,7	79,0	77,5	80,5	81,7
Naisten osuus vakinaisen henkilöstöstä	85,7	85,7	86,1	86,1	86,5	80,0
Keski-ikä (koko henkilöstö)	45,0	45,0	45,3	45,2	45,7	46,1
Keskimääräinen palvelusaika (vakinaisen henkilöstö)	14,3	14,9	13,78	13,88	13,28	8,42
Lähtövaihtuvuus %	3,7	3,4	3,1	2,9	3,2	—
Eläkeikä (vanhuseläke)	63,4	63,5	63,72	63,57	63,79	63,92
Eläkeikä (kaikki eläkkeet)	62,6	62,4	62,96	62,77	63,27	63,30
Vanhuseläkkeiden osuus eläkkeistä % (vanh.- ja työkyvytt. eläkkeet)	83,3	83,0	83,0	80,1	88,8	88,0
Koulutuspäivien lukumäärä/henkilö	3,3	3,4	3,8	3,6	3,9	4,1
Tutkijan koulutus (henkilöä)	9	19	18	18	11	10
Sairauspoissaolot, kalenteripv/henkilö	14,6	14,8	16,0	16,2	16,9	13,9
Palkkamenojen kasvu %	4,2	3,3	-2,6	-0,03	4,87	-43,1

Ympäristötekijät

Vuoden 2017 merkittäviä ympäristömyönteisiä toimia ja hankkeita

Lahden kaupungin strategia

Lahden kaupunginvaltuuston huhtikuussa 2016 hyväksymä strategia on kaupunkikonsernin keskeinen johtamisen väline. Strategiassa tehtyjä linjauksia noudatetaan kaikessa kaupungin toiminnassa ja kehittämisessä. Kestävän kehityksen näkökulmasta tarkasteluna strategia linjaa kaupungin kehitystä ympäristökaupunkina edelleen kantamaan vastuuta hyvästä ympäristöstä sekä ympäristövastuullisuuden vahvistamisesta. Lahden kaupungin strategiaan on kirjattu visio: "Menestymme kansainvälisesti rohkeana ihmisten ja yritysten ympäristökaupunkina."

Kaupunkiympäristö palvelualueen ympäristötyö

Kaupunkiympäristötoimiala on avainasemassa kaupunkikonsernin ilmasto- ja ympäristöasioiden edistämisessä vastatesaan mm. maankäytön suunnittelusta, liikennesuunnittelusta, rakennusvalvonnasta ja ympäristönsuojelusta. Vuoden aikana tehtiin iso panostus kansainväliseen näkyvyyteen ympäristöasioissa. Koko toimialan voimin ja yhteistyössä usean konserniyhtiön kanssa valmisteltiin syksyllä hakemus vuoden 2020 Euroopan vihreäksi pääkaupungiksi (European Green Capital). Se pääseekö Lahti kilpailussa kolmen parhaan joukkoon, ratkeaa keväällä 2018. Kaupunkiympäristötoimiala on jatkanut WWF:n GreenOffice -järjestelmässä ja tekee oman toiminnan arviointia siinä.

Organisaatiouudistuksessa 2017 toimialan ympäristökehityksikkö neuvontapalveluineen sekä yleiskaavoitus siirtyivät konsernipalveluihin. Kaupunkiympäristötoimialan sisällä jätehuoltoviranomaiset siirtyivät ympäristölupa- ja rakennusvalvontayksikköön.

Vihertoimi on 2017 kehittänyt puiden ja metsien hoitomenetelmiä, järjestänyt vieraslajien torjuntaa ja hulevesien ohjausta. Viherrakentaminen kokonaisuutena tukee luonnon prosesseja kaupungissa. Vihertoimi ja ympäristöpalvelut investoivat 2017 Merrasjärven laiturin perusparannukseen sekä kokonaan uuteen laituriin Joutjärvellä.

Lahden ympäristöpalvelut valmisteli vuoden aikana mm. neljä ympäristölupaa ja 27 meluilmoituspäätöstä. Lisäksi tehtiin useita ympäristöluvan muutostarpeen arviointoja. Ympäristönsuojelun valvontasuunnitelman mukaisia ympäristölupiin liittyviä tarkastuksia tehtiin 35 kpl ja maa-aineslupiin liittyviä tarkastuksia 13. Jätehuollon valvonnan kohteita on tarkastettu 92 kpl. Vesistönäytteitä otettiin 58 ja kuormitusnäytteitä 122 kappaletta. Rakennusvalvonta teki jätevesijärjestelmien rakentamiseen liittyviä tarkastuksia 6 kpl vuonna 2017.

Lahden kaupunkiin perustettiin vuonna 2017 uusi Kintterön luonnonsuojelualue (72 ha). Luonnonsuojelualueita ja niiden palveluita parannettiin ja hoidettiin. Lähes kaikilla luonnonsuojelualueilla tehtiin kunnostustöitä. Lisäksi tehtiin lukuisia eliöstö- ja lumo-alue selvityksiä ja aloitettiin yhden uuden luonnonsuojelualueen perustamisen valmistelu.

Vesistöjenhoitoa jatkettiin Vesijärvellä ja pienjärville osana yhdessä Vesijärvisäätiön kanssa laadittua Vesijärviohjelmaa. Ympäristöpalvelut vastasivat mm. Vesijärven ja Kymijärven hoitokalastuksesta ja Vesijärven hapetuksesta, näytteenoista järville ja ojilla sekä 10 automaattisen vedenlaatuaseman ylläpidosta. Jokitalkkarihankkeessa kunnostettiin

Seestaanjoen virtavesikohde ja kotiutettiin sinne taimenkan- ta. Sylvöjärven valuma-alueelle rakennettiin runsaan kahden hehtaarin kokoinen vesiensuojelukosteikko. Nastolan alueelle valmistui järvien pinnankorkeuksien säätelyyn liittyvä selvitysluonnos. Laadittiin useita vesistöihin liittyviä tila-, kuormitus-, pohjaeläin- ja kalastoraportteja. Kaupungin vesialueille Vesijärveen istutettiin ankeriasta sekä taimenta ja Joutjärveen siikaa.

Hulevesien hallintaa koordinoi kaupungin hulevesityöryhmä. Kaupungin strategian kärkihankkeena olevan hulevesihankkeen toimenpiteitä tehtiin Länsi-Hennalassa ja haettiin Aikohoitutus Hule Smart & Clean -hankkeelle. Hulevesien laatua seurattiin Vesijärven ja Kymijärven alueilla sekä Länsi-Hennalassa. Hulevesinäytteitä otettiin 55 kappaletta, lisäksi oli kaksi automaattista huleveden seuranta-asemaa.

Pohjavesien suojelua edistettiin mm. seudullisen pohjavesityöryhmän toiminnalla, antamalla eri viranomaisille lupa- asioihin liittyviä lausuntoja sekä jatkamalla pohjavesien yhteistarkkailujärjestelmän valmistelua. Kaupunki hankki Paasivaaran vedenottamon omistukseensa, jotta Aseman- taustassa voidaan suojapumpata pilaantunutta pohjavettä.

Maaperätutkimuksiin ja maaperän puhdistustöihin eri koh- teissa käytettiin kaikkiaan 1 566 000 euroa, josta Ranta- Kartanon työt veivät selvästi suurimman osan. Meluntorjun- nan toimenpideohjelma päivitetään vuosittain, ja sen mukai- sesti kohteita on esitetty rakennettavaksi Kaupunkiympäris- tön rakentamishjelmaan. EU:n meludirektiivin mukainen melutilannekartoitus valmistui. Siinä selvitetään melualueilla asuvien kaupunkilaisten määrä ja sen muutos v.2012 tehdyn kartoituksen tilanteeseen. Kadunpidossa vuonna 2017 suola korvattiin muilla liukkauden torjunta-aineilla keskustassa. Ilmanlaadun seurannassa investoitiin 32 000 euroa vuonna 2017 hengittettäviä hiukkasia mittaavaan analysointilaiteeseen.

Sivistyksen palvelualueen kestävän kehityksen ympäristö- kasvatusyö

Vuonna 2011 Lahdessa otettiin käyttöön kestävän kehityk- sen ohjelma, joka pohjautuu kymmeneen Aalborgin si- toumuksen osa-alueeseen. Nämä osa- alueet on työstetty paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi. Ohjelmassa on priorisoitu kestävän kehityksen tämän hetkiset painopistealueet, linjattu Lahden kaupungin tavoitteet kestävän kehityksen edistä- miseksi sekä kirjattu ylös tavoitteita toteuttavat toimenpiteet. Yksityiskohtaiset toimenpiteet löytyvät *Lahden kestävän kehityksen ohjelma 2011* -kirjasta.

Kestävän kehityksen ohjelma sisältää kaikille yhteisiä tavoit- teita, mutta myös eri toimijoiden erityistavoitteita ja pilotti- hankkeita. Esimerkiksi lukiokoulutuksessa on siirrytty suurilta osin sähköiseen viestintään ja tiedottamiseen (mm. opinto- opas löytyy vain sähköisenä versiona ja paperisen opinto- oppaan painamisesta on luovuttu kokonaan). Sähköistä kurssimateriaalia käytetään perusopetuksessa ja lukiokoulu- tuksessa jo laajasti eri oppiaineiden kursseilla.

Ympäristökasvatustyötä toteutetaan kaikissa lahtelaisissa peruskouluissa ja lukioissa osana koulujen normaalia opetus- ja kasvatustehtävää. Ympäristökasvatus sisältyy koulujen opetussuunnitelmiin, lukiossa yhtenä aihekokonaisuutena on kestävä elämäntapa ja globaali vastuu. Jokaisella peruskoulu- lla on oma koulukohtainen ympäristökasvatuksen toiminta- suunnitelma ja tavoitteiden toteutumista arvioidaan syste- maattisesti. Kouluissa kiinnitetään erityistä huomiota koulu- työn normaaleihin ympäristökäytänteisiin; kierrättämiseen,

jätteiden lajitteluun; energian kulutukseen ja vastuulliseen kulutukseen.

Varhaiskasvatuspalvelujen osalta kestävän kehityksen periaate huomioidaan hallinnon ja yksiköiden toiminnassa siten, että varhaiskasvatuspalvelujen hallinto toimii Green Office -periaatteen mukaisesti ja yksiköille on luotu kestävän kehityksen huomioiva toimintamalli.

Lahti Ateria muuttui Päijät-Hämeen ateriapalveluksi

Ateriapalvelu edisti ympäristöystävällisten vaihtoehtojen menekkiä lisäämällä asiakkaille tarjottavien kasvien määrää. Kasviksia on maistatettu päiväkodeissa makuaakkoset-diplomin suorittamisen myötä ja näin tutustuttu uusien ja ennalta tuttujen kasvien makuihin leikin varjolla.

Vastaavasti kouluissa kouluruokadiplomin myötä on perehdytty lautasmallin myötä tarjottavien kasvien määrään kouluaterian osalta. Kasvisruoka on päivittäin tarjolla vaihtoehtona ja sen menekki lisääntyy kokoajan suhteessa ruokailijamäärään. Lisäksi Kekriviikoilla järjestettiin kasvien tunnistuskilpailuja ja maistiaisia.

Vuoden 2016 lopussa otettiin käyttöön Etelä-Lahden aluekeittiö, jossa panostetaan energiatehokkuuteen. Lämmitysenergia tuotetaan hybridilämpöpumpulla ja kaukolämmöllä; hybridilämpöpumppu tuottaa lämmitysenergiaa rakennuksen kylmäkoneista sekä jäähdytyslaitteista. Jäähdytysenergia tuotetaan hybridilämpöpumpulla. Aluekeittiössä on koneellinen tulo/poistoilmanvaihto, jossa on tehokas lämmöntalteenotto. Katolla on 100 neliön aurinkopaneelijärjestelmä, joka tuotti 2017 vuonna 12,7 MWh/a kiinteistössä hyödynnettävää sähköä.

Lahti Aqua Oy

Vuonna 2017 Lahden ja Hollolan kulutukseen pumpattu vesimäärä oli yhteensä 9,2 milj. kuutiota. Vedenhankinta perustuu yksistään pohjaveteen ja kaikki vesinäytteet täyttivät talousvedelle asetetut laatuvaatimukset ja -suositukset.

Vuonna 2017 Ali-Juhakkalan, Kariniemen, Nastolan ja Hämeenkosken puhdistamoilla käsiteltiin lähes 13 milj. kuutiota jätevettä. Puhdistustulokset täyttivät kaikki ympäristölupaeh-tojen vaatimukset.

Jätevedenpuhdistamoissa lietteenkäsittelystä syntyvä biokaasu hyödynnetään lämmitysenergiana. Vuonna 2017 biokaasua tuotettiin 15 180 MWh, josta puolet käytettiin puhdistamoiden lämmitykseen ja loput myytiin lämpönä Lahti Energian kaukolämpöverkkoon. Biokaasun hyötykäyttö oli lähes 100 %. Labio Oy:lle toimitettiin kuivattua lietettä lähes 15 000 tonnia kompostoitavaksi.

Lahti Energia -konserni

Lahti Energian keskeisenä ympäristöpäämääränä on hiilidioksidipäästöjen vähentäminen. Lahti Energian energiakäänös alkoi vuonna 2017 realisoida puheista teoiksi. Kymijärvi III -biolämpölaitoksen rakennustyöt alkoivat perustustöillä. Jo toiminnassa olevan BioPolttimon rinnalle hankittiin yritysston myötä Koskisen Oy:n energiantuotanto, joka omalta osaltaan lisää konsernin biopoltoaineiden osuutta. Myös Väaksyssä ollaan valmiina aloittamaan energiantuotanto biomassalla. Jo tehtyjen ja tulevien investointien myötä hiilidioksidipäästöt vähenevät merkittävästi.

Lahti Energia on uusinnut neljän lämpökeskuksensa öljysäiliöt ja -porkupaikat vastaamaan tiukentunutta lainsäädäntöä, samalla öljynvarastointikapasiteettia pohjavesialueella on pienennetty. Uudistukset ovat jatkoa jo aiempina vuosina tehdyille muutoksille.

Vuosi 2017 oli suotuisa tuhkien hyötykäytölle. Tuhkaa myös tuotettiin vähemmän kuin sitä toimitettiin hyötykäyttöön. Jo läjitettyä tuhkaa saatiin toimitettua Miekan läjitysalueelta maarakentamiskohteisiin. Myös ensiaskeleet lannoitekäytölle saatiin Polttimon biotuhkien kautta.

Lahti Energia on kasvattanut merkittävästi tuulivoiman osuutta sähkön hankinnassa osuusvoimayhtiöiden kautta. Investoinnit kannattaviin uusiutuvan energian hankkeisiin ovat myös jatkossa mahdollisia. Lahti Energia on asentanut Lahteen kolme sähköautojen latauspaikkaa, joista molemmista löytyy laturit kahdelle autolle. Sähköautoa voi ladata osoitteessa Kauppakatu 31, Sibeliustalon parkkipaikalla ja urheilukeskuksella. Parhaimmillaan ajomatkaa saa tunnin latauksella noin 100 km. Lahti Energia on asentanut Lahteen kolme sähköautojen latauspaikkaa, joista molemmista löytyy laturit kahdelle autolle. Sähköautoa voi ladata osoitteessa Kauppakatu 31, Sibeliustalon parkkipaikalla ja urheilukeskuksella. Parhaimmillaan ajomatkaa saa tunnin latauksella noin 100 km.

Palvelu- ja ratkaisukehityksessä on panostettu erityisesti uusien energianhallintaratkaisujen ja energiatehokkuuspalveluiden kehittämiseen ja pilotointiin. Uusien ratkaisujen avulla kiinteistöt voivat hallita älykkäästi energiankäyttöään. Lisäksi Lahti Energia on kehittänyt sähköautoiluun liittyviä palveluita, kuten latausinfran tarjoamista kiinteistöille. Lahdessa on kolme Lahti Energian investoimaa julkista sähköautojen latauspaikkaa, joista löytyvät latauspisteet kahdelle autolle. Sähköautoja voi ladata Lahti Energian toimitalon edessä Kauppakadulla, Sibeliustalon parkkipaikalla sekä urheilukeskuksessa.

Turvallisuus- ja ympäristöhavainnointikierroksia on jatkettu yhtiön eri toimipaikoissa. Tehdyt havainnot ja toimenpiteet ovat tärkeä osa riskienhallintaa ja ennaltaehkäisevää toimintaa, joilla minimoidaan toiminnasta aiheutuvat haitalliset ympäristövaikutukset. Vuoden aikana tehtiin myös koko konsernin kattavat kemikaalirikinarvioinnit, joissa huomioitiin terveys-, palo- ja ympäristöriskejä.

Lahti Energialla on sertifioitunut ympäristöjärjestelmä ISO 14001 ja työterveys- ja työturvallisuusjärjestelmä OHSAS 18001. Ympäristöjärjestelmälle saatiin joulukuussa 2017 uusi, päivitetty standardia (ISO 14001:2015) vastaava sertifiointi.

Lahden Talot Oy

Lahden Talot jatkoi vuonna 2017 toimintaansa energiatehokkaan uudisrakentamisen ja perusparantamisen eturintamassa. Uudet viisi uudisrakennuskohdetta suunniteltiin lähes nollaenergiataloiksi, jolloin energiakulutus on enintään 100 kWhE/asm²/vuosi. Näistä uudisrakennuskohteista kolmeen korkotukilainotettuun kohteeseen Kuntarahoitus myönsi vihreän rahoituksen. Yhtiö jatkoi erillishankkeita energian- ja vedenkulutuksen hillitsemiseksi, muun muassa kiinteistöjen yhteistilojen valaisimia uusittiin led-valaisimiksi.

Kolmevuotinen Luukuta Oikein-lajittelukilpailu päättyi 31.5.2017. Kilpailun tuloksena syntyneen sekajätteen määrää pieneni tasoon 23,6 lähtötasostaan noin 30 litraa/hlö/viikko. Kampanjalla edistettiin jätelain mukaisia tavoitteita vähentämällä erityisesti sekajätteen määrää ja lisättiin jätteen kierrätystä ja hyödyntämistä. Tämä tarkoittaa sitä, että sekajäteastioiden määrää on edelleen voitu koko kiinteistökannan tasolla tarkasteltuna vähentää. Kilpailussa olivat mukana Lahden Talot -konsernin kiinteistöt, lukuun ottamatta Lahden Palveluasuntojen kiinteistöjä.

Edellisellä tilikaudella käyttöön otettu koko kiinteistökantaa koskeva energianhallintajärjestelmä on mahdollistanut CO₂-laskennan ja aiempaa paremman raportoinnin. Energianhallintajärjestelmää hyödyntämällä käynnistettiin 1.6.2017 uusi asukkaita ympäristöasioihin aktivoiva kilpailu, MiniMoi! Kilpailu kokoaa yhteen yhtiön aiemmat biojäte-, vedensäästö- ja jätteidenlajittelukilpailut. MiniMoi!-kilpailun seuranta on tiivistetty yhteen arvoon eli CO₂-lukuun. Kilpailun ensimmäinen puolivuositulos osoitti CO₂-päästöjen pienentyneen 96:n kiinteistön osalta 77 tonnia eli 3,12 %. Yhtiön koko kiinteistökantaa koskevien kulutustietojen kehittyminen ja syntyneet CO₂-päästöt ilmenevät alla olevasta taulukosta.

Vuosi	2017
Lämmitys, normeerattu, kWh/rm ³	42,8
Vesi, l/asukas/vrk	133
Kiinteistösähkö, kWh/rm ³	7,1
CO ₂ -luku, normeerattu, kg/rm ³ /vuosi	8,6
CO ₂ -luku, normeerattu, kg/asukas/vuosi	1 302

Yhtiö osallistui edellisen vuoden tapaan kansalliseen siivouspäivään (28.5.), jossa kutsuttuina yhteistyökumppaneina olivat Päijät-Hämeen jätehuolto Oy ja Lassila & Tikanoja Oyj. Tapahtumassa asukkaille järjestettiin muun muassa kierrätettävälle tavaroille myyntipöydät, ja PHJ antoi yleisölle kierrätysneuvontaa.

Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy (PHJ)

Jätehuollon merkittävimmät suorat ympäristövaikutukset aiheutuvat kaatopaikkakaasuista ja likaisista suotovesistä. Kaikki kerätty kaasu hyödynnettiin. Päivittäin suoritettavassa tarkkailussa hajupäiviä raportoitui Kujalan jätekeskuksen ympäristössä hiukan edellisvuotta vähemmän. Tarkkailu kattaa jätekeskusalueen kaikki toimijat. Vuoden aikana Kujalassa otettiin käyttöön EnwinTOM hajumallinnusjärjestelmä. Järjestelmän avulla seurataan hajujen reaaliaikaista leviämistä ympäristöön karttapohjalla. Myös hajuhavainnot raportoidaan ja käsitellään järjestelmässä.

Jätekeskuksen alueelta kaatopaikkojen suotovedet ja muut väkevät jätevedet johdettiin puhdistamolle, eikä ylivuotoa maastoon ollut. Muilta osin vesistökuormitus oli tavanomaisista suurempaa vuonna 2017 johtuen syksyn runsaista sateista sekä pitkään jatkuneista poikkeuksellisista tilanteista jätteiden käsittelyssä.

PHJ vastuulla olevien käytössä olevan sekä suljettujen kaatopaikkojen jälkihoitovarausta tehtiin 1,0 M€ ja purettiin 0,4 M€.

Vuonna 2017 PHJ:n kautta kulkeneen yhdyskuntajätteen hyödyntämisaste oli 95 % (96 % v. 2016). LATE lajittelulaitoksen koekäyttö alkoi loppuvuodesta 2016. Laitoksen tavoitteena on lajitella mm. seka- ja lavajätteistä energiajätettä sekä metallia, kartonkia ja muoveja materiaalikäyttöön. Koko vuosi 2017 oli laitoksen käyttöönottoa ja laitoksen kehitystyö jatkuu v. 2018.

Jäteneuvontaa tehtiin yhteistyössä Lahden ympäristöpalveluiden kanssa. Jäteneuvontatilaisuuksia oli 264 kpl ja jäteneuvonnalla tavoitettiin lähes 9 000 henkilöä. Yhteistyössä Lahden 4H-yhdistyksen kanssa järjestettiin kompostointikursseja keväällä 2017.

Osana TEKESIN INKA-hankekokonaisuutta sekä Ladecin hallinnoimaa YTE-yrittäjävetoinen terminaali hanketta selvitetiin Kujalan tulevia energiaratkaisuja, mm. aurinkosähkön käyttöä ja jätteiden käsittelyprosessien hukkalämpöjen hyödyntämistä. Hankkeessa ovat mukana kaikki Kujalan alueen merkittävät toimijat. Jätekeskuksen alueelle rakennettiin syksyllä 2017 kaksi aurinkovoimalaa, jotka tuottavat noin 80 MWh sähköenergiaa vuodessa. Tarkoituksena on sähköntuotannon lisäksi testata, miten erilaiset aurinkopaneelit suoriutuvat Kujalan jätekeskuksen kaltaisessa toimintaympäristössä.

PHJ:lla on sertifioitu toimintajärjestelmä, joka kattaa ISO 9001:2015 mukaisen laatujohtajärjestelmän, ISO 14001:2015 mukaisen ympäristöjohtajärjestelmän ja OHSAS 18001:2007 mukaisen työterveys- ja työturvallisuusjärjestelmän.

Ympäristötuotot ja -kustannukset

Lahden kaupungin tilinpäätöksessä 2017 on kerätty kaupungin ja kaupunkikonsernin alueen ympäristötunnuslukuja. Tähän ympäristötilinpäätökseen on tiedot kerätty kaupungin kaikilta palvelualueilta ja toiminnallisilta taseyksiköiltä. Konsernilaskelmassa mukana ovat mm. Lahti Aqua Oy, Lahti Energia -konserni, Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy ja Lahden Talot Oy. Koko kaupunkikonsernin ympäristökulut olivat 39,2 milj. euroa ja ympäristötuotot 32,7milj. euroa. Tuottoihin ja kustannuksiin liittyviä toimia on selostettu edellä olevissa palvelualueiden- ja yhtiökohtaisissa teksteissä.

Ympäristömenoina on yleisesti ottaen määritelty kustannukset, joiden ensisijainen tarkoitus on ympäristönsuojelun edistäminen, ennaltaehkäisy, ympäristöhaittojen vähentäminen ja korjaaminen tai luonnonvarojen kestävä käytön edistäminen. Tiedot on kerätty valtakunnallisen ympäristön-

suojelun tilastoluokituksen mukaisella jaottelulla. Kaupunki-organisaation ympäristönsuojelun toimintakuluista merkittävimmät olivat ympäristönsuojelun erilaisten viranomaistehtävien hoitaminen sekä eri toiminnoista kertyneet ympäristönsuojelun edistämiskulut. Samoin merkittävimmät tuotot kertyivät erilaisista hanketuloista sekä viranomaistehtävien lupa- yms. tuloista.

Ympäristöinvestoinnit

Ympäristöinvestointeja Lahti-konsernissa tehtiin vuonna 2017 yhteensä 14,3 milj. euroa. Seuraavaan taulukkoon on koottu yhteenveto vuoden 2017 tilinpäätöksen ympäristötunnusluvut tuhannen euron tarkkuudella.

YMPÄRISTÖTILINPÄÄTÖS 2017 YHTEENVETO, 1 000 EUROA	Lahden kaupunki ja taseyksiköt			Lahti konserni kokonaisuudessaan		
Ympäristöluokitus	Tuotot	Kulut	Investoinnit	Tuotot	Kulut	Investoinnit
1. Ulkoilman- ja ilmastonsuojelu	116,5	106,7	31,5	116,5	5 043,7	3 423,5
2. Vesiensuojelu ja jätevesien käsittely	176,0	610,2		14 373,8	9 631,9	6 472,5
3. Jätehuolto ja roskaantumisen ehkäisy		634,3		17 833,0	21 183,6	777,0
4. Maaperän ja pohjaveden suojelu		59,6	1 566,0		221,6	2 440,0
5. Melun ja värinän torjunta		15,5	142,9		21,5	145,4
6. Luonnonsuojelu ja maisemansuojelu		53,0			53,0	
7. Ympäristönsuojeluun liittyvät viranomaistehtävät	328,9	997,5		328,9	997,5	
8. Ympäristönsuojelun edistäminen	15,7	152,5		15,7	225,2	1 041,0
9. Ympäristöperusteiset verot ja veroluonteiset maksut		1 035,6			1 809,1	
YHTEENSÄ	637,1	3 664,9	1 740,3	32 668,0	39 187,0	14 299,3
Korkokulut					189,0	
Ympäristövaraukset					-803,0	
Ympäristövarausten muutos (lisäys -, purku +):					-803,0	

Hyvinvoinnin edistäminen

Terveystietolaki (1326/2010) velvoittaa kuntia seuramaan asukkaistensa terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin. Lisäksi seurataan kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. Näistä tulee raportoida valtuustolle vuosittain ja valmistella kerran valtuustokaudessa laajempi hyvinvointikertomus. Hyvinvoinnin tilan selvittämiseen ja seurantaan velvoittaa myös kuntalaki (410/2015), jonka mukaan kunnan tulee edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueen elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestävällä tavalla.

Laaja hyvinvointikertomus on hyväksytty tammikuussa 2017. Hyvinvointikertomuksen hyvinvointisuunnitelmaosa perustuu osallisuuden ja hyvinvoinnin muutosohjelmiin, joiden kärkitimenpiteet päivitetään vuosittain. Myös hyvinvoinnin edistämiseksi toteutetut toimenpiteet sisältyvät osallisuuden ja hyvinvoinnin muutosohjelmiin. Tilinpäätöksessä ne on raportoitu kohdassa Tavoitteiden toteutuminen.

Tulevan sote-uudistuksen myötä alueellisten eli maakuntatasoisesti laadittujen hyvinvointikertomusten rooli nousee keskeiseen asemaan. Samalla kuntien hyvinvointikertomusten luonne muuttuu strategisesta asiakirjasta oman alueen asukkaiden edunvalvontaa tukevaksi. Kuntien valtionosuuksiin suunnitella oleva kannustin eli hyte-kerroin edellyttää puolestaan, että kunta kykenee parantamaan tai ylläpitämään asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä.

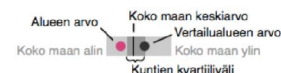
Lahtelaisten hyvinvoinnin tietopohjaa ylläpidetään sähköisessä hyvinvointikertomuksessa (hyvinvointikertomus.fi). Valtuustolle vuodelta 2017 raportoitavat tiedot on kuitenkin poimittu THL:n Hyvinvointikompasista (hyvinvointikompas.fi), josta toteumat ovat saatavissa sekä väestötasolla että sukupuolittain.

Keskeisiä huomioita Hyvinvointikompasista 31.12.2017 tilanteen perusteella:

- Peruskoululaisten kokemukset kiusatuksi tulemisesta ovat laskusuunnassa
- Koulutuksen ulkopuolelle jää yhä vähemmän nuoria
- Elämänlaatusa hyväksi tuntevien osuus on nouseva sekä työikäisten että 65 vuotta täyttäneiden joukossa
- Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista pojat kokevat koulukiusaamista ja ystävättömyyttä enemmän kuin tytöt. Pojat ovat myös tyttöjä ylipainoisempia.
- Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista tytöt kokevat terveydentilansa heikommaksi useammin kuin pojat. Lisäksi tytöt kokevat ahdistuneisuutta huomattavasti poikia enemmän.
- Sekä koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten aikuisten joukossa että vaikeasti työllistyvien työikäisten joukossa on enemmän miehiä kuin naisia.
- Työikäisten naisten kohdalla psyykkinen kuormittuneisuus on koko maan keskiarvoa korkeampi.
- Ennenaikaisesti menetettyjen elinvuosien määrä on miehillä huomattavasti suurempi kuin naisilla.
- 75 vuotta täyttäneiden joukossa miehet kokevat selvästi enemmän vaikeuksia itsestä huolehtimisessa kuin naiset.
- 75 vuotta täyttäneet naiset kokevat miehiä useammin saavansa riittämättömästi apua.

Seuraavissa taulukossa tarkastellaan sekä Lahti-tasoisia että sukupuolittaisia tietoja verrattuna koko maan tuloksiin. Silloin kun indikaattorin kohdalla on ilmoitettu kaksi eri vuosilukua, ensimmäinen niistä koskee Lahden tietoja ja toinen koko maan tietoja.

Lahtelaisten terveyden ja hyvinvoinnin tila (hyvinvointikompas 31.12.2017)

Elinolot

	Lahti	Koko maa	2011	2016	Koko maan alin	Mittatikkua	Koko maan ylin
1 Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17 - 24-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä (2015)	9,4	8,3			2,4		31,7
2 Vaikeasti työllistyvät (rakennetyöttömyys), % 15 - 64-vuotiaista (2016)	8,7	6,2			0		10,6
3 Asunnottomat yksinäiset / 1 000 asukasta (2016)	0,4	1,2			0		5,5
4 Ahtaasti asuvat lapsiasuntokunnat, % kaikista lapsiasuntokunnista (2016)	27,5	29,8			17,6		62,8
5 Kunnan yleinen pienituloisuusaste (2015)	14,7	12,7			3,7		24
6 Koulun fyysisissä työoloissa puutteita, % 8. ja 9.luokan oppilaista (2013, 2015)	54,7	54,3			37,6		57,6

Miehet

Naiset

Elinolot

	Lahti	Koko maa	2011	2016	Lahti	Koko maa	2011	2016
1 Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17 - 24-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä (2015)	11,2	9,2			7,7	7,3		
2 Vaikeasti työllistyvät (rakennetyöttömyys), % 15 - 64-vuotiaista (2016)	9,5	6,9			7,9	5,4		
3 Asunnottomat yksinäiset / 1 000 asukasta (2016)	-	-			-	-		
4 Ahtaasti asuvat lapsiasuntokunnat, % kaikista lapsiasuntokunnista (2016)	-	-			-	-		
5 Kunnan yleinen pienituloisuusaste (2015)	-	-			-	-		
6 Koulun fyysisissä työoloissa puutteita, % 8. ja 9.luokan oppilaista (2013, 2015)	52,6	48,5			56,9	59,9		

Hyvinvoinnin jakautuminen

	Lahti	Koko maa	2010	2015	Koko maan alin	Mittatikkua	Koko maan ylin
1 Gini-kerroin, käytettävissä olevat tulot (2015)	26	27,3			20,2		42,8

sukupuolittaisia tietoja ei ole saatavissa

Koettu hyvinvointi ja osallisuus

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Koko maan alin	Mittatikkua	Koko maan ylin
1 Ei yhtään läheistä ystävää, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	6,9	8,5			4		23,8
2 Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	5,4	5,8			2,3		29,4
3 Elämänlaatunsa (EuroHIS-8) hyväksi tuntevien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	60,9	57,4			54,6		61
4 Elämänlaatunsa (EuroHIS-8) hyväksi tuntevien osuus (%), 65 vuotta täyttäneet (2015, 2017)	56,1	55,9			53,3		58,3
5 Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	9,1	10,4			8,9		11,8
6 Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%), 65 vuotta täyttäneet (2015, 2017)	12	7,7			6,5		8,6
7 Asuinalueensa turvallisuuteen tyytyväisten osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2016)	92,8	91,8			88,3		94,8
8 Äänestysaktiivisuus kuntavaaleissa, % (2017)	55,4	58,9			49,3		82,6
9 Aktiivisesti järjestötoimintaan tms. osallistuvien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	29,9	24,4			20,5		27,7

Miehet

Naiset

Koettu hyvinvointi ja osallisuus

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Lahti	Koko maa	2012	2017
1 Ei yhtään läheistä ystävää, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	8,8	10,8			4,8	6,2		
2 Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	6,7	6,9			3,9	4,7		
3 Elämänlaatunsa (EuroHIS-8) hyväksi tuntevien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	54,5			54,7	60,5		
4 Elämänlaatunsa (EuroHIS-8) hyväksi tuntevien osuus (%), 65 vuotta täyttäneet (2015, 2017)	-	57,3			56	54,9		
5 Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	10,6			11,6	10,3		
6 Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus (%), 65 vuotta täyttäneet (2015, 2017)	-	6,3			11,7	8,9		
7 Asuinalueensa turvallisuuteen tyytyväisten osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2016)	-	92,4			90,9	91,3		
8 Äänestysaktiivisuus kuntavaaleissa, % (2017)	-	-			-	-		
9 Aktiivisesti järjestötoimintaan tms. osallistuvien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	24,6			25,7	24,1		

Elintavat

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Koko maan alin	Mittatikkua	Koko maan ylin
1 Tupakoi päivittäin, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	6,7	6,9			2,7		26,3
2 Päivittäin tupakoivien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	22,1	13,2			11,4		15,3
3 Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	8,6	10,2			3,5		30
4 Alkoholia liikaa käyttävien osuus (AUDIT-C) (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	35,9	34,4			29,1		39,5
5 Kannabista 12 viime kuukauden aikana käyttäneiden osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	4,9	4,7			3,2		6
6 Ylipaino, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	16,4	18,9			7,8		53,8
7 Lihavien osuus (kehon painoindeksi BMI ≥ 30 kg/m2) (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	15	19,1			16		25,9
8 Harrastaa hengästyttävää liikuntaa vapaa-ajalla korkeintaan 1 h viikossa, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	21,4	23,7			13,2		48,4
9 Vapaa-ajan liikuntaa harrastamattomien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2016)	14,9	18,2			14,5		20,5
10 Niukasti sekä tuoreita että kypsennettyjä kasviksia käyttävien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	23,2	18,5			16,1		26,2

Miehet

Naiset

Elintavat

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Lahti	Koko maa	2012	2017
1 Tupakoi päivittäin, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	7,2	7,8			6,4	6		
2 Päivittäin tupakoivien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	14,6			22,7	11,9		
3 Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	9	11,3			8,4	9,1		
4 Alkoholia liikaa käyttävien osuus (AUDIT-C) (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	42,1			26,9	26,2		
5 Kannabista 12 viime kuukauden aikana käyttäneiden osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	5,9			5,8	3,5		
6 Ylipaino, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	19,9	22,4			12,9	15,7		
7 Lihavien osuus (kehon painoindeksi BMI ≥ 30 kg/m2) (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	18,6			11,7	19,6		
8 Harrastaa hengästyttävää liikuntaa vapaa-ajalla korkeintaan 1 h viikossa, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	21,5	24			21,2	23,2		
9 Vapaa-ajan liikuntaa harrastamattomien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2016)	-	23,1			16,8	13,6		
10 Niukasti sekä tuoreita että kypsennettyjä kasviksia käyttävien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	23,6			18,7	13,3		

Terveystila

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Koko maan alin	Mittatikk	Koko maan ylin
THL:n sairastavuusindeksi, ikävakiointu (2014)	108,6	100			36,7		169
Menetetyt elinvuodet (PYLL) ikävälillä 0 - 80 vuotta / 100 000 asukasta (2014)	6871	6509			2737		10331
Itsemurhien vuoksi menetetyt elinvuodet (PYLL) ikävälillä 0 - 80 vuotta / 100 000 asukasta (2014)	-	479			373		835
Terveystensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi kokevien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	31,4	28,2			26,6		30,8
Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	16,6	18,8			8,3		44,4
Psyykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	13,1	10,1			8,9		11,5
Vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidetut potilaat / 10 000 asukasta (2016)	148,4	144			72,3		345,7
Sepelvaltimotautitapahtumat ikävälillä 35 - 79 vuotta / 100 000 vastaavanikäistä (2013)	-	436			358		599
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	10,9	12,2			4,4		33,3

Terveystila

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Lahti	Koko maa	2012	2017
THL:n sairastavuusindeksi, ikävakiointu (2014)	-	-			-	-		
Menetetyt elinvuodet (PYLL) ikävälillä 0 - 80 vuotta / 100 000 asukasta (2014)	9168	8877			4851	4212		
Itsemurhien vuoksi menetetyt elinvuodet (PYLL) ikävälillä 0 - 80 vuotta / 100 000 asukasta (2014)	-	718			-	233		
Terveystensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi kokevien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	29			33,3	27,4		
Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	12,8	13,9			20,4	23,4		
Psyykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	9,9			18,2	10,2		
Vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidetut potilaat / 10 000 asukasta (2016)	152,4	150,5			144,8	137,8		
Sepelvaltimotautitapahtumat ikävälillä 35 - 79 vuotta / 100 000 vastaavanikäistä (2013)	-	638			-	242		
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017)	5,4	5,8			16,5	18,4		

Toiminta- ja työkyky

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Koko maan alin	Mittatikk	Koko maan ylin
100 metrin matkan juoksemisessa suuria vaikeuksia, osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	7,9	9,2			7,8		10,8
500 metrin matkan kävelemisessä suuria vaikeuksia kokevien osuus (%), 65 vuotta täyttäneet (2015, 2017)	13,2	19,1			17		23,1
Arkiaskareissa suuria vaikeuksia kokevien osuus (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	27,6	43,2			38,1		47,4
Apua riittämättömästi saavien osuus väestöstä (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	14,2	9,3			7,1		12
Itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia kokevien osuus (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	14,5	12,2			9,7		15,4
Muistinsa huonoksi kokevien osuus (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	10,5	7,5			5,7		10
Työkykynsä heikentyneeksi arvioivien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	23	24,5			22,2		29,5
Niiden osuus, jotka uskovat, että todennäköisesti eivät jaksaa työskennellä vanhuuseläkeikään saakka (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	26,6	24,8			22,1		28,9

Toiminta- ja työkyky

	Lahti	Koko maa	2012	2017	Lahti	Koko maa	2012	2017
100 metrin matkan juoksemisessa suuria vaikeuksia, osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	8,3			9,2	10		
500 metrin matkan kävelemisessä suuria vaikeuksia kokevien osuus (%), 65 vuotta täyttäneet (2015, 2017)	-	15			16,3	22,4		
Arkiaskareissa suuria vaikeuksia kokevien osuus (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	28,3	31,9			27,3	50,3		
Apua riittämättömästi saavien osuus väestöstä (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	10,1	4,2			16,6	12,6		
Itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia kokevien osuus (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	22,3	12,3			10,4	12,2		
Muistinsa huonoksi kokevien osuus (%), 75 vuotta täyttäneet (2013, 2017)	10,1	8,1			10,7	7,1		
Työkykynsä heikentyneeksi arvioivien osuus (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	26,1			21,7	22,9		
Niiden osuus, jotka uskovat, että todennäköisesti eivät jaksaa työskennellä vanhuuseläkeikään saakka (%), 20 - 64-vuotiaat (2015, 2017)	-	26,2			27	23,4		

Muut ei taloudelliset asiat

Lahden kaupunki huolehtii korruption ja lahjonnan torjunnasta toimivalla sisäisellä valvonnalla. Sisäisen valvonnan tehtävänä on hallintosäännön mukaan mm. edistää toiminnan lainmukaisuutta ja hyvän hallintotavan toteutumista. Sisäinen tarkastus ja omalta osaltaan ulkoinen tarkastus huolehtivat sisäisen valvonnan toteutumisesta. Konserni- ja osakkuusyhteisöille on annettu korruption ja lahjonnan kieltävä ohjeistus ”Hyvä hallinto- ja johtamistapa Lahti-konsernissa” ohjeessa, jonka yhteisöt ovat hyväksyneet toteutettavaksi omassa toiminnassaan. Tätä valvotaan Lahden kaupungin taholta konserniohjauksella kuntalain mukaisesti.

Ihmisoikeusasioista kaupunki huolehtii toimimalla lainmukaisesti ja noudattamalla mm. Suomen perustuslakia, jossa on määritelty perusoikeudet. Lainmukaisen toiminnan valvonta huolehditaan edellä kerrotulla sisäisen valvonnan toimenpiteillä.

Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä

Suomen talouden ennustetaan jatkavan nopeaa elpymistä. Vuoden 2018 ennusteet yltävät jo noin 3 prosentin talouskasvuun, joka toteutuessaan heijastuu myös kuntien verotulojen kehitykseen. Lahden talousarviossa ja -suunnitelmassa positiiviset näkymät on pääosin otettu huomioon.

Kaupungin käyttötaloudessa ei tapahdu suuria muutoksia talousarviovuonna 2018. Suuret toimintamuutokset toteutettiin edellisen vuoden 2017 puolella. Taloussuunnitelmakauden viimeiseen vuoteen 2020 osuu kuntien historiassa ehkä suurin muutos, mikäli sote- ja maakuntauudistus toteutuu sille asetetussa aikataulussa. Uudistuksen vaikutusta ei taloussuunnitelmassa 2020 ole vielä otettu huomioon.

Valmisteilla oleva valtakunnallinen sote- ja maakuntauudistus on laaja julkishallinnon reformi, joka muuttaa julkisen hallinnon duali-järjestelmää ja siten myös kuntien asemaa merkittävästi. Hallinnon tasoja on jatkossa kolme; valtio, maakunta ja kunta. Uudistuksen valmistelu on nyt loppusuo-

ralla ja on todennäköistä, että uudistus toteutuu suunnitellusti vuoden 2020 alusta alkaen.

Verorahoitus väheni kilpailukykysovimuksen takia vuonna 2017, mutta kasvaa jälleen taloustilanteen piristymisen myötä vuonna 2018. Maakuntauudistuksen myötä kuntien verorahoitus vähenee oleellisesti vuonna 2020, kun suuri osa kuntien menoista ja tuloista siirtyy maakuntiin. Uudistuksen ei kuitenkaan uskota vaikuttavan kuntien taloustilanteeseen kokonaisuutena vuonna 2020 vaan vasta myöhemmin. Valtionvarainministeriön alustavien laskelmien mukaan Lahden tilanne heikkenee, kun verorahoitus laskee vuodesta 2020 vuoteen 2024 noin 0,6 tuloveroprosenttiyksikön verran. Verorahoituksen taso vuodesta 2020 lähtien on riippuvainen myös siitä, miten hyvin Lahden sosiaali- ja terveystoimet toteutuvat vuosina 2018–2019. Valtionosuusjärjestelmään on asetettu leikkuri, joka vähentää pysyvästi valtionosuuksia vuodesta 2020 eteenpäin sote-menojen kasvaessa. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että sosiaali- ja terveystoimen menojen taso saadaan pidettyä mahdollisimman alhaisena.

Taloussuunnitelma 2018–2020 sisältää veronkorotusten lisäksi mittavan Toiminnan ja taloudentasapainotus ohjelman 2018–2022. Ohjelman sisältämien 10 laajan hankkeen avulla on tarkoitus tehostaa toimintaa noin 20 milj. euron edestä vuoden 2022 tasossa. Lisäksi ohjelmaan kirjatut investointisäästöt yhteensä ovat noin 45 milj. euroa vuosina 2018–2022. Onnistuminen ohjelman toteutuksessa ja tiukan talouskurin jatkaminen on välttämätöntä, jotta painelaskelmien näyttämä velan kasvu saadaan pysymään kohtuullisella tasolla.

Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä muista toiminnan kehittämiseen vaikuttavista seikoista

Toimintakertomuksessa on arvioitava kunnan ja kuntakonsernin toiminnan laajuuteen ja rakenteeseen nähden tasapuolisesti ja kattavasti merkittävimpiä riskejä ja epävarmuustekijöitä sekä muita toiminnan kehittämiseen vaikuttavia seikkoja.

Kaupunki arvioi riskejä kokonaisvaltaisesti. Riskienhallinnan kentät ovat taloudellisten-, strategisten-, operatiivisten eli toiminnallisten ja vahinkoriskien muodostamat alueet. Arvioinneissa riskit nähdään pääosin uhkina, eikä mahdollisuuksina. Riskienhallintaa toteutetaan kaupunginvaltuuston sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan periaatteiden ja kaupunginhallituksen antaman ohjeen sisäinen valvonta osana hyvää hallinto- ja johtamistapaa Lahden kaupungissa mukaisesti.

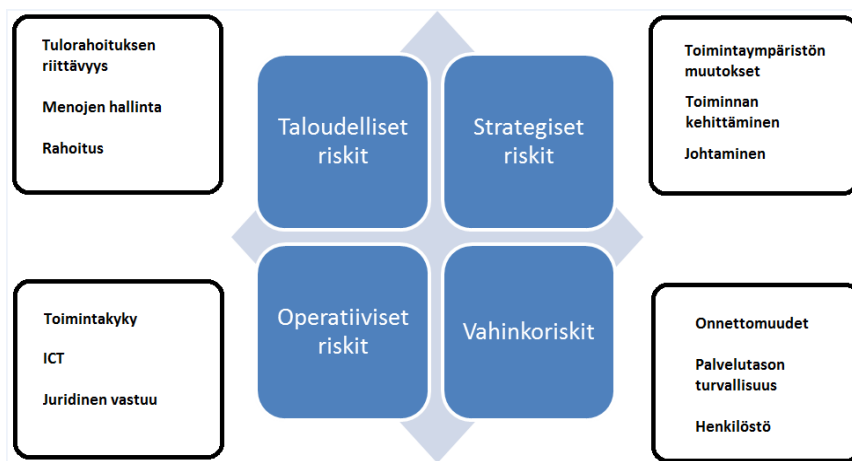
Riskikartoituksia tehdään eri tasoilla, kuten palvelualueiden johtoryhmissä ja palveluyksiköissä. Riskien tunnistamiseen ja hallitsemiseen käytetään erilaisia välineitä. Työpaikan vaarojen arvioinnissa voidaan käyttää esimerkiksi tarkastuslistaa, projektiriskeissä nelikenttäanalyysiä johdannaisineen tai potentiaalisten ongelmien analyysiä johtoryhmätasolla.

Riskikartoituksissa havaitut korjaavat tehtävät on vastuutettu ja tehtäviä käydään määrävälein läpi. Johtoryhmätasolla riskienhallinnan tehtävät osataan, mutta suorittavaa työtä tekevien osalta on puutteita havaittu. Kuitenkin kaikki toteutuvat riskienhallintaa, vaikka eivät sitä osaltaan tunnista.

Riskien sisällöt poikkeavat toisistaan vastuualueiden kesken. Lisäksi riskien taloudellisissa vaikutuksissa on merkittäviä eroja, samoin kuin toimintojen keskeytyksissä, joita on usein mahdoton rahassa mitata. Yhteisiä, eri riskikartoituksissa tunnistettuja kaupunkitasoisia riskejä ovat:

1. tietojärjestelmät (toiminnallinen riski)
2. johtamisjärjestelmä, sisältäen sopimuksiin ja päätöksiin liittyviä riskejä (strateginen riski)
3. taloudelliset riskit, hankinnat ja niiden valvonta (taloudellinen ja toiminnallinen riski)
4. avainhenkilöriskit ja virheelliset rekrytoinnit (vahinkoriski)

Lahden kaupungin riskienhallinnan luokat

Riskienhallinta on kokonaisuutena tarkastellen toteutunut pääosin hyvin. Nykyinen toiminta tuottaa varmuuden toiminnasta. Riskienhallinnan osalta toiminnan kehittämistä on jatkettava niin sanotun automaation saavuttamiseksi. Toiminnan kehittäminen automaatiotason saavuttamiseksi on aloitettu vuoden 2017 aikana. Vuosikello toimii yhtenä muistuttajana riskienhallinnasta.

Kaupungin riskeihin liittyvät oleellisesti myös yhteiskunnan turvallisuusstrategian (2010) ja Suomen kansallisen riskiarvion esille nostamat keskeiset uhat. Keskeisimmät näistä uhkista ovat kyberturvallisuusuhkien merkittävä nouseva trendi sekä perinteisempi sähkökatkon uhka, joka voi laimauttaa koko kaupungin palvelutuotannon, sekä esimerkiksi kaupunkilaisille suunnatun tiedottamisen.

Riskienhallintaan liittyvää varautumista on ylläpidetty ja kehitetty. Esimerkkinä ovat valmiusharjoitukset ja ohjeistukset kuten kriisiviestintäohje harjoitteluineen. Vakava häiriötilanne voi syntyä edellä mainittujen laajan sähkökatkon tai tietoliikennehäiriön lisäksi esimerkiksi epidemian tai talousveden saastumisen johdosta.

Riskienhallinnan kannalta vakavat häiriötilanteet toteutuvat strategisilla, toiminnallisilla, taloudellisilla ja vahinkoriskien alueilla. Esimerkiksi vakava väkivallanteko aiheuttaa maine-riskin lisäksi monen muun riskin toteutumisen, usein kauaskantoisine seurauksineen. Varautumistoimet erilaisten uhkavien varalta ovat pääosin salaista tietoa, mutta näkyviä toimenpiteitä on myös. Nykyisin jokapäiväistä riskienhallintaa yleisötapahtumissa ovat ajoesteet ja järjestyksenvalvonnassa ammattilaisten käyttäminen.

Konserniohjeen mukaan tytäryhtiöiden on järjestettävä toimintansa laatuun ja laajuuteen nähden riittävä riskienhallinta. Tämä näkyy esimerkiksi Lahti Aqua Oy:n tai Lahti Energia Oy:n riskienhallintatoimissa, jotka ovat kattavampia ja laajempia kuin pienellä yhtiöllä. Riskienhallinta on suhteutettu toimintaan ja sen laajuuteen. Tytäryhtiöt ovat noudattaneet konserniohjetta.

Merkittävistä riskeistä MM-kisoihin liittyvä taloudellinen riski maksuaikatauluineen toteutui arvioidun riskihaaran sisällä. Päijät-Hämeen jätehuollon osalta on syyte Päijät-Hämeen käräjäoikeudessa jäteveroon liittyen.

Strategiset riskit

Strategiset riskit liittyvät kunnan pitkän aikavälin tavoitteisiin, menestystekijöihin ja niihin kohdistuviin epävarmuustekijöihin. Riskiluokan alle kuuluvat esimerkiksi toimintaympäristö kuten muuttoliike ja elinkeinoelämän kehitys. Toiminnan kehittämisen alaluokkia ovat palveluiden järjestäminen sekä maine ja imago-riskit. Johtamisen alle kuuluvat johtamisjärjestelmät, -kulttuuri, -taito ja päätöksentekokyky.

Edellä mainituista erityisesti johtamiskulttuuri vaatii kehittämistä, jotta entistä vahvemmin sitoudutaan päätöksiin, linjauksiin ja tavoitteisiin sekä annetaan tuki toimintaa toteutaville. Esimiestyöhön sisältyy myös moniulotteisia riskejä. Asiantuntijan työstä suuri osa voi kuluja henkilöstöhallinnon tehtävissä tai esimiehellä on useita kymmeniä alaisia, jolloin työajan rajallisuus suhteessa tehtäviin voi eskaloitua eri riskien muodoissa, kuten sisäisen valvonnan puutteina.

Tilikaudelle asetetuista tavoitteista ei osa ole edennyt odotetulla tavalla. Vuoden 2017 tavoitteet on asetettu syksyllä 2016. Vuonna 2017 tapahtuneet muutokset esimerkiksi organisaatiossa ovat aiheuttaneet henkilöstövajetta ja priorisointimuutoksia koko kaupungin toiminnassa. Päätöksenteko johtaa strategisten riskien osalta toiminnan kehittämiseen tai vaihtoehtoisesti mahdollisuuksien menettämiseen. Nopeasti muuttuvat suunnat päätöksissä aiheuttavat epävarmuutta ja lisäävät toiminnan tehottomuutta.

Lainsäädännön muutokset tuovat yleensä velvollisuuden lisätehtävien hoitamiseen, joka asettaa paineita menoraakenteeseen. Muutokset vaativat yleensä myös lisääntyvää kehitys- ja selvitystyötä. Todennäköinen maakuntauudistus tulee aiheuttamaan riskin kaupungin toiminnalle ja palvelutuotannolle erityisesti niissä tilanteissa, kun toiminta liittyy kaupungin ja maakunnan tehtävien väliseen rajapintaan.

Toiminnalliset riskit

Operatiiviset, eli toiminnalliset riskit koskevat mm. päivittäistä toimintaa. Toiminnallisiin riskeihin luetaan kuuluvaksi toimintoihin kuten hankkeiden hallintaan ja toimitiloihin liittyvät riskit, sekä juridisiin vastuihin kuten sopimuksiin ja ICT-palveluihin, erityisesti palveluiden jatkumiseen ja luotettavuuteen liittyvät riskit.

Omaisuuksien kohdistuvat riskit kohdistuvat mm. omaisuuden hankintaan ja ylläpitoon. Hankintoja säätelee keskeisesti julkisia hankintoja koskeva lainsäädäntö. Tällä hetkellä merkittävä osuus kunnassa suoritettavista hankinnoista on kilpailutettu hankintatoimen toimesta.

EU:n tietosuojasetusta (General Data Protection Regulation, GDPR) sovelletaan 25.5.2018 alkaen kaikissa EU:n jäsenmaissa. Tietosuojasetusta sovelletaan lähtökohtaisesti kaikkeen henkilötietojen käsittelyyn. Virheellisestä toiminnasta voi kaupungille seurata jopa 20 miljoonan euron sakko. Tulevaan tietosuojasetukseen ja sen vaatimiin toimiin on valmistauduttu kesästä 2017 lähtien.

Sopimusriskien merkitys on kasvanut huomattavasti. Suuren taloudellisen riskin muodostavat valvontaresurssit laadittujen palvelusopimusten toteutuksen seurannassa. Riski on lisääntynyt kaupungin siirryttyä monissa tapauksissa palvelujen järjestämisessä palvelujen ostajiksi.

ICT-palveluihin liittyvät riskit on tunnistettu ja niitä on toteutunut, esimerkkinä sähköpostijärjestelmän häiriöt. Puutteellisen ohjauskeinona on ollut sanktiot, jotka eivät ole tuotta-

neet toivottua ohjaavaa vaikutusta. Tilikauden aikana on aloitettu toimenpiteet palvelutuotannon uudelleen järjestämiseksi.

Taloudelliset riskit

Taloudelliset riskit liittyvät mm. talouden tasapainoon, tulo-rahoituksen riittävyyteen, investointeihin ja rahoitukseen. Rahoitusriskit voidaan ryhmitellä korkoriskiksi, valuuttariskiksi, likviditeettiriskiksi ja luottoriskiksi.

Vaikka laajempaa elpymistä on ennustettu, niin edelleen heikkona jatkunut julkishallinnon taloustilanne, verorahoitukseen kohdistuva epävarmuus sekä alueen edelleen valtakunnallisessa vertailussa korkea työttömyys aiheuttavat riskejä kaupungin talouden hallintaan. Talouden seurantaä käsitellään kuukausittain konsernihallinnon johtoryhmissä ja palveluyksiköissä, eikä seurannassa ole havaittu virheellisiä tai puutteellisia menettelyjä vuonna 2017. Talouden tilanne viedään myös kaupunginhallitukselle ja -valtuustolle tiedoksi.

Kaupungin oman palvelutuotannon menot toteutuivat vuonna 2017 edellisvuotta paremmin lähes talousarvion puitteissa, eli kaupungin käyttötalouden kestävyysriski on kehittynyt myönteisesti. Sen sijaan kaupungin sote-menojen osalta käyttötalouteen kohdistui ja kohdistuu vielä jatkossakin mittavia riskejä. Hyvinvointiyhtymälle siirretty sote-palvelujen tuottamisvastuu ei muuttanut tilannetta, vaan varaus ylittyi reilusti. Yhdessä sovittu talousarviotaso ei pitänyt. Mikäli yhtymä ei pysy vuosina 2018 - 2019 sovitussa taloussuunnitelmassa, tuottavat ylitykset vielä pidempikestoisen riskin kaupungin rahoitukseen, kun ylitykset sote-menoissa pienentävät valtionhallinnon päätösten mukaisesti kunnan tulevia valtionosuuksia pysyvästi.

Rahoitusriskejä, joita ovat korkoriski, valuuttariski, likviditeettiriski ja luottoriski, hallitaan kaupunginvaltuuston hyväksymien Lahden kaupungin rahoitustoiminnan ja sijoitustoiminnan periaatteiden mukaisesti. Riskienhallintaa toteutetaan hajauttamalla lainat ja sijoitukset toteuttamishetken markkinatilanteen mukaan ja jo olemassa oleva laina- ja sijoitus-salkku huomioon ottaen, ottamalla kantaa lainan tai sijoituksen korkoperustaan, valuuttaan ja erääntymisajankohtaan sekä muuttamalla sijoitus- ja lainasalkkujen korko- ja/tai valuuttajakaumaa johdannaissopimusten avulla.

Korkoriski on korkojen muutoksista aiheutuvaa epävarmuutta. Kiinteäkorkoiset lainat tai saatavat eivät voimassaolokanaan ole korkoherkkiä. Vaihuvakorkoisten lainojen osuus kaupungin korollisista lainoista oli tilipäätöshetkellä 51,0 prosenttia ja niistä koronvaihtosopimuksin oli tilipäätöshetkellä muutettu kiinteäkorkoisksi 22,9 prosenttia.

Rahavaroihin, sijoituksiin ja johdannaissopimuksiin liittyy riski siitä, ettei vastapuoli täytä velvoitteitaan. Tätä vastapuoliin liittyvää luottoriskiä rajataan tekemällä sopimukset kaupunginvaltuuston hyväksymien Lahden kaupungin rahoitustoiminnan ja sijoitustoiminnan periaatteiden mukaisesti. Tilinpäätöshetkellä ei rahavaroihin, sijoituksiin eikä johdannaissopimuksiin liity vastapuolen luottoriskiä.

Valuuttamääräisiin lainoihin liittyvä valuuttariski on eliminoitu lainojen noston yhteydessä valuutanvaihtosopimuksilla. Tilinpäätöshetkellä kaupungilla ei ole lainoihin tai korkovirtoihin liittyvää valuuttariskiä.

Likviditeettiriskillä tarkoitetaan sitä, että kaupungin maksuvalmiutta ei pystytä turvaamaan joka tilanteessa. Kaupungin

maksuvalmiutta ennakoidaan maksuvalmiussuunnittelulla ja kassaennusteilla. Likviditeettireservinä ovat rahat ja pankkisaamiset, konsernitilin luottolimiitit sekä muut luottolimiitit, kuten kuntatodistusohjelmat. Tilikauden lopussa kaupungin yhteensä 250 milj. euron kuntatodistusohjelmasta oli käytössä 0 euroa.

Vahinkoriskit

Vahinkoriskien luokkaan kuuluvat muun muassa onnettomuudet, toimitilaturvallisuus ja henkilöstöön kuuluvat riskit. Henkilöstöriskejä ovat avainhenkilöriski, henkilöstön saattavuus ja osaaminen.

Kaupunki varautuu onnettomuuksiin ja muihin vahinkoriskeihin vakuutuksilla ja vahinkorahastolla. Kiinteistöjen osalta riskit ovat pääasiassa ylläpitopalveluiden tuottamiseen liittyviä resurssiriskejä, sopimusriskejä ja palveluiden hankintaan liittyviä riskejä. Kaupungin vakuutuspolitiikan mukaisesti, vahinkoriskit pidetään vapaaehtoisissa vakuutuksissa pääosin kaupungilla. Tämä näkyy korkeina omavastuurajoina, jolloin vakuutusmaksut ovat vastaavasti matalampia.

Kiinteistöt on pääosin vakuutettu täysarvostaan äkillisiä ja ennalta-arvaamattomia vahinkoja vastaan. Omavastuuraja kiinteistöissä on 300 000 euroa. Vakuutus korvaa esimerkiksi tulipalon, äkillisen vuotovahingon tai muun sellaisen tapahtuessa korjaamisen tai uusimisen. Keskeytysvakuutuksen kautta voidaan järjestää korvaavat väliaikaiset toimitilat korjauksen tai uusimisen ajaksi. Tilaomaisuudesta on huolehdittu ammattimaisesti mutta pienin henkilöstöresurssein. Ennakoivaa ylläpitoa ei ole kyetty toteuttamaan täysimääräisesti, jolloin kiinteistöjen osalta on epävarmuustekijöitä edelleen olemassa.

Taloudellisten vahinkojen varalta on Lahden kaupungilla käytössä vahinkorahasto, josta varataan talousarvioon yleishallinnon vastuualueelle vuosittain 50 000 euron suuruinen määräraha mahdollisia äkillisiä vahinkoja varten. Vahinkorahaston pääoma 31.12.2017 oli 10,3 milj. euroa. Tilikauden 2017 aikana rahastosta ei korvattu vahinkoja.

Avainhenkilöihin liittyvän riskin suunta on laskemassa tehtyjen avainhenkilökartoitusten ja korjaavien toimien johdosta. Havaittua avainhenkilöriskiä hallitaan siten, että sijaisuusketjut ovat riittävät ja avainhenkilöiden tehtävät tunnetaan työyhteisössä riittävän hyvin. Kesällä 2017 tehty organisaatiouudistus kuitenkin heikensi riskienhallinnan taustaorganisaatiota. Tämä näkyi esimerkiksi riskienhallinnan alalaji vakuutuksessa, johonka liittyvät työtehtävät eivät seuranneet työntekijöitä heidän uusiin tehtäviin. Sama ilmiö toistui turvallisuuden kehittämisen ja varautumisen osalta. Tilikauden lopussa aloitettiin korjaavat toimet asian parantamiseksi.

Osaavan henkilökunnan saatavuudessa on haasteita tehtävä- ja yksikkökohtaiset erot huomioiden. Joissain erityisosaamista vaativissa tehtävissä on huomattavissa pätevän henkilökunnan rekrytoinnin vaikeus, jota sisäiset rekrytoinnit eivät aina tue.

Edellä mainittujen riskien hallintaan käytetään erilaisia toimenpiteitä. Lähtökohtaisesti riskin hallinta ja korjaavat toimet on jonkun henkilön vastuulla. Havaittujen riskien hallintakeinoja ovat esimerkiksi suunnitelmat, harjoittelu, ennakointi tuleviin muutoksiin, uudelleenjärjestelyt ja muutokset toiminnassa riskien hallitsemiseksi.

Selonteko sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä

Sisäisellä valvonnalla tarkoitetaan organisaation sisäisiä menettely- ja toimintatapoja, joilla pyritään varmistamaan toiminnan laillisuus ja tuloksellisuus. Valvonnan tarkoituksena on edistää organisaation tehokasta johtamista, riskien hallintaa ja toiminnan tuloksellisuuden arviointia. Sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestäminen perustuu kunnan perustehtävään, toimintaympäristön analysointiin, kuntastrategiaan sekä toiminnan ja talouden tavoitteisiin.

Toimiva riskienhallinta edellyttää järjestelmällistä ja ennakkoivaa tapaa tunnistaa, analysoida sekä hallita toimintaan liittyviä uhkia ja mahdollisuuksia. Tavoitteiden saavuttamiseksi sekä hyvän hallintotavan toteutumiseksi riskien tunnistamisen, hallinnan sekä sisäisen valvonnan toimintatavat tulee sisällyttää mm. johtamis- ja päätöksentekoprosesseihin, toiminnan ja talous sekä investointien riski- ja lisäarvoperustaiseen suunnitteluun, toiminnan, omaisuuden hallinnan, hallinnon ja taloudenhoidon menettelytapoihin.

Lahden kaupungin päätöksentekoa, omaisuuden hallintaa ja sopimustoimintaa säätelevät lakien ja asetusten lisäksi mm. hallintosääntö, toimintasäännöt. Hallintosäännön 5 luvun 43 §:ssä todetaan, että kaupunginhallituksen alaiset toimielimet ja johtavat viranhaltijat vastaavat omalla tehtäväalueellaan sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä ja toimivuudesta. Lahden kaupunginvaltuuston hyväksymän sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteet -asiakirjan mukaan sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan asianmukainen järjestäminen koskee kaikkia Lahden kaupunkikonserniin kuuluvia palvelualueita, yhtiöitä, taseyksiköitä, toimielimiä, tilivelvollista johtoa sekä säätiöitä, yhteisöjä ja kuntayhtymiä.

Selonteko perustuu palvelualueiden toiminnastaan antamiin selvityksiin sekä sisäisen tarkastuksen arviointitietoihin.

Säännösten, määräysten ja päätösten noudattaminen

Kaupunginhallituksen tiedossa ei ole lakisääteisten tehtävien laiminlyöntejä tai muita lakien ja säännösten tai hyvän hallinto- ja johtamistavan vastaisia toimia, joista seuraisi merkittävä korvaus, kanne tai muu vaatimus tai oikeusseuraamus kaupungille.

Tehtyjen oikaisuvaatimusten, valitusten, korvausvaatimusten tai kanteluiden perusteella on tarvittaessa tarkistettu ohjeita ja kehitetty toimintatapoja. Myös kaupunkikonsernin oman sisäisen valvonnan kautta on otettu prosesseja tarkasteluun toiminnan kehittämiseksi, riskien pienentämiseksi ja virheiden vähentämiseksi. Annetuissa selonteissa todettiin mm. että jatkuvat muutokset ja uudistukset koskevat myös toimintaa ohjaavia määräyksiä, joten on tärkeää seurata uudistuksia ja tarkistaa tietojen oikeellisuus.

Organisaatiorakenteessa tehtyjen muutosten vuoksi onkin käyty rajapinta- ja vastuunjakotarkasteluja. Sääntöjä on päivitetty ja delegointipäätöksiä tehty. Tarvittaessa on vielä tehty korjauksia, lisäyksiä ja tarkennuksia.

Ohjeiden ja linjausten noudattamisessa on todettu olevan selkeitä puutteita. Vuoden 2017 aikana on erityisesti henkilöstöhallinnollisiin kokonaisuuksiin kohdennettu sisäisiä tarkastuksia ja keskeisenä ongelmana esille on noussut ohjeiden ja linjausten noudattamatta jättäminen. Konserni- ja palveluiden selvityksessä todetaankin, että sitoutumisen puute tehtyihin päätöksiin on aiheuttanut vakavia riskejä. Selvityksessä todetaan myös, että konserni- ja palveluiden te-

kemät päätökset eivät aina ole saavuttaneet palvelualueita täysmääräisesti, mutta erityisesti henkilöstöpalvelut on kehittänyt toimintaansa tältä osin.

Tavoitteiden toteutuminen, varojen käytön valvonta, tuloksellisuuden arvioinnin pätevyys ja luotettavuus

Palvelualueiden antamien selvitysten perusteella merkittäviä poikkeamia käyttösuunnitelmien toteutumisesta ei ollut ja määrärahojen budjetoinnissa ei ole tullut esille olennaisia virheitä. Palvelualueet ilmoittavat suorittavansa säännöllistä seurantaa ja ryhtyvänsä tarvittaessa korjaaviin toimenpiteisiin poikkeamien ilmetessä. Edelliskauden määrärahaylitysten myötä sivistyspalveluissa kehitettiin talouden suunnittelua ja seurantaa vuoden 2017 alusta.

Tavoitteiden määrittelyssä, toteuttamisessa ja seurannassa oli haasteita johtuen vuoden aikana toteutetuista muutoksista. Järjestelmällisempää ja tasalaatuisempaa tavoitteiden asettamista, seurantaa ja raportointia helpottamaan otettiin käyttöön järjestelmä, joka parhaimmillaan mahdollistaa reaaliaikaisen toimenpiteiden seurannan.

Tavoitteiden toteutuminen, varojen käytön ja toiminnan tuloksellisuuden seuranta on esitetty toimintakertomuksen muissa kohdissa.

Riskienhallinnan järjestäminen

Kaupunginvaltuusto ohjaa hyväksymällään Lahden kaupunkikonsernin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteet -asiakirjalla sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämistä ja edellyttää, että kaikilla kaupunkikonserniin kuuluvilla palvelualueilla, yhtiöillä, taseyksiköillä, säätiöillä, yhteisöillä ja kuntayhtymillä on asianmukaisesti järjestetty sisäinen valvonta ja riskienhallinta. Asiakirjassa on kuvattu riskienhallinnan vastuutahot ja tehtävät. Kaupunginhallituksen hyväksymässä asiakirjassa Sisäinen valvonta osana hyvää hallinto- ja johtamistapaa Lahden kaupungissa kuvataan tarkemmin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestelmää. Kaupunginjohtaja on nimennyt turvallisuus- ja riskienhallintaryhmän, jonka toiminnan tarkoitus on edesauttaa kaupungin kokonaisvaltaista turvallisuuden, riskienhallinnan ja varautumisen kehittymistä.

Kaupungissa ei ole käytössä yhteistä riskienhallintamallia eikä erillistä kaupunginhallituksen hyväksymää riskienhallintapolitiikkaa. Riskienhallintaa pyritään korostamaan lisäämällä vuosikelloihin riskikartoitusten tarkastusväliä. Turvallisuus- ja riskienhallintaryhmä tarjoaa kaikkien käytettäväksi välineitä riskienhallinnan toteuttamiseen. Kaupunginvaltuuston 16.5.2016 hyväksymässä Lahden kaupungin rahoitus- ja sijoitustoiminnan periaatteet -asiakirjassa otetaan kantaa rahoitus- ja sijoitustoiminnan riskienhallintaan.

Palvelualueilla tehdään riskikartoituksia ja niitä käydään läpi erilaisilla aikajäniteillä sekä tarvittaessa tarkistetaan ja päivitetään. Riskikartoitusten kattavuudessa on niin palvelualueittain kuin yksiköittäin eroja, samoin kuin kriittisyyteen oman toiminnan riskienhallinnan tilasta. Riskien tunnistaminen ja kokonaisvaltainen analysoiminen on keskeinen osa riskienhallintaa. Riskin toteutumisen välittömät vaikutukset voivat olla hyvinkin marginaalisia, mutta seurannaisvaikutuksilla voi olla merkittävää haittaa kaupungille, esim. riskiin sisältyvä suoranainen taloudellinen riski voi olla pieni, mutta toteutessaan esim. imagollinen riski voi olla hyvinkin merkittävä.

Johdon ja esimiesten tietoisuutta tehtävistään ja vastuistaan sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan osalta tulee edelleen parantaa. Sisäinen valvonta ja riskienhallinta tulee saada luontevaksi osaksi toiminnan ja talouden suunnittelua, seuranta ja raportointia. Riskienhallintaa suoritetaan liiaksi erillisenä normaalista toiminnasta. Riskienhallintaa kehitetään edelleen käytännön menettelytapojen systematisoimiseksi. Samalla kehitetään riskienhallinnan toimenpiteiden vastuuttamista, aikataulutusta ja raportointia. Riskienhallintaa kehitetään kaupunkitasoisesti konsernipalveluissa.

Palvelualueet ovat selvityksissään nostaneet esille erityisesti ICT-palveluihin liittyvät riskit ja niiden toteutumisen kokonaisvaltaiset vaikutukset. Ohjauskeinoina olevat sanktiot eivät ole tuottaneet toivottua tulosta.

Omaisuuksien hankinnan, luovutuksen ja hoidon valvonta

Tilikauden aikana omaisuuden hankinnassa, luovutuksessa tai käyttöarvossa toteutuneet mahdolliset menetykset on ilmoitettu toimintakertomuksessa kunkin toimintayksikön kohdalla. Kaupunginhallituksella ei ole tiedossa omaisuuden hankinnan, luovutuksen tai hoidon valvonnan osalta laiminlyöntiä tai muuta virheellistä menettelyä, josta saattaisi aiheuta kaupungille merkittävä korvausvaade.

Tietoteknisten laitteiden hankinnan osalta on tarkistettu prosesseja ja ohjeistusta sekä tehostettu valvontaa. Toimenpiteet ovat selvästi tehonneet. Jäämistöjen hallintaa on kehitetty yhdessä vastuutahojen ja tukipalveluiden kanssa. Kiinteistöjen kuntoon liittyvien riskien ennakointiin on todettu olevan hankalaa, ja riskien toteutumisesta seuraa yleensä merkittäviä taloudellisia ja toiminnallisia vaikutuksia.

Sopimustoiminta

Sopimustoimintaa on ohjeistettu ja valvontavastuut pääosin määritetty. Sopimusten valvonta kohdistuu niiden laadintaan, täytäntöönpanoon ja noudattamiseen sekä sopimusten irtisanomisen ja voimassaolon seurantaan. Sopimusosaaminen ja sopimusten valvonnan merkitys kasvaa koko ajan, kun sopimuksia tehdään enemmän ja ne ovat monimutkaisempia.

Kaupunki hankkii enenevässä määrin myös peruspalveluita ulkopuolisilta palveluntuottajilta, useimmiten palveluiden laadun varmistaminen on kaupungin vastuulla. Palvelusopimuksissa tai niiden tekemisen yhteydessä on kuvattava, miten palveluiden laadunvarmistus järjestetään. Määrittelyt laatuvaatimusten, vastuunjaon ym. osalta tulee määrittellä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa riskien minimoimiseksi.

Kaupungissa on käytössä asiahallintajärjestelmä, jonne pääosa sopimuksista on tallennettu. Järjestelmä ei kuitenkaan palvele kovin hyvin sopimushallinnan tarpeita. Sopimushallinnan perustarpeet ovat eri sopimustyyppien osalta hyvin samanlaiset. Järjestelmän tulisi olla sellainen, jonka avulla on helppo seurata ja valvoa sopimustoimintaa. Vastuhenkilöiden vaihtuessa ja toimintaympäristön muuttuessa sopimusten hallinta ja ajantasaisuudesta huolehtiminen on haastavaa ilman toimivia järjestelmiä.

Sisäisen tarkastuksen järjestäminen

Sisäinen tarkastus toimii kaupunginhallituksen ja kaupunginjohtajan alaisuudessa. Palveluyksikön tehtävät, asema ja valtuudet on määritetty kaupunginhallituksen hyväksymässä sisäisen tarkastuksen toimintasäännössä. Tarkastustyö perustuu vuosittain laadittavaan toimintasuunnitelmaan, jonka kaupunginhallitus hyväksyy. Sisäisessä tarkastuksessa työskentelee konsernitarkastaja ja vuoden 2017 lokaan puoleen väliin saakka myös sisäinen tarkastaja.

Sisäinen tarkastus avustaa kaupungin johtoa sen valvontavelvollisuuden täyttämisessä. Sen tehtävänä on arvioida hyvän hallintotavan, sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan toimivuutta ja tehokkuutta sekä tukea organisaatiota sen arvojen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Sisäinen tarkastus toimii tehtävässään riippumattomana tarkastettavista toiminnoista ja arvioi organisaatiota objektiivisesti.

Tarkastusten tulokset raportoidaan kaupunginjohtolle, tarkastuskohteen johdolle sekä tarkastustoimistolle ja tilintarkastajalle. Kaupunginhallitukselle raportoidaan puolivuositain tarkastus- ja arviointityön keskeisistä tuloksista. Tarkastuskohteille on annettu kehittämissuosituksia, joiden toteuttamista seurataan. Tarkastuskohteissa valvontavastuussa olevat ovat käsitelleet tarkastusten havaintoja ja suosituksia ja ryhtyneet tarvittaviin toimenpiteisiin. Toimenpidesuosituksen toteuttamista seurataan ja niiden toteutumisesta raportoidaan.

Kaupunginhallituksen kokonaisarvio

Vuonna 2017 toteutetuista arvioinneista ja tarkastuksista saatujen havaintojen sekä palvelualueiden antamien selvitysten perusteella voidaan kohtuullisella varmuudella todeta, että sisäinen valvonta on Lahden kaupungissa tyydyttävällä tasolla. Toiminnassa on puutteita ohjeiden, linjausten ja tavoitteiden noudattamisessa. Johtosääntöjä kuitenkin noudatetaan ja toiminta on pääosin täyttänyt lainsäädännön vaatimukset.

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

Tilikauden tuloksen muodostuminen

Tuloslaskelma kuvaa tilikauden tuloksen muodostumista. Kustakin tuloslaskelman erästä on esitettävä vastaava tieto viimeistä edelliseltä tilikaudelta (vertailutieto). Laskelma sisältää kaupungin ja taseyksiköiden ulkoiset tuotot ja kulut. Kaupungin sisäiset tulo- ja menoerät eivät sisälly tilinpäätöksen tuloslaskelmaan, minkä vuoksi laskelma poikkeaa talousarviossa esitettävästä tuloslaskelmasta.

Toimintakate -592,9 milj. euroa on toimintatuottojen ja -kulujen erotus, eli käyttötalouden nettomeno. Toimintakate parani edellisvuodesta 15,6 milj. euroa eli 2,6 prosenttia. Päijät-Hämeen Hyvinvointiyhtymän toiminta alkoi tilinpäätösvouden alusta alkaen. Samalla siirryttiin nettolaskutukseen Sosiaali- ja terveystoimen palvelujen osalta. Lisäksi organisaatiossa tapahtui lukuisia joukko organisatorisia muutoksia mm. toimeentuloturvan siirto valtiolle, Lahden Aterian ja Lahden Servion yhtiöittämiset. Tämän vuoksi oheiset tuloslaskemat eivät ole vertailukelpoisia toimintatulojen ja -menojen osalta.

Toimintatuotot ja -kulut on luokiteltu tililuokittain Suomen Kuntaliiton suositusten mukaisesti. Henkilöstökulut sisältävät palkat, sosiaali- ja eläkevakuutuskulut, kunnan vastuulla olevat eläkkeet, sekä luottamushenkilöiden palkkiot. Palvelujen ostot koostuvat asiakas- ja muiden palvelujen ostoista.

Verotulokertymä oli yhteensä 452,8 milj. euroa, jossa kasvua edellisvuoteen oli 0,8 prosenttia. Valtionosuudet olivat 189,0 milj. euroa, jossa vähennystä edellisvuoteen oli 2,3 prosenttia. Kilpailukykysojimus ja sen seurauksena verorahoitusta heikentävät päätökset sekä toimeentuloturvan siirto valtiolle vähensivät verorahoitusta oleellisesti tilinpäätösvoonna. Verotulojen ja valtionosuuksien tarkempi erittely on esitetty sivulla 60.

Rahoitustuotot ja -kulut 11,8 milj. euroa, joka oli 7,2 milj. euroa enemmän kuin edellisenä vuonna. Osinkojen osuus oli 13,6 milj. euroa ja rahoituskuluja vähensi johdannaisiin liittyvä 1,2 milj. euron positiivinen kirjaus.

Vuosikate nousi ennätyselliseen 60,7 milj. euroon, mikä on 22,0 milj. euroa enemmän kuin edellisenä vuonna. Vuosikate kuvaa kunnan tulorahoituksen riittävyyttä, jota tuloslaskelman puolella verrataan käyttöomaisuuden poistoihin. Lahden vuosikate kattoi käyttöomaisuuden 43,2 milj. euron suuruiset poistot 133,2 prosenttisesti.

Tilikauden tulos on tilikaudelle jaksotettujen tulojen ja menojen erotus, joka lisää tai vähentää kaupungin omaa pääomaa. Tulos vuodelta 2017 oli 17,2 milj. euroa, mikä on 27,1 milj. euroa enemmän kuin edellisenä vuonna. Tuloslaskelman tunnuslukuista, toimintatuotot/toimintakulut % oli 13,3 %, vuosikate/poistot % oli 133,2 % ja vuosikate/asukas 507 euroa/asukas.

TULOSLASKELMA JA TUNNUSLUVUT

(Taseyksiköt mukana, ei sisällä sisäisiä tuloja ja menoja)

Milj. euroa	TP 2017	TP 2016	Muutos 16/17
Toimintatuotot	90,8	130,2	-30,2 %
Myyntituotot	25,1	34,9	-28,0 %
Maksutuotot	17,0	38,1	-55,4 %
Tuet ja avustukset	9,0	18,8	-51,8 %
Vuokratuotot	28,2	26,5	6,5 %
Muut toimintatuotot	11,4	12,0	-4,2 %
Valmistus omaan käyttöön	1,2	0,5	127,5 %
Toimintakulut	-684,9	-739,2	-7,3 %
Henkilöstökulut	-160,5	-279,9	-42,7 %
Palvelujen ostot	-450,5	-337,9	33,3 %
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-18,2	-28,7	-36,4 %
Avustukset	-36,0	-65,5	-45,0 %
Muut toimintakulut	-19,7	-27,2	-27,8 %
TOIMINTAKATE	-592,9	-608,5	-2,6 %
Verotulot	452,8	449,2	0,8 %
Valtionosuudet	189,0	193,4	-2,3 %
Rahoitustuotot ja -kulut	11,8	4,5	159,1 %
Korkotuotot	9,3	8,9	4,7 %
Muut rahoitustuotot	14,3	12,1	18,3 %
Korkokulut	-12,8	-13,9	-7,8 %
Muut rahoituskulut	0,9	-2,5	-137,2 %
VUOSIKATE	60,7	38,7	56,9 %
Poistot ja arvonalentumiset	-45,6	-49,4	-7,8 %
Satunnaiset erät	2,1	0,9	132,3 %
TILIKAUDEN TULOS	17,2	-9,8	-275,6 %
Poistoeron lisäys(-)/vähennys (+)	0,2	0,5	-57,4 %
Rahastojen lisäys (-)/vähennys (+)	-0,1	0,0	0,0 %
TILIKAUDEN YLI-/ALIJÄÄMÄ	17,3	-9,3	-286,7 %
Tuloslaskelman tunnusluvut	TP 2017	TP 2016	Muutos 16/17
Toimintatuotot/Toimintakulut %	13,3 %	17,6 %	-24,7 %
Vuosikate/Poistot %	133,2 %	78,3 %	70,2 %
Vuosikate, euroa/asukas	507	324	56,7 %
Asukasmäärä	119 613	119 452	0,1 %

* vuoden 2017 asukasmäärä ennakkotieto

Toiminnan rahoitus

Rahoituslaskelma tarkastelee toiminnan rahoitusta ja ilmaisee onko toiminnan ja investointien rahavirta yli- vai alijäämäinen. Rahoituksen rahavirta kertoo muutokset lainauksissa ja rahavaroissa.

Toiminnan rahavirta 53,9 milj. euroa on toiminnasta kertynyt tulo-rahoitus, eli erä, joka käyttötaloudesta riittää investointien rahoitukseen. Vuosikate 60,7 milj. euroa siirtyy laskelmaan tuloslaskelmasta. Toiminnan rahavirran muut erät, satunnaiset erät 2,1 milj. euroa ja tulo-rahoituksen korjauserät -8,9 milj. euroa muodostuvat käyttöomaisuuden myyntivoitoista ja myyntitappiosta sekä pakollisten varausten purkukirjauksista, eikä niillä ole kassavaikutusta.

Investointien rahavirrassa ilmoitetaan investointien bruttomenot 68,0 milj. euroa, investointeihin kohdistuneet rahoitusosuudet sekä pysyvien vastaavien luovutustulot. Investointien omahan-kintameno 67,5 milj. euroa muodostuu, kun bruttoinvestoin-neista vähennetään valtionosuudet ja muu ulkopuolinen rahoitus. Kun investointimenoista vähennetään vielä pysyvien vas-taavien hyödykkeiden luovutusvoitot 29,9 milj. euroa saadaan investointeihin käytetyt varat eli rahoituslaskelman erä Investointien rahavirta -37,6 milj. euroa. Varsinaisesta toiminnasta ja investoinneista syntynyt nettokassavirta 16,3 milj. euroa kuvaa rahoitustarvetta, joka katetaan lainanotolla.

Rahoituksen rahavirta ilmaisee ne rahoitukselliset erät, joilla varsinaisesta toiminnasta ja investoinneista syntynyt rahoitus-tarve katetaan. Pitkäaikaista lainaa otettiin 59,0 milj. euroa, lyhytaikaisten lainojen nettomuutos oli 4,0 milj. euroa, lainoja lyhennettiin 52,5 milj. eurolla, jolloin lainamäärä kasvoi 10,6 milj. euroa.

Lahti-konsernin rahoituksesta huolehtii sisäinen pankki, jonka toiminta näkyy rahoituslaskelmassa mm. antolainauksen muu-toksena. Antolainoja nostettiin 57,4 milj. euroa ja niitä maksettiin pois 40,4 milj. euroa.

Rahoituslaskelman kohtaan muut maksuvalmiuden muutokset erään 41,3 milj. euroa sisältyvät mm. konsernitili- ja lainasaa-misten muutos tytäryhteisöiltä.

Toiminnan ja investointien rahavirran ja rahoituksen rahavirran yhdistäminen osoittaa kaupungin rahavarojen muutoksen tili-vuoden aikana. Kaupungin likvidit rahavarat kasvoivat tilikau-den aikana 51,1 milj. euroa.

Investointien tulo-rahoitusprosentti 89,9 kertoo, kuinka paljon investoinneista pystyttiin rahoittamaan tulo-rahoituksella. Lai-nanhoitokate 1,1 prosenttia kertoo kunnan tulo-rahoituksen riittävyys vieraan pääoman korkojen ja lyhennysten maksuun. Tulo-rahoitus riittää lainojen hoitoon, jos tunnusluvun arvo on 1 tai suurempi. Tilikauden maksuvalmius näkyy kassan riittävy-ydessä, joka vuoden lopussa oli 44,1 päivää.

RAHOITUSLASKELMA JA TUNNUSLUVUT

Milj. euroa	TP 2017	TP 2016	Muutos 16/17
Toiminnan rahavirta	53,9	34,0	58,3 %
Vuosikate	60,7	38,7	56,9 %
Satunnaiset erät	2,1	0,9	132,3 %
Tulo-rahoituksen korjauserät	-8,9	-5,6	-60,7 %
Investointien rahavirta	-37,6	-39,6	-5,1 %
Investointimenot	-68,0	-63,6	6,9 %
Rahoitusosuudet investointeihin	0,5	0,4	3,4 %
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	29,9	23,5	27,3 %
Toiminnan ja investointien rahavirta	16,3	-5,6	-393,5 %
Rahoituksen rahavirta			
Antolainauksen muutokset	-17,0	-39,0	-56,5 %
Antolainasaamisten lisäykset	-57,4	-74,8	-23,3 %
Antolainasaamisten vähennykset	40,4	35,8	13,0 %
Lainakannan muutokset	10,6	10,4	2,0 %
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	59,0	62,6	-5,6 %
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-52,5	-55,9	-6,0 %
Lyhytaikaisten lainojen muutos	4,0	3,7	10,4 %
Muut maksuvalmiuden muutokset	41,3	-5,7	827,3 %
Rahoituksen rahavirta	34,8	-34,3	201,4 %
Rahavarojen muutos	51,1	-39,9	228,2 %
Rahavarat 31.12.	105,6	54,5	93,8 %
Rahavarat 1.1.	54,5	94,4	-42,3 %
Rahoituslaskelman tunnusluvut	TP 2017	TP 2016	Muutos 16/17
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, €	-107 278 668	-147 244 295	-27,1 %
Investointien tulo-rahoitus, %	89,9 %	61,3 %	46,7 %
Lainanhoitokate	1,1	0,8	37,5 %
Kassan riittävyys, pv	44,1	21,0	110,0 %
Asukasmäärä	119 613	119 452	0,1 %

* vuoden 2017 asukasmäärä ennakkotieto

Rahoitusasema ja sen muutokset

LAHDEN KAUPUNGIN TASE

VASTAAVAA	2017 milj. €	2016 milj. €	VASTATTAVAA	2017 milj. €	2016 milj. €
PYSYVÄT VASTAAVAT			OMA PÄÄOMA		
Aineettomat hyödykkeet			Peruspääoma	437,2	437,2
Aineettomat oikeudet	0,0	0,2	Arvonkorotusrahasto	0,1	0,1
Muut pitkävaikutteiset menot	6,5	7,6	Muut omat rahastot	10,4	10,3
	6,5	7,8	Edellisten tilikausien ylijäämä	134,7	147,2
Aineelliset hyödykkeet			Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	17,3	-12,5
Maa- ja vesialueet	127,4	122,4		599,7	582,3
Rakennukset	276,6	265,3	POISTOERO JA VAPAAEHTOISET		
Kiinteät rakenteet ja laitteet	182,0	178,0	VARAUKSET		
Koneet ja kalusto	5,9	9,0	Poistoero	1,8	2,0
Muut aineelliset hyödykkeet	0,1	0,1	PAKOLLISET VARAUKSET		
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	17,8	16,3			
	609,7	591,0	Eläkevaraukset	5,5	6,0
Sijoitukset			Muut pakolliset varaukset	2,1	5,9
Osakkeet ja osuudet	193,8	214,5		7,6	11,9
Muut lainasaamiset	461,7	444,7			
	655,5	659,3	TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT		
TOIMEKSIANTOJEN VARAT			Valtion toimeksiannot	0,0	0,0
Lahjoitusrahastojen varat	0,2	0,3	Lahjoitusrahastojen pääomat	3,2	3,4
	0,2	0,3		3,2	3,4
VAIHTUVAT VASTAAVAT			VIERAS PÄÄOMA		
Vaihto-omaisuus			Pitkäaikainen		
Aineet ja tarvikkeet	0,1	0,2	Joukkovelkakirjalainat	0,0	40,0
Saamiset			Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	649,7	612,3
Pitkäaikaiset saamiset			Lainat muilta luotonantajilta	0,1	0,1
Lainasaamiset	20,9	25,2	Siirtovelat	5,5	5,1
Muut saamiset	0,6	0,4		655,2	657,4
Lyhytaikaiset saamiset			Lyhytaikainen		
Myyntisaamiset	8,4	12,9	Joukkovelkakirjalainat	40,0	0,0
Lainasaamiset	16,5	67,5	Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	21,6	52,4
Muut saamiset	3,4	7,3	Lainat muilta luotonantajilta	43,7	39,7
Siirtosaamiset	9,9	10,0	Saadut ennakot	0,8	0,6
	59,6	123,3	Ostovelat	33,4	33,5
Rahoitusarvopaperit			Muut velat	3,0	5,4
Osakkeet ja osuudet	29,4	10,5	Siirtovelat	27,3	47,8
Rahat ja pankkisaamiset	76,3	44,0		169,8	179,3
VASTAAVAA YHTEENSÄ	1 437,3	1 436,4	VASTATTAVAA YHTEENSÄ	1 437,3	1 436,4

Taseen tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, %	41,9 %	40,9 %
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	112,5 %	108,2 %
Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	121,0 %	-
Kertynyt yli- / alijäämä, 1 000 €	152 028	139 946
Kertynyt yli- / alijäämä, €/ asukas	1 271	1 172
Lainakanta 31.12. €/ asukas	6 312	6 236
Lainakanta	755 016 412	744 458 823
Lainakanta 31.12., 1 000 €	755 016	744 459
Lainasaamiset 31.12., 1 000 €	461 696	444 722
Asukasmäärä	119 613	119 452

* vuoden 2017 asukasmäärä ennakkotieto

Kokonaistulot ja -menot

Kokonaistulot ja -menot -laskelmassa on koottu yhteen kaikki kunnan menot ja tulot tuloslaskelmasta ja rahoituslaskelmasta. Siten se kuvaa rahanlähteitä ja -käyttöä. Kokonaistulojen ja -menojen erotus on täsmäytettävissä rahoituslaskelmaan siten, että se on muiden maksuvalmiuden muutosten ja rahavarojen muutosten itseisarvojen erotus.

Lahden kaupungin kokonaistulot vuonna 2017 olivat 889,2 milj. euroa. Suurin tuloerä muodostuu verotuloista, jonka osuus kokonaistuloista on 51 prosenttia. Kokonaismenot olivat tilikaudella 878,3 milj. euroa. Olennaisin menoerä koostuu toimintakuluista, joiden osuus kokonaismenoista on 78 prosenttia. Tulojen ja menojen erotukseksi muodostui 9,9 milj. euroa.

Kokonaistulot ja -menot	2017	2017	2016	2016
Tulot	1 000 €	%	1 000 €	%
Toiminta				
Toimintatuotot	90 844	10,23 %	130 207	14,19 %
Verotulot	452 800	50,98 %	449 177	48,94 %
Valtionosuudet	188 981	21,28 %	193 429	21,08 %
Korkotuotot	9 321	1,05 %	8 902	0,97 %
Muut rahoitustuotot	14 331	1,61 %	12 114	1,32 %
Satunnaiset tuotot	2 116	0,24 %	1 600	0,17 %
Investoinnit				
Rahoitusosuudet investointimenoihin	459	0,05 %	444	0,05 %
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	29 919	3,37 %	23 504	2,56 %
Rahoitustoiminta				
Antolainasaamisten vähennykset	40 406	4,55 %	35 773	3,90 %
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	59 046	6,65 %	62 572	6,82 %
Kokonaistulot yhteensä	888 223	100,00 %	917 722	100,00 %
Menot				
Toiminta				
Toimintakulut	684 871	77,97 %	739 181	77,65 %
– Valmistus omaan käyttöön	-1 173	-0,13 %	-516	-0,05 %
Korkokulut	12 845	1,46 %	13 929	1,46 %
Muut rahoituskulut	-949	-0,11 %	2 548	0,27 %
Satunnaiset kulut	0	0,00 %	689	0,07 %
Tulorahoituksen korjauserät	8 919	1,02 %	5 551	0,58 %
Investoinnit				
Investointimenot	67 950	7,74 %	63 551	6,68 %
Rahoitustoiminta				
Antolainasaamisten lisäykset	57 381	6,53 %	74 800	7,86 %
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	52 526	5,98 %	55 876	5,87 %
Lyhytaikaisten lainojen muutos	-4 038	-0,46 %	-3 658	-0,38 %
Kokonaismenot yhteensä	878 331	100,00 %	951 951	100,00 %

Täsmäytys:

Kokonaistulot – Kokonaismenot = 888 223 – 878 331 = 9 892

Muut maksuvalmiuden muutokset – Rahavarojen muutos = (41 251 – 51 143) = -9 892

Konsernin toiminta ja talous

Konsernitiilin päätökseen sisältyvät yhteisöt

LAHDEN KAUPUNKIKONSERNI

TASEYKSIKÖT	
Lahden kaupunginteatteri	
Lahden kaupunginorkesteri	
Lahden Tilakeskus	

TYTÄRYHTEISÖT JA KUNTAYHTYMÄT

ASUMINEN JA TOIMITILAT	
Lahden Talot Oy	100,00 %
Kiinteistö Oy Naskunvuo	100,00 %
Kiinteistö Oy Vesijärvenkatu 36	100,00 %
Lahden Asunnot Oy	100,00 %
Lahden Palveluasunnot Oy	100,00 %
Oppilastalo Oy	93,27 %
Kiinteistö Oy Lahden Sammonkatu 8	100,00 %
Kiinteistö Oy Nastonharjun liiketalo	75,60 %
Lahden Jäähalli Oy	41,01 %
Lahden Rudolf Steiner -koulun Talo Oy	91,70 %
Lahden Terveystalo Oy	91,66 %
Musiikkiopiston Omakotisäätiö	100,00 %
Nastolan Kulttuurikiinteistöt Oy	80,90 %
Nastolan virastotalokiinteistö Oy	79,40 %
Osaamiskiinteistöt Oy	77,99 %
Päijät-Hämeen Ajoharjoittelurata Oy	69,94 %
Radio- ja tv-museosäätiö	50,00 %
Spatium Toimitilat Oy	100,00 %

ALUEELLINEN KEHITTÄMINEN	
KOKO Lahti Oy	100,00 %
Lahden seutu - Lahti Region Oy	59,50 %
Lahden Seudun Kehitys Oy LADEC	76,76 %
Energon Oy	76,76 %
Lahti Events Oy	100,00 %
Nastolan Yrityspalvelu Oy	100,00 %
Koulutuskeskus Salpaus kuntayhtymä	63,86 %
Salpaus-palvelut Oy	63,86 %
Päijät-Hämeen liitto kuntayhtymä	56,44 %

OSAKKUUS- JA OMISTUSYHTEISYHTEISÖT	
C-Ella Oy	33,33 %
Lahden Seudun Puhelin Oy	20,90 %

Omistukset on esitetty konsernin omistusosuuksina 31.12.2017

INFRASTRUKTUURIN YLLÄPITO	
Kiinteistö Oy Hansaparkki	56,88 %
Kiinteistö Oy Lahden Siltavouti	93,30 %
Lahden Pysäköinti Oy	100,00 %
Lahden Sairaalaparkki Oy	81,89 %
Lahti Aqua Oy	100,00 %
Aqua Palvelu Oy	100,00 %
Aqua Verkko Oy	100,00 %
LABIO Oy	83,43 %
Lahti Energia Oy	100,00 %
LE-Sähköverkko Oy	100,00 %
Pilke Energia Oy	100,00 %
Koskipower Oy	100,00 %
Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy	58,58 %

PALVELUTUOTANTO	
Eteva kuntayhtymä	4,66 %
Hollolan-Lahden vesilaitos kuntayhtymä	40,00 %
Lahden Konservatorio Oy	50,57 %
Lahden Työn Paikka Oy	89,95 %
Provincia Oy	65,12 %
Päijät-Hämeen Ateriapalvelut Oy	76,94 %
Päijät-Hämeen Laitoshuoltopalvelut Oy	76,94 %
Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä	52,34 %
Päijät-Hämeen Tekstiilihuolto Oy	52,73 %
Työterveys Wellamo Oy	61,85 %

YHDISTELEMÄTTÖMÄT YHTEISÖT	
Asunto Oy Kittilän Petsukka	33,33 %
Kiinteistö Oy Kanelipuu	24,90 %
Kiinteistö Oy Lahden Laiturikadun Pysäköinti Oy	52,17 %
Nanoscale Oy	31,01 %
Nordic Innovation Accelerator Oy	31,01 %
Riihelän Huolto Oy	39,25 %
Seponkadun pysäköinti Oy	26,00 %
Kiinteistö Oy Villähteen liikekeskus	29,00 %

LAHTI-KONSERNIIN YHDISTELLYT ALAKONSERNIT

Lahden Talot Oy
Kiinteistö Oy Naskunvuo
Kiinteistö Oy Vesijärvenkatu 36
Lahden Asunnot Oy
Lahden Palveluasunnot Oy
Oppilastalo Oy
Koulutuskeskus Salpaus kuntayhtymä
Salpaus-palvelut Oy
Lahden Seudun Kehitys Oy - LADEC
Energon Oy
Lahti Aqua Oy
Aqua Palvelu Oy
Aqua Verkko Oy
LABIO Oy
Lahti Energia Oy
LE-Sähköverkko Oy
C-Ella Oy
Lahden Seudun Puhelin Oy
Pilke Energia Oy
Koskipower Oy

Konsernin toiminnan ohjaus

Lahti-konsernissa oli 58 konserniyhteisöä, joiden omaisuuden yhteenlaskettu jälleenhankinta-arvo on noin 1,8 miljardia euroa.

Konserni- ja tilajaoston tehtävänä on kaupunkikonsernin toiminnan ohjaaminen ja yhteensovittaminen sekä ohjeiden antaminen kaupungin edustajille tytäryhteisöjen hallintoelimiissä kaupungin kannan ottamisesta käsiteltäviin asioihin (kuntalaki 39 §). Lahti-konsernin konserniohjauksen ja -valvonnan järjestämistä koskevista ja muista Lahden konserni- ja tilajaoston tehtävistä on määrätty kaupungin hallintosäännössä.

Kaupunginhallitus antaa kuntalain 47 §:n nojalla tarvittaessa tytäryhteisöjä velvoittavia ohjeita. Konsernin operatiivisesta johtamisesta ja seurannasta vastaa kaupunginjohtaja.

Kaupunginvaltuusto, -hallitus ja tarkastuslautakunta saivat 3 kertaa keskeisimpien konsernin yhtiöiden tulos- ja talousraportit. Kuntayhtymien kautta tulevat välilliset omistukset tytäryhteisöissä on tilinpäätöksessä eliminoitu.

Olennot konsernia koskevat tapahtumat

Lahti Energia Oy osti Koskisen Oy:n lämpöliiketoiminnan. Kymijärvi III:n rakentaminen jatkui suunnitellusti. Lahti Energian panostukset tuulivoimaan tuplaantuivat.

Lahti Aqua Oy ja Lahden kaupunki tekivät hulevesisopimukset. Launeen vedenottamon tuotanto käynnistettiin ja Patomäen alueen vesihuollon saneeraus valmistui.

Lahden Talot Oy:lle valmistuivat seuraavat vuokrakerrostalo-kohteet uustuotantona: Vanhatie 53 Lahti, Keskuskatu 6 Hollola sekä Sorvarinkatu 8 Lahti. Lisäksi Jahtikatu 3:n perusparannus (82 asuntoa) valmistui joulukuussa 2017.

Kiinteistö Oy Naskunvuon integrointi Lahden Talot -konserniin (ktj 6.3.2017 § 26).

Päijät-Hämeen Ateriapalvelut Oy:n ja Päijät-Hämeen Laitoshuoltopalvelut Oy:n yhtiöiden perustaminen (kh 3.4.2017 § 109 ja 26.6.2017 § 244).

Lahden ammattikorkeakoulu Oy:n osakkeiden myynti LUT:lle ja siihen liittyvät muut järjestelyt (ktj 6.3.2017 § 19).

Kiinteistö Oy Lahden Sammonkatu 8 -nimisen yhtiön myyminen Spatium Toimitilat Oy:lle (ktj 6.2.2017 § 7).

Lahden Sibeliustalo Oy:n ja Lahden Messut Oy:n fuusio 1.1.2017. Yhtiön uudeksi nimeksi tuli KOKO Lahti Oy. Lahti Events Oy:n siirtyi KOKO Lahti Oy:n tytäryhtiöksi 30.6.2017.

Osaamiskiinteistöt Oy:n jakautuminen ja sen jälkeiset omistusjärjestelyt (ktj 11.9.2017 § 106 ja 6.11.2017 § 127).

Työn Paikka Oy:n osakkeiden myynti Hollolan kunnalle (kh 3.4.2017 § 117).

Arvio konsernin todennäköisestä tulevasta kehityksestä

Lahti Energia Oy:n keskeisimmät tapahtumat vuonna 2018 ovat Kymijärvi III-voimalaitoksen projektin jatkaminen suunnitellusti sekä uusiutuvan energian osuuden kasvattaminen.

Lahden Aqua Oy:n toimitusjohtaja eläköityy 1.6.2018. Vuoden 2018 aikana yhtiö panostaa verkostojen saneeraustason nostoon sekä yhteistyön tiivistämiseen Lahden kaupungin kaupunkiympäristö palvelualueen kanssa.

Lahden Talot -konsernin investoinnit ovat vuonna 2018 lähes 28 milj. euroa, josta vuokratilojen uustuotantoon yhtiö on budjetoinut 15,5 milj. euroa.

Päijät-Hämeen Laitoshuoltopalvelut Oy:n sidosyksikkö asema päättyy vuoden 2018 lopussa.

Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä

Konsernivalvonnan tarkoituksena on varmistaa, että kaupunkikonsernin toiminta on taloudellista ja tuloksellista, päätösten perusteena oleva tieto on riittävää ja luotettavaa sekä lain säännöksiä, viranomaisohjeita ja toimielinten päätöksiä noudatetaan sekä omaisuus ja voimavarat turvataan.

Kaupungin konsernivalvonnasta vastaa konsernijohto, johon kuuluvat kaupunginhallitus ja kaupunginjohtaja sekä muut johtosäännössä määrätyt viranomaiset. Konsernijohto voi käyttää konsernivalvonnassa apuna toimialajohtoa, kunnan sisäisen tarkastuksen yksikköä tai erikseen tehtävään valittua henkilöä.

Toimivalta ja vastuujako konserniohjauksessa

Kaupunginvaltuusto päättää Kuntalain 14 §:n mukaan omistajaohjauksen periaatteista ja konserniohjeesta. Lisäksi kaupunginvaltuusto kaupunkikonsernin ylimpänä päättävänä elimenä asettaa kaupunkikonsernin toiminnan ja talouden keskeiset tavoitteet. Lahden kaupunkikonsernin konsernivalvonnasta vastasi vuonna 2017 konsernijohto. Konserni- ja tilajaosto päättää erikseen konserniyhteisöjen valvonta- ja seurantavastuiden jakamisesta kaupunginjohtajan ja palvelualuejohtajien välillä. Konserniohjauksen ja -valvonnan järjestäminen edellyttävät toimivaa tiedonkulkua ja vuorovaikutusta konsernijohtoon ja tytäryhteisöjen sekä -säätiöiden välillä.

Kaupunginvaltuusto päättää tytäryhteisöjen ja -säätiöiden vuotuisista toiminnallisista tavoitteista kaupungin talousarviossa.

Ohjeiden anto kunnan edustajille tytäryhteisöissä

Konserni- ja tilajaosto on valinnut kaupungin edustajat yhtiö- ja yhtymäkokouksiin ja nimennyt jäsen ehdokkaat ja jäsenet yhteisöjen ja säätiöiden hallintoelimiin. Konserniohjeessa määritellään, että jaosto nimittää ehdokkaat siten, että tytäryhteisön hallituksella tai vastaavalla toimielimellä on yhteisön toiminnan luonteen ja laajuuden edellyttämä asiantuntemus ja kokemus.

Konserni- ja tilajaoston tehtävänä on kaupunkikonsernin toiminnan ohjaaminen ja yhteensovittaminen sekä ohjeiden antaminen kaupungin edustajille kaupungin kannan ottamisesta käsiteltäviin asioihin. Yhteisöjen tulee jo valmisteluvaiheessa hankkia omistajan ennakkokäsitys tehdessään päätöstä merkittävästä asiasta.

Konsernitavoitteiden asettamista ja toteutumista koskeva arviointi

Konsernitavoitteiden toteutumista selvitetään toimintakertomuksen erillisessä luvussa. Kaupungin tytäryhteisöille asetetaan valtuuston toimesta toiminnallisia ja taloudellisia tavoitteita, joiden toteutumista seurataan kaupungin normaalien seurantajärjestelmien mukaisesti. Tytäryhteisöiltä edellytetään omassa toiminnassaan hyvää johtamis- ja hallintotapaa.

Tytäryhteisöjen toiminnan tuloksellisuuden ja taloudellisen aseman seuranta, analysointi ja raportointi

Talousarviokäsittelyn yhteydessä kaupungin tytäryhteisöille ja -säätiöille hyväksytään vuotuiset toiminnalliset tavoitteet. Toiminnallisten tavoitteiden asettamisen lähtökohtana on kaupungin strategia. Kaupunginvaltuuston hyväksymät strategiset linjaukset ohjaavat omistuksen kehittämistä. Tytäryh-

teisöjen ja -säätiöiden kanssa neuvotellaan tarvittaessa toiminnallisten tavoitteiden sisällöstä ja toteutumisesta. Yhteisöille asetettujen toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumista sekä yhteisöjen taloudellista kehitystä ja tunnuslukuja seurataan säännöllisesti. Konserniohje määrittää lakisääteisen tiedonantovelvollisuuden täyttämisen lisäksi tytäryhteisöiltä ja -säätiöiltä edellytettävästä raportoinnista.

Keskitettyjen konsernitoimintojen ja -palvelujen käyttö

Konserniohjeessa on määritelty mm. että tytäryhteisön on noudatettava kaupunginvaltuuston hyväksymiä rahoitus ja sijoitustoiminnan periaatteita, tytäryhteisön tulee liittyä asiakkaaksi Lahden kaupungin sisäiseen pankkiin (tästä voidaan poiketa konsernipalvelujohtajan dokumentoidulla ilmoituksella), tytäryhteisön tulee laatia strategian huomioiden omistajan kaupunkistrategia ja että tytäryhteisön on noudatettava kaupungin hankintaohjelmaa sekä noudatettava soveltuvin osin Lahden kaupungin henkilöstöpolitiikan linjauksia.

Riskienhallintajärjestelmien toimivuus tytäryhteisöissä

Tytäryhteisöjen riskienhallintaa ja sen periaatteita ohjataan kaupunginvaltuuston antaman Lahden kaupunkikonsernin sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan perusteet -ohjeen avulla. Kunkin yhteisön hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat yhteisön sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan asianmukaisuudesta lainsäädännön ja konserniohjeen mukaisesti. Konsernijohtajan tehtävänä on valvoa tytäryhteisöjen sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan asianmukaisuutta ja tuloksellisuutta.

Konserniohjeen avulla yhtenäistetään Lahti-konsernissa toteutettavaa riskienhallintatyötä ottaen huomioon tytäryhteisöjen ja säätiöiden toimiala, tytäryhteisön koko ja muut erityispiirteet. Hyvä hallinto- ja johtamistapa Lahti-konsernissa -asiakirjassa on myös ohjeistettu sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan vastuista ja raportoinnista. Tytäryhteisöjen hallitusten systemaattista sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan riittävyyden arviointia tulee kehittää edelleen ja samalla selkiyttää tytäryhteisöjen ja konserniohjauksen välistä ohjausta ja tiedonvälitystä.

Konsernin tytäryhteisöjen tavoitteiden toteutuminen

Lahti-konserniin kuuluville yhteisöille ja säätiöille on asetettu toiminnallisten tavoitteiden lisäksi taloudellisia tavoitteita. Yleisiä tavoitteita ovat olleet:

- Tytäryhtiöiden tulee toimia kaupunginvaltuuston hyväksymän strategian mukaisesti
- Kaikilta yhtiöiltä edellytetään tervettä pitkäjänteistä taloudenpitoa ja kannattavuutta
- Tytäryhteisöjen tulee hyödyntää aktiivisesti tukityöllistämisen mahdollisuuksia
- Tytäryhteisöjen tulee hankinnoillaan tukea alueen yritysten innovaatioita ja edistää niiden markkinoille pääsyä ja kilpailukykyä
- Tytäryhteisöjen tulee soveltaa hankinnoissaan myös sosiaalisia kriteerejä, joilla edesautetaan työttömien työllistämistä ja torjutaan syrjäytymistä
- Tytäryhteisöjen tulee madaltaa opiskelijoiden kynnystä siirtymään työelämään palkkaamalla kesätyöntekijöitä ja erilaisia harjoittelijoita

Tytäryhtiöt ovat toimineet kaupunginvaltuuston hyväksymän strategian mukaisesti. Tytäryhtiöt toteuttivat pitkäjänteistä ja kannattavaa taloudenpitoa.

Kaikille yhteisöille ja säätiöille yhteisten tavoitteiden lisäksi on asetettu yhtiökohtaisia tavoitteita, joiden seuranta on toteutettu yhtiökohtaisissa tilinpäätöksissä. Yhtiökohtaisia tavoitteiden saavuttamista ei raportoida tässä yhteydessä.

Tuloutustavoite, 1 000 €	TP 2016	TP 2017
Lahten Talot Oy- alakonserni	560	650
Lahti Aqua Oy- alakonserni	850	200
Lahti Energia Oy- alakonserni	10 000	12 500
Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy (Lahden osuus)	141	141
Nastolan Yrityspalvelu Oy	78	78
	11 629	13 569

Konsernitilinpäätös ja sen tunnusluvut

KONSERNIN TULOSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

TULOSLASKELMA	01.01.2017–31.12.2017	01.01.2016–31.12.2016
Toimintatuotot	610 585 740,91	558 052 847,76
Toimintakulut	-1 134 068 033,68	-1 118 146 542,28
Osuus osakkuusyhteisöjen voitosta (tappiosta)	155 944,99	36 437,63
TOIMINTAKATE	-523 326 347,78	-560 057 256,89
Verotulot	448 383 790,83	444 753 085,79
Valtionosuudet	253 229 591,48	265 390 431,94
<u>Rahoitustuotot ja -kulut</u>		
Korkotuotot	1 175 910,43	1 138 311,13
Muut rahoitustuotot	1 111 349,78	666 331,77
Korkokulut	-21 877 870,81	-21 399 554,29
Muut rahoituskulut	465 467,45	-2 801 029,92
Rahoitustuotot ja -kulut	-19 125 143,15	-22 395 941,31
VUOSIKATE	159 161 891,38	127 690 319,54
<u>Poistot ja arvonalentumiset</u>		
Suunnitelman mukaiset poistot	-117 107 699,23	-116 778 031,81
Omistuksen eliminointierot	-191 756,69	-198 094,46
Arvonalentumiset	-1 019 154,75	-490 444,71
Poistot ja arvonalentumiset	-118 318 610,67	-117 466 570,98
Satunnaiset erät	1 046 765,05	-135 492,61
TILIKAUDEN TULOS	41 890 045,76	10 088 255,94
Tilinpäätössiirrot	-137 751,18	-10 421,45
Tilikauden verot	-5 764 286,51	-5 345 719,22
Laskennalliset verot	-1 861 409,63	-1 079 086,03
Vähemmistöosuus tilikauden tuloksesta	-1 048 342,50	390 188,18
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ALIJÄÄMÄ	33 078 255,94	4 043 217,41
KONSERNIN TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Toimintatuotot/Toimintakulut, %	53,8 %	49,9 %
Vuosikate/Poistot, %	134,7 %	108,9 %
Vuosikate, €/asukas	1 331	1 070
Asukasmäärä	119 613	119 452

*vuoden 2017 asukasmäärä ennakkotieto

KONSERNITASE JA SEN TUNNUSLUVUT

KONSERNITASE MEUR

VASTAAVAA	31.12.2017 milj. €	31.12.2016 milj. €	VASTATTAVAA	31.12.2017 milj. €	31.12.2016 milj. €
PYSYVÄT VASTAAVAT			OMA PÄÄOMA		
Aineettomat hyödykkeet			Peruspääoma	437,2	437,2
Aineettomat oikeudet	9,1	7,8	Säätiöiden ja yhdistysten säädepääoma	0,1	0,1
Muut pitkävaikutteiset menot	13,4	14,2	Arvonkorotusrahoitus	2,4	6,3
Ennakkomaksut	1,1	0,8	Muut omat rahastot	11,9	13,1
	23,6	22,8	Edellisten tilikausien ylijäämä	129,7	128,1
Aineelliset hyödykkeet			Tilikauden ylijäämä	33,1	4,0
Maa- ja vesialueet	144,4	139,7	OMA PÄÄOMA	614,2	588,9
Rakennukset	779,6	739,4			
Kiinteät rakenteet ja laitteet	375,2	370,8	VÄHEMMISTÖOSUUDET	14,2	15,3
Koneet ja kalusto	172,2	176,0	KONSERNIRESERVI	0,8	1,5
Muut aineelliset hyödykkeet	3,1	3,2			
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	103,6	77,5	PAKOLLISET VARAUKSET		
	1 578,2	1 506,6	Eläkevaraukset	5,5	6,0
Sijoitukset			Muut pakolliset varaukset	14,1	13,5
Osakkuusyhteisöosakkeet ja -osuudet	0,7	0,5			
Muut osakkeet ja osuudet	79,5	76,8	TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	5,5	5,7
Joukkovelkakirjasamist	0,0	0,2			
Muut lainasaamiset	24,2	10,6	VIERAS PÄÄOMA		
Muut saamiset	0,1	0,1	Pitkäaikainen vieras pääoma	993,2	921,3
	104,5	88,2	Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	61,9	57,3
PYSYVÄT VASTAAVAT	1 706,2	1 617,5	Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	1 055,1	978,6
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	1,2	1,2	Lyhytaikainen vieras pääoma	104,8	68,2
			Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	183,8	183,5
VAIHTUVAT VASTAAVAT			lyhytaikainen koroton vieras pääoma	288,6	251,7
Vaihto-omaisuus	22,7	23,1			
			VIERAS PÄÄOMA	1 343,7	1 230,3
Saamiset					
Pitkäaikaiset saamiset	10,0	6,9	VASTATTAVAA YHTEENSÄ	1 997,9	1 861,2
Lyhytaikaiset saamiset	99,2	99,3			
Saamiset	109,2	106,2	Konsernitaseen tunnusluvut		
			Omavaraisuusaste, %	31,6 %	32,8 %
Rahoitusarvopaperit	35,5	18,2	Suhteellinen velkaantuneisuus, %	101,9 %	96,0 %
Rahat ja pankkisaamiset	123,1	95,0	Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	110,1 %	102,8 %
			Kertynyt ylijäämä, 1 000 €	162 740	132 152
VAIHTUVAT VASTAAVAT	290,5	242,5	Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas	1 361	1 107
			Konsernin lainakanta 31.12., 1 000 €	1 098 024	989 489
VASTAAVAA YHTEENSÄ	1 997,9	1 861,2	Konsernin lainat, €/asukas	9 180	8 289
			Lainasaamiset 31.12., 1 000 €	24 204	10 797

KONSERNIN RAHOITUSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

RAHOITUSLASKELMA	01.01.2017–31.12.2017	01.01.2016–31.12.2016
Toiminnan rahavirta		
VUOSIKATE	159 161 891,38	127 690 319,53
Satunnaiset erät	1 046 765,05	-135 492,61
Tilikauden verot	-5 764 286,51	-5 345 719,22
Tulorahoituksen korjauserät	-10 000 869,26	-1 976 995,80
	144 443 500,66	120 232 111,90
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-211 893 439,40	-167 825 093,31
Rahoitusosuudet investointimenoihin	529 993,95	574 401,93
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	-5 232 132,04	9 369 494,08
Investointien rahavirta	-216 595 577,49	-157 881 197,30
Toiminnan ja investointien rahavirta	-72 152 076,83	-37 649 085,39
Rahoituksen rahavirta		
<u>Antolainauksen muutokset</u>		
Antolainasaamisten lisäykset	-14 153 614,58	-24 255,02
Antolainasaamisten vähennykset	746 751,00	543 025,04
Antolainauksen muutokset	-13 406 863,57	518 770,02
<u>Lainakannan muutokset</u>		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	174 021 749,86	75 096 139,00
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-70 482 528,27	-71 793 176,13
Lyhytaikaisten lainojen muutos	21 942 440,66	-8 331 144,12
Lainakannan muutokset	125 481 662,25	-5 028 181,25
<u>Oman pääoman muutokset</u>		
Oman pääoman muutokset	1 875 046,99	355 141,77
Muutokset vähemmistön osuudessa	-2 217 464,31	-665 694,18
Oman pääoman muutokset	-342 417,32	-310 552,42
<u>Muut maksuvalmiuden muutokset</u>		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	123 755,95	58 412,64
Vaihto-omaisuuden muutos	351 576,87	9 002 591,16
Saamisten muutos	-5 424 183,68	-11 331 468,24
Korottomien velkojen muutos	10 814 517,91	5 274 150,63
Muut maksuvalmiuden muutokset	5 865 667,04	3 003 686,19
Rahoituksen rahavirta	117 598 048,39	-1 816 277,45
Rahavarojen muutos	45 445 971,56	-39 465 362,85
Rahavarat 31.12.	158 601 074,07	113 155 102,51
Rahavarat 1.1.	113 155 102,51	152 999 565,36
Kuntayhtymän omistusosuuden muutos	0,00	-379 100,00
Rahavarojen muutos	45 445 971,56	-39 465 362,85
RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Investointien tulorahoitus, %	75,3 %	76,3 %
Lainanhoitokate	2,0	1,6
Kassan riittävyys, pv	39,8	29,9
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, 1 000 €	-314 818,1	-383 005,4

Konsernin kokonaistulot ja -menot

Kokonaistulot ja -menot -laskelmassa on koottu yhteen kaikki konsernin menot ja tulot tuloslaskelmasta ja rahoituslaskelmasta. Siten se kuvaa rahanlähteitä ja -käyttöä. Kokonaistulojen ja -menojen erotus on täsmäytettävissä rahoituslaskelmaan siten, että se on muiden maksuvalmiuden muutosten ja rahavarojen muutosten itseisarvojen erotus.

Konsernin kokonaistulot vuonna 2017 olivat 1 480,0 milj. euroa. Suurin tuloerä muodostuu toimintatuotoista, jonka osuus kokonaistuloista on 41,3 prosenttia. Kokonaismenot olivat tilikaudella 1 440,4 milj. euroa. Olennaisin menoerä koostuu toimintakuluista, joiden osuus kokonaismenoista on 78,7 prosenttia. Tulojen ja menojen erotukseksi muodostui 39,6 milj. euroa.

Kokonaistulot ja -menot	2017	2017	2016	2016
Tulot	1 000 €	%	1 000 €	%
Toiminta				
Toimintatuotot	610 586	41,26 %	558 053	40,50 %
Osuus osakkuusyhteisöjen voitosta (tappiosta)	156	0,01 %	36	0,01 %
Verotulot	442 620	29,91 %	439 407	28,76 %
Valtionosuudet	253 230	17,11 %	265 390	15,41 %
Korkotuotot	1 176	0,08 %	1 138	0,15 %
Muut rahoitustuotot	1 111	0,08 %	666	0,07 %
Satunnaiset erät	1 047	0,07 %	-135	0,22 %
Investoinnit				
Rahoitusosuudet investointimenoihin	530	0,04 %	574	0,17 %
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	-5 232	-0,35 %	9 369	0,75 %
Rahoitustoiminta				
Antolainasaamisten vähennykset	747	0,05 %	543	0,02 %
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	174 022	11,76 %	75 096	13,93 %
Kokonaistulot yhteensä	1 479 991	100,00 %	1 350 139	100,00 %
Menot				
Toiminta				
Toimintakulut	1 134 068	78,73 %	1 118 147	77,19 %
Korkokulut	21 878	1,52 %	21 400	1,54 %
Muut rahoituskulut	-465	-0,03 %	2 801	0,07 %
Satunnaiset kulut		0,00 %		0,00 %
Tulorahoituksen korjauserät	10 001	0,69 %	1 977	0,26 %
Investoinnit				
Investointimenot	211 893	14,71 %	167 825	11,38 %
Rahoitustoiminta				
Antolainasaamisten lisäykset	14 154	0,98 %	24	0,27 %
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	70 483	4,89 %	71 793	5,21 %
Lyhytaikaisten lainojen muutos	-21 942	-1,52 %	8 331	4,13 %
Oman pääoman muutokset	-1 875	-0,13 %	-355	-0,02 %
Muutokset vähemmistön osuudessa	2 217	0,15 %	666	-0,02 %
Kokonaismenot yhteensä	1 440 411	100,00 %	1 392 608	100,00 %

Täsmäytys:

Kokonaistulot – Kokonaismenot = 1 479 991 – 1 440 411 = 39 580

Muut maksuvalmiuden muutokset – Rahavarojen muutos = 5 866 – 45 446 = -39 580

(itseisarvojen summa, kun rahoituserät ovat erimerkkiset)

Keskeiset liitetiedot

OMISTUKSET MUISSA YHTEISÖISSÄ

		Kunnan	Konsernin	Konsernin osuus	Konsernin osuus	Konsernin osuus
	Kotipaikka	omistusosuus %	omistusosuus %	omasta pääomasta (1 000€)	vieraasta pääomasta (1 000€)	tilikauden tuloksesta (1 000€)
Tytäryhteisöt						
Aqua Palvelu Oy	Lahti	0,00	100,00	1 167,9	1 725,3	108,2
Aqua Verkko Oy	Lahti	0,00	100,00	17 252,4	69 389,8	991,7
Energon Oy	Lahti	0,00	77,52	51,4	773,3	16,7
Kiint Oy Hansaparkki	Lahti	56,88	56,88	3 521,7	12,3	-0,8
Kiint Oy Lahden Sammonkatu 8	Lahti	0,00	100,00	9 335,4	51,3	-20,6
Kiint Oy Lahden Siltavouti	Lahti	7,60	93,30	8 199,5	10,5	0,0
Kiint Oy Lahden Vesijärvenkatu 36	Lahti	0,00	100,00	21,5	96,8	0,0
Kiint Oy Naskunvuori	Lahti	0,00	100,00	1 057,0	4 979,6	-7,6
Kiint Oy Nastonharjun liiketalo	Lahti	75,60	75,60	168,2	1,5	-2,6
KOKO Lahti Oy	Lahti	100,00	100,00	340,2	2 687,6	-99,8
Koskipower Oy	Lahti	0,00	100,00	1 307,5	3 779,1	770,6
LABIO Oy	Lahti	0,00	83,43	2 308,6	15 160,5	56,8
Lahden Asunnot Oy	Lahti	0,00	100,00	10 333,8	152 514,2	266,0
Lahden Jäähalli Oy	Lahti	42,36	43,12	646,7	2 196,0	-136,1
Lahden Konservatorio Oy	Lahti	50,57	50,57	293,2	160,9	109,7
Lahden Palveluasunnot Oy	Lahti	0,00	100,00	1 900,7	63 683,2	38,5
Lahden Pysäköinti Oy	Lahti	100,00	100,00	7 815,3	16 406,9	50,7
Lahden Rudolf Steiner koulun Talo Oy	Lahti	91,70	91,70	1 420,6	684,3	1,1
Lahden Sairaalaparkki Oy	Lahti	0,00	81,89	379,7	10 630,4	126,1
Lahden Seudun Kehitys LADEC Oy	Lahti	75,66	76,76	1 204,6	878,1	-4,2
Lahden Seudun Kuntatekniikka Oy	Lahti	72,68	72,68	0,0	0,0	-53,9
Lahden seutu - Lahti Region Oy	Lahti	59,50	59,50	206,8	228,3	9,8
Lahden Talot Oy	Lahti	100,00	100,00	12 956,9	37 757,1	475,1
Lahden Terveystalo Oy	Lahti	82,50	91,66	3 161,9	734,3	7,4
Lahden Työn Paikka Oy	Lahti	89,95	89,95	-340,4	1 081,8	-38,6
Lahti Aqua Oy	Lahti	100,00	100,00	30 381,5	30 342,1	1 730,5
Lahti Energia Oy	Lahti	100,00	100,00	43 833,7	410 283,1	15 996,3
Lahti Events Oy	Lahti	0,00	100,00	-262,4	3 503,4	-341,2
LE-Sähköverkko Oy	Lahti	0,00	100,00	28 711,0	55 292,6	721,4
Musikkopiston Omakotisäätiö	Lahti	100,00	100,00	13,8	1,1	-32,7
Nastolan Kulttuurikiinteistöt Oy	Lahti	80,90	80,90	354,5	15,2	-5,5
Nastolan virastotalokiinteistö Oy	Lahti	79,40	79,40	894,1	52,6	-18,5
Nastolan Yrityspalvelu Oy	Lahti	100,00	100,00	2 565,7	48,9	-13,2
Oppilastalo Oy	Lahti	0,00	92,28	3 062,9	13 020,5	35,6
Osaamiskiinteistöt Oy	Lahti	54,62	54,62	10 317,4	12 408,7	683,4
Pilke Energia Oy	Lahti	0,00	100,00	181,8	17 193,7	179,3
Provincia Oy	Lahti	57,63	65,04	973,0	4 448,3	318,1
Päijät-Hämeen Ajoharjoittelurata Oy	Lahti	50,00	69,16	407,8	438,9	-31,0
Päijät-Hämeen Ateriapalvelut Oy	Lahti	56,90	79,46	25,3	5 257,3	17,4
Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy	Lahti	58,58	58,58	2 299,2	12 751,2	-193,1
Päijät-Hämeen Laitoshuoltopalvelut Oy	Lahti	56,90	79,46	73,8	4 852,8	65,8
Päijät-Hämeen Tekstiilihuolto Oy	Lahti	36,09	52,73	1 073,3	274,9	18,1
Radio- ja tv-museosäätiö	Lahti	50,00	50,00	753,6	9,3	-15,8
Salpaus-palvelut Oy	Lahti	0,00	63,86	136,6	308,3	8,9
Spatium Toimitilat Oy	Lahti	100,00	100,00	3 135,8	53 898,9	487,1
Työterveys Wellamo Oy	Lahti	59,60	61,85	1 169,3	855,6	-28,2
Kuntayhtymät						
Eteva ky	Mäntsälä	4,66	4,66	706,5	2 362,1	26,2
Hollolan-Lahden Vesilaitos ky	Hollola	40,00	40,00	765,6	411,1	-4,9
Koulutuskeskus Salpaus ky	Lahti	63,86	63,86	43 698,3	12 169,9	1 558,3
Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä	Lahti	52,34	52,34	32 278,4	68 048,9	97,0
Päijät-Hämeen liiton ky	Lahti	56,44	56,44	1 845,3	2 688,6	208,4
Osakkuus- ja omistusyhteisyyshyönteisöt						
C-Ella Oy *)	Jyväskylä	0,00	33,33	10,6	22,1	0,0
Lahden Seudun Puhelin Oy	Lahti	0,00	20,94	644,2	0,0	154,5
Yhdistelemättömät yhteisöt						
As Oy Kittilän Petsukka	Kittilä	0,00	33,33	110,4	0,0	0,0
Kiint Oy Kanelipuu	Lahti	0,00	24,90	719,7	355,8	-0,4
Kiint Oy Lahden Laiturikadun Pysäköinti	Lahti	0,00	25,87	73,4	0,8	-1,4
Kiint Oy Villälteen liikekeskus	Lahti	0,00	29,00	80,4	0,5	0,4
Nanoscale Oy **)	Lahti	0,00	52,17			
Nordic Innovation Accelerator Oy	Lahti	0,00	31,01	3,6	16,1	-22,1
Riihelän Huolto Oy	Lahti	12,75	39,25	39,2	18,0	33,9
Sepoonkadun Pysäköinti Oy	Lahti	0,00	26,00	228,7	229,1	6,3

*) Tilinpäätös 2017 ei ole valmistunut, joten yhdistelyssä käytetty tp2016 tietoja

**) Yhtiön toiminta loppunut

LAHTI KONSERNIN SUURIMPIEN YHTEISÖJEN TUNNUSLUKUJA 2017 JA 2016

		HLö- kunnan määrä	Liikevaihto 1 000 €	Tilikauden tulos 1 000 €	Oma pääoma 1 000 €	Suhteellinen velkaan- tuneisuus %	Oma- varaisuus- aste %	Sijoitetun pääoma tuotto %
Lahti Energia Oy-alakonserni	2017	206	175 551	17 068	82 764	252,4 %	16,0 %	6,8 %
	2016	207	174 340	12 107	78 197	218,3 %	17,3 %	8,9 %
Lahti Aqua Oy-alakonserni	2017	92	37 820	2 871	40 315	287,5 %	26,8 %	5,9 %
	2016	96	37 638	2 688	38 216	298,0 %	25,2 %	12,0 %
Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy	2017	40	16 957	-330	3 925	151,4 %	26,5 %	-0,6 %
	2016	40	15 724	562	4 505	162,1 %	25,2 %	5,3 %
Lahden Pysäköinti Oy	2017	8	2 287	51	7 815	802,6 %	35,1 %	0,9 %
	2016	8	1 844	12	7 765	1019,5 %	32,8 %	0,3 %
Lahden Sairaalaparkki Oy	2017	0	931	154	464	1394,9 %	3,4 %	2,8 %
	2016	0	942	70	310	1440,4 %	2,2 %	3,6 %
Lahden seutu - Lahti Region Oy	2017	16	24 471	16	347	2,1 %	58,1 %	3,6 %
	2016	17	3 671	-13	325	520,8 %	8,8 %	1,1 %
KOKO Lahti Oy	2017	38	6 094	-100	340	48,9 %	12,4 %	1,3 %
	2016	20	2 887	167	608	29,3 %	44,8 %	-30,7 %
Lahti Events Oy	2017	10	21 766	-341	0	16,2 %	0,0 %	-23,7 %
	2016	20	-1 699	0	79	-983,8 %	2,9 %	0,5 %
Lahden Talot Oy	2017	36	51 855	9 777	63 914	527,2 %	19,0 %	4,8 %
	2016	35	48 217	9 279	54 801	553,0 %	17,1 %	9,3 %
Osaamiskiinteistöt Oy	2017	0	5 642	1 251	18 889	402,7 %	45,4 %	4,5 %
	2016	0	5 266	602	17 638	480,5 %	41,1 %	5,9 %
Spatium Toimitilat Oy	2017	3	5 798	487	3 136	929,5 %	5,5 %	2,9 %
	2016	2	4 588	387	2 649	1006,2 %	5,4 %	4,3 %
Lahden Seudun Kehitys LADEC Oy- alakonserni	2017	47	6 304	16	1 649	44,8 %	52,6 %	2,1 %
	2016	49	6 480	22	1 633	55,4 %	52,5 %	16,9 %
Provincia Oy	2017	186	22 909	489	1 496	29,9 %	17,9 %	17,8 %
	2016	175	8 676	-39	1 007	44,6 %	20,6 %	21,0 %
Työterveys Wellamo Oy	2017	81	8 597	-46	1 891	16,1 %	57,4 %	-2,0 %
	2016	80	9 049	167	1 936	14,8 %	58,6 %	40,2 %
Lahden Työn Paikka Oy	2017	105	4 010	-43	-378	30,0 %	-45,9 %	-3,5 %
	2016	117	5 023	-341	-336	35,7 %	-23,0 %	-137,8 %
Päijät-Hämeen Ateriapalvelut Oy	2017	343	15 044	22	32	44,0 %	0,5 %	7,2 %
Päijät-Hämeen Laitoshuoltopalvelut Oy	2017	483	12 335	83	93	49,5 %	1,5 %	21,4 %
* Koulutuskeskus Salpaus ky	2017	656	58 487	2 440	68 428	33,0 %	67,7 %	10,5 %
	2016	702	69 680	2 994	75 779	17,6 %	82,5 %	10,1 %
* Päijät-Hämeen liiton ky	2017	288	25 604	369	3 269	18,6 %	34,3 %	21,7 %
	2016	282	26 385	-92	5 119	15,5 %	47,8 %	21,2 %
* Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä	2017	7 302	632 386	185	61 671	22,5 %	35,9 %	12,9 %
	2015	4 363	383 423	318	61 785	26,7 %	44,5 %	12,5 %
* Kuntayhtymän 100% luvut								

Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet

Asiaa koskeva sääntely

Kuntalain 115 §:n mukaan kaupunginhallituksen on toimintakertomuksessa tehtävä esitys tilikauden tuloksen käsittelystä.

Tilikauden tuloksen käsittely

Hyväksyttäväksi esitetyssä tilinpäätöksessä tilikauden tulos on 17 243 674,43 euroa ylijäämäinen.

Kaupunginhallitus esittää tilikauden tuloksen käsittelyksi seuraavaa:

- Kirjataan investointeihin liittyvää poistoeron vähennystä 227 061,39 euroa
- Kirjataan rahastojen lisäystä 136 397,27 euroa

Lahden kaupungin tilikauden ylijäämäksi vuodelta 2017 muodostuu edellä mainitun kirjauksen jälkeen 17 334 338,55 euroa, joka lisätään edellisinä tilikausina kertyneisiin ylijäämiin.

Talouden tasapainottamistoimenpiteet

Lahden kaupungilla ei ole taseessa kertynyttä alijäämää ja näin ollen talouden tasapainottamisen selvitykselle ei ole erityistä sädöksistä johtuvia velvoitetta.

Talousarvio 2017 toteutui oman toiminnan osalta suurelta osin suunnitellun mukaisesti. Kaupunginvaltuusto muutti vuoden aikana talousarviota kaksi kertaa. Toukokuussa 15.5/§ 73 sekä lokakuussa 2.10/§ 133.

Kahden talousarviomuutostärittelyn jälkeen tilinpäätöksen yhteydessä ilmeni vielä joitakin sitovuustasojen poikkeamia, joille haettiin valtuustolta ylitysluvat (13.2.2017/§ 15).

Kaupunginvaltuuston päätös talousarvion 2017 hyväksymisen yhteydessä, "edellyttää, että vuoden aikana tehtävien talousarviomuutosten kate haetaan ensisijaisesti toimialojen talousarvioiden sisältä tai laajemmin kaupungin talousarvion sisältä sisäisillä siirroilla" toteutui vuonna 2017, kun sekä talousarviovuonna syntyneet muutostarpeet että tilivuoden jälkeiset määrärahojen ylitysluvat voitiin kattaa talousarvion sisältä.

Edellisten tilikausien ylijäämä tilinpäätöksessä on yhteensä 134,7 milj. euroa johon lisätään 2017 ylijäämä 17,3 milj. euroa, jonka jälkeen ylijäämää on yhteensä 152,0 milj. euroa.

TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN

Strategisten mittareiden toteutuminen
Strategian kärkihankkeiden toteutuma 2017

Yhdistymisavustuksen käyttö vuonna 2017

Käyttötalousosan toteutuminen

- Sitovat määrärahat
- Konsernihallinto
- Sivistyksen palvelualue
- Kaupunkiympäristön palvelualue

Tuloslaskelmaosan toteutuminen

Investointien toteutuminen

- Kiinteä omaisuus
- Talonrakennusinvestoinnit
- Julkinen käyttöomaisuus

Rahoitusosan toteutuminen

Sitovuustasojen ylitykset

Yhteenveto määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta

Strategisten mittareiden toteutuminen

Lahden kaupunginvaltuusto hyväksyi kokouksessaan 11.4.2016 yhdistyneen Lahden kaupungin päivitetyn strategian.

Strategian perustavoitteiden toteutumista seurataan strategisilla mittareilla, jotka kuvaavat kehityksen suuntaa yleisellä tasolla. Strategisten mittareiden toteutumisesta raportoidaan tilinpäätöksen yhteydessä uusimman käytettävissä olevan seurantatiedon pohjalta. Strategisten mittarien osa-alueet ovat: Talous ja toiminta, Hyvinvointi, Väestö, Työpaikat ja elinkeinot sekä Ympäristö.

Strategiset mittarit eivät suoraan kuvaa organisaation oman toiminnan vaikuttavuutta, sillä mittareiden toteutumiseen vaikuttavat myös kaupunkikonsernin ulkopuoliset tekijät. Oman toiminnan strategialähtöisyys varmistetaan kytkemällä talousarvio, sekä siihen kirjattavat toiminnalliset tavoitteet kiinteästi kaupungin strategiaan. Toiminnallisten tavoitteiden seurantaa tehdään puolivuositain.

Strategisten mittareiden raportoinnissa esitetään otsikon alla mittarin kehityssuunta, mittarin kuvaus, sekä varsinainen vuotuinen toteutuma.

Talous ja toiminta

Investointien tulorahoituksen osuus kasvaa

- Mittari: Vuosikateen osuus Investointien omahankintamenosta (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen, 2013: 15,4 %, 2014: 66,8 %, 2015: 37,4 %, 2016: 61,3 %; 2017: 89,9 %

Palvelutytytyväisyys lisääntyy

- Mittari: Palvelutytytyväisyys
- Toteutuma: Seurantatietoa on saatavissa rajoitetusti, 2015: 3,55; 2017: 3,46

Hyvinvointi

Ikävakiointu sairastavuusindeksi laskee

- Mittari: Miten tervettä tai sairasta alueen väestö on suhteessa koko maan väestön keskiarvoon (ka= 100)
- Toteutuma: Kehityssuunta ei ole selkeä, 2013: 100,0 2014: 100,7, 2015: 100,4, 2016: 101,0

Aktiivisesti osallistuvien osuus kasvaa

- Mittari: Osuus 20 vuotta täyttäneistä, jotka osallistuvat aktiivisesti järjestötoimintaan
- Toteutuma: Seurantatietoa on saatavissa rajoitetusti, 2013–2015 Lahti: 24,4 % (yli 20 vuotiaat); 2017: 33 % (18–79 vuotiaat)

Terveysterot kaventuvat

- Mittari: Enintään keskitasoisiksi terveytensä kokevien osuus koulutusryhmittäin (%)
- Toteutuma: Seurantatietoa on saatavissa rajoitetusti, 2013–2015: koulutustaso matala 40,1 %, koulutustaso keskitaso 32,3 %, koulutustaso korkea 28,5 %

Koettu onnellisuus kasvaa

- Mittari: Itsensä suurimman osan aikaa 4 viime viikon aikana onnelliseksi kokeneiden osuus (%)
- Toteutuma: Seurantatietoa on saatavissa rajoitetusti, 2013–2015: Lahti 50,3 % (yli 20 vuotiaat); 2017: 49 % (18–79 vuotiaat)

Väestö

Väestön määrä kasvaa

- Mittari: Väestön kasvu (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on heikosti positiivinen, 2013: 0,21 %, 2014: 0,25 %, 2015: 0,08 %, 2016: 0,53 %; 2017: 0,14 % (ennakkotieto)

16–29 vuotiaiden osuus kasvaa

- Mittari: Osuus väestöstä (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on pidemmältä aikaväliltä negatiivinen 2013: 18,2 %, 2014: 17,9 %, 2015: 17,6 %; 2016: 17,6 %

Nuorisotyöttömyys vähenee

- Mittari: Nuorisotyöttömyysaste (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen 2014: 22,6 %, 2015: 21,3 %, 2016: 19,2 %, 2017: 19,0 %

Työttömyys vähenee

- Mittari: Työttömyysaste (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen, 2013: 16,9 %, 2014: 18,8 %, 2015: 18,8 %, 2016: 17,5 %, 2017: 15,8 %

Jatko-opintopaikkojen houkuttavuus kasvaa

- Mittari: Ensisijaiset hakijat/ aloituspaikat yhteishaussa
- Toteutuma: Kehityssuunta ei ole selkeä, 2014: ammatillinen ja lukiokoulutus 1,29 (syksy) ja Lahden ammattikorkeakoulu 3,37, 2015: ammatillinen ja lukiokoulutus 1,21 ja Lahden ammattikorkeakoulu 2,93, 2016: ammatillinen ja lukiokoulutus 1,08 ja Lahden ammattikorkeakoulu 3,26, 2017: ammatillinen ja lukiokoulutus 1,06 ja Lahden ammattikorkeakoulu 3,43.

Työpaikat ja elinkeinot

Uusien yritysten määrä kasvaa

- Mittari: Aloittaneet yritykset (Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat)
- Toteutuma: Kehityssuunta ei ole selkeä, 2013: 529, 2014: 510, 2015: 492, 2016 Q3: 432; 2017 Q3: 434

Työpaikkojen määrä kasvaa

- Mittari: Muutos työpaikkojen määrässä
- Toteutuma: Kehityssuunta on negatiivinen, 2013: -775, 2014: -1 289; 2015 -191

Työllisyysaste paranee

- Mittari: Työllisyysaste (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen, 2013: 61,5 %, 2014: 60,7 %; 2017 lopussa 67,8 %

Aluekansantuote kasvaa

- Mittari: Bruttokansantuote asukasta kohti Päijät-Hämeessä (BKTA/asukas euroa)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen, 2013: 30 029,4 €, 2014: 30 783,1 €; 2015: 30 953,8 €

Teollisuus/yritykset uudistuvat

- Mittari: Yritysten tutkimus ja kehittämistoiminnan menot (M€)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen, 2013: 56,7 M€, 2014: 58,1 M€, 2015: 60,0 M€; 2016: 65,4 M€

Teollisuus/yritykset kansainvälistyvät

- Mittari: Viennin arvo Päijät-Hämeessä (M€)
- Toteutuma: Kehityssuunta ei ole selkeä, 2013: 1 594 M€, 2014: 1 655 M€, 2015: 1 699 M€, 2016: 1 664 M€

Ympäristö

Kasvihuonekaasupäästöt laskevat

- Mittari: Arvo (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen, 2013: Lahti -17 % ja Nastola -18 %, 2015: -37 % vuoden 1990 tasosta; vuodelta 2017 ei ole uutta laskentatietoa

Joukko- ja kevytliikenteen käyttö kasvaa

- Mittari: Sisäisistä matkoista (%)
- Toteutuma: Kehityssuunta on positiivinen vuoteen 2010 verrattuna, 2016: 26 % kävellen, 17 % pyörällä ja 5 % bussilla, vuonna 2017 toteutetun liikennelaskennan tulokset valmistuvat keväällä 2018

Vesistöjen tila ja pohjaveden laatu paranevat

- Mittari: Huonoon tilaan luokitellut pohjavesialueet, % pohjavesialueiden pinta-alasta ja kunnoltaan hyviä tai erinomaisia, % järvien pinta-alasta
- Toteutuma: Seurantatietoa on saatavissa rajoitetusti, 2013: 60 % huonoon tilaan luokiteltavia ja 21 % kunnoltaan hyviä tai erinomaisia

Strategian kärkihankkeiden toteutuma 2017

A OSALLISUUS Rohkaisemme omavastuuseen ja osallisuuteen

A1: Laajennamme kuntalaisten osallistumismahdollisuuksia ennakkuulottomasti

Kärkitoimenpide: Kaupunkiorganisaation toimintakulttuurin kehittäminen osallisuutta tukevaksi

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/-tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Lahti-pisteiden toimintaa kehitetään yhteistyössä toimialojen kanssa osallisuuden vahvistamiseksi	Toimialojen kanssa järjestettyjen yhteistapahtumien määrä Lahti-pisteissä	-/8	Lahti-Piste on toiminut alustana, ollut mukana järjestämässä / osatoimijana kaupungin palvelualueiden ja järjestökentän tapahtumissa ja pop up-päivissä. Yhteistapahtumien määrä Lahti-Pisteellä 20 ja mukana kaupungin / kolmannen sektorin tapahtumissa 4 kertaa.	Toteutui
Sivi	EVA- arviointityökalun käyttöönotto	Kaikki lautakuntiin menevät päätökset arvioitu	Ei käytössä / Käytössä	Osittain käytössä. EVA tehty pilottina sivistyslautakunnassa päätetyssä Oppimisen tuen suunnitelman yhteydessä sekä opetussuunnitelmaan liittyvissä päätösoissa.	Toteutui osittain
Sivi	Unicefin Lapsiystävällinen kunta -mallin Lahden toimintasuunnitelman toteuttaminen	Lapsiystävällinen kunta -malli on käytössä, Lahdessa erityisesti ennakkovaikutusten arvioinnin toteuttaminen	Ennakkovaikutusten arviointi sisältyy Lapsiystävällisen kunta -mallin toimintasuunnitelmaan / malli on käytössä	Lapsiystävällinen kunta-mallin toimintasuunnitelma tehty	Toteutui
Kymp	Toimiala on aktiivisesti mukana kehittämässä koko kaupungin tarjoamia osallistumistapoja	Tekyn asukaskyselyn tulokset Osallistumismenetelmien hyödyntämisen taso (mm. asukastilaisuuksien ja kyselyiden lukumäärä) Kaavavalitusten määrä	- / Asukastytytyväisyys kasvaa - / Määrä kasvaa - / Määrä vähenee	Palvelualueen tarjoamaa palvelua hyvänä piti 81,9 %. Vuoden 2016 vertailutieto: 78,2 % Maankäyttö osallistui yhteensä 38 tilaisuuden järjestämiseen. Omia tilaisuuksia näistä oli noin 25 ja niissä tavoitettiin arviolta 2000 osallistujaa. Karttakyselyitä verkossa 6 kappaletta ja osallistujia n. 3200. Vuonna 2017 kaavavalituksia 2 kappaletta. Vuoden 2016 vertailutieto: valituksia 5 kappaletta.	Toteutui

A2: Hyödynnämme vuorovaikutusta osallistumisen ja vaikuttamisen tukena

Kärkitoimenpide: Yhteistyö ja monipuolisten vuorovaikutuskeinojen ylläpitäminen (neuvonta, tapaamiset, asukasillat, some-keskustelut, Porukka, Chat jne.)

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö- /tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Kehitetään ja vakiinnutetaan kansalaisdemokratiaa vahvistavia työkaluja	Käyttäjämäärä	- / käyttäjämäärä kasvaa 40 %	Yrittäjille on järjestetty erilaisia tilaisuuksia ja tapaamisia lähes 100 krt vuonna 2017. Tilaisuuksia, kuten hankintamarkkinat, yrittäjä-tapaamiset, yrittäjäjärjestötapaamiset ja elinkeinoyhteistyöryhmä, on järjestetty yhteistyössä eri asiantuntijoiden, kaupungin toimijoiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Yhteistyötä on tehty myös mm. Ladecin ja LAMKin kanssa. Yrittäjiä on osallistunut erilaisiin työllistämishankkeisiin. Lisäksi yrittäjien kanssa on järjestetty tapahtumia. Yrittäjäkysely tehtiin Porukkakyselynä joulukuussa 2017. Yrittäjiä on tiedotettu myös sosiaalisen median kautta. Lähidemokratian kehittäminen on vahvistunut organisaatiouudistuksen myötä. Kaupunkitasoisen selvitystyön tekeminen on alustavasti sovittu Etpähä ry KAKE-hankkeen yhteyteen vuodelle 2018.	Toteutui

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö- /tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
Sivi	Lisätään ja kehitetään yhteistyötä ja vuorovaikutusta palvelujen kehittämistä ja uudistamista koskevissa asioissa	Kehittämissuunnitelman tekeminen	- /suunnitelma valmis	Osallisuusohjelman toimintasuunnitelma korvaa erillisen kehittämissuunnitelman. Osallisuuden toimintasuunnitelman toteuttaa Osallisuuden ja hyvinvoinnin vastuualue.	Toteutui osittain
Kymp	Tarjotaan etenkin keskeisiin suunnittelukohteisiin liittyen osallistumismahdollisuuksia monimenetelmällisesti ja tasavertaisuuden huomioiden.	Tekyn asukaskysely Aktiivisuus sosiaalisessa mediassa	- /asukkaiden lisääntynyt kokemus siitä, että tietoa saa tarpeeksi suunnittelukohteista - / läsnäolo kasvaa	Lisääntynyt asukastytyytyväisyys Seuraajien määrä sosiaalisen median kanavilla on noussut tasaisesti (Facebookissa 1 220 ja Twitterissä 754). Keskimääräinen vastausaika on kolme päivää.	Toteutui

A3: Vahvistamme kaikkien osallisuutta, koska se on hyvinvoinnin perusta

Kärkitoimenpide: Kolmannen sektorin hyödyntäminen kaupungin kumppanina erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien kuntalaisten aktivoimiseksi

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö- /tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
Sivi	Tehdään osallisuusohjelman toteuttamissuunnitelma toimialalle. Suunnitelma tehdään yhdessä kuntalaisten ja kolmannen sektorin toimijaryhmien kanssa.	Toteuttamissuunnitelma on tehty ja toimenpiteitä toteutetaan.	- /toteuttamissuunnitelma on valmis ja suunnitelman toimenpiteitä toteutetaan	Tavoite on toteutunut osittain. Osallisuusohjelma toteutuu osana palvelutuotantoa ja kehittämistoimintaa ohjaavia erillisiä prosesseja. Erillistä toteuttamissuunnitelmaa ei ole laadittu.	Toteutui osittain

B: HYVINVOINTI Toteutamme palvelut joustavasti ja vaikuttavasti

B1: Ylläpidämme lahtelaisten hyvinvointia kaupungin kaikella toiminnalla, liikunta- ja kulttuuripalveluista elinympäristön rakentamiseen

Kärkitoimenpide: Parannetaan syrjäytymisuhan alla olevien mahdollisuutta osallistua liikunta- ja kulttuuripalveluihin mm. hyvinvointipäivän, erityisliikuntaryhmien ja muiden tukitoimien avulla

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
Sivi	Lukioiden kulttuuriohjelma	Osallistujamäärät	- /kaikki lukiolaiset osallistuvat vähintään kahteen kulttuuritapahtumaan lukioaikana	Lukion opettajat ovat hyödyntäneet kaupungin-orkesterin tarjontaa osana opetussuunnitelmaa tuoden oppilaita konsertteihin.	Toteutui
Sivi	Tarjotaan asukkailla yhteisöllisiä kokemuksia, mm. kirjallisuus- ja musiikkitapahtumia	Tapahtumamäärät Osallistujamäärät	- /500 tapahtumaa - /12 500 osallistujaa	Toteutunut 755 tapahtumaa Osallistujia 14 350	Toteutui
Sivi	Edistetään kaupunkilaisten hyvinvointia elinikäisen oppimisen kurssitarjonnalla sekä mahdollisuudella todentaa osaaminen	Tehty / Ei	- /osaamismerkki-järjestelmän luominen Wellamo-opiston opiskelijoille	Taitaja-osaamismerkkijärjestelmä on käytössä. Valmisteltu 14 eri osaamisalueen merkkiä.	Toteutui

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
Sivi	Aktivoidaan kaupunkilaisia osallistumaan liikunnan ja kulttuurin palveluihin. Toimia painotetaan vähän palveluita käyttäviin ja vähän liikkuviin kuntalaisiin	Osallistuvien määrä Hyvinvointilippujen määrä	Nykyinen taso / 5 % kasvu eri sektoreiden harrastaja- ja osallistujamäärissä koostuen harrastustoiminnan aloittajista	Vuoden 2017 alussa toteutettiin valtuuston päätöksellä tavoitteen mukainen taksa-alennus. Tavoitellut toimenpiteen kohdentuminen aloittavien liikunnanharrastajien määrän lisääntymiseen edellyttää tarkempaa selvitystä.	Toteutui
Kymp	Lisätään asukkaiden tietoisuutta liikunta- ja ulkoilupaikoista	Kaupunkilaisten tietoisuus mahdollisuuksista. Tekyn asukaskysely	- / tietoisuus lisääntynyt	Asukkaille on viestitty aktiivisesti liikunta- ja ulkoilupaikoista.	Toteutui osittain

B2: Toteutamme varhaisen, oikea-aikaisen ja yksilöllisen tuen lapsille, nuorille ja perheille

Kärkitoimenpide: Suunnitellaan lasten, nuorten ja perheiden tarpeet huomioiva asiakaslähtöinen palvelujärjestelmä, jossa tuen painopistettä siirretään hyvinvointia edistävään, ennalta ehkäisevään ja yhteisöjä vahvistavaan suuntaan (Miepä-hanke, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, Oppimisen tuen muutosohjelma)

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Esimiesvalmennuksen yhtenä osiona asiakaslähtöisyys ja ennaltaehkäisevä toiminta	Tyytyväisyys valmennukseen	- / 4.0 (asteikko 1-5)	Esimiesvalmennus on aloitettu syksyllä sisältäen asiakasnäkökulman johtamisen kehittämisessä. Valmennus jatkuu kesään 2018.	Toteutui
Sivi	Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2017–2020 laatiminen yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen toimijoiden kanssa	Suunnitelman laatiminen	- /	Perustettu työryhmä vastaamaan suunnitelman laatimisesta, edustus myös hyvinvointikuntayhtymästä ja LAPE-hankkeesta. Päätetty kuvata suunnitelmassa kunnan ja hykin yhteistyörakenteet lasten ja nuorten palveluiden osalta ja huomioida suunnitelmassa LAPE-muutosohjelman tavoitteet.	Toteutui osittain
Sivi	Valtakunnallisen Lapsi ja perhepalvelujen muutosohjelman toteuttaminen Päijät-Hämeen alueella yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa	Kehittämistoimenpiteet	- / osallistuminen kehittämistoimenpiteisiin	Lasten ja nuorten kasvun vastuualueen edustus on maakunnan ja kunnan LAPE-ryhmissä ja varhaiskasvatus ja koulu-osahankkeen monissa alatyöryhmissä.	Toteutui
Sivi	Avustuksia ja käyttövuoroja kohdennetaan lasten ja nuorten liikuntaan	Kulttuuripalvelujen käyttäjien, liikuntapalvelujen ja muiden yhteisöjen järjestämään ohjattuun ja vapaaseen liikuntaan osallistuvien lasten ja nuorten määrä	Nykyinen taso lähtötasona, 5 % kasvu eri sektoreiden harrastaja- / osallistujamäärissä koostuen harrastustoiminnan aloittajista	Vuoden 2017 alussa toteutettiin valtuuston päätöksellä tavoitteen mukainen taksa-alennus. Tavoitellut toimenpiteen kohdentuminen aloittavien liikunnanharrastajien määrän lisääntymiseen edellyttää tarkempaa selvitystä.	Toteutui
Sivi	Edistetään lasten ja nuorten media-, kirjallisuus- ja kirjastokasvatusta sekä tietoyhteiskunnan kansalaistaitoja	Ryhmäkäyntien sekä kirjallisuus- ja muiden lasten ja nuorten tapahtumien määrä Osallistujien määrä	20 % lukiolaisista ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista / Lahtelaisten lukioiden 1. luokat ja puolet ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista. 90 % 1., 3. ja 7. perusopetuksen luokista	Lukiolaisten kirjavinkkaustilaisuuksiin, media-kasvatus- ja tiedonhakuopastuksiin osallistui 73 % lukiolaisista. Koululaisten kirjavinkkaustilaisuuksiin sekä mediatunneille osallistui > 90 % ala- ja yläkoululaisista.	Toteutui

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
Sivi	Kulttuurikasvatusohjelman mukaisen toiminnan sekä muun lapsille ja nuorille suunnatun toiminnan ylläpitäminen ja kehittäminen	Konserttien ja eri tapahtumissa käyvien lasten ja nuorten lukumäärä.	- / kävijämäärät kasvavat	Kaupunginorkesteri järjestää kaupungin kulttuuriohjelman mukaiset konsertit (2.- ja 6.-luokkalaiset) tavoittaen Lahden ja maakunnan oppilaat. Orkesterin Taidetestaajat-konserteissa tavoitettiin Lahden ja maakunnan 8.-luokkalaiset.	Toteutui
Kymp	Laaditaan leikki-, ulkoilu- ja liikunta-alueiden palvelutarveselvitys 2017. Alueet varustetaan vastaamaan hyvinvointia edistävää ulkoilukulttuuria	Saavutettavuus. Mittarina etäisyys alueista ja asukasmäärä/kohde.	- / tulokset vertailukaupunkien keskiarvoa paremmat.	Selvitys tehty leikkialueista vuoden 2017 aikana, toimenpideohjelma valmistuu alkuvuodesta 2018. Arvio korjausvelan määrästä laskennassa. Muiden ulkoliikunta- ja virkistyspalvelujen tarkastelu tehdään vuoden 2018–2019 aikana.	Toteutui osittain

B3: Vähennämme ikääntyneiden yksinäisyyttä ja lisäämme turvallisuutta

Kärkitoimenpide: Toteutetaan innovatiivisesti elämäntapaajatteluun perustuvia avoimia asuin- ja palveluympäristöjä

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Fyysisen työympäristön toimivuutta seurataan valikoitujen elinkaarimittareiden avulla (GBC Finland)	Sisäilmaan tyytyväisten % -osuus käyttäjistä ja tilojen käytettävyyteen tyytyväisten % -osuus käyttäjistä	Määritetään keskiarvolla 2016 / tyytyväisten % -osuus kasvaa	Sisäilmaan tyytyväisten osuus ei kasvanut. Tilojen käytettävyyteen tyytyväiset tavoitetasolla. Asiakaskyselyssä vain 64 vastausta, joten tulosten tulkinta jää epäluotettavaksi. Sisäilmaan tyytyväisyyttä ilmoitti vain 63 % vastaajista ja tyytyväisyyttä tilojen käytettävyyteen 75 % vastaajista. Muutosta edellisvuoteen ei tapahtunut.	Toteutui osittain
Sivi	Kaupunkilaisia osallistetaan uusilla tavoilla Wellamo-opiston ryhmien toimintaan	Kokeillaan Wellamo-opiston toimintaa osana virtuaalista hoitoketjua	- / tehty	Kokeiltu toimintaa osana virtuaalista palveluketjua.	Toteutui
Sivi	Kotikirjastopalvelulla tuetaan hyvinvointia ja elämän laatua asukkaille, jotka eivät terveydellisten syiden vuoksi pääse kirjastoon	Kotikirjastopalveluasiakaiden määrä	- / 75 kotikirjastopalveluasiakasta	Toteutunut 67 asiakasta.	Toteutui osittain
Sivi	Tietoyhteiskunnan kansalaistaitoja ja osallisuutta toteutetaan vertaisopastuksella.	Vertaisopastustuntien määrä Opastajien ja osallistujien määrä	- / 60 vertaisopastustuntia - / 300 opastajaa ja osallistujaa	66 vertaisopetustuntia ja 375 osallistujaa opastajat mukaan lukien	Toteutui
Kymp	Toteutetaan ikäihmisten hyvinvointisuunnitelman 2015–2020 tavoitteita esteettömän asuin ympäristön ja asumisen edistämiseksi	Toteutetut toimenpiteet, hissiavustusten määrä.	- / vähintään 5 hissiavustusta tai hissiä/vuosi	Kaupungilla on valmius tehdä avustuspäätökset. Päätösten tekemisen edellyttämät delegoinnit on tehty ja avustusten menettely on sovittu. Vuoden loppuun mennessä on tehty yksi hissiavustuspäätös (29 380 €), maksatus hankkeen valmistuttua 2018 (tai 2019)	Toteutui osittain

B4: Vähennämme ja ennaltaehkäisemme pitkäaikais- ja rakennetyöttömyyttä

Kärkitoimenpide: Haetaan uusia yhteistyömalleja koulutusorganisaatioiden, elinkeinoelämän ja toimialojen kanssa; kokeilukulttuuri, kokeiluhanke

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Elinvoima- ja kilpailukykypalvelut määrittelee miten kaupunki voi toimia kokeilualustana työllisyyttä ja toimeliaisuutta tukien: tunnistetaan esteet, vaatimukset ja miten niistä päästään eteenpäin (kts. C4 ja C6)	Määrittely on tehty	- /valmis	Case Teknologia -ohjausryhmä on aloittanut työnsä keväällä 2017. Vauhdittamo-hanke ("aikuisten ohjaamo") on aloitettu marraskuun alusta ja toiminta alkaa täysimääräisesti helmikuussa 2018. Hankintaohjelma on uudistumassa. Normien purusta yhtymän kanssa on neuvoteltu syksyn 2017 aikana, mutta käytännön kehitystä vielä varsin vähän.	Toteutui ■
Sivi	Nuorisopalveluiden Ohjaamo -hankkeen ja Matkalla Duuniin -hankkeen kehittäminen ja toimivien yhteistyömallien ja toimintatapojen vakinaistaminen	Hankeraportit ja tulokset / johtopäätökset/ arviointi ja päätökset	Hankkeet käynnissä/ onnistuneet toimintatavat ja yhteistyömallit on vakinaistettu -/suunnitelma valmis	Monialaista yhteistyötä kehitetty valtion, koulutusorganisaatioiden, 3. sektorin toimijoiden ja yritysten kanssa. Vuonna 2017 yli 6500 asiakaskäyntiä, joista 2500 ollut yksilöohjauksessa. Toiminnan turvaaminen kaupungin, koulutuskeskus Salpauksen ja Te -hallinnon v. 2018 budjetissa.	Toteutui ■

C: ELINVOIMA JA YMPÄRISTÖ: Vahvistamme teoilla kilpailukykyä ja huolehdimme ympäristöstä

C1: Rakennamme Lahtea kansainvälisenä, yrittäjäystävällisenä ja avoimena metropolialueen ympäristökaupunkina

Kärkitoimenpide: Kaupungin avoin data

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Edistetään datan avaamista. Koordinoidaan ja johdetaan kaupunkitasoiseen avoimen datan määrittelytyöstä	Määritelmä datojen avaamisesta ja aikataulusta	- / toteutunut	Avoimen datan alusta otettu käyttöön. Datojen avaaminen kaupunkitasolla ohjeistettu.	Toteutui ■
Sivi	Osallistuminen kaupunkitasoiseen avoimen datan määrittelytyöhön	Määritelmä datojen avaamisesta ja aikataulusta	- / toteutunut	Osallistuttu kaupunkitasoiseen avoimen datan määrittely- ja priorisointityöhön.	Toteutui ■
Kymp	Osallistuminen kaupunkitasoiseen avoimen datan määrittelytyöhön	Määritelmä datojen avaamisesta ja aikataulusta	- / toteutunut	Lahten kaupungin tunnukset on saatu Avoindata.fi:hin erinäisten hankaluuksien jälkeen. VRK:n resurssi palvelun käyttäjätukeen ei ole suuri. Ensimmäiset datat on suunnitelmien mukaisesti avattu. Marraskuussa on pidetty Hackathon, jossa joukko LAMKin opiskelijoita käytti kaupungin avoimen datan aineistoja ja suunnitteli sekä osittain jo toteutti sovelluksia. Tilaisuuden käytännön organisoinnista vastasi Ladec. Maankäyttö ja aluehankkeiden sekä kunnallistekniikan vastuualueet olivat aktiivisesti mukana päivässä ja valitsemassa palkintojen saajat. Vertailua muiden kaupunkien avoimen datan sivustoihin ja palveluihin on tehty ja kerätty ideoita hyödynnettäväksi. Avattavia aineistoja lisätään Kympin osalta. Osallistutaan koko kaupungin avoimen datan palveluiden määrittely- ja toteutushankkeisiin.	Toteutui ■

C2: Mahdollistamme kaupungin vetovoimaa ja yritysten kilpailukykyä lisääviä innovatiivisia hankintoja ja investointeja

Kärkitoimenpide: Smart & Clean yhteistyöhanke

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Omistajaohjauksen avulla asetetaan S&C yhteistyöhanke-tukevat tavoitteet konserniyh-tiöille	Tavoitteet on asetettu	- / toteutunut	Huomioitu osana konserniohjetta.	Toteutui osittain
KH	Luodaan S&C portfolio kehitys ja referenssi-kohteista. Syöte-tään alueen yrityksiä S&C	Luodaan S&C portfolio kehitys ja referenssi-kohteista. Syötetään alueen yrityksiä S&C hankkeisiin yhteistyössä mm. LADEC:in kanssa	- / kehityskohteiden määrät ja niissä mukana olevien yritysten määrä kasvavat	Toteutuu osin. Yhteistyötä tehty tiiviisti Ladecin ja Smart & Clean säätiön kanssa paikallisten yritysten mukaan saamiseksi. Paikallisia yrityksiä on mukana ensimmäisessä Lahdessa käynnisty-neessä S&C hankkeessa: Hule S&C. Yritysten aktiivista roolia uusien hankkeiden eteenpäin viemisessä tulee merkittävästi lisätä.	Toteutui osittain
Kymp	Valmistellaan väh 2 kpl Smart & Clean säätiölle vietäviä hank-keita yhteistyössä LADEC:in, EKP:n ja alueen korkeakoulujen sekä elinkeinoelämän kanssa	Smart & Clean ohjelmaan hyväksytyt Lahden hankkeet, kpl	- / väh. 1 alueelli-sesti vaikuttavaa hanketta saadaan mukaan	Toteutuu, 1 kpl Lahden valmisteleva S&C Hule-hanke koottu ja saanut säätiön hallituksen hyväksynnän ja rahoituksen.	Toteutui

C4: Lisäämme uutta työtä ja työllistymistä aktiivisilla ratkaisilla yhdessä valtion, yritysten, kolmannen sektorin ja koulutuksen kanssa

Kärkitoimenpide: Sitran vaikuttavuusinvestoinnit työllistäviin kokeiluihin

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Käynnistetään 3-vuotinen vaikuttavuusinvestointihanke työllisyyden edistämiseksi	Työttömyyden perusteella maksetut etuudet vähenevät	- / vähenee v. 2016 tasosta	Työllisyys-SIB:n alustavat reunaehdot ja toimin-tasuunnitelma Lahden kaupungin osalta on määritetty.	Toteutui osittain

C5: Panostamme kiertotalouteen ja luomme suunnitelman hiilineutraalista ja resurssiviisaasta kaupungista

Kärkitoimenpide: Vuoteen 2050 ulottuva tiekartta resurssiviisaaseen Lahden kaupunkiin (FISU-verkosto)

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Energiatohokkuuden paranta-minen tilakannassa	Sähkön ominaiskulutus Lämmön ominaiskulutus	v. 2015: 15,7 kWh/m ³ / v.2017: 15,1 kWh/m ³ v. 2015: 39,1 kWh/m ³ v. 2017: 38,0 kWh/m ³	Vuoden 2017 ominaiskulutuksia ei vielä käytet-tävissä. Viime kulutustilasto ei ole vielä valmis. Vuoden 2016 ominaiskulutukset olivat sähkö 16,9 kWh/m ³ , lämpö 40,6 kWh/m ³ . Vuoden 2016 tilastoissa oli mukana myös van-han Nastolan kohteet. Tästä syystä kulutus nousi vuodesta 2015.	Toteutui osittain
Kymp	Laaditaan vuoteen 2050 ulottu-va tiekartta luonnonvarojen kulutuksen sekä kasvihuone-kaasupäästöjen vähentämiseksi	Toteutuminen	- / tiekartta laadi-tu 2017 loppuun mennessä	Tiekartta laadittu, asiaa viety eteenpäin Lahden ympäristöohjelma-nimellä. ELTYOJAOS käsitelty ohjelmaa	Toteutui
Kymp	FISU-verkoston toimintaan osallistuminen ja mallin koordi-nointi Lahdessa	FISU -päämittarit ja Lahden tiekartan keskei-set tavoitemittarit	- / keskeiset strategiset ympä-ristömittarit määri-telty 2017	Toteutunut osa Lahden ympäristöohjelmaa	Toteutui

C6: Rakennamme monipuolisen asumisen mahdollistavaa kohtaamisten kaupunkia sekä luomme tilaa rohkealle kokeilukulttuurille

Kärkitoimenpide: VT12 Eteläinen kehätie

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Kehätien elinkeino- ja työllisyys mahdollisuuksien projektointi	Projektsuunnitelman laatiminen	- /suunnitelma on tehty	Yhteistyössä Ladecin kanssa laaditut suunnitelmat	Toteutui
Kymp	VT 12 eteläisen kehätien tie-suunnitelma on valmistunut, aiesopimus tien toteuttamiseksi on solmittu ja valtio on tehnyt tiestä toteuttamispäätökset	Kilpailutusten toteutumisen ja rakennustöiden käynnistyminen	- /toteutuminen suunnitelman mukaisesti	Lahden hankeosan allianssikumppani on valittu 28.6. ja työt ovat käynnistyneet mt 167 osalta suunnitellusti. Osallistuttu erittäin tiiviisti allianssin hankintavaiheeseen. Lisäksi osallistuttu Hollolan puolen ST-urakan hankintaan.	Toteutui
Kymp	Nykyinen valtatie muutetaan pääkatuluonteiseksi kaduksi	Suunnitteluvalmius	- /suunnittelu koko toteutettavalla tielinjalla on käynnissä	Tehty reissumiehenkadun katusuunnitelma ja tiesuunnitelma.	Toteutui osittain

C7: Suojellemme tiivistyvän kaupungin luontoa, vesistöjä ja pohjavesialueita

Kärkitoimenpide: Investointihankkeet keskustan hulevesien käsittelyyn (Keskustan hulevesien johtaminen Hennalaan käsiteltäväksi ja Askon alueen hulevesiratkaisujen kehittäminen)

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
Kymp	Laaditaan hulevesisuunnitelmat	Sitovat hulevesisuunnitelmat Ranta-Kartanon ja Askon-alueella	- /sitovat suunnitelmat valmistuvat vuoden 2017 aikana	Osallistuttu Askon-alueen hv-suunnitteluun. Edistetty yritysyritystä Rantakartanon hv-järjestelmien kehittämisessä. Laadittu tarkkailusuunnitelma yhdessä HY:n kanssa. Aloitettu automaattisten seuranta-asemien rakentaminen.	Toteutui
	Haetaan Life- ja YM:n vesien ja merenhoidon kärkihankerahoitusta	Keskustan hulevesihankkeelle myönnetty ulkopuolinen rahoitus	- /kärkihankkeelle saadaan ulkopuolista rahoitusta vuoden 2017 aikana	Hankkeelle saatu YM:n rahoitus. Järjestetty markkinavuoropuhelutilaisuus yhdessä S&C-säätiön kanssa.	

C8: Tuemme maaseudun, kylien ja kaupunginosien aktiivisuutta ja toimintaedellytyksiä

Kärkitoimenpide: Aluejohtokunnan valmisteluroolin ja prosessien vahvistaminen

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Aluejohtokunnan valmisteluroolin vakiinnuttamisen	Seurantatutkimus	- /rooli selkeytyy v. 2016 tasosta	Aluejohtokunta on toteuttanut toimintaa toimintasuunnitelman mukaisesti ja aktiivisesti. Lisäksi aluejohtokunta on antanut 10 lausuntoa/kannanottoa vuoden 2017 aikana. Toimintaan tyytyväisten osuus on kasvanut.	Toteutui
	Maaseutuohjelman toimenpiteiden käynnistäminen	Toimenpiteiden käynnistäminen	- / maaseutuohjelman toimenpiteitä on käynnistynyt	Aluejohtokunta on osaltaan toteuttanut NELLI-toimenpiteitä. Lisäksi aluejohtokunnalle on järjestetty 2 työpajaa maaseutupoliittisen ohjelman liittyen, on raportoitu toteutuneet toimenpiteet sekä suunnitelmat. Aluejohtokunta on tavannut mm. Villähteen Korin yrittäjiä toimenpiteiden osalta. Aluejohtokunta on pyytänyt kaupunginjohtajaa nimeämään monialaisen työryhmän edistämään ohjelman toteutumista, raportointia ja kehittämistä.	

C9: Hyödynnämme Lahden liikunta-, kulttuuri- ja luontopalveluita matkailun ja tapahtumien kehittämiseen

Kärkitoimenpide: Sataman-urheilukeskuksen alueen liikunta-, kulttuuri- ja matkailualueen kehittämissuunnitelma

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Toimiala on mukana kehittämissuunnitelman laatimisessa	Päätöksentekoon esitettävän kehittämissuunnitelman valmistuminen	- /suunnitelma on viety päätöksentekoon maaliskuussa 2017	Kärkitoimenpiteen toteuttamiseksi on käynnistetty hanke maakunnan kehittämisrahalla. Kehittämissuunnitelma käsitelty ETJ:ssa.	Toteutui
Sivi	Toimiala on mukana kehittämissuunnitelman laatimisessa	Päätöksentekoon esitettävän kehittämissuunnitelman valmistuminen	- /suunnitelma on viety päätöksentekoon maaliskuussa 2017	Suunnitelma/hankkeen loppuraportti viimeisteltävänä kaupunkiympäristön palvelualueella, toimiala/palvelualue ollut kiinteästi mukana hankkeessa liikuntapalvelut-yksikön/ kulttuurikeskuksen kautta tuottamassa sisältöä hankkeeseen (aiemmin päätetty jatkoaika suunnitelman valmistumiselle).	Toteutui
Kymp	Koordinoidaan ja johdetaan kehittämissuunnitelma laatimista	Päätöksentekoon esitettävän kehittämissuunnitelman valmistuminen	- /suunnitelma on viety päätöksentekoon maaliskuussa 2017	Työ siirtyi maankäytön vetovastuulle 1.5. Johdettu työryhmän työtä, teetetty selvityksiä ja valmisteltu loppuraporttia. Koko työ valmistuu helmikuussa 2018	Toteutui

D: JOHTAMINEN: Teemme työtä vuorovaikutteisesti ja vastuullisesti

D1: Toteutamme yhteisiä tavoitteita ripeästi

Kärkitoimenpide: Organisaatiossa edistetään kaikessa toiminnassa sallivia ja joustavia toimintatapoja sekä korostetaan koko kaupungin näkökulmaa. Henkilöstöä kannustetaan kehittämään ja kokeilemaan sekä toimimaan itsenäisesti ja oma-aloitteisesti.

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Kannustetaan ja madalletaan kynnystä henkilöstöideoiden esille tuomista	Henkilöstöideoiden määrä	- / ideoiden määrä kasvaa v. 2016 tasosta	Idearummun avulla on madallettu kynnystä tuoda ideoita käsittelyyn. Ideoiden määrä noin 10 eli vähäinen vielä.	Toteutui osittain
Sivi	Kannustetaan henkilöstöä aloitteelliseen oman / työyksikön toiminnan kehittämiseen ja osallistumaan vuosittaiseen kaupunkitasoiseen innovaatiokilpailuun	Kehittämisehdotusten määrä / työyksikkö	- / ehdotusten määrä kasvaa v. 2016 tasosta	Otettiin kaupunkitasolla käyttöön IDEArumpu-järjestelmä ja kehitettiin ideaprosessi, jonka kautta voidaan saada kehittämisehdotukset esille, käsittelyyn ja jatkokehittelyyn. Innovaatioiden ja ideoiden käyttöön otosta päätettiin tietyin kriteerein myös palkita	Toteutui
Kymp	Edistetään kaikessa toiminnassa sallivia ja joustavia toimintatapoja	Työhyvinvointikysely /esimiesosio	Tulokset edellistä vuotta paremmat	Työhyvinvointikysely toteutetaan helmikuussa 2018.	Siirtynyt vuodelle 2018

D1: Toteutamme yhteisiä tavoitteita ripeästi

Kärkitoimenpide: Esimiestoiminnalla mahdollistetaan tehokas ja nopea toimintakulttuuri: päätökset tehdään heti kun mahdollista, esimies ei toimi tulppana.

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Esimiestoiminnalla mahdollistetaan tehokas ja nopea toimintakulttuuri: päätökset tehdään heti kun mahdollista, esimies ei toimi tulppana.	Tyytyväisyys valmennukseen	- /4.0 (asteikko 1-5)	Johtamiskulttuurin muutosvalmennus on alkanut ja jatkuu 6/2018 saakka. Työyhteisövalmennuskokeilu toteutettu 03-05/2017 Liipolan ja Jalkarannan päiväkotien henkilöstölle.	Toteutui osittain
KH	Verkostotoimintamallin systematisointi ja vastuun ja vallan delegointi	Kysely	- /Toimintamallin vakiinnuttaminen	Esimesten ja johdon valmennukseen sisällytetään verkostomainen toimintatapa ja verkostojen johtaminen.	Toteutui osittain
Sivi	Kartoitetaan esteet ja löydetään keinot, joiden avulla toimintakulttuuria voidaan parantaa	Kaikilla yhdenmukainen ohjeistus ja aikataulutus käytössä	- /Toteutunut	Siirtynyt organisaatiomuutoksen vuoksi	Siirtynyt vuodelle 2018
Kymp	Toteutetaan kysely: tulppien tunnistaminen ja sopivien avaajien löytäminen	Työhyvinvointikysely /esimiesosio	- / Löydetään tulpat ja avaajat niihin	Osa työhyvinvointikyselyä helmikuu 2018	Siirtynyt vuodelle 2018

D2: Viestimme vuorovaikutteisesti ja kohdennetusti

Kärkitoimenpide: Esimies ottaa vastuun viestinnästä. Jokaisen työntekijän kanssa käydään kehityskeskustelut ja niissä huomioidaan oma vastuu työyhteisössä ja työssä tarvittavan tiedon hankinnassa.

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Kehitetään ja vakiinnutetaan kehityskeskustelukäytäntöä	Toteutumisaste	- /100 %	Kehityskeskustelumalli on ohjeistettu Intrassa ja esimieskirjeessä, mukana arvokeskustelu. SAP HR kehityskeskustelujärjestelmän (sähköiset lomakkeet) käyttöönotto aloitettu 34 esimiehen pilottiryhmän kanssa 2017, laajenee koko Lahden kaupunkiorganisaation käyttöön v 2018 aikana.	Toteutui
Sivi	Esimiehet saavat lisää tukea viestintään	Yhdenmukaiset välineet ja ohjeistus	- /Esimiehet tiedostavat vastuunsa viestinnästä	Sivistä osallistuttu kaupunkitasoiseen 'työyhteisö- ja esimiesviestinnän konseptin pilotointiin'. Tavoitteena tukea ja antaa esimiehille välineitä viestintään. Kehittämistyön tuloksena Lahden kaupungilla on malli, jota hyödyntämällä esimiesviestinnässä on yhteiset toimintatavat läpi organisaation. Konsepti- ja kehittämistyö jatkuu keväällä 2018.	Toteutui osittain
	Kehityskeskustelut on käyty vuosittain kaikkien kanssa	Toteutumisaste	- /100 %	Käytyjen kehityskeskustelujen seuranta SAP HR:n ja johtoryhmätyöskentelyn kautta.	
Kymp	Esimies ottaa vastuun viestinnästä. Jokaisen työntekijän kanssa käydään kehityskeskustelut ja niissä otetaan huomioon oma vastuu työyhteisössä ja työssä tarvittavan tiedon hankinnassa	Työhyvinvointikysely/tiedon kulku Toteutumisaste	- /Tulokset edellistä vuotta paremmat vastuualueittain - /100 %	Työhyvinvointikysely helmikuu 2018	Siirtynyt vuodelle 2018

D3: Innostumme kaupungin strategiasta ja jatkuvasta uudistamisesta koko kaupunkikonsernissa

Kärkitoimenpide: Kaupungin ja koko konsernin henkilöstö osallistetaan aktiivisesti ja laajasti arvojen ja strategisten tavoitteiden toimenpiteiden suunnitteluun

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Strategia jalkautetaan koko kaupunkikonsernissa käymällä keskustelut, miten arvot ja strategiset tavoitteet vaikuttavat työskentelykulttuuriin	Asetetut toiminnalliset toimenpiteet toteutuvat	Strategian tavoitteet näkyvät käytännössä	Ryhmäkehityskeskusteluihin lisättiin arvot vuoden 2017 ohjeisiin. Tueksi tuotettiin arvojen työstölomake, joka liitettiin Intran oheistukseen. myös HR-järjestelmän Ryhmäkehityskeskusteluihin on lisätty arvot. HR-järjestelmän käyttö oli kuitenkin vasta pilottiryhmien käytössä.	Toteutui osittain
Sivi	Strategia jalkautetaan toimialalla käymällä keskustelut, miten arvot ja strategiset tavoitteet vaikuttavat työskentelykulttuuriin	Asetetut toiminnalliset toimenpiteet toteutuvat	Strategian tavoitteet näkyvät käytännössä	Vuoden 2018 alusta alkaen kaikissa kehityskeskusteluissa (SAP HR) käydään läpi kaupungin strategiset tavoitteet ja arvot. Kehityskeskustelun yhteydessä jokaisella henkilöllä on mahdollisuus asettaa itselle kaupungin strategiaa tukevia tavoitteita.	Toteutui
Kymp	Strategia jalkautetaan toimialalla käymällä keskustelut, miten arvot ja strategiset tavoitteet vaikuttavat työskentelykulttuuriin	Asetetut toiminnalliset toimenpiteet toteutuvat	Strategian tavoitteet näkyvät käytännössä	Strategiaa käsiteltiin useissa työpaikkakokouksissa, yhdessä johdon ja muun henkilöstön kanssa. Strategitoimenpiteiden toteuttaminen vastuutettiin ja toteutumisen seurantaa tehtiin suunnitellusti. Strategian vienti kehityskeskustelutasolle ei täysin vielä toteutunut, toteutuu 2018.	Toteutui osittain

E: UUDISTUMINEN: Uudistamme rakenteita ja toimintatapoja rohkeasti

E1: Huolehdimme oikeasta ja ajantasaisesta tiedosta kaikessa päätöksenteossa ja toiminnassa

Kärkitoimenpide: Tiedolla johtamisen edistäminen, Päätöksenteon ja toiminnan kannalta keskeisten tietojen ja järjestelmien nykytila-arviointi sekä olemassa olevien mahdollisuuksien tunnistaminen ja suunnittelu johdon työpöydän hankinnan mahdollistamiseksi

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Koordinoidaan ja johdetaan kaupunkitasoisen johdon työpöydän tietojen määrittelyä ja varmistamista	Valmiusaste	- / valmis	90 %. Hankintadokumentaatio viimeistelyvaiheessa.	Toteutui
Sivi	Osallistutaan kaupunkitasoisen johdon työpöydän tietojen määrittelyyn ja varmistamiseen	Valmiusaste	- / valmis	Valmis	Toteutui
Kymp	Osallistutaan kaupunkitasoisen johdon työpöydän tietojen määrittelyyn ja varmistamiseen	Valmiusaste	- / valmis	PTV-aineistot Kymppissä on koottu sovitun aika- taulun mukaisesti. Laaja tietojen kokoajaryhmä hoiti hankalahkon excel-koontityön kiitettävän uutterasti ja positiivisella asenteella. LahtiPTV- tietokanta on käytössä ja tiedot valtakunnalli- seen PTV-rekisteriin menevät sieltä rajapinnan kautta.	Toteutui

E2: Uudistamme konsernirakennetta ja palveluverkkoa joustavan toiminnan tueksi

Kärkitoimenpide: Tytärtyhteisöjen ja kaupungin taseyksiköiden kokoaminen tarkoituksenmukaisiin kokonaisuuksiin ja mahdollinen luopuminen

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Konsernirakennesuunnitelman toteuttaminen aikataulun mukaisesti	Suunnitelman toteutuminen	- / toteutuu	Gaia Group Oy teki kaupungille selvityksen tulevaisuuden konsernirakenteesta ja se valmistui 18.4.2017. Sen pohjalta syksyn 2017 aikana päivitetään kaupungin omistajapolitiittisen linjaukset, joissa otetaan kantaa tulevaisuuden konsernirakenteeseen.	Toteutui

E3: Etsimme jatkuvasti sujuvampia toimintatapoja palveluiden vaikuttavuuden parantamiseksi

Kärkitoimenpide: Sähköisten palvelujen käyttösuuden lisääminen kaikista palveluista (esim. www.lahti.fi, Intra, Hyvis, Kansallinen palveluväylä)

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Sähköisten kanavien aktiivinen hyödyntäminen ja palvelujen lisääminen sähköisen asioinnin kehittämissuunnitelman mukaisesti	Kehittämissuunnitelman toteuttaminen	- / toteutuu	Sähköisiä lomakkeita käytössä 11. Lisäksi 7 lomaketta valmiina, mutta ei ole otettu käyttöön. Nuorisopalveluille ja museolle on perustettu toukokuussa verkkokauppa. Suomi.fi-tunnistamiseen on siirretty kaikissa verkkopalveluissa. Palvelut on kuvattu Suomi.fi-verkko-palvelun kansalliseen palvelutietovarantoon (PTV), joka luo osaltaan pohjan yhteisten sähköisten tukipalvelujen käyttöönottoon. Koti-Koulu-Kapa hankkeessa määritetty Wilman liittämistä suomi.fi –portaaliin.	Toteutui
Sivi	Osallistutaan aktiivisesti kaupunkitasoisen sähköisten palvelujen kehittämistyöhön	Sähköisten palvelujen käyttösuutta lisätään	- / Vähintään yksi uusi sähköinen palvelu	Tiedot tuotettu palvelutietovarantoon. Sähköisten palveluiden kehittämisryhmä perustettu.	Toteutui
Kymp	Markkinoidaan aktiivisesti sähköisiä palveluja käyttäjille. Poistetaan palvelujen käytön esteenä olevia ongelmia	Sähköisen asiointipalvelun käyttömäärä suhteessa kaikkiin lupa- tms. hakemuksiin	- / sähköisen asioinnin käyttömäärä kasvanut	Paikkatietojärjestelmän eri osioiden pääkäyttäjät keräävät jatkuvasti kehitystarpeita ja niitä välitetään eteenpäin ohjelmistotoimittajalle sekä Trimblen Service Deskin että Locus kuntajohtoryhmän kautta. Vuoden 2018 lopulla käyttöön otettava laajasti uudistettu ohjelmistoversio, pilvipohjainen Locus Cloud, sisältää runsaasti ohjelmistokehitystä.	Toteutui osittain

E4: Tunnistamme asukkaan tarpeet, arvostamme palveluissa asiakkaiden toiveita ja valintoja sekä ohjaamme oikeisiin palveluihin

Kärkitoimenpide: Asiakas- ja väestöennustetietojen avulla laaditaan palveluohjelma, jossa määritellään keskipitkän aikavälin tavoitteet (määrä, laatu) palveluille, palvelukanaville ja palveluverkolle (väestötaso). Palveluohjelman yhteydessä tuoteistetaan kaupungin tuottamat palvelut.

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Koordinoi ja johtaa palveluohjelman valmistelua. Palveluohjelma sisältää palvelujen kuvaukset ja palvelujen tuotteistamisen.	Valmiusaste	- / palveluohjelman luonnos v.2017 ja palveluohjelma valmis 2018	Lahden kaupungin lakisääteiset palvelut ja asiointikanavat on kuvattu kansalliseen Suomi.fi -palvelutietovarantoon. Tieto toimii pohjana palveluohjelman nykytilakuvauksille. Hallinnon palvelukuvauksia on tehty osana organisaatio-uudistusta. Kaupunginhallitukselle on esitelty palveluohjelman alustavia linjauksia	Toteutui osittain
KH	Toimitilaohjelman valmistuminen	Ohjelman käyttöönotto	- / 2017: Ohjelma on otettu käyttöön	Ohjelma valmistunut ja vahvistettu konserni- ja tilajaostossa. Otettu käyttöön.	Toteutui
KH	Työttömien palvelutarvearviot ja normien purku työllisyydenhoidossa	Asiakkaan kokemus palvelusta Tukiprosessin pituus ja asiakkaan sijoittaminen tukitoiminen jälkeen (+/-). Asiakassuunnitelmien toteutuminen suunnitellusti	- / Kokemus paranee - / Säilyy tai paranee - / Toteutuu	Työllisyysuudistuksen osalta palvelumuotoja ja -kanavia on uudistettu ja uudistetaan. Tuleviin linjauksiin vaikuttaa maakuntauudistukseen liittyvä kasvupalvelulainsäädäntö, josta lakiesitykset eduskuntaan saataneen huhtikuussa 2018.	Toteutui osittain
Sivi	Osallistutaan palveluohjelman valmisteluun	Valmiusaste	-/palveluohjelman luonnos v.2017 ja palveluohjelma valmis 2018	Lahden kaupungin lakisääteiset palvelut ja asiointikanavat on kuvattu kansalliseen Suomi.fi -palvelutietovarantoon. Tieto toimii pohjana palveluohjelman nykytilakuvauksille. Hallinnon palvelukuvauksia on tehty osana organisaatio-uudistusta. Kaupunginhallitukselle on esitelty palveluohjelman alustavia linjauksia.	Toteutui
Kymp	Osallistutaan palveluohjelman valmisteluun	Valmiusaste	-/palveluohjelman luonnos v.2017 ja palveluohjelma valmis 2018	Lähetetty loppuvuodesta esimiehille kysely, jossa selvitetty asiakasryhmiä ja asiakkuuteen liittyviä keskeisiä asioita. Tarkennetaan haastattelulla 2018.	Toteutui

E4: Tunnistamme asukkaan tarpeet, arvostamme palveluissa asiakkaiden toiveita ja valintoja sekä ohjaamme oikeisiin palveluihin

Kärkitoimenpide: Asiakkuudenhallinnan avulla tunnistetaan asiakas ja ohjataan tarpeen mukaisesti palveluihin (CRM (asiakkuuden hallinta), asiakassegmentit) (yksilötaso)

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
KH	Koordinoidaan ja johdetaan kaupunkitasoisen asiakkuuden hallinnan kehittämistä ja määritellään asiakkaille tarjottavat palvelut	Toteutumisaste	- / Yksi pilotointihanke tehty - / Määrittelyt tehty	Pilottihanke tehty. Käyttökokemusten perusteella toiminta kannattaa vakiinnuttaa.	Toteutui
Sivi	Osallistutaan kaupunkitasoisen asiakkuuden kehittämiseen ja määritellään asiakkaille tarjottavat palvelut	Toteutumisaste	- / Määrittelyt tehty	Asiakkuuksien määrittely sekä asiakaslähtöisyys on otettu osaksi tulevaa palveluohjelmaa.	Toteutui
Kymp	Määritellään asiakkaille tarjottavat palvelut. Osallistutaan kaupunkitasoisen asiakkuudenhallintajärjestelmän määrittely- ja kehittämistyöhön.	Toteutumisaste	- / Määrittelyt tehty	Asiakkuudenhallintajärjestelmä on päätetty ottaa käyttöön. Käyttöä laajennetaan 2018.	Toteutui

Tarkastustoimi

E4: Tunnistamme asukkaan tarpeet, arvostamme palveluissa asiakkaiden toiveita ja valintoja sekä ohjaamme oikeisiin palveluihin

	Palvelualueen toimenpide	Mittari	Lähtö/ tavoitetaso	Mittarien toteuma ja tehdyt toimet	Tila
	Tarkastustoimessa kehitetään tehokas ja asiakaslähtöinen palvelujärjestelmä	Tarkastuslautakunnan arviointikertomuksessa esittämät havainnot johtavat toimintojen kehittämiseen vuoden kuluessa niiden esittämisestä	60 %	16 arviointihavainnosta 9 on johtanut toiminnan kehittämiseen = toteuma 56 %	Toteutui

Yhdistymisavustuksen käyttö vuonna 2017

Määrärahan käyttösuunnitelma on osa kaupunginhallituksen toimialan käyttösuunnitelmaa, joka hyväksyttiin kaupunginhallituksessa tammikuussa 2017. Yhdistymisavustuksen käytössä noudatetaan Lahti-Nastola yhdistymissopimuksen linjauksia sekä valtion ohjausta avustuksen käytöstä.

Yhdistymissopimus, kohta 9.2 Valtion yhdistymisavustuksen käyttö: "Uusi kunta saa valtion yhdistymisavustuksia kolmen vuoden aikana 2016–2018 yhteensä 4 milj. euroa. Yhdistymisavustus maksetaan kolmena vuotena siten, että ensimmäisenä vuotena maksetaan 40 prosenttia ja toisena sekä kolmantena vuotena 30 prosenttia. Yhdistymisavustuksesta käytetään 1,5 milj. euroa elinkeinojen vahvistamiseen, työllisyyden parantamiseen ja kolmannen sektorin toiminnan varmistamiseen, 2 milj. euroa yhdistymisestä aiheutuvien kustannusten kuten palkkojen yhdenmukaistamiseen ja ICT-järjestelmien yhtenäistämiseen ja 0,5 milj. euroa muutoksen hallintaan ja työhyvinvointiin. Vuonna 2017 valtio maksoi avustusta 1,2 milj. euroa.

Valtiovarainministeriön ohjeistus yhdistymisavustuksen käytöstä ja raportoinnista: "Yhdistymisavustus tulee käyttää välttämättömiin kuntien yhdistymisen kustannuksiin, uuden kunnan palvelujärjestelmän kehittämiseen ja palvelujen tuottavuuden parantamiseen tai uuden kunnan talouden vahvistamiseen."

Yhdistymisavustuksen määrärahojen käyttö 2017

Yhdistymisavustusta on vuonna 2017 käytetty toimiin ja kohteisiin, joilla saavutetaan pitkäkestoisia hyötyjä uuden kaupungin toiminnassa ja saadaan alulle uusia tulevaa toimintaa hyödyntäviä toimintatapoja. Lisäksi avustusta on käytetty yhdistymisen muutosvaiheen kertaluonteisiin kustannuksiin toimintojen ja palveluiden yhdenmukaistamiseksi. Avustuksella on katettu laajasti kaupungin toimialojen yhdistymisestä aiheutuneita menoja.

Yhdistymisavustuksen käyttö vuonna 2017

1. Elinkeinojen vahvistaminen	503 042 €
2. Työllisyyden parantaminen	176 262 €
3. Kolmannen sektorin toiminnan vahvistaminen	69 686 €
4. Palkkojen yhdenmukaistaminen	327 811 €
5. ICT-järjestelmien yhdenmukaistaminen	117 916 €
6. Työhyvinvointi ja muutoksen hallinta	77 214 €
Yhteensä	1 271 930 €

1. Elinkeinotoiminnan vahvistaminen

D3-kaupunkimalli

Kaupungin alueesta tuotetaan D3-kaupunkimalli, jossa ilmakuvaan sekä laserkeilataan kaupungin alueet. Kaupunkimallin avulla saatetaan kuntoon rakennustiedot kiinteistöveron ajantasaisia verotusarvoja varten. Verotustietojen kuntoon saattaminen edellyttää edellä mainitun lisäksi myös maastossa tehtäviä tarkistuksia sekä maastomittauksia että käyntejä rakennusten sisätiloissa. Mallin valmistuttua arvioidaan kiinteistöveroaa saatavan esim. Nastolan alueelta noin 140 000–160 000 euroa enemmän vuosittain, kun tiedot on saatettu ajan tasalle.

Lahti-Eurooppa vihreä pääkaupunki 2019

Lahden tavoitteena on olla kansainvälisesti rohkea ympäristökaupunki. Euroopan vihreä pääkaupunki on Euroopan komission järjestämä kilpailu. Kansainväliset kilpailut tuovat näkyvyyttä Lahdelle muiden ympäristökaupunkien joukossa. Euroopan vihreä pääkaupunki -kilpailun hakemuksessa vastataan kahteentoista teemaan, joissa kuvataan Lahden kaupungin ympäristön tilaa, edistymistä ympäristöasioissa sekä tulevaisuuden suunnitelmia. Lahti valittiin viiden finalistin joukkoon EGCA2019 -kilpailussa ja kaupunki sai positiivista kansainvälistä näkyvyyttä ympäristökaupunkina. Kansainvälisessä kilpailussa menestyminen edellyttää aktiivista ja hyvin kohdennettua viestintää ja kaupunkimarkkinointia. Lahti hyödyntää jatkossakin kansainvälisessä kaupunkimarkkinoinnissa kilpailua laajemmin ympäristöosaamista, käyttäjälähtöistä muotoilua ja kaupunkilaisten aktiivista osallistumista ympäristöasioihin.

2. Työllisyyden parantaminen

Starttivalmennuksen asiakasohjauksessa on kiinnitetty huomiota erityisesti Nastolassa asuviin nuoriin, jonka seurauksena heidän osuutensa valmennettavista on kasvanut. Samalla on aloitettu yhteistyötä Nastolan alueella perusopetuksen kanssa ja tehty yksilöllisiä tukijaksoja perusopetuksessa oleville nuorille, joiden päättötodistuksen saaminen on ollut uhattuna opiskelumotivaation puutteen takia. Perusopetuksen lisäopetuksen opetussuunnitelman laadinnan yhteydessä starttivalmennus on lisätty opsiin yhtenä toimijana nuorten motivaation ja arjenhallinnan tukipalveluna.

Nastolan kaupunginosan työpajojen yhdistämisellä on lisätty työttömien työnhakijoiden valmennus- ja aktivointipaikkoja aiempaan verrattuna sekä laajennettu pajalla tarjolla olevien työtehtävien valikoimaa. Nastolan uuden ympäristöpajan toiminta on laajennettu koskemaan koko Lahden aluetta ja se kykenee toteuttamaan laajasti erilaisia kaupunkiympäristön ja mm. retkeilyreitistöjen sekä muiden virkistysalueiden hoitoon liittyviä tehtäviä. Samalla on lisätty pajan kierrätystoimintaa ja myös sitä kautta kyetään tarjoamaan lisää mielekkäitä työtehtäviä valmentautujille. Edelleen käynnistettiin aikuisten työhönvalmennuksen lisääminen ja keskittäminen. Tavoitteena on tukea aiempaa tehokkaammin lahtelaisten työttömien tavoitteellisia työllistymispolkuja.

3. Kolmannen sektorin toiminnan vahvistaminen

Nastolan historian IV osan kirjoittaminen aloitettiin 2017. Kolmevuotisessa hankkeessa on työskennellyt kirjan kirjoittaja ja kaksi tutkimusapulaista. Hanke jatkuu vuonna 2018. Hankkeen päätyttyä valmistuu Nastolan historian osa IV, joka on jatkoa edellisille osille ja kattaa ajan vuodesta 1939 eteenpäin aina kuntaliitokseen saakka.

Vuonna 2017 valmistui teosta tukeva kiertonäyttely, jota pidetään esillä 2018 useissa eri kohteissa Lahdessa ja Nastolassa. Kirjan tekemiseen ja näyttelytoiminnan jatkamiseen liittyy aktiivinen muistitiedon keruu. Hankkeen tavoitteena on myös lisätä kuntalaisten aktiivisuutta oman kotiseudun historian tallentamiseen ja kohottaa kotiseutuhenkeä.

4. Palkkojen yhdenmukaistaminen

Vuonna 2017 yhdistymisestä johtuvat palkkojen yhdenmukaistamiset tehtiin loppuun lukuun ottamatta noin 30 tunti-työntekijän ryhmää.

5. ICT-järjestelmien yhdenmukaistaminen

Johdon raportointiprojektissa kootaan ja yhdenmukaistetaan eri ICT-järjestelmistä saatava data yhdeksi tietovarastoksi, jolloin tieto on nykyistä paremmin yhdisteltävissä ja hyödynnettävissä. Projekti tukee Lahden kaupungin tiedolla johtamista kattamalla kaikki keskeiset johtamisen osa-alueet. Johdon raportointiprojekti mahdollistaa mm. sellaisten tiedolla johtamista tukevien mittaristojen rakentamisen, joilla kaupungin johto pystyy tekemään työllisyyttä, elinkeinoja ja kolmannen sektorin toimintaa vahvistavia päätöksiä, seuraamaan henkilöstön työhyvinvointia, ohjaamaan kaupunkia ja sen organisaatiota muuttuvissa toimintatavoissa ja toimintaympäristössä. Vuonna 2017 luotiin edellä kuvatulle tavoitetilalle vuoteen 2021 ajoittuva vaiheistus- ja hankintasuunnitelma. Toteutus käynnistyy teknisen ympäristön hankinnan jälkeen vuonna 2018.

Mastonet: Lahden kaupungin alueella on ollut käytössä maksuton, langaton wlan-verkko. Vuoden 2017 aikana verkon toiminta on laajennettu myös Nastolan alueelle. Pääpaino kehittämisessä on ollut viedä verkko sellaisiin julkisiin tiloihin, jossa ihmiset liikkuvat. Nastolan alueella verkon peittoalueen laajentaminen on aloitettu Rakokiven alueelta.

PTV-hankkeessa on perustettu suomi.fi -palveluun integroitua paikallinen toteutus, jossa palvelutietovarannon mukaiset tiedot on kerätty ensin omaan järjestelmään. Lisäksi paikallinen järjestelmä on integroitu valtakunnalliseen PTV-järjestelmään. Nastolan alueen näkökulmasta järjestelmän keskeinen hyöty on viedä tieto palveluista haja-asutusalueelle sekä toisaalta kuvata myös haja-asutusalueen paikalliset palvelut helposti löydettäväksi.

Lahti-piste on keskitetty kaupungin asiakaspalveluita tarjoava fyysinen kohtaamispaikka. Lahti-piste toimii myös Nastolan kuntakeskuksessa määräpäivinä. Lahti-pisteen toiminnallisena tietojärjestelmänä on CRM-toiminnallisuuden toteuttava tietojärjestelmä asiakaskontaktien hoitoon. Järjestelmän avulla asiakaspalvelijat pitävät yhteyttä taustaorganisaation asiantuntijoihin sekä huolehtivat palvelupyyntöjen läpiviennistä.

Entisen Nastolan kunnan päätöksentekojärjestelmänä toimi seudullisena yhteistyönä toteutettu Dynasty-järjestelmä. Kuntaliitoksen jälkeen on päätetty pitää vanha järjestelmä saatavilla arkistotarkoitukseen. Järjestelmän lopullisesta kohtalosta päätetään, kun muut samassa järjestelmässä olevat kunnat päättävät luopua yhteisestä järjestelmästä.

6. Työhyvinvointi ja muutoksen hallinta

Työhyvinvoinnin kuluissa on työyhteisöviestinnän kehittämiseen liittyviä kuluja sekä henkilöstöohjelman laatiminen.

Entisen Nastolan kunnan pysyvästi säilytettävä arkistomateriaali siirrettiin toukokuussa 2017 Lahden kaupungin keskusarkistoon. Samassa yhteydessä tehtiin materiaalihävityksiä niiltä osin, jotka säilytysaikojen täyttyminen antoi myötä. Siirron kustannukset koostuivat muuttokuluista ja asiakirjojen hävittämisen kuluista. Vuonna 2018 jatkuu materiaalin seulontaa ja luettelointia.

Kaupunki on osallistunut Kuntaliiton Uuden Sukupolven Organisaatio –verkoston työskentelyyn. Verkoston aiheina vuonna 2017 ovat olleet tulevaisuuden kunnan rooli, ennakointi, kuntakonsernin johtaminen sekä kuntabrändäys ja viestintä. Kyselytutkimuksella on selvitetty asukkaiden mielipiteitä kaupungin palveluiden laadusta ja palvelujen käytöstä. Kyselyn tulokset valmistuvat vuonna 2018.

Käyttötalousosan toteutuminen

Sitovat määrärahat

KÄYTTÖTALOUSOSA	SITOVATASO
Konsernihallinto	
Konsernipalvelut vastuualue	määräraha ja tuloarvio
Elinvoima ja kilpailukyky palvelut vastuualue	toimintakate
Tukityöllistäminen	toimintakate
Osallisuus ja hyvinvointipalvelut vastuualue	määräraha ja tuloarvio
Tarkastustoimi	määräraha ja tuloarvio
Ostot hyvinvointikuntayhtymästä	määräraha ja tuloarvio
Määrärahavaraukset	
Käyttöomaisuuden myyntivoitot/-tappiot	ei sitova
Taseyksiköt	
Lahden Tilakeskus	tilikauden ylijäämä(alijäämä) ilman käyttöomaisuuden myyntivoittoja ja -tappioita
Lahden Ateria	tilikauden ylijäämä (alijäämä)
Lahden Servio	tilikauden ylijäämä (alijäämä))
Sivistyksen palvelualue	
Palvelualueen yhteiskustannukset	toimintakate
Lasten ja nuorten kasvu vastuualue	määräraha ja tuloarvio
Osaaminen ja tieto vastuualue	määräraha ja tuloarvio
Wellamo-opisto	toimintakate
Liikunta ja kulttuuri vastuualue	määräraha ja tuloarvio
Kaupunginmuseo	toimintakate
Kansainväliset urheilutapahtumat	toimintakate
Taseyksiköt	
Lahden kaupunginorkesteri	tilikauden ylijäämä (alijäämä)
Lahden kaupunginteatteri	tilikauden ylijäämä (alijäämä)
Kaupunkiympäristön palvelualue	
Palvelualueen yhteiskustannukset	toimintakate
Maankäyttö ja aluehankkeet	} määräraha ja tuloarvio
Kunnallistekniikka	
Rakennus- ja ympäristövalvonta vastuualueet yht.	
Joukkoliikenne	toimintakate

Konsernihallinto

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	420 960,5	6 994,2	427 954,7	422 414,3	-5 540,4
Toimintatulot	17 995,5	-530,0	17 465,5	15 090,4	-2 375,1
Netto (Toimintakate)	-402 965,0	-7 524,2	-410 489,2	-407 324,0	3 165,2

Konsernihallinnon päätöksentekoelementteinä toimivat kaupunginhallitus, elinvoima- ja työllisyysjaosto, osallisuuden ja hyvinvoinnin jaosto sekä konserni- ja tilajaosto. Sosiaali- ja terveystieteiden toiminta toimi 31.5.2017 asti.

Konsernihallinnon muodostavat Konsernipalvelut, Elinvoima- ja kilpailukykytalous ja Osallisuus ja hyvinvointipalvelut, sekä taseyksikkönä toimiva Lahden Tilakeskus. Tarkastustoimi toimii itsenäisenä toimijana osana konsernihallintoa. Lisäksi konsernihallintoon sisältyy tuloarvio käyttöomaisuuden myyntivoitoista sekä määrärahavaraus ostoihin Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymältä.

Kaupungin organisaatiouudistus, missä toiminta järjestettiin yhden kaupungin toimintamalliin, kohdistui laajasti konsernihallinnon toimintoihin. Konsernihallintoon keskitettiin hallinnollisesti kaikki kaupungin toimisto- ja asiantuntijatehtävät ja perustettiin uutena vastuualueena osallisuus ja hyvinvointipalvelut.

Konsernipalvelut vastuualue

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	44 201,8	1 121,8	45 323,6	39 038,0	-6 285,6
Toimintatulot	7 394,5	0,0	7 394,5	6 745,1	-649,4
Netto (Toimintakate)	-36 807,3	-1 121,8	-37 929,1	-32 292,9	5 636,2

Konsernipalvelujen vastuualueelle on varattu määrärahat seuraaville kaupungin päätöksentekoelementeille: kaupunginvaltuusto, kaupunginhallitus, elinvoima- ja työllisyysjaosto, osallisuuden ja hyvinvoinninjaosto sekä konserni- ja tilajaosto.

Kaupunginvaltuusto on kaupungin ylin toimielin, jonka vahvaa asemaa kuntalaki korostaa. Kaupunginhallitus vastaa hallinnosta ja taloudesta sekä valmistelee valtuustossa käsiteltävät asiat.

Virkaorganisaatio koostuu seuraavista toiminnoista ja palveluyksiköistä: kaupunginjohtajan ja sisäisen tarkastuksen toiminnot, sekä hallinto-, henkilöstö-, kehitys-, laki-, omistajaohjaus-, talous- ja viestintäpalvelujen palveluyksiköt.

Konsernipalveluissa vastataan vastuualueelle keskitetyistä toimisto- ja asiantuntijatehtävistä yhden kaupungin toimintamallissa:

- kaupungin johdon linjaukset
- konsernin ja kaupungin sisäinen tarkastus
- päätöksentekoelementtien päätösvalmistelu, kaupungin asiakirjahallinto ja arkistotoimi, toimistopalvelut sekä johdon tukipalvelut
- henkilöstöpoliittiset linjaukset, henkilöstö- ja työhyvinvointipalvelut sekä HR-tiimi
- kehitys-, tietohallinto-, tilasto- ja tietopalvelut sekä palvelupäällikkö toiminnot
- kaupungin tietohallinnon kokonaisarkkitehtuuri
- lakipalvelut ja riskienhallinnan toiminnot
- konsernin omistajaohjaus
- talouslinjaukset, taloussuunnittelu-, rahoitus-, taloushallinto- ja laskentapalvelut sekä laskutustiimi
- kaupungin viestintä ja markkinointi.

Elinvoima ja kilpailukykypalvelut

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	8 052,4	655,1	8 707,5	8 260,0	-447,5
Toimintatulot	300,0	0,0	300,0	182,1	-117,9
Netto (Toimintakate)	-7 752,4	-655,1	-8 407,5	-8 077,8	329,7

Elinvoima- ja kilpailukykypalvelujen (EKP) kokonaisuudella edistetään kaupungin strategian, kilpailukykystrategian ja kasvusopimusten (Smart & Clean ja Pohjoinen kasvuvyöhyke) mukaisen toiminnan toteutumista. Organisaatiouudistuksen myötä 1.6.2017 alkaen EKP:n tehtäviin kuuluvat myös yleiskaavaprosessin ohjaus, ympäristökehityksen tehtävät, hankintojen strateginen ohjaus ja tapahtumatointojen koordi-

nointi. Kokonaisuuteen sisältyvät elinkeinoyhtiöiden ja korkeakoulutoiminnan määräraahavaraukset.

Lisäksi tuetaan strategisesti ja elinkeinopoliittisesti merkittävää kehittämistoimintaa ja tapahtumia sekä osarahoitetaan Lahdessa toteutettavia hankkeita. Vastuualueen tavoitteita toteutetaan omana toimintana sekä merkittävässä määrin kehitysyhtiöiden ja kumppanuuksien avulla.

Elinvoima ja kilpailukykypalvelut: Tukityöllistäminen

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	21 934,2	-122,0	21 812,2	22 388,9	576,7
Toimintatulot	1 380,4	0,0	1 380,4	1 599,3	218,9
Netto (Toimintakate)	-20 553,8	122,0	-20 431,8	-20 789,6	-357,8

Työllisyystoimilla edistetään pitkään työttömänä olleiden työnhakijoiden ja nuorten työllistymisedellytyksiä sekä sijoittumista koulutukseen erilaisten asiakaslähtöisten tukitoimien avulla.

Osallisuus ja hyvinvointipalvelut vastuualue

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	1 615,4	569,3	2 184,7	1 303,6	-881,1
Toimintatulot	248,6	1 500,0	1 748,6	2 605,2	856,6
Netto (Toimintakate)	-1 366,8	930,7	-436,1	1 301,7	1 737,8

Osallisuus ja hyvinvointipalveluiden tehtävänä on johtaa ja koordinoida hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistämistyötä kaupungissa poikkihallinnollisesti sekä yhteensovitaa toimia muiden toimijoiden kanssa.

Osallisuus ja hyvinvointipalvelut vastaavat sosiaali- ja terveyspalvelujen edunvalvonnasta ja ohjauksesta sekä sidosryhmäsuhteista, maahanmuuttotyöstä, asumisen viranomais-

tehtävistä ja järjestö- ja yhdistysyhteistyöstä. Lisäksi myös aluejohtokunnan työn järjestäminen kuuluu vastuualueen tehtäviin.

Osallisuus ja hyvinvointipalvelut vastaavat talous- ja velkaneuvonnan palvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta sekä kehittävät ja osin toteuttavat kaupungin yhteisiä neuvontapalveluita.

Tarkastustoimi

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	418,4	0,0	418,4	336,8	-81,6
Toimintatulot	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
Netto (Toimintakate)	-418,4	0,0	-418,4	-336,6	81,8

Lahden kaupungin ulkoisesta tarkastuksesta vastaavat tarkastuslautakunta ja sen alaisuudessa toimiva tarkastustoimisto sekä tilintarkastaja. Niiden toiminta on kaupungin muusta organisaatiosta ja johdosta riippumatonta, mikä on huomiotu myös uudessa kuntalaissa (410/2015). Sen mukaan tarkastuslautakunta valmistelee kaupunginhallitukselle esityksen tehtäviään koskeviksi hallintosäännön määräyksiksi sekä arvioinnin ja tarkastuksen talousarvioksi. Kaupungin hallitus voi poiketa tarkastuslautakunnan esityksistä vain kaupungin hallintosäännön ja talousarvioesityksen yhteensovittamiseen liittyvästä perustellusta syystä.

Uuden kuntalain mukaan tarkastuslautakunta valvoo kuntalain 84 §:ssä säädetyn sidonnaisuuksien ilmoitusvelvollisuuden noudattamista ja saattaa ilmoitukset valtuustolle tiedoksi. Kuntalain 147 §:n siirtymäsäännöksen mukaan säännöstä sovelletaan vuonna 2017 valittavan valtuuston toimikauden alusta lukien.

Ostot hyvinvointikuntayhtymästä

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	344 738,3	4 770,0	349 508,3	350 926,6	1 418,3
Toimintatulot	2 130,0	-2 030,0	100,0	248,6	148,6
Netto (Toimintakate)	-342 608,3	-6 800,0	-349 408,3	-350 677,9	-1 269,6

Sosiaali- ja terveyspalvelut on tuotettu 1.1.2017 alkaen Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymässä. Ostettavat palvelut sisältävät sosiaali- ja perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja ensihoidon.

Käyttöomaisuuden myyntivoitot ja -tappiot

Määrärahavaraus (ei valtuustoon nähden sitova)

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	0,0	0,0	0,0	160,5	160,5
Toimintatulot	6 542,0	0,0	6 542,0	3 709,7	-2 832,3
Netto (Toimintakate)	6 542,0	0,0	6 542,0	3 549,3	-2 992,7

Tehtäväalueelle on budjetoitu meno- ja tuloarviot käyttöomaisuuden myyntivoittoihin ja -tappioihin (ei KV sitova).

Sivistyksen palvelualue

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	223 205,3	-508,2	222 697,1	223 270,9	573,8
Toimintatulot	18 401,2	-163,0	18 238,2	18 133,3	-104,9
Netto (Toimintakate)	-204 804,1	345,2	-204 458,9	-205 137,7	-678,8

Sivistyksen palvelualue vastaa opetus-, kasvatusta-, kulttuuri- ja liikuntapalvelujen järjestämisestä ja kehittämisestä sekä niihin liittyvien asioiden suunnittelusta, valmistelusta, toimeenpanosta ja seurannasta. Palvelualueen palveluilla edistetään kaupunkilaisten hyvinvointia, elämänhallintaa, oppimista ja osallisuutta sekä kaupunkiseudun vetovoimaisuutta. Lasten ja nuorten hyvinvointityö on toimialan keskeinen painopistealue. Hyvinvointityössä kehitetään tukea tarvitsevien lasten kasvatusta- ja opetusjärjestelyjä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Sivistyksen palvelualueen päätöksenteko tapahtuu kahdessa lautakunnassa: Palvelualueen yhteiskustannusten, Lasten ja nuorten kasvun sekä Osaamisen ja tiedon vastualueiden asioiden osalta sivistyslautakunnassa, Liikunnan ja kulttuurin vastualueen asioiden osalta liikunta- ja kulttuurilautakunnassa. Lisäksi päätöksiä tehdään Wellamo-opiston johtokunnassa opiston toiminnan osalta.

Palvelualueen yhteiskustannukset

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	1 946,2	-519,6	1 426,6	2 518,8	1 092,2
Toimintatulot	62,1	0,0	62,1	1 425,1	1 363,0
Netto (Toimintakate)	-1 884,1	519,6	-1 364,5	-1 093,6	270,9

Sivistyksen palvelualueella johtaa sivistysjohtaja. Palvelualueen yhteisenä resurssina toimii seudullinen kehittämissyksikkö (2 hlöä). Palvelualueen tarvitsemat hallinnolliset tukipalvelut hoidetaan organisaatiouudistuksen mukaisesti konsernipalveluista.

men seudullisella kehittämisohjelmalla tähdätään Päijät-Hämeen alueen kilpailuaseman vahvistamiseen suhteessa muihin alueisiin. Sivistyspalvelujen seudullista yhteistoimintaa ohjaa alueen kuntien sivistysjohtajista koostuva ohjausryhmä.

Palvelualueella toimii seudullinen kehittämissyksikkö (2 + 1 hlöä). Palvelualueen vastuulla on koko maakunnan sivistyspalvelutuotannon kehittämisen kokonaiskoordinaatio ja kuntien sivistystoimijoiden yhteistyön ylläpitäminen. Sivistystoi-

Lasten ja nuorten kasvu vastuualue

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	163 500,4	301,8	163 802,2	162 809,2	-993,0
Toimintatulot	13 640,9	-163,0	13 477,9	11 937,7	-1 540,2
Netto (Toimintakate)	-149 859,5	-464,8	-150 324,3	-150 871,5	-547,2

Lasten ja nuorten kasvun vastuualue sisältää varhaiskasvatustalvelujen, perusopetuksen ja nuorisopalvelujen palveluyksiköiden toiminnan sekä yhteiset palvelut yksikön käyttömenot. Vastuualueen yhteinen palvelutuotanto lisää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia.

Vastuualueen keskeisinä tehtävinä ovat hyvinvointityön edistäminen kaupunkitasolla sekä palveluyksiköiden yhteisten prosessien ja alueellisen yhteistyön kehittäminen ja koordinaatio. Lasten ja nuorten kasvu -vastuualueen toimijoiden yhteistyö toteutuu ydinprosessien mukaisesti. Ydinprosessit ovat:

1. Hyvä oppiminen ja kasvu
2. Osallisuus ja yhteisöllisyys
3. Hyvinvointi ja turvallisuus

Varhaiskasvatustalvelujen toiminta-ajatuksena on tarjota lahtelaisille lapsiperheille laadukasta varhaiskasvatusta ja esiopetusta perheiden tarpeita vastaavasti.

Perusopetustalvelut huolehtii kaupungin perusopetuksesta sekä osaltaan esiopetuksesta ja koululaisten aamu- ja ilta-päivätoiminnasta hyväksytyjen tavoitteiden mukaisesti.

Nuorisopalvelut edistävät nuorten hyvinvointia yhteisöllisellä ja yksilöllisellä tuella ja toiminnalla.

Vuoden 2017 talousarvio toteutui lähes talousarvion mukaisesti. Vastuualueen menot alittuivat yhteensä 993 000 euroa ja toimintatulot alittuivat 1 540 200 euroa. Vastuualueen toimintaa koskevista tavoitteista ei täysin toteutunut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatiminen vuoden 2017 aikana. Hyvinvointisuunnitelman laatiminen siirrettiin valmisteltavaksi Päijät-Hämeen kuntien yhteisenä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmana ja samalla sen valmistumisen aikataulu siirrettiin vuodelle 2018. Muutos perustui Päijät-

Hämeen kuntajohtajien yhteiseen linjaukseen seudullisesta, yhteisestä suunnitelmasta ja sen kytkemistä osaksi lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Suunnitelman valmistelu on käynnistynyt maakunnallisena. Kokonaisuuteen sijoittuu Lahden kaupunkia sekä hyvinvointikuntayhtymän palveluita ja yhteistyörakenteita koskevat osiot, joiden valmistelu on käynnissä omana valmisteluprosessina.

Osaaminen ja tieto vastuualue

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	21 659,1	-76,8	21 582,3	21 296,6	-285,7
Toimintatulot	1 043,7	0,0	1 043,7	534,5	-509,2
Netto (Toimintakate)	-20 615,4	76,8	-20 538,6	-20 762,0	-223,4

Osaaminen ja tieto -vastuualueeseen kuuluvat lukiokoulutus, kirjasto- ja tietopalvelut sekä Wellamo-opisto. Vastuualueen yhteiset toiminnot, lukiokoulutus sekä kirjasto- ja tietopalvelut ovat samaa sitovuustasoa. Wellamo-opisto nettoyksikkönä on omana sitovuustasonaan.

Vastuualueen toiminnalla pyritään edistämään erilaisia kansalaisvalmiuksia kuten tietoyhteiskunnan vaatimia kansalais-taitoja, monikulttuurisessa ympäristössä toimimisen ja elinikäisen oppimisen taitoja. Vastuualueen yksiköt toimivat myös maakunnallisina kehittäjinä omilla palvelualueillaan.

Lukionkoulutuksen toiminnan painopistealueet 2017

1) Uuden opetussuunnitelman myötä kehitetään lukio- opetuksen pedagogiikkaa: *opetussuunnitelmasta oppimissuunnitelmaan*

- yksilöllistä oppimista kehitetään uusilla opetusmenetelmillä (järjestetään opettajakoulutusta)
 - o opettajille järjestetty koulutusta yksilöllisen oppimisen opetusmalliin
- monipuoliseen arviointiin kiinnitetään huomiota (osallistutaan ”Oppimisen uudet arviointitavat”- projektiin yhdessä Kuopion, Jyväskylän ja Hämeenlinnan lukio-koulutuksen järjestäjien kanssa)
 - o osallistuttu aktiivisesti projektiin
 - o kaikki opettajat osallistuneet kahden päivän arviointikoulutukseen

2) Sähköisiä oppimisympäristöjä sekä opettajien pedagogisia ja teknisiä valmiuksia sähköisissä ympäristöissä kehitetään

- Tabletti- tietokone lukio- opetuksessa- hanke
 - o hankkeessa koulutettu opettajia sähköisiin ympäristöihin
- Oma opettajien koulutus
 - o kiinnostuneille järjestetty koulutusta

3) Kurssien uusintakokeisiin osallistuneiden määrää pyritään vähentämään

- uusilla opetusmenetelmillä pyritty vähentämään uusijoiden määrää.

4) Tiedon kulkua lukioden sisällä sekä niiden välillä pyritään parantamaan

- kehitetty uusia tallennuspaikkoja yhteisille dokumenteille, esim. muistioille.

Osaaminen ja tieto: Wellamo-opisto

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	4 073,6	-73,0	4 000,6	4 009,0	8,4
Toimintatulot	1 425,4	0,0	1 425,4	1 410,6	-14,8
Netto (Toimintakate)	-2 648,2	73,0	-2 575,2	-2 598,4	-23,2

Wellamo-opiston tarkoituksena on tarjota mahdollisuus paikalliseen vapaan sivistystyön lain mukaiseen opiskeluun. Opisto noudattaa elinikäisen oppimisen periaatteita ja tukee yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä sekä kykyä toimia yhteisöissä. Taide- ja muotoilukoulu Taikan toiminta on osa opistoa.

Liikunta ja kulttuuri vastuualue

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	27 320,7	-113,1	27 207,6	27 484,0	276,4
Toimintatulot	1 603,2	0,0	1 603,2	2 061,2	458,0
Netto (Toimintakate)	-25 717,5	113,1	-25 604,4	-25 422,8	181,6

Liikunnan ja kulttuurin vastuualue sisältää seuraavat palveluyksiköt: liikuntapalvelut, kaupunginmuseo, taseyksiköt kaupunginorkesteri ja kaupunginteatteri sekä kulttuuripalvelut (aiempi vastuualueen yhteiset palvelut), joka oman toimintansa ohella vastaa koko vastuualueella palvelevista toiminnoista.

Liikunnan ja kulttuurin vastuualueella samaa talousarvion sitovuustasoa ovat liikuntapalvelut -yksikön sekä kulttuuripalvelut -yksikön määrärahat sisältäen teatterin ja orkesterin avustukset sekä Lahden konserttitalon sivistyspalveluiden vastuulla olevien tilojen kustannukset. Museo nettoyksikkönä on omana sitovuustasonaan.

Vastuualueella edistetään tavoitteiden mukaisesti Lahden vetovoimaisuutta ja tunnettavuutta yksiköiden toiminnan kautta, hankkeiden avulla ja tukemalla lahtelaisia liikunta- ja kulttuuritoimijoita eri tavoin. Kullakin yksiköllä on omat erilliset käyttösuunnitelmaan kirjattavat tavoitteensa vastuualueen tavoitteiden lisäksi.

Vastuualueen keskeisinä tehtävinä ovat vastuualueen prosessien vetovastuu, markkinointi- ja viestintäyhteistyö, liikunta-, kulttuuripolitiikka, 3. sektorin yhteistyö ja avustuspolitiikka ja kansainvälisyysasiat.

Liikunta ja kulttuuri: Kaupunginmuseo

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	3 921,8	-27,5	3 894,3	4 160,1	265,8
Toimintatulot	197,5	0,0	197,5	464,1	266,6
Netto (Toimintakate)	-3 724,3	27,5	-3 696,8	-3 696,0	0,8

Lahden kaupunginmuseo vastaa maakuntamuseona ja alue-aidemuseona toimialallaan Suomen museolaitoksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön alaisen Museoviraston tavoitteiden toteutumisesta mm. tunnistamalla ja vaalimalla muuttuvaa maakunnallista ja lahtelaista identiteettiä ja kulttuuria.

Museoiden palvelut ovat merkittävässä roolissa Lahteen suuntautuvassa päivittäisessä kulttuurimatkailussa. Matkailufunktion ansioista jatkuvasti saavutettavilla museopalveluilla on tutkitusti merkittäviä aluetaloudellisia kokonais- ja kerrannaisvaikutuksia.

Liikunta ja kulttuuri: Kansainväliset urheilutapahtumat

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	783,5	0,0	783,5	993,3	209,8
Toimintatulot	428,4	0,0	428,4	300,0	-128,4
Netto (Toimintakate)	-355,1	0,0	-355,1	-693,3	-338,2

Määrärahoilla ylläpidetään ja edistetään Lahden kaupungin asemaa kansainvälisesti tunnustettuna liikunta- ja urheilu-kaupunkina osoittamalla resursseja niille erikseen tapahtumakohtaisesti sovittaville toimenpiteille, jotka Lahden kaupunki tekee välillisenä tukena tapahtuman järjestämiselle ja jotka aiheutuvat tapahtumista.

Kaupunkiympäristön palvelualue

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	46 589,2	-1 373,2	45 216,0	44 804,6	-411,4
Toimintatulot	36 999,4	0,0	36 999,4	37 008,6	9,2
Netto (Toimintakate)	-9 589,8	1 373,2	-8 216,6	-7 796,0	420,6

Kaupunkiympäristön palvelualueella toimieliminä ovat tekninen ja ympäristölautakunta, rakennus- ja ympäristölupalauslautakunta, Päijät-Hämeen jätelautakunta ja Lahden seudun joukkoliikennelautakunta.

Lautakunnat edistävät ja ohjaavat kuntalaisten vaikutuskanavana toimien lautakuntien alaisten vastualueiden toiminnan ja tulosten laatua. Toiminnassaan lautakunnat noudattavat niissä edustettuina olevien kuntien valtuustojen tahtoa seuraavasti:

- Tekninen ja ympäristölautakunta: Lahti
- Rakennus- ja ympäristölupalauslautakunta: Lahti

- Päijät-Hämeen jätelautakunta: Asikkala, Heinola, Hollola, Kärkölä, Lahti, Myrskylä, Orimattila, Padasjoki, Pukkila ja Sysmä
- Lahden seudun joukkoliikennelautakunta: Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Kärkölä, Lahti, Padasjoki, Orimattila ja Sysmä

Kaikki vastualueet toimivat teknisen ja ympäristölautakunnan alaisina.

Palvelualueen yhteiskustannukset

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	3 220,5	-1 119,9	2 100,6	1 770,0	-330,6
Toimintatulot	109,4	0,0	109,4	213,1	103,7
Netto (Toimintakate)	-3 111,1	1 119,9	-1 991,2	-1 556,8	434,4

Kaupungin organisaatiouudistuksen jälkeen palvelualueen yhteiskustannuksiin on kohdennettu teknisen ja ympäristölautakunnan, rakennus- ja ympäristölupalauslautakunnan sekä palvelualueen johdon kustannukset ja palvelualueen hankkeet.

Maankäyttö ja aluehankkeet, Kunnallistekniikka ja Rakennus- ja ympäristövalvonta vastualueet yhteensä

Sitova määräraha ja tuloarvio

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	26 705,3	-253,3	26 452,0	25 957,7	-494,3
Toimintatulot	24 891,5	0,0	24 891,5	24 366,9	-524,6
Netto (Toimintakate)	-1 813,8	253,3	-1 560,5	-1 590,8	-30,3

Maankäyttö ja aluehankkeet -vastualue luo perusedellytykset kaupungin kestäväle kehitykselle sekä asukkaita ja asiakkaita tyydyttävälle asumiselle, yrittämiselle ja muulle kaupunkielämälle huolehtimalla kaavoituksesta, kiinteistönmuodostuksesta, kartasto- ja sijaintitietojen ylläpidosta, kaupungin maapolitiikasta sekä kaupungin merkittävien aluekehityshankkeiden toteuttamisesta.

Kunnallistekniikka luo perusedellytykset kaupungin kestäväle kehitykselle sekä asukkaita ja asiakkaita tyydyttävälle asumiselle, yrittämiselle ja muulle kaupunkielämälle vastamalla yleisten alueiden hallinnasta, kehittämisestä, ylläpidosta ja liikennejärjestelmän suunnittelusta. Se vastaa myös seudullisesta joukkoliikenteen suunnittelusta pysäköinninvalvonnasta ja seudullisesta koulu- ja sosiaalitoimen kuljetus suunnittelusta.

Rakennus- ja ympäristövalvonta toimii kaupunkialueen ympäristöllisiin lupiin liittyvänä lupa- ja valvontaviranomaisena,

jätehuollon viranomaisena sekä leirintäalueviranomaisena. Rakennus- ja ympäristövalvonnan yksiköt ovat rakennusvalvonta, terveysvalvonta, ympäristöpalvelut ja jätehuolto. Rakennusvalvonta vastaa Lahden lisäksi Kärkölän rakennusvalvonnasta. Ympäristöterveys toimii terveydensuojeluviranomaisena, jonka tehtäviin kuuluvat elintarvikevalvonta, tupakkavalvonta, asumisterveys, talousvesi, uimavedet, eläinlääkintähuolto ja eläinten suojelu. Ympäristöpalvelut toimii kunnan ympäristönsuojeluviranomaisena ja huolehtii ympäristönsuojelun edistämisestä kunnassa, vesiensuojelusta, luonnonsuojelusta, ympäristö- ja maa-aineslupien valvonnasta sekä ympäristötilan seurannasta. Jätehuollon tavoitteena on varmistaa asukkaiden terveellinen ja turvallinen elinympäristö. Päijät-Hämeen jätelautakunta on kuntien yhteinen jätehuoltoviranomainen. Jätelautakunta seuraa jätehuollon tilaa ja jätelainsäädännön toteutumista toimialueellaan. Päijät-Hämeen jätelautakunnan toimialueeseen kuuluu 10 kuntaa: Asikkala, Heinola, Hollola, Kärkölä, Lahti, Myrskylä, Orimattila, Padasjoki, Pukkila ja Sysmä.

Kunnallistekniikka: Joukkoliikenne

Sitova toimintakate

(1 000 €)	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	16 663,4	0,0	16 663,4	17 077,0	413,6
Toimintatulot	11 998,5	0,0	11 998,5	12 428,6	430,1
Netto (Toimintakate)	-4 664,9	0,0	-4 664,9	-4 648,4	16,5

Joukkoliikenteen tehtävänä on seudullisen joukkoliikenteen suunnittelu ja toteutus.

Tuloslaskelmaosan toteutuminen

Talousarvion tuloslaskelman toteutumisvertailu (ilman taseyksiköitä)

Sisältää sisäiset tuotot ja kulut.

1 000 €	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio-muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Alkuperäinen talousarvio/toteutuma	Talousarvio muutosten jälkeen/toteutuma
Toimintatuotot	73 396	-693	72 703	69 779	-3 618	-2 925
Myyntituotot	18 776	3 967	22 743	21 977	3 201	-766
Maksutuotot	17 687	-2 381	15 306	14 426	-3 261	-880
Tuet ja avustukset	8 699	-1 828	6 871	8 103	-596	1 232
Vuokratuotot	13 691	-85	13 606	14 980	1 289	1 374
Muut toimintatuotot	14 543	-366	14 178	10 293	-4 250	-3 885
Valmistus omaan käyttöön	0	0	0	454	454	454
Toimintakulut	690 255	5 113	695 368	690 490	235	-4 878
Henkilöstökulut	148 588	-2 008	146 580	143 795	-4 792	-2 784
Palvelujen ostot	431 165	10 877	442 042	441 702	10 536	-341
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	8 637	-289	8 348	8 828	192	480
Avustukset	52 535	-3 981	48 554	47 301	-5 234	-1 253
Muut kulut	49 330	514	49 844	48 864	-466	-980
Toimintakate	-616 859	-5 806	-622 665	-620 258	-3 399	2 407
Verotulot	440 400	5 800	446 200	452 800	12 400	6 600
Valtionosuudet	187 100	2 100	189 200	188 981	1 881	-219
Rahoitustuotot ja -kulut	6 706	-98	6 608	13 967	7 261	7 359
Korkotuotot	10 813	0	10 813	11 522	709	709
Muut rahoitustuotot	14 001	0	14 001	14 331	330	330
Korkokulut	17 608	100	17 708	-12 845	-30 452	-30 552
Muut rahoituskulut	501	-2	499	959	458	460
Vuosikate	17 347	1 996	19 343	35 490	18 143	16 147
Poistot ja arvonalentumiset	21 770	702	22 472	22 158	388	-314
Satunnaiset erät	0	0	0	2 116	2 116	2 116
Satunnaiset tuotot	0	0	0	2 116	2 116	2 116
Tilikauden tulos	-4 423	1 294	-3 129	15 448	19 872	18 578
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	0	0	0	-145	-145	-145
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	0	0	0	136	136	136
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	-4 423	1 294	-3 129	15 440	19 863	18 569

Tuloslaskelman toteutuminen taulukossa verrataan toteutunutta voimassa olevaan talousarvioon. Kaupungin alkuperäiseen talousarvioon 2017 (ilman taseyksiköitä) verrattuna käyttötalouden toimintakate toteutui 3,4 milj. euroa heikompana. Vuosikate toteutui 18,1 milj. euroa ja tilikauden tulos 19,9 milj. euroa parempana.

Rahoitustuotot ja -kulut toteutuivat 7,3 milj. euroa alkuperäistä talousarviota parempana ja verorahoituskokonaisuus 12,4 milj. euroa arvioitua positiivisemmin. Satunnaisiin tuottoihin on kirjattu Koulutuskeskus Salpauksen ylijäämän palautus +2,1 milj. euroa.

Tilikauden ylijäämä toteutui 19,9 milj. euroa alkuperäisessä talousarviossa arvioitua parempana.

Verorahoituskokonaisuus

Verorahoituskokonaisuus ylitti alkuperäisen talousarvion 14,3 milj. eurolla ja muutetun talousarvion noin 6,4 milj. eurolla.

Verotulojen erittely

Verotulot 1 000 €	Alkuperäinen talousarvio	TA-muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama	Muutos-% Alkup.TA / Toteuma
Kunnan tulovero	381 900	3 500	385 400	390 185	4 785	2,17 %
Osuus yhteisöveron tuotosta	21 500	2 800	24 300	26 718	2 418	24,27 %
Kiinteistövero	37 000	-500	36 500	35 898	-602	-2,98 %
Yhteensä	440 400	5 800	446 200	452 800	6 600	2,82 %

Verotulot ylittivät alkuperäisen talousarvion 12,4 milj. eurolla ja muutetun talousarvion 6,6 milj. eurolla. Kunnallisveron suhteellisen hyvää kertymää selittää Lahden pieni positiivinen kunnallisveron rytmihäiriö ja Suomen talouden riipeä elpyminen vuoden 2017 aikana. Toisaalta kunnallisverokertymä väheni edellisvuoteen nähden 0,1 prosenttia, mikä johtui kilpailukykysovimuksen voimaantulosta.

Yhteisöveron tuotto ylitti alkuperäisen talousarvion noin 5,2 milj. eurolla, mikä on seurausta koko maan taloustilanteen piristymisestä. Yhteisöveron toteuma sisältää 3 milj. euron tilityksen vuodelta 2016. Tämä liittyi Supershell-kauppoihin, joiden tuotto koko Suomelle oli noin 700 milj. euroa, josta kuntakentälle kohdistui 210 milj. euroa ja Lahden kaupungille edellä mainittu 3 milj. euroa. Kuntien osuus 210 milj. euroa jaettiin vuonna 2017 kaikille kunnille niiden yhteisöveron jako-osuuksien mukaisesti. Yrityksen sijainnin perusteella tuo kunnille jakoon suunnattu 210 milj. euroa olisi kuulunut Helsingille. Asia korjaantuu kahtena seuraavana vuotena siten, että Helsingin jako-osuus yhteisöveron tuotosta kasvaa ja muiden kuntien jako-osuudet pienyvät.

Tuloveroprosentti ja ennakonpidätyksen alaiset ansiotulot

Vuosi	Nastola	Lahti	Ansiotulot	Muutos- %
2014	20,75	20,25	2 443 milj.	
2015	20,75	20,25	2 477 milj.	1,4
2016	-	20,25	2 514 milj.	1,5
2017	-	20,25	-	-

Kiinteistöveron tuotto jäi 1,1 milj. euroa alle alkuperäisen talousarvion ja 0,6 milj. euroa alle muutetun talousarvion. Kiinteistöjen verotusarvot eivät ole kasvaneet odotetusti.

Kiinteistöveroasteet 2016–2017	2016	2017
Yleinen kiinteistövero	1,15	1,15
Vakituinen asuinrakennus	0,55	0,55
Muu kuin vakituinen asuminen	1,15	1,15
Rakentamaton asuinpaikka	3,00	3,00
Yleishyödyllinen yhteisö	0,55	0,55
Voimalaitos	2,85	2,85

Valtionosuuksien erittely

Valtionosuudet 1 000 €	Alkuperäinen talousarvio	TA-muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama	Muutos-% Alkup.TA / Toteuma
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus (ilman tasauksia)	161 800	1 700	163 500	163 689	189	1,17 %
Verotuloihin perustuva valtionosuuksien tasaus	28 400	0	28 400	28 345	-55	-0,19 %
Opetuksen ja kulttuuritoiminnan muut valtionosuudet	-3 100	400	-2 700	-3 053	-353	1,50 %
Valtionosuudet yhteensä	187 100	2 100	189 200	188 981	-219	1,01 %

Valtionosuudet ylittivät alkuperäisen talousarvion noin 1,9 milj. eurolla ja mutta ne jäivät 0,2 milj. euroa alle muutetun talousarvion. Edellisvuoteen nähden valtionosuudet vähenivät 2,3 prosenttia, mikä johtui pääosin toimeentuloturvan siirrosta valtion vastuulle.

Investointien toteutuminen

INVESTOINNIT YHTEENSÄ

Investoinnit (1 000 €)	Alkuperäinen talousarvio	TA-muutos	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Kiinteä omaisuus					
Menot	5 000	0	5 000	5 741	-741
Tulot	7 542	0	7 542	3 873	3 669
Nettomeno	-2 542	0	-2 542	1 868	-4 410
Talonrakennus					
Menot	44 080	0	44 080	34 090	9 990
Tulot	4 550	3 000	4 550	5 710	-1 160
Nettomeno	42 530	-3 000	39 530	28 380	11 150
Julkinen käyttöomaisuus					
Menot	24 230	0	24 230	24 120	110
Tulot	200	0	200	131	69
Nettomeno	24 030	0	24 030	23 990	40
Irtain omaisuus*					
Menot	2 722	0	2 722	2 539	183
Tulot	0	-4 222	4 222	4 269	-47
Nettomeno	2 722	-4 222	-1 501	-1 730	229
Arvopaperit ja osuudet					
Menot	1 890	0	1 890	1 460	430
Tulot	0	1 057	1 057	16 531	-15 474
Nettomeno	1 890	-1 057	833	-15 071	15 904
Yhteensä					
Menot	77 922	0	77 922	67 950	9 971
Tulot	9 292	8 279	17 571	30 513	-12 942
Nettomeno	68 630	-8 279	60 351	37 437	22 913

* taseyksiköiden investoinnit mukana

Kiinteä omaisuus

Kiinteistöjen ostot ja myynnit

Maata hankittiin yhteensä 113,8 ha. Kiinteän omaisuuden menot yhteensä olivat 5,74 milj. euroa.

3,553 milj. euroa ja hankintamenon osuus 0,526 milj. euroa. Kiinteän omaisuuden myyntitulot (kauppahinnat) olivat yhteensä 3,873 milj. euroa.

Maa-alueiden myyntitulot (kauppahinnat) kokonaisuudessaan olivat 4,078 milj. euroa, niistä myyntivoiton osuus oli

Sitova investointisuunnitelman menot

	Määräraha	Toteutuma	Poikkeama
Kiinteä omaisuus			
Menot	5 000 000	5 740 833	-740 833
Tulot	7 542 000	3 872 539	3 669 461
Netto	-2 542 000	1 868 293	-4 410 293

Talonrakennus

Talonrakennusinvestointien menoihin oli vuonna 2017 varattu 44,08 milj. euroa. Tuloja talousarvioon oli kirjattu 1,5 milj. euroa. Lisätalousarviossa kaupunginvaltuusto 2.10.2017 § 133 korotti tuloarviota 3,0 milj. eurolla. Kokonaisarvio tuloista oli 4,5 milj. euroa.

Toteutuneet kustannukset olivat 34,09 milj. euroa, josta perusparannusinvestointien osuus oli 27,04 milj. euroa, korvausinvestointien 1,37 milj. euroa ja uusinvestointien 5,68 milj. euroa. Kiinteän omaisuuden myynnistä saatiin tuloja 5,43 milj. euroa.

Taloudellisesti merkittävin valmistunut hanke oli 1-vaihe Kaupunginsairaalan uudistamisesta pääterveysasemaksi, jonka valmistuminen viivästyi noin 2,5 kk. Suurin aloitettu hanke oli Kivimaan uimahallin perusparannus. Mukkulan siirtokoulu rahoitettiin käyttötaloudesta, ja sitä täydentävien vanhojen tilojen korjaukset investointiosasta. Kariston koulun ja päiväkodin lisätilojen valmistuminen viivästyi alkusyksystä tapahtuneen vesivahingon seurauksena niin, että tiloja ei voitu ottaa käyttöön vuoden 2017 aikana. Investointimenot alittivat talousarvion 10 milj. eurolla. Suurimmat syyt alitukseen olivat Pääterveysaseman 1-vaiheen ja Kariston lisätilojen myöhästyminen.

Sitova investointisuunnitelman menot

	Määräraha	Toteutuma	Poikkeama
Talonrakennus			
Menot	44 080 000	34 089 886	9 990 114
Tulot	4 550 000	5 710 000	-1 160 000
Netto	39 530 000	28 379 886	11 150 114

PERUSPARANNUSINVESTOINNIT

1 000 euroa	Määräraha	Talousarvio- muutokset	Toteutuma	Poikkeama	Tulot	Netto
Kaupunginhallituksen toimialan hankeryhmä	173		34	139	0	34
Konsernihallinto	173		34			
Sosiaali- ja terveystoimialan hankeryhmä	19 487		13 815	5 672	0	13 815
Pääterveysaseman uudistaminen	17 732		13 748			
Salpausselän kuntoutussairaalan muutostyöt	1 000		67			
Nastolan terveysaseman kunnostus	54					
Toimialan pienet työkohteet	700					
Sivistystoimialan hankeryhmä	12 675		13 164	-489	240	12 924
Länsiharjun koulun perusparannus	2 264		3 011			
Mukkulan koulun korjauksia	3 000		1 963			
Nastopolin muutos- ja korjaustyöt			1 934			
Muotoiluinstituutin rakennuksen muutostyöt ja korjaukset	229		70			
Kirkkokatu 16 perusparannus			35			
Kivimaan uimahallin perusparannus	3 107		2 250		240	
Kivimaan uimahalli OKM 65/628/2017 tukipäätös 800 000 €						
Päiväkotien perusparannukset	925		127			
Urheilukeskuksen perusparannukset yhteensä	500		830			
Urheilukeskuksen valtionaputulot	50					
Toimialan pienet työkohteet	2 650		2 944			
Teknisen ja ympäristötoimen hankeryhmä	0		0	0	0	0
Ei hankkeita 2017	0		0			
Muun vuokraustoiminnan hankeryhmä	173		28	145	0	28
Muu vuokraustoiminnan hankkeet yhteensä	173		28			
Perusparannusinvestoinnit, menot yhteensä:	32 508		27 041	5 467		
Perusparannusinvestoinnit, tulot yhteensä:	50				240	26 801

KORVAUSINVESTOINNIT 1 000 €	Määräraha	Talousarvio- muutokset	Toteutuma	Poikkeama	Tulot	Netto
Sivistystoimialan hankeryhmä	2 782		1 370	1 412	40	1 330
Rakokiven koulu	90		74			
Launeen monitoimitalo	1 436		794			
Launeen monitoimitalo Taiteen edistämiskeskus 7/521/2017 tukipäätös 40 000 €					40	
Kivimaan yläkoulu	1 072		242			
Muotoiluinsituutin rakennuksen liikuntatilat	109		0			
Isorannan leirikeskus, leiritupa	75		185			
Laaksokatu 6 päiväkotit			21			
Jalkarannan monitoimitalo			54			
Korvausinvestoinnit, menot yhteensä:	2 782		1 370	1 412		
Korvausinvestoinnit, tulot yhteensä:					40	1 330
UUSINVESTOINNIT	Määräraha	Talousarvio- muutokset	Toteutuma	Poikkeama	Tulot	Netto
Sivistystoimialan hankeryhmä	3 450		3 467	-17	0	3 467
Länsiharjun koulun laajennus (liikuntahalli)	2 450		2 754			
KS2017 keskeneräiset hankkeet, siirtyi vuodelta 2016	1 000					
Kariston koulun ja päiväkodin lisätilat			688			
Villähteen koulun laajennus			37			
Tiirismaan koulun hankinta, hinnanalennus			-12			
Muun vuokraustoiminnan hankeryhmä	5 340		2 212	3 128		2 212
Kannaksenkadun ja Hoitajankadun kiinteistö- järjestelyt	5 340		2 212			
Uusininvestoinnit, menot yhteensä:	8 790		5 679	3 111		
Uusininvestoinnit, tulot yhteensä:					0	5 679
Kiinteän omaisuuden myyntitulot	1 500	3 000	5 430	930	5 430	-5430
Lisätalousarvio KV 2.10.2017 § 133 Koy Sammonkatu 8 osakkeiden myyntitulot 3 milj. €						
Talonrakennus, menot yhteensä:	44 080		34 090	9 990		
Talonrakennus, tulot yhteensä:	1 550	3 000			5 710	28 380

Julkinen käyttöomaisuus

Julkisen käyttöomaisuuden määräraha vuonna 2017 oli 24,23 milj. euroa. Julkisen käyttöomaisuuden määrärahaa jäi käyttämättä 109 500 euroa.

Vuonna 2017 asuntotuotantoon liittyvä hankkeita toteutettiin runkovaiheen osalta Leikolan alueella kokonaisuutena sekä rakentamalla Lepinkäisen- ja Kirstinkatu. Asuntotuotannon toisen vaiheen päälylystys- ja katuvihreän töitä tuotettiin yhteensä 1,17 milj. eurolla noin 15 eri kohteessa. Keskustan kehittämistä jatkettiin infran osalta Ranta-Kartanon katualueiden rakentamisella ja teollisuustoiminnan edellytyksiä parannettiin Syväojan alueella noin 0,7 milj. euron panostuksella. Tulevien vuosien kunnallisteknisten hankkeiden toteutusedellytyksiä suunnitelmien osalta edistettiin noin 0,7 milj. eurolla. Kevyen liikenteen olosuhteita parannettiin Lähteenpolun alikulkukäytävän rakentamisella sekä Hollolan kunnan ja ELY-keskuksen yhteishankkeella Nostavantien varren kevyen liikenteen yhteydellä. Joutjoen putkisilloista uusittiin yksi Vipusenkadulle ja toinen Veivikadulle, Jalkarannantien kevyen liikenteen silta peruskorjattiin ja Vesijärven rantaraitille uusittiin silta. Linja-autopysäkkien katosten uusimisprojekti saatettiin päätöksen kauden aikana ja Marskin aukion uusiminen aloitettiin vuoden loppupuolella. Katujen uudelleenpäälylystystöitä tuotettiin noin 1,34 milj. euron edestä yli 20:lle eri kadun osalle ja Upon sillan liikuntasauamat saatiin viimeinkin korjattua. Ulkovaloverkkoa peruskorjattiin, täy-

dennettiin ja elohopeavalaisuksen korvaamista toteutettiin noin 3 milj. eurolla. Seudun suurin infrahanke, eli Lahden eteläinen kehätie starttasi vauhdilla ja sen kustannukset vuonna 2017 olivat lähes 4 milj. euroa.

Ulkoliikuntapaikkojen ohjelmalla saatettiin Kisapuiston jalkapallokentän peruskorjaushanke päätökseen (n. 1,3 milj. euroa), parannettiin reittiopasteita, kunnostettiin laavuja, laitureita ja yleisurheilun olosuhteita pienillä panostuksilla. Paavolan kenttäalueelle sekä Kisapuistoon hankittiin tila-lementtitoimituksina pukutiloja asiakkaille.

Viherrakentamisen painopiste oli keskustassa, jossa Asemäpäällickön talon piha-alue kunnostettiin ja aloitettiin Marskin aukion uudistaminen. Lahti Energia Tapahtumapuiston rakentamista jatkettiin palvelemaan tapahtumia aiempaa paremmin. Kaupunkiin saatiin useita taideteoksia, joista merkittävimpiä ovat Olavi Lanun teokset Pikku-Vesijärvenpuistoon sekä Lamina 2 puutaideteos Vesijärven rannan satamaraitille. Suomi 100 -juhlavuoden kunniaksi perustettiin kaksi 100 puun Itsenäisyyden metsikköä; Henna-laan ja Nastolaan sekä Evakkolasten muistopuisto Mukku-laan. Hulevesien hallintaan toteutettiin useampia kohteita mm. Launeen keskuspuiston ojapainanne.

Sitova investointisuunnitelman menot

Menot	Määräraha	Toteutuma	Poikkeama
Kadunrakennus	15 175 000	17 686 290	-2 511 290
Satamat	415 000	272 384	142 616
Valaistus	1 865 000	2 921 414	-1 056 414
Liikennevalot	200 000	123 762	76 238
Liikunta-alueet	1 045 000	1 439 857	-394 857
Viheralueet ja leikkipaikat	1 300 000	1 448 759	-148 759
Kasvun edellyttämät uudet alueet	4 230 000	228 021	4 001 979
Menot yhteensä	24 230 000	24 120 487	109 513
Tulot			
Liikunta-alueet	200 000	130 767	69 233
Tulot yhteensä	200 000	130 767	69 233
Netto yhteensä	24 030 000	23 989 720	40 280

Irtain omaisuus

Irtaimen omaisuuden menoista suurimman osan muodostavat sivistyksen palvelualueen irtainhankinnat 2,3 milj. euroa. Tulot muodostuvat Lahden Tietotekniikan käyttöomaisuuden luovutuksesta Provincia Oy:lle 2,4 milj. euroa sekä Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymälle luovutetusta 1,8 milj. euron suuruudesta käyttöomaisuudesta.

Sitova investointisuunnitelman menot	Määräraha	Toteutuma	Poikkeama
Irtain omaisuus			
Menot	2 721 500	2 538 740	182 760
Tulot	4 222 000	4 268 204	-46 204
Netto	-1 500 500	-1 729 464	228 964

Arvopaperit ja osuudet

Menot muodostuvat konserniyhtiöiden osakepääomien korotuksista Lahden Talot Oy:lle 1,1 milj. euroa ja Lahden Jäähalli Oy:lle 0,4 milj. euroa.

Tulot muodostuvat Lahden ammattikorkeakoulu Oy:n (LAMK) ja Lappeenrannan teknillisen yliopiston (LUT-konsernin) osakejärjestelyistä 11,7 milj. euroa, missä LAMK liitettiin osaksi LUT konsernia. Koulutuskeskus Salpauksen peruspääoman palautuksesta, joka liittyi Kannaksenkadun ja Hoitajankadun kiinteistöjärjestelyihin 3,2 milj. euroa, sekä Kiinteistö Oy Naskunvuolle luovutetuista osakkeista 1,0 milj. euroa.

Sitova investointisuunnitelman menot	Määräraha	Toteutuma	Poikkeama
Arvopaperit ja osuudet			
Menot	1 890 000	1 460 252	429 748
Tulot	1 057 000	16 531 161	-15 474 161
Netto	833 000	-15 070 909	15 903 909

Rahoitusosan toteutuminen

1 000 euroa	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toiminnan rahavirta					
Tulorahoitus	33 223	0	33 223	53 882	20 659
Vuosikate	40 765	0	40 765	60 684	19 919
Satunnaiset erät	0	0	0	2 116	2 116
Tulorahoituksen korjauserät	-7 542	0	-7 542	-8 919	-1 377
Investointien rahavirta	-68 630	8 279	-60 351	-37 572	22 778
Investointimenot	-77 922	0	-77 922	-67 950	9 971
Rahoitusosuudet investointimenoihin	250	0	250	459	209
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	9 042	8 279	17 321	29 919	12 598
Toiminnan ja investointien rahavirta	-35 407	8 279	-27 128	16 309	43 437
Rahoituksen rahavirta					
Antolainauksen muutokset	-31 933	0	-31 933	-16 975	14 958
Antolainasaamisten lisäykset	-75 000	0	-75 000	-57 381	17 619
Antolainasaamisten vähennykset	43 067	0	43 067	40 406	-2 661
Lainakannan muutokset	65 570	0	65 570	10 558	-55 012
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	59 000	0	59 000	59 046	46
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-52 430	0	-52 430	-52 526	-96
Lyhytaikaisten lainojen muutos	59 000	0	59 000	4 038	-54 962
Oman pääoman muutokset					
Muut maksuvalmiuden muutokset				41 251	41 251
Rahoituksen rahavirta	33 637	0	33 637	34 834	1 197
Rahavarojen muutos	-1 769	8 279	6 509	51 143	44 633

Kaupunki varautui alkuperäisessä talousarviossa rahoittamaan omien investointiensä lisäksi myös tytäryhteisöjään 75,0 milj. eurolla ja nostamaan pitkäaikaisia lainoja 59,0 milj. euroa sekä lyhytaikaisia lainoja 59,0 milj. euroa.

Vuoden 2017 aikana nostettiin uusia antolainoja 57,4 milj. euroa ja niitä lyhennettiin 40,4 milj. euroa. Antolainoja nostivat mm. Lahti Energia Oy 20,0 milj. euroa, Spatium Toimitilat Oy 12,7 milj. euroa, Lahden Asunnot Oy 4,7 milj. euroa, Oppilastalo Oy 3,7 milj. euroa ja Provincia Oy 2,3 milj. euroa. Tytäryhtiöiden lisäksi Lahden ammattikorkeakoulu Oy:lle myönnettiin 11,7 milj. euron pääomailain.

Pitkäaikaisia lainoja nostettiin 59,0 milj. euroa ja niitä lyhennettiin 52,5 milj. euroa. Lyhytaikaisten lainojen muutos 4,0 milj. euroa koostuu konserniyhtiöiden tekemistä talletuksista sisäiseen pankkiin ja konsernitililimiitin käytöstä. Lyhytaikaista luottoa ei ollut nostettuna tilinpäätöshetkellä.

Sitovuustasojen ylitykset

Määrärahojen ja tuloarvioiden sitovuus kaupunginvaltuustoon nähden on määritetty talousarvion yleisperusteluissa. Menot voivat olla joko brutto- tai nettositovia.

Jäljempänä esitetyissä taulukoissa on mukana kaikki tilikauden 2017 sitovuustasojen määrärahojen ylitykset ja tuloarvioiden alitukset. Poikkeama on ilmoitettu tuhannen euron tarkkuudella. Poikkeamat hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa 12.3.0218 § 15.

Bruttobudjetoidut yksiköt, sitova meno- ja tuloarvio

Konsermihallinto, 1 000 €

Konsernipalvelut vastuualue	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintatulot	7 394,5	0,0	7 394,5	6 745,1	-649,4

Ostot hyvinvointikuntayhtymästä	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	344 738,3	4 770,0	349 508,3	350 926,6	1 418,3

Konsernipalvelut vastuualueen tuloarvion alituksen syynä oli Kela-korvauksen toteutuminen noin 0,155 milj. euroa pienempänä, sekä loppuvuodesta tehty organisaatiouudistuksen tukipalveluihin liittyvä päätös jättää HR-tiimin 0,5 milj. euron kustannukset laskuttamatta palvelualueilta.

Ostot hyvinvointikuntayhtymästä määräraha ylittyivät vielä 1,4 milj. euroa yli korjatun talousarvion, jossa määrärahaa lisättiin 4,8 milj. euroa.

Sivistyksen palvelualue 1 000 €

Lasten ja nuorten kasvu vastuualue	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintatulot	13 640,9	-163,0	13 477,9	11 937,7	-1 540,2

Osaaminen ja tieto vastuualue	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintatulot	1 043,7	0,0	1 043,7	534,5	-509,2

Liikunta ja kulttuuri vastuualue	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintamenot	27 320,7	-113,1	27 207,6	27 484,0	276,4

Lasten ja nuorten kasvun vastuualueen toimintatulot alitukset kohdistuvat varhaiskasvatuspalveluihin ja perusopetuspalveluihin. Varhaiskasvatuspalveluissa päivähoitomaksutulo eivät toteutuneet odotetusti ja perusopetuksessa tuloarvion alitus kohdistuu hankerahoituksiin, jotka on kirjattu palvelualueen yhteiskustannukset sitovuustasolle.

Osaaminen ja tieto vastuualueen tulojen alitus perustuu siihen, että ulkoista hankerahoitusta saatiin vähemmän kuin odotettiin. Kirjasto- ja tietopalvelujen osalta tulotavoite oli asetettu korkeaksi. Uusia maksullisia tuotteita ei syntynyt eikä myöhästymismaksuilla saavutettu tulotavoitetta.

Liikunta ja kulttuuri vastuualueen määrärahaylitys kohdistuu liikuntapalvelujen ennakoitua suurempaan vuokratason kohoamiseen mm. ulkoliikunta-alueiden maapohjavuokrissa sekä kustannustason nousuun ylläpitomenoissa. Poikkeuksellinen tapahtumavuosi MM-kisoineen aiheutti lisäksi normaali-toiminnan turvaamisen resursseihin korvaustarvetta mm. henkilöstön, ostopalvelujen ja ylläpitomenojen osalta.

Kaupunkiympäristön palvelualue, 1 000 €

Maankäyttö ja aluehankkeet, Kunnallistekniikka ja Rakennus- ja ympäristövalvonta vastuualueet yht.	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Toimintatulot	24 891,5	0,0	24 891,5	24 366,9	-524,6

Maankäyttö ja aluehankkeet, Kaupunkiympäristö ja Rakennus- ja ympäristövalvonta vastuualueet yhteensä toimintatu-

lot alittuivat arvioitua pienemmistä pysäköintituloista sekä metsänmyyntituloista.

Nettobudjetoidut yksiköt, sitova toimintakate**Konsernihallinto, 1 000 €**

Tukityöllistäminen	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Netto (Toimintakate)	-20 553,8	122,0	-20 431,8	-20 789,6	-357,8

Sivistyksen palvelualue, 1 000 €

Wellamo-opisto	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Netto(Toimintakate)	-2 648,2	73,0	-2 575,2	-2 598,4	-23,2

Kansainväliset urheilutapahtumat	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Netto(Toimintakate)	-355,1	0,0	-355,1	-693,3	-338,2

Konsernihallinto

Tukityöllistämisen menoylitys johtuu lain kunnille asettamista velvoitteista. Työttömyysjaksojen keskimääräiset kestot ovat pidentyneet, joten työmarkkinatuen kuntaosuus ja velvoite-työllistäminen menivät reilusti yli budjetoidusta. Toisaalta pääosa ylityksestä pystyttiin kattamaan tukityöllistämisen määrärahan sisältä ja tuloissa palkkatukikertymä oli odotettua suurempi, sillä palkkatukityöllistetyt olivat pääosin vaikeasti työllistyviä, joiden osalta palkkatukiprosentti on keskimääräistä korkeampi.

Sivistyksen palvelualue

Wellamo-opiston toimintakatteen ylitys perustuu siihen, että Taide- ja muotoilukoulu Taikan ja Wellamo-opiston henkilöstökulujen kirjauksiin tehtiin korjauksia Provinciassa jälkikäteen ja kuntalaskutus oli jo ehditty tehdä

Kansainväliset urheilutapahtumat vastualueen menoylitys johtuu MM-projektin loppuvaiheen välttämättömien kustannuksien toteutumisesta ennakoitua suurempina. Tulojen alittuminen johtuu kaupungille tuloutuvan järjestämiskorvauksen liian suuresta budjetoidusta tulo-odotuksesta.

Investointiosa, Sitova investointisuunnitelman menot

Kiinteä omaisuus	Määräraha	Toteutuma	Poikkeama
Menot	5 000 000	5 740 833	-740 833

Investointimäärärahan ylitys johtuu Hoitajankadun ja Kanaksenkadun kiinteistöjärjestelyistä, jotka toteutuivat joulukuussa 2017. Järjestelyn toteuttamiseksi tarvittava määräraha varattiin talousarviossa kokonaisuudessaan Lahden Tilakeskuksen investointimenoihin, mutta liiketapahtuman toteuduttua maapohjaan kohdistuva meno, noin 2 milj. euroa kirjattiin aiheuttamisperiaatteen mukaisesti kiinteän omaisuuden investointiryhmään.

Yhteenvedo määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta

	Sito- vuus N B	Määrärahat, 1 000 euroa					Tuloarviot, 1 000 euroa				
		Alkuperäinen talousarvio	TA- muutokset	TA- muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama	Alkuperäinen talousarvio	TA- muutokset	TA muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
KÄYTTÖTALOUSOSA											
KONSERNIHALLINTO											
Konsernipalvelut 1)	B	44 202	1 122	45 324	39 038	-6 286	7 395	0	7 395	6 745	-649
Elinvoima ja kilpailukykypalvelut	N	-7 752	-655	-8 408	-8 078	330					
Tukityöllistäminen	N	-20 554	122	-20 432	-20 790	-358					
Osallisuus- ja hyvinvointipalvelut 2)	B	1 615	569	2 185	1 304	-881	249	1 500	1 749	2 605	857
Tarkastustoimi	B	418	0	418	337	-82	0	0	0	0	0
Ostot hyvinvointikuntayhtymästä 3)	B	344 738	4 770	349 508	350 927	1 418	2 130	-2 030	100	249	149
Käyttöomaisuuden myyntivoitot / -tappiot							6 542	0	6 542	3 710	-2 832
SIVISTYKSEN PALVELUALUE											
Palvelualueen yhteiskustannukset 4)	N	-1 884	520	-1 365	-1 094	271					
Lasten ja nuorten kasvu	B	163 500	302	163 802	162 809	-993	13 641	-163	13 478	11 938	-1 540
Osaaminen ja tieto vastuualue	B	21 659	-77	21 582	21 297	-286	1 044	0	1 044	535	-509
Wellamo-opisto	N	-2 648	73	-2 575	-2 598	-23					
Liikunta- ja kulttuuri vastuualue	B	27 321	-113	27 208	27 484	276	1 603	0	1 603	2 061	458
Kaupunginmuseo	N	-3 724	28	-3 697	-3 696	1					
Kansainväliset urheilutapahtumat	N	-355	0	-355	-693	-338					
KAUPUNKIYMP. PALVELUALUE											
Palvelualueen yhteiskustannukset 5)	N	-3 111	1 120	-1 991	-1 557	434					
Maankäyttö ja aluehankkeet, Kunnallis- tekniikka ja Rakennus ja ymp.valvonta yht. 6)	B	26 705	-253	26 452	25 958	-494	24 892	0	24 892	24 367	-525
Joukkoliikenne	N	-4 665	0	-4 665	-4 648	17					
TASEYKSİKÖT											
Lahden Tilakeskus (tilikauden. ylijäämä ilman käyttöomaisuuden myyntivoittoja ja tappioita)							2 300	-1 090	1 209	1 125	-84
Lahden Ateria (tilikauden ylijäämä)							0	-203	-203	-195	9
Lahden Servio (tilikauden ylijäämä)							0	0	0	-62	-62
Lahden kaupunginorkesteri (tilikauden ylijäämä)							0	0	0	-255	-255
Lahden kaupunginteatteri (tilikauden ylijäämä)							0	0	0	-171	-171
TULOSLASKELMAOSA											
Verotulot							440 400	5 800	446 200	452 800	6 600
Valtionosuudet							187 100	2 100	189 200	188 981	-219
Korkotulot ja -menot (ei sis.eriä)	N	9 055	0	9 055	3 524	-5 531					
Muut rahoitustulot ja -menot	N						13 517	0	13 517	15 280	1 763
INVESTOINTIOSA											
Kiinteä omaisuus	B	5 000	0	5 000	5 741	741					
Tilakeskus, talonrakennus	B	44 080	0	44 080	34 090	-9 990					
Julkinen käyttöomaisuus	B	24 230	0	24 230	24 120	-110					
Irtain omaisuus	B	2 722	0	2 722	2 539	-183					
Arvopaperit ja osuudet	B	1 890	0	1 890	1 460	-430					
RAHOITUSOSA											
Antolainat	N	31 933	0	31 933	16 975	-14 958					
Lainanotto ja lyhennykset	N						6 570	0	6 570	6 520	-50

- 1) Vanha nimi Yleishallinto ja Konsernipalvelut vastuualue yhteensä
- 2) Vanha nimi Sosiaali- ja terveystoimi oma toiminta
- 3) Vanha nimi Sosiaali- perusterveydenhuollon ostopalvelut
- 4) Vanha nimi Hallintopalvelut
- 5) Vanha nimi Hallintopalvelut
- 6) Tulojen toteumassa mukana myös valmistus omaan käyttöön 453 655 euroa

TILINPÄÄTÖSLASKELMAT

Lahden kaupungin laskelmat

- Tuloslaskelma
- Rahoituslaskelma
- Tase
- Lahden kaupunki tunnusluvut

Lahti-konsernin laskelmat

- Tuloslaskelma
- Rahoituslaskelma
- Tase
- Lahti-konserni tunnusluvut

Lahden kaupungin laskelmat

Tuloslaskelma

LAHDEN KAUPUNGIN TULOSLASKELMA

	1.1.–31.12.2017	1.1.–31.12.2016
Toimintatuotot		
Myyntituotot	25 130 100,74	34 888 819,08
Maksutuotot	16 981 250,73	38 102 786,95
Tuet ja avustukset	9 038 788,77	18 751 923,14
Vuokratuotot	28 246 224,13	26 511 534,50
Muut toimintatuotot	11 447 678,05	11 951 520,03
	<u>90 844 042,42</u>	<u>130 206 583,70</u>
Valmistus omaan käyttöön	1 173 310,43	515 778,00
Toimintakulut		
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-120 707 082,44	-212 227 289,79
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-34 676 192,68	-54 863 459,40
Muut henkilösivukulut	-5 087 625,05	-12 767 462,21
Palvelujen ostot	-450 502 914,71	-337 905 954,52
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-18 229 474,30	-28 675 016,51
Avustukset	-36 014 495,93	-65 507 340,10
Muut toimintakulut	-19 652 778,47	-27 234 099,28
Toimintakulut yhteensä	<u>-684 870 563,58</u>	<u>-739 180 621,81</u>
Toimintakate	-592 853 210,73	-608 458 260,11
Verotulot	452 799 956,21	449 177 184,29
Valtionosuudet	188 981 196,00	193 429 411,00
Rahoitustuotot ja -kulut		
Korkotuotot	9 321 084,30	8 901 942,33
Muut rahoitustuotot	14 331 349,48	12 113 687,42
Korkokulut	-12 844 921,64	-13 929 227,13
Muut rahoituskulut	948 832,53	-2 548 261,20
Rahoitustuotot ja -kulut yhteensä	<u>11 756 344,67</u>	<u>4 538 141,42</u>
Vuosikate	60 684 286,15	38 686 476,60
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-43 184 018,80	-44 830 259,54
Arvonalentumiset	-2 372 638,84	-4 586 179,85
Poistot ja arvonalentumiset yhteensä	<u>-45 556 657,64</u>	<u>-49 416 439,39</u>
Satunnaiset erät		
Satunnaiset tuotot	2 116 045,92	1 600 144,07
Satunnaiset kulut	0,00	-689 157,68
Satunnaiset tuotot ja kulut yhteensä	<u>2 116 045,92</u>	<u>910 986,39</u>
Tilikauden tulos	17 243 674,43	-9 818 976,40
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	227 061,39	532 670,88
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	-136 397,27	0,00
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ (ALIJÄÄMÄ)	17 334 338,55	-9 286 305,52

Rahoituslaskelma

LAHDEN KAUPUNGIN RAHOITUSLASKELMA

	2017	2016
Toiminnan rahavirta		
Vuosikate	60 684 286,15	38 686 476,60
Satunnaiset erät	2 116 045,92	910 986,39
Tulorahoituksen korjauserät	-8 918 756,76	-5 551 299,50
	<u>53 881 575,31</u>	<u>34 046 163,49</u>
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-67 950 196,84	-63 550 880,61
Rahoitusosuudet investointimenoihin	458 679,53	443 613,68
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	29 919 137,83	23 504 131,66
	<u>-37 572 379,48</u>	<u>-39 603 135,27</u>
Toiminnan ja investointien rahavirta	16 309 195,83	-5 556 971,78
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäykset	-57 380 554,12	-74 800 000,00
Antolainasaamisten vähennykset	40 405 968,36	35 773 174,84
	<u>-16 974 585,76</u>	<u>-39 026 825,16</u>
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	59 045 805,60	62 571 869,67
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-52 526 053,20	-55 875 541,89
Lyhytaikaisten lainojen muutos	4 037 836,20	3 658 499,88
	<u>10 557 588,60</u>	<u>10 354 827,66</u>
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-167 841,02	92 763,06
Vaihto-omaisuuden muutos	78 113,21	74 620,55
Saamisten muutos	63 683 861,57	-1 953 478,70
Korottomien velkojen muutos	-22 343 565,34	-3 885 847,62
	<u>41 250 568,42</u>	<u>-5 671 942,71</u>
Rahoituksen rahavirta	34 833 571,26	-34 343 940,21
Rahavarojen muutos	51 142 767,09	-39 900 911,99
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	105 642 142,78	54 499 375,69
Rahavarat 1.1.	54 499 375,69	94 400 287,68
	<u>51 142 767,09</u>	<u>-39 900 911,99</u>

Tase

LAHDEN KAUPUNGIN TASE

VASTAAVAA	2017	2016
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	16 257,14	238 227,37
Muut pitkävaikutteiset menot	6 501 762,76	7 586 949,50
	<u>6 518 019,90</u>	<u>7 825 176,87</u>
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	127 437 784,34	122 418 594,85
Rakennukset	276 569 733,09	265 285 905,91
Kiinteät rakenteet ja laitteet	181 976 000,01	177 970 394,88
Koneet ja kalusto	5 908 822,14	9 022 449,25
Muut aineelliset hyödykkeet	56 832,93	57 916,70
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	17 780 148,00	16 294 649,36
	<u>609 729 320,51</u>	<u>591 049 910,95</u>
Sijoitukset		
Osakkeet ja osuudet	193 761 086,66	214 536 942,05
Muut lainasaamiset	461 696 190,87	444 721 605,11
	<u>655 457 277,53</u>	<u>659 258 547,16</u>
TOIMEKSIANTOJEN VARAT		
Lahjoitusrahastojen varat	247 786,24	290 369,57
	<u>247 786,24</u>	<u>290 369,57</u>
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus		
Aineet ja tarvikkeet	83 661,49	161 774,70
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset		
Lainasaamiset	20 861 230,06	25 155 174,08
Muut saamiset	607 000,00	375 073,16
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	8 369 298,98	12 866 774,60
Lainasaamiset	16 488 859,87	67 514 546,50
Muut saamiset	3 391 092,14	7 333 665,18
Siirtosaamiset	9 878 910,41	10 035 019,51
	<u>59 596 391,46</u>	<u>123 280 253,03</u>
Rahoitusarvopaperit		
Osakkeet ja osuudet	29 382 212,50	10 457 488,56
	<u>29 382 212,50</u>	<u>10 457 488,56</u>
Rahat ja pankkisaamiset	76 259 930,28	44 041 887,13
VASTAAVAA YHTEENSÄ	1 437 274 599,91	1 436 365 407,97

VASTATTAVAA	2017	2016
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	437 196 267,29	437 196 267,29
Arvonkorotusraho	80 009,68	80 009,68
Muut omat rahastot	10 445 368,32	10 308 971,05
Edellisten tilikausien ylijäämä	134 693 729,16	147 235 567,68
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	17 334 338,55	-12 541 838,52
	599 749 713,00	582 278 977,18
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET		
Poistoero	1 769 575,55	1 996 636,94
PAKOLLISET VARAUKSET		
Eläkevaraukset	5 505 600,00	6 029 100,00
Muut pakolliset varaukset	2 101 424,00	5 916 005,40
	7 607 024,00	11 945 105,40
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT		
Valtion toimeksiannot	0,00	7 881,41
Lahjoitusrahastojen pääomat	3 197 432,27	3 399 975,21
	3 197 432,27	3 407 856,62
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Joukkovelkakirjalainat	0,00	40 000 000,00
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	649 650 000,00	612 250 000,00
Lainat muilta luotonantajilta	65 805,60	101 721,32
Siirtovelat	5 458 757,54	5 054 778,54
	655 174 563,14	657 406 499,86
Lyhytaikainen		
Joukkovelkakirjalainat	40 000 000,00	0,00
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	21 600 000,00	52 430 000,00
Lainat muilta luotonantajilta	43 700 606,24	39 677 101,92
Saadut ennakot	793 271,16	634 737,14
Ostovelat	33 445 968,24	33 456 822,80
Muut velat	2 961 359,04	5 352 939,82
Siirtovelat	27 275 087,27	47 778 730,29
	169 776 291,95	179 330 331,97
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	1 437 274 599,91	1 436 365 407,97

Lahden kaupunki tunnusluvut

LAHDEN KAUPUNKI

TUNNUSLUVUT	2017	2016
Tuloslaskelman tunnusluvut		
Toimintatuotot/Toimintakulut, %	13,3 %	17,6 %
Vuosikate/Poistot, %	133,2 %	78,3 %
Vuosikate, €/asukas	507	324
Asukasmäärä	119 613	119 452
Henkilöstön lukumäärä	3 519	6 527
Rahoituslaskelman tunnusluvut		
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, euroa	-107 278 668	-147 244 295
Investointien tulorahoitus, %	89,9 %	61,3 %
Lainanhoitokate	1,1	0,8
Kassan riittävyys, pv	44,1	21,0
Taseen tunnusluvut		
Omavaraisuusaste, %	41,9 %	40,9 %
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	112,5 %	108,2 %
Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	121,0 %	-
Kertynyt yli-/alijäämä, 1 000 €	152 028	139 946
Kertynyt yli-/alijäämä, €/asukas	1 271	1 172
Lainakanta 31.12. €/asukas	6 312	6 236
Lainakanta	755 016 412	744 458 823
Lainakanta 31.12., 1 000 €	755 016	744 459
Lainasaamiset 31.12., 1 000 €	461 696	444 722

Lahti-konserni laskelmat

Tuloslaskelma

LAHTI-KONSERNI

TULOSLASKELMA	01.01.2017–31.12.2017	01.01.2016–31.12.2016
Toimintatuotot	610 585 740,91	558 052 847,76
Toimintakulut	-1 134 068 033,68	-1 118 146 542,28
Osuus osakkuusyhteisöjen voitosta (tappiosta)	155 944,99	36 437,63
TOIMINTAKATE	-523 326 347,78	-560 057 256,89
 Verotulot	 448 383 790,83	 444 753 085,79
Valtionosuudet	253 229 591,48	265 390 431,94
 <u>Rahoitustuotot ja -kulut</u>		
Korkotuotot	1 175 910,43	1 138 311,13
Muut rahoitustuotot	1 111 349,78	666 331,77
Korkokulut	-21 877 870,81	-21 399 554,29
Muut rahoituskulut	465 467,45	-2 801 029,92
Rahoitustuotot ja -kulut	-19 125 143,15	-22 395 941,31
VUOSIKATE	159 161 891,38	127 690 319,54
 <u>Poistot ja arvonalentumiset</u>		
Suunnitelman mukaiset poistot	-117 107 699,23	-116 778 031,81
Omistuksen eliminointierot	-191 756,69	-198 094,46
Arvonalentumiset	-1 019 154,75	-490 444,71
Poistot ja arvonalentumiset	-118 318 610,67	-117 466 570,98
 Satunnaiset erät	1 046 765,05	-135 492,61
TILIKAUDEN TULOS	41 890 045,76	10 088 255,94
 Tilinpäätössirrot	-137 751,18	-10 421,45
Tilikauden verot	-5 764 286,51	-5 345 719,22
Laskennalliset verot	-1 861 409,63	-1 079 086,03
Vähemmistöosuus tilikauden tuloksesta	-1 048 342,50	390 188,18
TILIKAUDEN YLIJÄÄMÄ/ALIJÄÄMÄ	33 078 255,94	4 043 217,41

Rahoituslaskelma

LAHTI-KONSERNI

RAHOITUSLASKELMA	01.01.2017–31.12.2017	01.01.2016–31.12.2016
Toiminnan rahavirta		
VUOSIKATE	159 161 891,38	127 690 319,53
Satunnaiset erät	1 046 765,05	-135 492,61
Tilikauden verot	-5 764 286,51	-5 345 719,22
Tulorahoituksen korjauserät	-10 000 869,26	-1 976 995,80
	144 443 500,66	120 232 111,90
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-211 893 439,40	-167 825 093,31
Rahoitusosuudet investointimenoihin	529 993,95	574 401,93
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	-5 232 132,04	9 369 494,08
Investointien rahavirta	-216 595 577,49	-157 881 197,30
Toiminnan ja investointien rahavirta	-72 152 076,83	-37 649 085,39
Rahoituksen rahavirta		
<u>Antolainauksen muutokset</u>		
Antolainasaamisten lisäykset	-14 153 614,58	-24 255,02
Antolainasaamisten vähennykset	746 751,00	543 025,04
Antolainauksen muutokset	-13 406 863,57	518 770,02
<u>Lainakannan muutokset</u>		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	174 021 749,86	75 096 139,00
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-70 482 528,27	-71 793 176,13
Lyhytaikaisten lainojen muutos	21 942 440,66	-8 331 144,12
Lainakannan muutokset	125 481 662,25	-5 028 181,25
<u>Oman pääoman muutokset</u>		
Oman pääoman muutokset	1 875 046,99	355 141,77
Muutokset vähemmistön osuudessa	-2 217 464,31	-665 694,18
Oman pääoman muutokset	-342 417,32	-310 552,42
<u>Muut maksuvalmiuden muutokset</u>		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	123 755,95	58 412,64
Vaihto-omaisuuden muutos	351 576,87	9 002 591,16
Saamisten muutos	-5 424 183,68	-11 331 468,24
Korottomien velkojen muutos	10 814 517,91	5 274 150,63
Muut maksuvalmiuden muutokset	5 865 667,04	3 003 686,19
Rahoituksen rahavirta	117 598 048,39	-1 816 277,45
Rahavarojen muutos	45 445 971,56	-39 465 362,85
Rahavarat 31.12.	158 601 074,07	113 155 102,51
Rahavarat 1.1.	113 155 102,51	152 999 565,36
Kuntayhtymän omistusosuuden muutos	0,00	-379 100,00
Rahavarojen muutos	45 445 971,56	-39 465 362,85

Tase

LAHTI-KONSERNI

TASE

VASTAAVAA	31.12.2017	31.12.2016
PYSYVÄT VASTAAVAT		
<u>Aineettomat hyödykkeet</u>		
Aineettomat oikeudet	9 073 822,90	7 808 997,14
Muut pitkävaikutteiset menot	13 412 900,71	14 177 140,61
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hyödykkeet	1 078 271,54	784 417,78
Aineettomat hyödykkeet	23 564 995,15	22 770 555,54
<u>Aineelliset hyödykkeet</u>		
Maa- ja vesialueet	144 438 095,41	139 682 479,27
Rakennukset	779 597 162,30	739 370 167,90
Kiinteät rakenteet ja laitteet	375 233 672,82	370 815 167,79
Koneet ja kalusto	172 214 300,09	176 024 393,11
Muut aineelliset hyödykkeet	3 133 957,62	3 245 491,00
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	103 568 854,47	77 454 632,42
Aineelliset hyödykkeet	1 578 186 042,71	1 506 592 331,49
<u>Sijoitukset</u>		
Osakkuusyhteisöosakkeet ja -osuudet	669 710,58	545 986,09
Muut osakkeet ja osuudet sekä osakkeiden arvonkorotukset	79 513 186,77	76 751 560,79
Joukkovelkakirjasaamiset	0,00	203 400,00
Muut lainasaamiset	24 203 669,06	10 593 405,48
Muut saamiset	80 782,53	82 616,53
Sijoitukset	104 467 348,94	88 176 968,89
PYSYVÄT VASTAAVAT	1 706 218 386,80	1 617 539 855,92
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	1 203 129,85	1 205 742,53
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Vaihto-omaisuus	22 719 308,44	23 122 841,06
Pitkäaikaiset saamiset	9 988 505,31	6 854 772,67
Lyhytaikaiset saamiset	99 176 864,26	99 348 598,71
Rahoitusarvopaperit	35 546 817,77	18 173 241,86
Rahat ja pankkisaamiset	123 054 256,30	94 981 860,66
VAIHTUVAT VASTAAVAT	290 485 752,08	242 481 314,95
VASTAAVAA	1 997 907 268,73	1 861 226 913,40

LAHTI-KONSERNI

VASTATTAVAA	31.12.2017	31.12.2016
OMA PÄÄOMA		
Peruspääoma	437 196 267,30	437 196 267,29
Yhdistysten ja säätiöiden peruspääoma	74 002,69	74 002,69
Arvonkorotusraho	2 351 063,73	6 310 837,60
Muut omat rahastot	11 861 956,10	13 133 492,68
Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)	129 661 653,14	128 109 232,04
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	33 078 255,94	4 043 217,41
OMA PÄÄOMA	614 223 198,90	588 867 049,70
 VÄHEMMISTÖOSUUDET	 14 156 091,83	 15 325 211,35
 KONSERNIRESERVI	 771 490,48	 1 542 980,80
 <u>PAKOLLISET VARAUKSET</u>		
Eläkevaraukset	5 505 600,00	6 029 100,00
Muut pakolliset varaukset	14 095 886,69	13 508 764,14
PAKOLLISET VARAUKSET	19 601 486,69	19 537 864,14
 TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	 5 458 382,62	 5 698 806,08
 VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	993 238 545,22	921 308 090,22
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	61 857 611,65	57 281 667,08
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	104 785 762,08	68 180 893,08
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	183 814 699,23	183 484 350,94
VIERAS PÄÄOMA	1 343 696 618,18	1 230 255 001,32
VASTATTAVAA	1 997 907 268,71	1 861 226 913,39

Lahti-konserni tunnusluvut

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
Toimintatuotot/Toimintakulut, %	53,8 %	49,9 %
Vuosikate/Poistot, %	134,7 %	108,9 %
Vuosikate, €/asukas	1 331	1 070
Asukasmäärä	119 613	119 452
Investointien tulo-rahoitus, %	75,3 %	76,3 %
Lainanhoitokate	2,0	1,6
Kassan riittävyys, pv	39,8	29,9
Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä viideltä vuodelta, 1 000 €	-314 818,1	-383 005,4
Omavaraisuusaste, %	31,6 %	32,8 %
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	101,9 %	96,0 %
Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista, %	110,1 %	102,8 %
Kertynyt ylijäämä, 1 000 €	162 740	132 152
Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas	1 361	1 107
Konsernin lainakanta 31.12., 1 000 €	1 098 024	989 489
Konsernin lainat, €/asukas	9 180	8 289
Lainasaamiset 31.12., 1 000 €	24 204	10 797
Henkilöstön lukumäärä	9 896	11 007

* vuoden 2017 asukasmäärä ennakkotieto

LIITETIEDOT

Tilinpäätöksen liitetiedot

Konsernitilinpäätöksen liitetiedot

Tunnuslukujen laskentakaavat

Taseyksiköiden tilinpäätökset

Tilinpäätöksen liitetiedot

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Arvostusperiaatteet ja – menetelmät sekä jaksotusperiaatteet ja – menetelmät

Pysyvien vastaavien arvostus

Pysyvien vastaavien aineettomat ja aineelliset hyödykkeet on merkitty taseeseen hankintamenoa vähennettynä suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointimenoihin saaduilla rahoitusosuuksilla. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaisesti. Poistosuunnitelman mukaiset suunnitelmapoistojen laskentaperusteet on esitetty tuloslaskelman liitetiedoissa kohdassa Suunnitelmanmukaisten poistojen perusteet.

Sijoitusten arvostus

Pysyvien vastaavien sijoitukset on merkitty taseeseen hankintamenoa tai sitä alempana arvoon. Arvostuksen perusteena on ollut hyödykkeen todennäköisesti tulevaisuudessa kerryttämä tulo tai sen arvo palvelutuotannossa.

Vaihto-omaisuuden arvostus

Vaihto-omaisuus on merkitty taseeseen painotetun keskihankintahinnan tai sitä alemman todennäköisen hankintamenon tai todennäköisen luovutushinnan määräisenä.

Rahoitusomaisuuden arvostus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon tai sitä alempana todennäköiseen arvoon. Rahoitusarvopaperit on merkitty taseeseen hankintamenoa tai sitä alempana todennäköiseen luovutushintaan.

Johdannaissopimusten käsittely

Johdannaissopimuksilla hallitaan lainoihin liittyvää korkoriskiä tavoitteena korkotason muutosten vaikutusten tasaaminen, kassavirtojen parempi ennakoitavuus sekä korkokustannusten alentaminen. Lahden kaupungin johdannaissopimukset ovat koronvaihtosopimuksia, koron- ja valuutanvaihtosopimuksia sekä jatko- ja purkuoikeudellisia koronvaihtosopimuksia, joissa kaupunki on optio-oikeuden myyjänä. Johdannaissopimusten kesto ulottuu enimmillään vuoteen 2055. Lahden kaupungilla on sopimuskokonaisuuksia, jotka sisältävät koronvaihtosopimuksen ja siihen kiinteästi liittyvän jatko- tai purkuoikeudellisen optiosopimuksen ja joiden ehdot ovat toisistaan riippuvia.

Kaikki tilinpäätöshetkellä voimassa olevat johdannaissopimukset on esitetty tilinpäätöksen liitetiedoissa. Sopimukset on tehty Lahden kaupungin rahoitustoiminnan periaatteiden mukaisesti olemassa olevien tai tulevien lainojen korkoriskin suojaamistarkoituksessa. Johdannaissopimusten tilinpäätös- ja kirjapitokäytäntöihin liittyviin uusiin ohjeistuksiin perustuen pitkällä tulevaisuudessa alkava koronvaihtosopimus, johon ei ole tilinpäätöshetkellä vastaavan ehtoista lainaa, on tilinpäätöksessä luokiteltu ei-suojaavaksi ja liitetiedoissa esittämisen lisäksi sopimuksen negatiivinen markkina-arvo on kirjattu varovaisuuden periaatteen mukaisesti pakollisiin varauksiin. Muut sopimukset Lahden kaupunki määrittelee tilinpäätöksessä suojaaviksi ja esittää ne ainoastaan tilinpäätöksen liitetiedoissa.

Valuutanvaihtosopimuksella on muutettu SEK –määräinen ottolaina euromääräiseksi koron- ja valuutanvaihtosopimuksilla sidotuilla valuuttakursseilla, joka sovittiin lainaa nostettaessa sekä nostopäivälle että lainan eräpäivälle. Valuuttakurssiriskiä ei näin ollen ole.

Jaksotusperiaatteet

Tulot ja menot on merkitty tuloslaskelmaan suoriteperusteiden mukaisesti. Suoriteperusteesta poiketen mm verotulot on kirjattu niiden tilitysjankohdan mukaisesti ao. tilikaudella sekä pääomalainojen korkosaatavia seuraavalta yhtiöltä.

- Kuntien Tiera Oy, v. 2017 12 673,61 €, yhteensä 48 298,61 €
- Kiinteistö Oy Naskunvuo, v. 2017 6 000,00 €, yhteensä 12 000,00 €
- Kiinteistö Oy Lahden Varaani, v. 2017 1 025,94 €, yhteensä 15 594,39 €

Avustusten käsittely

Pysyvien vastaavien aineellisten hyödykkeiden hankintaan saadut rahoitusavustukset on merkitty ao. hyödykkeen hankintamenon vähennykseksi.

Edellisen tilikauden tietojen vertailukelpoisuus

Satunnaisiin tuottoihin on kirjattu Koulutuskeskus Salpaus Kuntayhtymän ylijäämän palautusta 2,1 milj. euroa.

Kaupunkiympäristön palvelualueeseen kuuluva kadunvarsi-pysäköinnin tuotto v. 2017 yht. 0,4 milj. euroa on virheellisesti jäänyt jaksottamatta.

Sosiaali- ja perusterveydenhuollon järjestämisvastuu siirtyi 1.1.2017 alkaen Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymään, jolloin myös sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökunta siirtyi Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymään liikkeenluovutusopimuksella.

Lahden Tietotekniikka – taseyksikkö on myyty 1.1.2017 kaupungin omistamalle tytäryhtiölle Provincia Oy:lle.

Lahden Ateria -taseyksiköstä muodostettiin osakeyhtiö, joka merkittiin kaupparekisteriin 3.5.2017. Henkilökunta siirtyi osakeyhtiöön 1.5.2017, jolloin myös yhtiön toiminta alkoi.

Lahden Servio -taseyksiköstä muodostettiin osakeyhtiö, joka merkittiin kaupparekisteriin 27.4.2017. Henkilökunta siirtyi osakeyhtiöön 1.5.2017, jolloin myös yhtiön toiminta alkoi.

Aikaisempia tilikausia koskevien virheiden käsittely tilinpäätöksessä

Tilikauden tilinpäätöksessä on johdannaisten kirjausten muutoksesta johtuen korjattu edellisen tilikauden tulosta yht. 3,2 milj. euroa. Korjaukset on kirjattu Edellisten tilikausien ylijäämään ja myös vertailutietoja on oikaistu vastaavasti.

Koko Liipola oppimisympäristönä -hankkeen tarkastuksen yhteydessä ilmeni, että noin 400 000 euron investointiavustus Liipolan monitoimitalolle on tilinpäätösvaiheessa jaksotettu rakennushankkeen aloitusvuodelle 2014 ja valmistusvuodelle 2015. Maksatushakemus, joka ARAn avustuspäätöksen mukaan voidaan tehdä investoinnin valmistuttua, on jäänyt virheellisesti tekemättä ja näin ollen avustus saamatta. Maksatushakemuksen tekeminen jälkikäteen ei ole enää mahdollista, joten virhe korjataan purkamalla jaksotukset yhteensä 443 394,00 euroa ja kirjaamalla ne vuoden 2018 tilinpäätöksen yhteydessä investointimenojen rahoitusosuuden oikaisuna.

TULOSLASKELMAN LIITETIEDOT

Lahden kaupunki	2017	2016
TOIMINTATUOTOT TEHTÄVÄKOKONAISUUKSINA		
Sosiaali- ja terveyspalvelut	2 850 443,50	51 765 742,91
Opetus- ja kulttuuripalvelut	21 114 437,72	21 721 084,78
Yhdyskuntapalvelut	34 785 765,08	33 302 848,29
Asumis- ja kiinteistöpalvelut	16 958 677,38	8 448 926,70
Muut palvelut	15 134 718,74	14 967 981,02
Toimintatuotot yhteensä	90 844 042,42	130 206 583,70
VEROTULOT		
Kunnan tulovero	390 184 698,50	390 502 354,11
Osuus yhteisöveron tuotosta	26 717 540,85	22 131 905,02
Kiinteistövero	35 897 716,86	36 542 925,16
Verotulot yhteensä	452 799 956,21	449 177 184,29
VALTIONOSUUDET		
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus	163 689 393,00	170 387 211,00
Verotuloihin perustuva valtionosuuden tasaus	28 345 240,00	29 332 433,00
Opetus- ja kulttuuritoimen valtionosuus	-3 053 437,00	-6 290 233,00
Valtionosuudet yhteensä	188 981 196,00	193 429 411,00
PALVELUJEN OSTOT ERITELTYNÄ		
Asiakaspalvelujen ostot	357 477 190,28	228 998 325,94
Muiden palvelujen ostot	93 025 724,43	108 907 628,58
Kunnan palvelujen ostot yhteensä	450 502 914,71	337 905 954,52
VALTUUSTORYHMILLE ANNETUT TUET		
Vasemmistoliiton Lahden valtuustoryhmä	1 250,00	3 000,00
Lahden kokoomuksen valtuustoryhmä	8 390,85	12 667,30
Keskustan valtuustoryhmä	0,00	762,43
Lahden vihreä valtuustoryhmä	4 362,99	2 000,00
Lahden sos.dem. valtuustoryhmä	15 830,51	6 271,01
Lahden kristillisdemokraattinen valtuustoryhmä	2 016,95	2 945,16
Valtuustoryhmille annetut tuet yhteensä	31 851,30	27 645,90
PAKOLLISTEN VARAUSTEN MUUTOKSET		
Eläkevastuu 1.1.	6 029 100,00	8 151 600,00
Vähennykset	-523 500,00	-2 122 500,00
Eläkevastuu 31.12.	5 505 600,00	6 029 100,00
Muut pakolliset varaukset		
Ympäristövelvotteista johtuva varaus 1.1	240 000,00	240 000,00
Ympäristövelvotteista johtuva varaus 31.12.	0,00	240 000,00
Osuus kuntayhtymän alijäämästä 1.1.	0,00	1 859 297,10
Vähennykset	0,00	-1 859 297,10
Osuus kuntayhtymän alijäämästä 31.12.	0,00	0,00
Muut pakolliset varaukset 1.1	5 676 005,40	2 500 000,00
Vähennykset	-3 574 581,40	-2 500 000,00
Lisäys	0,00	5 676 005,40
Muut pakolliset varaukset 31.12.	2 101 424,00	5 676 005,40
Muut pakolliset varaukset yhteensä 31.12.	2 101 424,00	5 916 005,40
Varaukset yhteensä	7 607 024,00	11 945 105,40

TULOSLASKELMAN LIITETIEDOT

Lahden kaupunki	2017	2016
PYSYVIEN VASTAAVIEN HYÖDYKKEIDEN MYYNTIVOITOT JA -TAPPIOT		
Muut toimintatuotot		
Maa- ja vesialueiden luovutusvoitot	3 525 845,83	2 278 138,63
Rakennusten luovutusvoitot	1 030 000,00	814 196,53
Muut luovutusvoitot	184 259,86	500 872,58
Luovutusvoitot yhteensä	4 740 105,69	3 593 207,74
Muut toimintakulut		
Rakennusten luovutustappiot	0,00	3 178,40
Maa-omaisuuden luovutustappio	44 895,98	0,00
Muut luovutustappiot	107 664,79	2 737,76
Luovutustappio yhteensä	152 560,77	5 916,16
SATUNNAISET TUOTOT JA KULUT		
Satunnaiset tuotot		
Koulutuskeskus Salpaus Ky:n ylijäämän palautus	2 116 045,92	1 600 144,07
Satunnaiset tuotot yhteensä	2 116 045,92	1 600 144,07
Satunnaiset kulut		
Nastolan vhl. liiketoiminnan luovutus	0,00	689 157,68
Satunnaiset kulut	0,00	689 157,68
Satunnaiset erät yhteensä	2 116 045,92	910 986,39
ERITTELY OSINKOTUOTOISTA JA OSUUSPÄÄOMAN KOROISTA		
Osinkotuotot saman konsernin yhteisöistä	13 574 481,00	11 628 672,00
Osinkotuotot ja osuuspääomien korot muilta	225 152,34	100 977,55
Yhteensä	13 799 633,34	11 729 649,55

SELVITYS SUUNNITELMAN MUKAISTEN POISTOJEN PERUSTEISTA

Poistojen määrittämiseen on käytetty ennalta laadittua poistosuunnitelmaa. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu aineettomien ja aineellisten hyödykkeiden hankintamenosta arvioidun taloudellisen käyttöiän mukaan.

Arvioidut poistoaajat sekä poistomenetelmät ovat:

	Lahden kaupungin poistosuunnitelma 31.12.2012 asti	Lahden kaupungin poistosuunnitelma 1.1.2013–31.12.2015 ellei poikkeuslupaa haettu	Nastolan kunnan poistosuunnitelma 31.12.2015 asti	Poistosuunnitelma 1.1.2016 alkaen hankituille käyttöomaisuudelle ellei poikkeuslupaa haettu	%
Käyttöomaisuus					
Aineettomat hyödykkeet					
Kehittämismenot	-	2	—	2	50 %
Aineettomat oikeudet	5	5	5	5	20 %
Liikearvo	-	2	—	2	50 %
Muut pitkävaikutteiset menot	5	2	3	2	50 %
Atk-ohjelmistot					
Muut	3	2	—	2	50 %
Aineelliset hyödykkeet					
Maa- ja vesialueet					
Rakennukset ja rakennelmat					
Hallinto- ja laitosrakennukset	30	20	30	20	5 %
Tehdas- ja tuotantorakennukset	20	20	20	20	5 %
Talousrakennukset	7	10	15	10	10 %
Vapaa-ajan rakennukset	25	20	20	20	5 %
Asuinrakennukset	40	30	30	30	3,30 %
Kiinteät rakenteet ja laitteet	20	15	Menojäännös 15 %	15	6,70 %
Kadut, tiet, torit ja puistot					
Sillat, laiturit ja uimalat	20	10	Menojäännös 15 %	10	10 %
Muut maa- ja vesirakenteet	30	15	Menojäännös 10 %	15	6,70 %
Vedenjakeluverkosto	—	—	Menojäännös 8 %	30	3,30 %
Viemäriverkko	—	—	Menojäännös 8 %	30	3,30 %
Sähköjohdot, muuntoasemat, ulkova- laistusrakennukset	10	15	—	15	6,70 %
Muut putki- ja kaapeliverkot	—	—	Menojäännös 20 %	15	6,70 %
Sähkö-, vesi- yms. laitosten laitosko- neet ja laitteet	—	—	Menojäännös 20 %	10	10 %
Liikenteen ohjauslaitteet	10	10	—	10	10 %
Muut kiinteät koneet, laitteet ja rakenteet	15	10	—	10	10 %
Rakennusten peruskorjaukset	Taloudellinen pitoaika lask. investointikohtaisesti	Taloudellinen pitoaika lask. investointikohtaisesti	—	Taloudellinen pitoaika lask. investointikohtaisesti	
Koneet ja kalusto	5	4	5	4	25 %
Muut kuljetusvälineet					
Muut liikkuvat työkoneet	5	5	5	5	20 %
Muut raskaat koneet	10	10	—	10	10 %
Muut kevyet koneet	10	5	—	5	20 %
Sairaala-, terveydenhuolto- yms. laitteet	10	5	5	5	20 %
Atk-laitteet	3-5vuotta	3	3	3	33,30 %
Muut laitteet ja kalusteet	3-15vuotta	3	3	3	33,30 %
Muut aineelliset hyödykkeet					
Luonnonvarat	käytön mukainen poisto	käytön mukainen poisto	käytön mukainen poisto	käytön mukainen poisto	
Arvo- ja taide-esineet	ei poistoaikaa	ei poistoaikaa	ei poistoaikaa	ei poistoaikaa	
Ennakkomaksut ja keskenäiset hankinnat	ei poistoaikaa	ei poistoaikaa	—	ei poistoaikaa	
Pysyvien vastaavien sijoitukset					
Osakkeet ja osuudet	ei poistoaikaa	—	ei poistoaikaa	ei poistoaikaa	—

Pienet käyttöomaisuushankinnat, joiden hankintameno on alle 10 000 euroa (alv 0 %), kirjataan vuosikuluiksi.

TASEEN LIITETIEDOT

Lahden Kaupunki

2017

2016

TASEEN VASTAAVIA KOSKEVAT LIITETIEDOT

PYSYVÄT VASTAAVAT

AINEETTOMAT HYÖDYKKEET

Aineettomat oikeudet

Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	238 227,37	714 240,96
Lisäykset (investoinnit) (+)	16 245,00	41 012,00
Vähennykset (-)	-136 638,57	-26 161,59
Kauden poistot (-)	-101 576,66	-490 864,00
Aineettomat oikeudet	16 257,14	238 227,37

Muut pitkävaikutteiset menot

Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	7 586 949,50	6 000 274,50
Lisäykset (investoinnit) (+)	1 934 343,98	3 135 881,96
Vähennykset (-)	-2 234 179,51	0,00
Siirrot erien välillä (+/-)	0,00	903 727,50
Kauden poistot (-)	-785 351,21	-2 452 934,46
Muut pitkävaikutteiset menot	6 501 762,76	7 586 949,50

Olennaiset lisäpoistot

Erittely olennaisista lisäpoistoista	0,00	580 814,00
--------------------------------------	------	------------

Keskeneräiset aineettomat hyödykkeet

Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	0,00	112 448,12
Siirrot erien välillä (+/-)	0,00	-112 448,12
Keskeneräiset aineettomat hyödykkeet	0,00	0,00

Aineettomat hyödykkeet

6 518 019,90	7 825 176,87
---------------------	---------------------

AINEELLISET HYÖDYKKEET

Maa- ja vesialueet

Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	122 418 594,85	120 694 397,28
Lisäykset (investoinnit) (+)	5 839 959,08	1 990 183,06
Rahoitusosuudet tilikaudella	-47 913,00	0,00
Vähennykset (-)	-327 676,59	-295 985,49
Siirrot erien välillä (+/-)	-580,00	30 000,00
Arvonlennukset (-) ja arvonlennusten palautus (+)	-444 600,00	0,00
Maa- ja vesialueet	127 437 784,34	122 418 594,85

Rakennukset

Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	265 285 905,91	275 702 545,78
Lisäykset (investoinnit) (+)	18 478 547,04	11 881 337,65
Rahoitusosuudet tilikaudella	0,00	-274 000,00
Vähennykset (-)	0,00	-4 818 758,71
Siirrot erien välillä (+/-)	14 336 463,09	3 734 827,24
Kauden poistot (-)	-21 531 182,95	-20 940 046,05
Rakennukset	276 569 733,09	265 285 905,91

Lahden Kaupunki	2017	2016
Olennaiset lisäpoistot		
Erittely olennaisista lisäpoistoista	4 623 744,36	3 955 237,47
Rakennusten tilikauden poistoihin sisältyy olennaisia lisäpoistoja, jotka johtuvat rakennuksen purkamisesta tai rakennuksen käytön päättymisestä		
- Mukkulan koulu aa yht. 2 000 000 euroa		
- Kivimaan koulun ya yht. 900 000 euroa		
- Männistön koulun saneeraus yht. 1 000 000 euroa		
- Joutjoen päiväkotia yht. 400 000 euroa		
Kiinteät rakenteet ja laitteet		
Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	177 970 394,88	183 818 638,94
Lisäykset (investoinnit) (+)	21 034 452,65	21 311 411,50
Rahoitusosuudet tilikaudella	-130 766,53	-169 613,68
Vähennykset (-)	-14 770,48	-12 920 407,14
Siirrot erien välillä (+/-)	92 510,55	1 682 726,12
Kauden poistot (-)	-16 975 821,06	-15 752 360,86
Kiinteät rakenteet ja laitteet	181 976 000,01	177 970 394,88
Koneet ja kalusto		
Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	9 022 449,25	10 111 880,85
Lisäykset (investoinnit) (+)	2 496 330,15	4 003 036,19
Vähennykset (-)	-1 838 310,04	-50 291,06
Siirrot erien välillä (+/-)	17 355,93	163 798,36
Kauden poistot (-)	-3 789 003,15	-5 194 054,17
Arvonalennukset (-) ja arvonalennusten palautukset (+)	0,00	-11 920,92
Koneet ja kalusto	5 908 822,14	9 022 449,25
Muut aineelliset hyödykkeet		
Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	57 916,70	82 985,13
Lisäykset (investoinnit) (+)	0,00	10 837,70
Kauden poistot (-)	-1 083,77	-35 906,13
Muut aineelliset hyödykkeet	56 832,93	57 916,70
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat		
Keskeneräiset hankinnat		
Poistamaton hankintameno 1.1. (+)	16 294 649,36	10 361 369,32
Lisäykset (investoinnit) (+)	16 690 067,33	13 022 831,03
Vähennykset (-)	0,00	-196 475,18
Rahoitusosuudet tilikaudella	-280 000,00	0,00
Vähennykset (-)	-43 910,72	0,00
Siirrot erien välillä (+/-)	-14 445 749,57	-6 402 631,10
Arvonalennukset (-)	-434 908,40	-490 444,71
Keskeneräiset hankinnat	17 780 148,00	16 294 649,36
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	17 780 148,00	16 294 649,36
Aineelliset hyödykkeet	609 729 320,51	591 049 910,95

Lahden Kaupunki	2017	2016
SIJOTUKSET		
Osakkeet ja osuudet		
Osakkeet ja osuudet tytäryhteisöissä		
Kirjanpitoarvo 1.1. (+)	146 579 796,93	142 406 231,47
Lisäykset (investoinnit) (+)	1 459 692,00	8 177 963,33
Vähennykset (-)	-17 193 575,69	0,00
Siirrot erien välillä (+/-)	0,00	43 510,22
Arvonlennukset kaudella (-)	-1 500 000,00	-4 047 908,09
Osakkeet ja osuudet tytäryhteisöissä	129 345 913,24	146 579 796,93
Olennaiset lisäpoistot		
Erittely olennaisista lisäpoistoista	1 500 000,00	0,00
Osakkeiden tilikauden arvonlennukseen sisältyy olennaisia lisäpoistoja, jotka johtuvat osakkeiden arvonalentumisesta		
-Kiinteistö Oy Hansaparkki 1 500 000 eur		
Kuntayhtymäosuudet		
Kirjanpitoarvo 1.1. (+)	64 683 652,61	67 837 007,87
Kuntayhtymäosuuksien vähennykset (-)	-3 223 096,84	-3 153 355,26
Kuntayhtymäosuudet	61 460 555,77	64 683 652,61
Osakkeet ja osuudet osakkuus- ja muissa omistusyhteisöissä		
Osakkuusyhteisöosakkeet ja -osuudet		
Kirjanpitoarvo 1.1. (+)	110 972,03	154 482,25
Siirrot erien välillä (+/-)	0,00	-43 510,22
Osakkuusyhteisöosakkeet ja -osuudet	110 972,03	110 972,03
Muut osakkeet ja osuudet		
Kirjanpitoarvo 1.1. (+)	3 162 520,48	3 719 333,98
Lisäykset (investoinnit) (+)	559,61	2 129,28
Vähennykset (-)	-319 434,47	-558 942,78
Muut osakkeet ja osuudet	2 843 645,62	3 162 520,48
Osakkeet ja osuudet	193 761 086,66	214 536 942,05
Muut lainasaamiset		
Pääomalainasaamiset tytäryhteisöiltä		
Hankintameno 1.1.	62 037 080,00	31 742 700,00
Lisäykset (+)	22 243 000,00	30 500 000,00
Vähennykset (-)	-337 080,00	-205 620,00
Hankintameno 31.12.	83 943 000,00	62 037 080,00
Kirjanpitoarvo 31.12.	83 943 000,00	62 037 080,00
Pääomalainasaamiset muilta		
Hankintameno 1.1.	270 518,93	270 518,93
Lisäykset (+)	11 688 237,12	0,00
Hankintameno 31.12.	11 958 756,05	270 518,93
Kirjanpitoarvo 31.12.	11 958 756,05	270 518,93
Muut lainasaamiset tytäryhteisöiltä		
Hankintameno 1.1.	372 095 573,76	362 828 971,21
Lisäykset (+)	24 371 043,52	44 300 000,00
Vähennykset (-)	-40 451 718,01	-35 033 397,45
Hankintameno 31.12.	356 014 899,27	372 095 573,76
Kirjanpitoarvo 31.12.	356 014 899,27	372 095 573,76

Lahden Kaupunki	2017	2016
Muut lainasaamiset muilta		
Hankintameno 1.1.	10 318 432,42	10 852 589,81
Vähennykset (-)	-538 896,87	-534 157,39
Hankintameno 31.12.	9 779 535,55	10 318 432,42
Kirjanpitoarvo 31.12.	9 779 535,55	10 318 432,42
Muut lainasaamiset yhteensä	461 696 190,87	444 721 605,11
Sijoitukset	655 457 277,53	659 258 547,16
SAAMISET TYTÄRYHTEISÖILTÄ, KUNTAYHTYMILTÄ JA OSAKKUUS- JA OMISTUSYHTEISYHTEISÖILTÄ		
Saamiset tytäryhteisöiltä		
Pitkäaikaiset		
Lainasaamiset	20 625 000,00	25 000 000,00
Muut saamiset	607 000,00	0,00
Pitkäaikaiset yhteensä	21 232 000,00	25 000 000,00
Lyhytaikaiset		
Myyntisaamiset	1 083 333,64	364 517,16
Konsernitilisaamiset	11 838 334,88	61 990 282,52
Lainasaamiset	4 375 000,00	5 375 000,00
Muut saamiset	326 544,21	372 141,25
Siirtosaamiset	3 531 103,34	1 851 104,78
Lyhytaikaiset yhteensä	21 154 316,07	69 953 045,71
Saamiset tytäryhteisöiltä yhteensä	42 386 316,07	94 953 045,71
Saamiset kuntayhtymiltä, joissa kunta on jäsenenä		
Myyntisaamiset	186 966,35	670 872,90
Yhteensä	186 966,35	670 872,90
Saamiset yhteensä	42 573 282,42	95 623 918,61
Olennot kuntaryhtymäosuuksien arvon muutokset		
Kuntaryhtymäosuudet 1.1.	64 683 652,61	67 837 007,87
Koulutuskeskus Salpaus ky:n omistusosuuden muutos	-3 223 096,84	-3 153 355,26
Kuntaryhtymäosuudet 31.12.	61 460 555,77	64 683 652,61
SIIRTOSAAMISIIN SISÄLTÄVÄT OLENNAISET ERÄT		
Lyhytaikaiset siirtosaamiset		
Valtionapu- ja EU-tukisaamiset	1 346 140,12	4 354 799,17
Kelan korvaukset työterveyshuollosta	667 982,69	1 270 000,00
Lahden Ateria/Lahden Servio ep, sotu ja Kuel saatava	2 301 295,46	0,00
Siirtyvät korot	3 862 863,43	2 230 641,95
Pysäköintivirhemaksut	261 666,81	216 846,96
PHJ/maan- ja lumenvastaanoton tilitys	121 537,45	0,00
TA/TT työttömyysvakuutus palautus	471 242,57	0,00
Keva -Kuel-maksun palautus	0,00	173 281,33
Sotevi / Smartum palveluseleiden saldo 31.12.	0,00	404 822,26
OPH valtionosuustarkistus	230 700,00	566 338,00
KV urheilu	0,00	400 000,00
Muut siirtosaamiset	615 481,88	418 289,84
Muihin siirtosaamisiin sisältyvät olennaiset erät	9 878 910,41	10 035 019,51

TASEEN LIITETIEDOT

Lahden kaupunki

2017

2016

TASEEN VASTATTAVAA KOSKEVAT LIITETIEDOT

OMAN PÄÄOMAN ERITTELY

Peruspääoma

Peruspääoma 1.1.

437 196 267,29

437 196 267,29

Peruspääoma**437 196 267,29****437 196 267,29****Arvonkorotusrahasto**

Arvonkorotusrahasto 1.1.

80 009,68

86 230,03

Arvonkorotusrahasto vähennykset

0,00

-6 220,35

Arvonkorotusrahasto**80 009,68****80 009,68****Muut omat rahastot**

Lahden Kaupungin 90-vuotisjuhlarahasto 1.1.

42 883,85

42 883,85

Lahden Kaupungin 90-vuotisjuhlarahasto 31.12.

42 883,85

42 883,85

Lahden kaupungin vahinkorahasto 1.1.

10 266 087,20

10 266 087,20

Siirrot rahastoon

136 397,27

0,00

Lahden kaupungin vahinkorahasto 31.12.

10 402 484,47

10 266 087,20

Muut omat rahastot**10 445 368,32****10 308 971,05**

Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä) 1.1.

134 693 729,16

147 235 567,68

Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä) 31.12.

134 693 729,16

147 235 567,68

Tilikauden ylijäämä (alijäämä)

17 334 338,55

-12 541 838,52

OMA PÄÄOMA**599 749 713,00****582 278 977,18**

Lahden kaupunki	2017	2016
VELAT, JOTKA ERÄÄNTYVÄT MYÖH. KUIN 5V. KULUTTUA		
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	515 900 000,00	494 100 000,00
Velat, jotka erääntyvät myöh. kuin 5 v. kuluttua	515 900 000,00	494 100 000,00
 JOUKKOVELKAKIRJALAINAT		
JVK-laina 2015/2018	40 000 000,00	40 000 000,00
 ERITTELY OLENNAISISTA PAKOLLISIIN VARAUKSIIN MERKITYISTÄ ERISTÄ		
Eläkevaraus	5 505 600,00	6 029 100,00
Eläkevaraukset	5 505 600,00	6 029 100,00
 Muut pakolliset varaukset		
Ympäristövelvoitteista johtuva varaus	0,00	240 000,00
Muut pakolliset varaukset	2 101 424,00	5 676 005,40
Muut pakolliset varaukset	2 101 424,00	5 916 005,40
 PAKOLLISET VARAUKSET	7 607 024,00	11 945 105,40
 VELAT TYTÄRYHTEISÖILLE, KUNTAYHTYMILLE, JOISSA KUNTA ON JÄSENEÄ SEKÄ OSAKKUUS- JA OMISTUSYHTEISYHTEISÖILLE		
Velat tytär yhteisöille		
Pitkäaikainen		
Muut velat	65 805,60	101 721,32
Yhteensä	65 805,60	101 721,32
 Lyhytaikaiset		
Ostovelat	4 754 253,10	3 457 271,49
Konsernitilivelka	43 700 606,24	39 628 864,04
Muut velat	0,00	48 249,73
Siirtovelat	235 348,32	129 840,70
Yhteensä	48 690 207,66	43 264 225,96
 Velat kuntayhtymille, joissa kunta on jäsenenä		
Pitkäaikaiset		
Siirtovelat - potilasvahinkovastuu	5 458 757,54	5 054 778,54
 Lyhytaikaiset		
Ostovelat	6 797 727,94	5 459 056,24
Yhteensä	6 797 727,94	5 459 056,24
 SEKKITILILIMIITTI		
Luotollisen sekkitilin limiitti 31.12.	20 000 000,00	20 000 000,00
-siitä käyttämättä oleva määrä	20 000 000,00	20 000 000,00

Lahden kaupunki	2017	2016
SIIRTOVELKOKIIN SISÄLTÄVÄT OLENNAISET ERÄT		
Pitkäaikaiset siirtovelat		
Siirtovelat jäsenkuntayhtymille, potilasvahinkovastuu	5 458 757,54	5 054 778,54
Lyhytaikaiset siirtovelat		
Jaksotetut henkilöstökulut		
-palkat	12 564 881,88	26 570 926,86
-henkilösivukulut	4 155 576,97	10 888 879,80
Siirtyvät korot	4 541 564,53	4 594 394,75
Potilasvahinkovastuut	148 720,00	278 672,00
Käyttämätön osuus Midinvest Fund Ky:n pääomasijoituksesta	126 404,39	126 404,39
Maankäyttösopimuskorvausten ennakkomaksut	3 473 600,00	2 612 000,00
Valtionosuus- ja EU-tukiennakot	1 648 979,87	1 569 842,24
Lakisääteinen tapaturmavakuutus	0,00	168 240,04
v. 2016 soten menoarviovaraus	0,00	400 000,00
Muut siirtovelat	615 359,63	569 370,21
Muihin siirtovelkoihin sisältyvät olennaiset erät	27 275 087,27	47 778 730,29
VUOKRAVASTUUT		
Vuokravastuut yhteensä, vastuut voimassa 30.11.2035 asti		
Seuraavalla tilikaudella maksettava osuus	8 659 850,00	7 778 965,16
Myöhemmin maksettavat	41 181 427,42	45 680 032,26
Leasingvastuut yhteensä		
Seuraavalla tilikaudella maksettavat	3 928 099,68	5 667 491,80
Myöhemmin maksettavat	8 369 072,23	3 823 086,40
Yhteensä	12 297 171,91	9 490 578,20
Leasingsopimuksiin ei sisälly olennaisia irtisanomis- ja lunastusehdon mukaisia vastuuta.		
VASTUUSITOUMUKSET		
Takaukset samaan konserniin kuuluvien yhteisöjen puolesta		
Alkuperäinen pääoma	254 740 000,00	174 740 000,00
Jäljellä oleva pääoma	222 585 499,58	151 836 889,75
VASTUU KUNTIEN TAKAUSKESKUKSEN TAKAUSVASTUISTA		
Kunnan osuus takauskeskuksen takausvastuista 31.12.	668 711 395,00	572 576 075,00
Kunnan mahdollista vastuuta kattava osuus takauskeskuksen rahastosta 31.12.	441 961,06	427 390,05

Lahden kaupunki	2017	2016
MUUT TALOUDELLISET VASTUUT		
Sopimusvastuut		
Maankäyttösopimuksista kunnalle aiheutuvat velvoitteet	3 936 700,00	1 900 000,00
Maankäyttösopimusten ennakkomaksut	3 473 600,00	2 612 000,00
Yhteistyö- ja kumppanuussopimukset	1 891 800,00	3 475 000,00
Sopimusvastuut yhteensä	9 302 100,00	7 987 000,00
Arvonlisäveron palautusvastuu 1.1.2012–31.12.2020	28 835,08	58 385,76
Johdannaissopimukset		
Koronvaihtosopimukset		
Käypä arvo	-5 769 041,98	-9 334 572,45
Kohde-etuuden arvo	156 000 000,00	156 000 000,00
Koron- ja valuutanvaihtosopimukset		
Käypä arvo	-2 448 056,00	-3 510 050,00
Kohde-etuuden arvo	30 000 000,00	60 000 000,00
Jatko- tai purkuoikeudelliset koronvaihtosopimukset *)		
Käypä arvo	-11 198 212,99	-14 946 514,70
Kohde-etuuden arvo	98 000 000,00	98 000 000,00
*) Jatko- tai purkuoikeus vastapuolella.		
Vireillä olevat oikeudenkäynnit, joissa kaupungilta vaaditaan korvauksia		
Oikeusaste		
Hämeenlinnan hallinta-oikeus	412 908,57	412 908,57
Päijät-Hämeen käräjäoikeus	3 000,00	3 000,00
Itä-Suomen hovioikeus	350 000,00	0,00
Yhteensä	765 908,57	415 908,57

Johdannaissopimukset

Lahden kaupungin rahoitustoiminnan periaatteet ohjaavat kaupungin varainhankinnan ja rahoitusriskien hallinnan toimenpiteitä. Rahoitusriskejä hallitaan hajauttamalla lainat nostohetken markkinatilanteen mukaan, olemassa oleva lainasalkku huomioiden ja ottamalla kantaa nostettavan lainan korkoperustaan, valuuttaan sekä erääntymisajankohtaan, tai erillisillä johdannaissopimuksilla.

Johdannaissopimuksilla suojaudutaan korko- ja valuuttariskeiltä. Korkoriskin hallinnan tavoitteena on korkotason muutosten epäedullisten vaikutusten tasaaminen, kassavirtojen ennakoitavuuden parantaminen sekä korkokustannusten alentaminen. Johdannaissopimuksilla muutetaan kiinteäkorkoisten ja vaihtuvakorkoisten lainasopimusten korko- ja/tai valuuttajakaumaa suhdannetilanteen ja korko-odotusten perusteella. Kaupungin tavoitteena on suojautua korkoliikkeiden aiheuttamilta ylimääräisiltä kustannuksilta sekä pitää lainoista aiheutuva rahoitusrasitus mahdollisimman matalana ja ennakoitavana. Valuuttamääräisiin lainoihin kohdistuva valuuttojen kurssimuutoksista aiheutuva epävarmuus, valuuttariski, eliminoidaan lainan noston yhteydessä valuutta- ja koronvaihtosopimuksilla.

Kaupunki suojaa johdannaissopimuksilla olemassa olevia lainoja lainakohtaisilla, yksittäisen lainan korkoriskin pienentämiseksi tehdyillä sopimuksilla. Johdannaissopimuksilla on toteutettu lainakohtaisen suojauksen lisäksi myös tulevan lainasalkun suojausta ilman lainakohtaista kytköstä. Näissä suojaustoimenpiteissä on ollut lähtökohtana se, että erääntyvistä kertalyhenteisistä lainoista johtuvan uudelleenrahoitustarpeen sekä arvioitujen pitkän aikavälin investointitarpeiden johdosta kaupungin lainasalkun koko tulee pysymään kohtuullisella tasolla myös tulevaisuudessa.

Yksi koronvaihtosopimus, johon ei tilinpäätöshetkellä ollut nostettuna vastaavan ehtoista lainaa ja jonka alkamispäivä on huomattavan kaukana tulevaisuudessa, on tilinpäätöksessä luokiteltu ei-suojaavaksi ja sopimuksen negatiivinen markkina-arvo on kirjattu varovaisuuden periaatteen mukaisesti pakollisiin varauksiin. Kirjaus on toteutettu kirjanpitoperiaatteiden mukaisena muutoksena. Muut sopimukset Lahden kaupunki määrittelee suojaaviksi ja esittää ne ainoastaan tilinpäätöksen liitetiedoissa.

Alla on lueteltu tilinpäätöshetkellä voimassa olleet johdannaissopimukset (numerot 1-10). Osa johdannaissopimuksista muodostaa kiinteitä ja toisistaan riippuvia, useamman sopimuksen kokonaisuuksia, joissa sopimussyndistelmällä suojataan tulevien vaihtuvakorkoisten lainojen korkoriskiä sekä samalla pyritään pitämään rahoituksen kustannukset kohtuullisina ja ennakoitavina. Tilinpäätöshetkellä tällaisia sopimuskokonaisuuksia oli kolme kappaletta (merkitty kirjaimin A, B tai C). Yhteen kokonaisuuteen kuuluvat johdannaissopimukset sisältyvät sopimukset käsitellään tilinpäätöksessä samalla tavalla.

Koronvaihtosopimukset

Koronvaihtosopimus nro 1.

Nimellispääoma	EUR 63.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017 (sis. siirtyvät korot), pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 1.786.808,04
Käypä arvo 31.12.2016	EUR - 3.114.809,25
Maksettu korko	0,875 %
Vastaanotettu korko	3 kk Euribor
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	11.12.2014
Sopimuksen eräpäivä	11.12.2024

Koronvaihtosopimus nro 1. on tehty yksittäisen lainan korkoriskin suojaamiseksi: Sopimuksella on muutettu lainan vaihtuva korko kiinteäksi. Lainan ja koronvaihtosopimuksen pääoma, eräpäivät sekä koron määräytymis- ja maksupäivät vastaavat toisiaan. Lainan vuosittainen korkokustannus on enintään 0,875 % sekä vaihtuvakorkoisesta lainasta maksettu lainamarginaali ja, mikäli Euribor korko on negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan koron osuus.

Koronvaihtosopimus nro 2.

Nimellispääoma	EUR 20.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017 (sis. siirtyvät korot), pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 2.055.833,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR - 2.741.996,00
Maksettu korko	3,36 %
Vastaanotettu korko	6 kk Euribor
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	24.4.2013
Sopimuksen eräpäivä	15.9.2020

Koronvaihtosopimus nro 2. on kohdistettu yksittäisen lainan korkoriskin suojaamiseen: Sopimuksella on muutettu joulukuussa 2016 nostetun 20 miljoonan euron lainan vaihtuva korko kiinteäksi vuoteen 2020 asti. Lainan ja koronvaihtosopimuksen pääoma ja koron määräytymis- ja maksupäivät vastaavat toisiaan 15.3.2017 alkaen 15.9.2020 asti. Lainan korkokustannus koronvaihtosopimuksen voimassaoloajalla on vuosittain enintään 3,36 % sekä vaihtuvakorkoisesta lainasta maksettu lainamarginaali ja, mikäli Euribor korko on negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan koron osuus.

Koron- ja valuutanvaihtosopimukset**Koron- ja valuutanvaihtosopimus, nro 3.**

Nimellispääoma	EUR 30.000.000,00 / SEK 270.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017 (sis. siirtyvät korot), pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 2.448.056,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR - 1.841.782,00
Maksettu korko	12 kk Euribor + korkomarginaali
Vastaanotettu korko	1 kk Stibor + korkomarginaali
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	10.6.2011
Sopimuksen eräpäivä	10.6.2021

Koron- ja valuutanvaihtosopimuksella nro 3. on valuuttamääräinen laina muutettu lainan noston yhteydessä euromääräiseksi ja lainasta maksetaan 12 kk Euribor korkoon sidottua korkoa. Valuutan muutoksista aiheutuva valuutariski on eliminoitu. Sopimusten pääomat, eräpäivät sekä koron määräytymis- ja maksupäivät vastaavat toisiaan.

Sopimuskokonaisuus A:**Koronvaihtosopimus nro 4.**

Nimellispääoma	EUR 21.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017, pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 1.841.185,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR - 2.727.931,00
Maksettu korko	4,20 %
Vastaanotettu korko	6 kk Euribor
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	1.12.2004
Sopimuksen eräpäivä	2.12.2019

Purkuoikeudellinen koronvaihtosopimus, nro 5.

Nimellispääoma	EUR 21.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017 (sis. siirtyvät korot), pankin ilmoituksen mukaan	EUR 10.661.403,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR 12.133.927,00
Maksettu korko	6 kk Euribor
Vastaanotettu korko	4,57 %
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	1.12.2004
Sopimuksen eräpäivä	1.12.2034

Purkuoikeus

Nimellispääoma	EUR 21.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017, pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 8.670.166,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR - 9.238.286,00
Option myyjä	Lahden kaupunki
Option ostaja	Pankki
Purkuoikeus	28.11.2019 ja 29.11.2029

Koronvaihtosopimus nro 4., purkuoikeudellinen koronvaihtosopimus nro 5. ja kaksi optio-oikeuden sisältävää lainasopimusta, yhteensä 21 miljoonaa euroa, muodostavat sopimuskokonaisuuden, jossa sopimusten ehtoja voidaan pitää toisistaan riippuvina. Johdannaissoimuksilla on alennettu kahden kiinteäkorkoisen lainan rahoituskustannuksia ajalla 2004–2019. Lainoista maksettava vuosittainen korko vuoteen 2019 asti on enintään 4,20 %. Lainojen ja johdannaissoimusten pääomat ja koronmaksupäivät (kiinteän korko) vastaavat toisiaan.

Purkuoikeudellisessa koronvaihtosopimuksessa nro 5. pankilla on oikeus purkaa koronvaihtosopimus ensimmäisen kerran 28.11.2019. Jos 15 vuoden koronvaihtosopimusten korko on tällöin matalampi kuin 4,57 %, pankki käyttää purkuoikeuttaan ja koronvaihtosopimus raukeaa. Kaupungilla on lainasopimuksissaan oikeus eräännyttää lainat vastaavina ajankohtina. Mikäli pankki päättää purkaa koronvaihtosopimuksen, tulee kaupunki käyttämään lainasopimuksen optio-oikeudet ja maksaa lainat pois 2019. Koronvaihtosopimus nro. 4 erääntyy samanaikaisesti vuonna 2019.

Purkuoikeudellisen koronvaihtosopimuksen ja lainojen optioehdot raukeavat purkuoikeuden eräpäivänä tai sopimusten voimassaolo jatkuu seuraavaan purkuoikeuden eräpäivään tai sopimuksen eräpäivään. Sopimuskokonaisuuden aiheuttamat kustannukset ovat tiedossa vuoteen 2019 asti. Mikäli lainasopimukset ja purkuoikeudelliset koronvaihtosopimukset jatkuvat vuoden 2019 jälkeen, muodostuu kyseisten lainojen korkoksi 6 kk Euribor korko ja korkokustannus riippuvat markkinatilanteesta.

Sopimuskokonaisuus B

Koronvaihtosopimus nro 6.

Nimellispääoma	EUR 15.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017 (sis. siirtyvät korot), pankin ilmoituksen mukaan	EUR 549.874,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR 734.634,00
Maksettu korko	12 kk Euribor
Vastaanotettu korko	12 kk Euribor + korkomarginaali
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	7.10.2010
Sopimuksen eräpäivä	7.4.2020

Jatko-oikeudellinen koronvaihtosopimus nro 7.

Nimellispääoma	37.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2016 (sis. siirtyvät korot), pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 4.681.949,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR - 6.955.394,00
Option myyjä	Lahden kaupunki
Option ostaja	Pankki
Maksettu korko	2,20 %
Vastaanotettu korko	6 kk Euribor
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	7.4.2020
Sopimuksen eräpäivä	7.4.2040

Koronvaihtosopimus nro 6. muodostaa sopimuskokonaisuuden jatko-oikeudellisen koronvaihtosopimuksen nro 7. kanssa: Sopimuskokonaisuudella on alennettu kiinteäkorkoisen lainan korkokustannuksia ajalle 2010–2020. Samalla on muutettu tulevien lainojen korko kiinteäksi ajalle 2020–2040, mikäli pankki käyttää optio-oikeuttaan.

Koronvaihtosopimuksella nro 6. on alennettu kiinteäkorkoisen lainan korkoa 15 miljoonan euron osalta kyseisen koronvaihtosopimuksen marginaalin verran laina-ajan loppuun, vuoteen 2020 asti. Lainan ja koronvaihtosopimuksen koronmaksupäivät vastaavat toisiaan. Molemmat sopimukset erääntyvät vuonna 2020.

Jatko-oikeudellisella koronvaihtosopimuksella nro 7. muutetaan tulevien lainojen vaihtuva korko kiinteäksi ajalle 2020–2040, mikä edellyttää, että kaupungilla on nostettuna vastaavan suuruinen lainamäärä, joka on sidottu 6 kk Euribor korkoon. Jatko-oikeudellisen koronvaihtosopimuksen mukaan pankilla on oikeus toteuttaa option kohde-etutena oleva koronvaihtosopimus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on optio-oikeuden päättymispäivänä 3.4.2020 matalampi kuin 2,20 %, pankki käyttää optio-oikeuttaan ja nimellisarvoltaan 37 miljoonan euron koronvaihtosopimus astuu voimaan. Tämän jälkeen vuoteen 2040 asti vuosittaiset korkokustannukset 37 miljoonan euron lainamäärälle ovat korkeintaan 2,20 % sekä vaihtuvakorkoisesta lainasta maksettava lainamarginaali ja, mikäli Euribor korko olisi negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan korkosuus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on yli 2,20 %, optio-sopimus raukeaa ja koronvaihtosopimusta ei toteuteta.

Sopimuskokonaisuus on suojaava, koska se toteuttaa kaupungin rahoitusperiaatteiden mukaista korkoriskin hallintaa. Sopimuksien avulla lainan korkokustannuksia alennetaan kymmenen vuoden ajalla. Kaupungin suunnitelman mukaisista investoinneista ja kertalyhenteisten lainojen erääntymisistä johtuva uudelleenrahoitustarve vuonna 2020 ylittää olemassa olevien suunnitelmien mukaan jatko-oikeudellisen koronvaihtosopimuksen määrän. Mikäli pankki käyttää optio-oikeuden, jatko-oikeudellisella koronvaihtosopimuksella muutetaan nostettavat vaihtuvakorkoiset lainat kiinteäkorkoisksi, jolloin rahoituskustannukset 37 miljoonan euron osalta vuosille 2020–2040 ovat ennakolta tiedossa. Jos optiota ei toteuteta, voi kaupunki suojata korkoriskiä uusilla sopimuksilla.

Sopimuskokonaisuus C**Koronvaihtosopimus, nro 8.**

Nimellispääoma	EUR 17.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017, pankin ilmoituksen mukaan	EUR 1.466.334,06
Käypä arvo 31.12.2016	EUR 1.771.062,80
Maksettu korko	12 kk Euribor
Vastaanotettu korko	12 kk Euribor + korkomarginaali
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	26.8.2013
Sopimuksen eräpäivä	26.8.2022

Jatko-oikeudellinen koronvaihtosopimus nro 9.

Nimellispääoma	EUR 40.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017, pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 8.507.500,99
Käypä arvo 31.12.2016	EUR -10 886.761,70
Option myyjä	Lahden kaupunki
Option ostaja	Pankki
Maksettu korko	2,84 %
Vastaanotettu korko	6 kk Euribor
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	26.8.2022
Sopimuksen eräpäivä	26.8.2042

Koronvaihtosopimus nro 8. muodostaa sopimuskokonaisuuden jatko-oikeudellisen koronvaihtosopimuksen nro 9. kanssa: Sopimuskokonaisuudella on alennettu kiinteäkorkoisen lainan korkokustannuksia ajalle 2013–2022. Samalla on muutettu tulevien lainojen korko kiinteäksi ajalle 2022–2042, mikäli pankki käyttää optio-oikeuttaan.

Koronvaihtosopimuksella nro 8. on alennettu kiinteäkorkoisen lainan korkokustannuksia koronvaihtosopimuksen marginaalin verran laina-ajan loppuun, vuoteen 2022 asti. Lainan ja koronvaihtosopimuksen pääomat ja koronmaksupäivät vastaavat toisiaan. Molemmat sopimukset erääntyvät vuonna 2022.

Jatko-oikeudellisella koronvaihtosopimuksella nro 9. muutetaan tulevien lainojen vaihtuva korko kiinteäksi ajalle 2022–2042, mikä edellyttää, että kaupungilla on nostettuna vastaavan suuruinen lainamäärä, joka on sidottu 6 kk Euribor korkoon. Jatko-oikeudellisen koronvaihtosopimuksen mukaan pankilla on oikeus toteuttaa option kohde-etuutena oleva koronvaihtosopimus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on optio-oikeuden päättymispäivänä 24.8.2022 matalampi kuin 2,84 %, pankki käyttää optio-oikeuttaan ja nimellisarvoltaan 40 miljoonan euron koronvaihtosopimus astuu voimaan. Tämän jälkeen vuoteen 2042 asti vuosittaiset korkokustannukset 40 miljoonan euron lainamäärälle ovat enintään 2,84 % sekä vaihtuvakorkoisesta lainasta maksettava lainamarginaali ja, mikäli Euribor korko olisi negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan koron osuus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on korkeampi kuin 2,84 %, optiosopimus raukeaa ja koronvaihtosopimusta ei toteuteta.

Sopimuskokonaisuus on suojaava, koska se toteuttaa kaupungin rahoitusperiaatteiden mukaista korkoriskin hallintaa. Sopimuksien avulla lainan korkokustannuksia alennetaan yhdeksän vuoden ajalla. Kaupungin suunnitelman mukaisista investoinneista ja kertalyhenteisten lainojen erääntymisistä johtuva uudelleenrahoitustarve vuonna 2022 ylittää olemassa olevien suunnitelmien mukaan jatko-oikeudellisen koronvaihtosopimuksen määrän. Mikäli pankki käyttää optio-oikeuden, jatko-oikeudellisella koronvaihtosopimuksella muutetaan nostettavat vaihtuvakorkoiset lainat kiinteäkorkoisksi, jolloin rahoituskustannukset 40 miljoonan euron osalta vuosille 2022–2042 ovat ennakolta tiedossa. Jos optiota ei toteuteta, voi kaupunki suojata korkoriskiä uusilla sopimuksilla.

Pakollisiin varauksiin kirjatut johdannaissopimukset**Koronvaihtosopimus, nro 10.**

Nimellispääoma	EUR 20.000.000,00
Käypä arvo 31.12.2017, pankin ilmoituksen mukaan	EUR - 2.101.424,00
Käypä arvo 31.12.2016	EUR - 3.255.533,00
Maksettu korko	2,46 %
Vastaanotettu korko	6 kk Euribor
Lyhennysohjelma	Bullet
Sopimuksen alkamispäivä	25.5.2035
Sopimuksen eräpäivä	25.5.2055

Tulevaisuudessa voimaantulevalla koronvaihtosopimuksella nro 10. muutetaan lainan tai lainojen vaihtuva korko kiinteäksi ajalle 2035–2055, mikä edellyttää, että kaupungilla on nostettuna edellä mainittuna ajanjaksona vastaavan suuruinen lainamäärä, joka on sidottu 6 kk Euribor korkoon ja jonka koronmääräytymis- ja maksupäivät vastaavat koronvaihtosopimusta.

Molemmilla sopimusosapuolilla on valinnainen oikeus koronvaihtosopimuksen ennaikaiseen eräännyttämiseen 25.5.2025, 25.5.2035 ja 25.5.2045. Sopimuksen eräännyttävä vastapuoli maksaa toiselle sopimuksen osapuolelle sopimuksen sen hetkisen negatiivisen markkina-arvon.

Huomattavan kaukana tulevaisuudessa alkava sopimus on tulkittu tilinpäätöksessä ei-suojaavaksi ja tilinpäätöshetken negatiivinen markkina-arvo on kirjattu pakollisiin varauksiin. Kirjaus on toteutettu kirjanpitoperiaatteiden mukaisena muutoksena.

Johdannaissopimusten korkoherkkyys

Seuraavassa taulukossa on esitetty johdannaissopimusten korkoherkkyys, ts. miten korkomuutos vaikuttaa sopimusten markkina-arvoihin. Korkoherkkyys on laskettu, jos korkoprosentti muuttuu tilinpäätöshetken tasosta -0,5, +0,5, +1 tai +2 prosenttiyksikköä. Johdannaissopimusten negatiivisten kassavirtojen ajoittuminen tulevaisuudessa on arvioitu tilinpäätöshetken termiinikorkojen perusteella.

Lahden kaupungin johdannaissopimukset, herkkyysanalyysi

Nro	Johdannaisen sopimustyyppi	Sopimuksen nimellisarvo	Sopimuksen eräpäivä	Negatiivinen kassavirta 31.12.2017 korkokäyrän perusteella	Laskennallinen markkina-arvo 31.12.2017 *)	Korkomuutoksen vaikutus laskennalliseen markkina-arvoon 31.12.2017			
						Korkomuutos verrattuna 31.12.2017 korkotasoon			
						-0,50 %	+0,50 %	+1,00 %	+2,00 %
1	Koronvaihtosopimus	63 000 000	11.12.2024	Vuoteen 2023 asti	-1 882 843,00	-4 040 665,00	199 966,00	2 210 313,00	6 023 391,00
2	Koronvaihtosopimus	20 000 000	15.9.2020	Sopimusajan loppuun	-2 055 833,00	-2 327 620,00	-1 796 367,00	-1 536 412,00	-1 288 101,00
3	Koron- ja valuutanvaihtosopimus	30 000 000	10.6.2021	Sopimusajan loppuun	-2 448 056,00	-5 500 489,00	-374 360,00	821 850,00	1 778 507,00
4	Koronvaihtosopimus	21 000 000	2.12.2019	Sopimusajan loppuun	-1 841 185,00	-2 006 539,00	-1 665 850,00	-1 498 429,00	-1 169 339,00
5	Purettava koronvaihtosopimus, myyty optio	21 000 000	1.12.2034	Kassavirta positiivinen	1 991 237,00	3 091 697,63	2 425 468,13	2 013 257,33	954 888,83
6	Koronvaihtosopimus	15 000 000	7.4.2020	Sopimusajan loppuun	549 198,00	552 718,00	454 709,00	542 252,00	535 429,00
7	Jatkettava koronvaihtosopimus, myyty optio	37 000 000	7.4.2040	Sopimusajan loppuun	-4 609 912,00	-7 662 345,00	-2 536 216,00	-1 340 006,00	-383 349,00
8	Koronvaihtosopimus	17 000 000	26.8.2022	Kassavirta positiivinen	1 461 595,00	1 481 170,00	1 442 351,00	1 423 431,00	1 386 540,00
9	Jatkettava koronvaihtosopimus, myyty optio	40 000 000	26.8.2042	Sopimusajan loppuun	-8 315 862,00	-11 845 971,00	-5 669 994,00	-3 811 980,00	-1 741 372,00
10	Koronvaihtosopimus	20 000 000	25.5.2055	Sopimusajan loppuun	-2 101 424,00	-3 979 383,00	-687 880,00	428 385,00	1 912 735,00
	Yhteensä	284 000 000			-19 253 085,00	-32 237 426,37	-8 208 172,87	-747 338,67	8 009 329,83
	Muutos laskennalliseen markkina-arvoon 31.12.2017				-	-12 984 341,37	11 044 912,13	18 505 746,33	27 262 414,83

*) Markkina-arvo 31.12.2017 on laskennallinen eikä välttämättä vastaa sopimuspankin ilmoittamaa markkina-arvoa kyseisenä ajankohtana

Lahden kaupunki	2017	2016
HENKILÖSTÖÄ KOSKEVAT LIITETIEDOT		
Henkilöstön lukumäärä 31.12.		
Yleishallinto	269	127
Sosiaali- ja terveystoimi	0	2 531
Koulutuspalvelut	2 621	2 658
Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut	212	216
Tekninen hallinto	179	217
Yhteensä	3 281	5 749
Taseyksiköt		
Tilakeskus	47	50
Lahden kaupunginorkesteri	74	74
Lahden kaupunginteatteri	117	146
Lahden Ateria	0	260
Lahden Servio	0	247
Lahden Tietotekniikka	0	1
Yhteensä	238	778
Kaupunki yhteensä	3 519	6 527
Luottamushenkilön palkkiosta perityt ja tilitetyt luottamushenkilömaksut		
Hämeen Kokoomus	897	821
Hämeen Perussuomalaisten piiri	24	60
Hämeen Sosiaalidemokraatit ry	411	0
Kristillisdemokraatit Lahden Kunnallisjärjestö ry	4 025	5 692
Kristillisdemokraatit Nastolan Kunnallisjärjestö ry	1 013	1 821
Keskustapuolueen Päijät-Hämeen piiri	480	408
Keskustapuolueen Lahden kunnallisjärjestö	7 641	12 756
Kokoomuksen Lahden kunnallisjärjestö ry	29 345	40 057
Lahden Perussuomalaiset ry	5 554	8 045
Lahden Sosiaalidemokraattinen Puolue	45 081	50 579
Lahden Vihreät ry	9 550	4 971
Nastolan Kokoomus ry	0	40
Nastolan Perussuomalaiset ry	444	2 008
Nastolan Sosiaalidemokraattinen Kunnallisjärjestö ry	0	72
Nastolan Vasemmistoliitto	189	-72
Padasjoen Perussuomalaiset ry	0	10
Suomen Kommunistinen puolue	378	60
Vasemmistoliiton Lahden Kuunnallisjärjestö	12 030	9 410
Tilitetyt luottamushenkilömaksut yhteensä	117 061	136 738
Tilintarkastajan palkkiot		
Oy Auditor Ab / BDO Auditor Oy		
Tilintarkastuspalkkiot	0,00	8 437,00
Hanketarkastus	0,00	0,00
Palkkiot yhteensä	0,00	8 437,00
PwC Julkistarkastus Oy		
Tilintarkastuspalkkiot	20 252,25	40 831,50
Hanketarkastus	0,00	10 629,35
Palkkiot yhteensä	20 252,25	51 460,85

Lahden kaupunki	2017	2016
KPMG Julkishallinnon Palvelut Oy		
Tilintarkastuspalkkiot	8 602,85	0,00
Hanketarkastus	0,00	0,00
Palkkiot yhteensä	8 602,85	0,00
Tilintarkastuspalkkiot yhteensä	28 855,10	59 897,85

INTRESSITAHOTAPAHTUMIA KOSKEVA LIITETIETO

Koulutuskeskus Salpauskun Nastopolin tilojen hyödyntäminen Nastolan alueen koulujen väistötiloina

Nastopolin kiinteistöä on hallinnoinut aiemmin Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymä, jonka omistuksessa kiinteistö on edelleen. Lahden Tilakeskus on vuokrannut koko kiinteistön Salpaukselta määräaikaista noin kuudeksi vuodeksi sivistyksen palvelualueen käyttöön.

Entiset ammatillisen opetuksen työsalit on muutettu Rakokiven alakoulun väistötiloiksi. Varsinaiset opetustilat on toteutettu nykytavoitteen mukaisesti pääosin avoimina oppimisympäristöinä. Lukio jatkaa Nastopolissa jo aiemmin vuokralle otetuissa tiloissaan.

Muutostöinä tehtiin mm. laaja pohjakerroksen lattian pintarakennemuutos, sekä merkittäviä muutoksia ja lisävarusteluja piha-alueelle. Vuoden 2017 aikana muutostöistä kertyi aktivoitavia investointikustannuksia yhteensä noin 2 milj. euroa, jotka Lahden Tilakeskus on aktivoinut vuokrausajan mukaiselle poistoajalle.

Muutostöiden kustannukset Koulutuskeskus Salpaus hyvittää määräaikaista vuokrauksessa vastaavalla vuokranalennuksella. Mittavista muutostöistä ja lyhyestä kustannusten kuoletusajasta huolimatta väistötilan vuokrataso on kohtuullinen, noin 11 €/m²/kk (alv 0 %).

Kaupungin päätökset järjestelyn osalta: kaupunginvaltuuston talousarviopäätös 28.11.2016/§ 111, kaupungin toimitilajohtajan viranhaltijapäätös 12.4.2017/§ 7 Nastopolin kiinteistön vuokraamisesta, konserni- ja tilajaoston päätös 22.5.2017/§ 58 tilakeskuksen käyttösuunnitelman muuttamisesta ja aloitusluvan myöntämisestä Nastopolin korjaus- ja muutostöille sekä toimitilajohtajan viranhaltijapäätös 7.6.2017 § 17 Nastopolin muutos- ja korjaustöiden urakasta.

Koulutuskeskus Salpauskun Kiinteistö Oy Sammonkatu 8 kiinteistöjärjestelyt

Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymän ja Lahden kaupungin välillä on sovittu kuntayhtymän hallitsemien Kiinteistö Oy Lahden Sammonkatu 8 osakkeiden siirrosta Lahden kaupungille 31.12.2016. Kuntayhtymä luovuttaa kaupungille kaikki omistamansa 8477 kappaletta Kiinteistö Oy Lahden Sammonkatu 8 (1045534-0) B osaketta (osakkeet nro 3931–12407). Lahden kaupunki omisti ennestään 3930 Sammonkatu 8:n A-osaketta. Luovutettujen osakkeiden arvona käytettiin osakkeiden tasearvoa ja tiloihin tehtyjen perusparannusten tasearvoa luovuttajan taseessa 31.12.2014 (4,753 milj. euroa). Luovutus suoritettiin Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymän (aik. Päijät-Hämeen koulutuskonserni -kuntayhtymä) peruspääoman ja ylijäämän palautuksella Sammonkatu 8 luovutuksen mukaisella arvolla Lahden kaupungille.

Lahden kaupunki myi Kiinteistö Oy Lahden Sammonkatu 8 koko osakekannan Spatium Toimitilat Oy:lle 28.2.2017. Osakkeista maksettu kauppahinta oli 4,4 milj. euroa. Sammonkatu 8 rakennuksen kehittäminen siirtyi kaupungin tytäryhtiölle. Kaupungin päätökset järjestelyn osalta: Konserni- ja tilajaosto 6.2.2017/§ 7

Lahden ammattikorkeakoulu Oy:n (LAMK) liittäminen osaksi Lappeenrannan teknillisen yliopiston (LUT) konsernia

Lahden ammattikorkeakoulu Oy (LAMK) liitettiin osaksi Lappeenrannan teknillisen yliopiston (LUT) konsernia vuonna 2017. Järjestelyllä muodostettiin yhdessä LAMK:in omistajatahojen kanssa uudenlainen, sekä kansallisesti että kansainvälisesti toimiva yliopistokonserni, jossa LUT on emoyhtiö ja LAMK tytäryhtiö.

Tavoitteena on Lahdessa annettavan koulutuksen (sekä yliopisto- että ammatti-korkeakoulukoulutuksen) vetovoimaisuuden kasvattaminen sekä samalla yliopisto-opiskelijoiden määrän merkittävä kasvattaminen Lahdessa keskipitkällä aikavälillä. Järjestely mahdollistaa Lahden ammattikorkeakoulun kehitysedellytyksien ja vetovoiman kasvun sekä uudenlaisen yhteistyön opetuksessa, yritys Hankkeissa ja kehittämishankkeissa.

Järjestelyn lopputuloksena LUT on LAMK:n ainoa osakkeenomistaja ja kunnilla on LAMK:iin sijoittamiaan määriä vastaavat pääomalainat. Mikäli LUT menettää asemansa itsenäisenä yliopistona, muuttuu kunkin kunnan antama pääomalaina takaisin osakeomistukseksi. Mikäli LAMK:n juridinen olomuoto muuttuu, mutta ammattikorkeakoulutoiminta jatkuu osana LUT-konsernia, neuvotellaan ratkaisu, joka olennaisilta osiltaan vastaa pääomalainajärjestelyä. Mikäli ratkaisu ei löydy muuttuu kuntien pääomalaina osakeomistukseksi.

Järjestelyyn liittyvät sopimukset:

- Lahden ammattikorkeakoulun osakassopimus ja yhtiöjärjestys
- kuntien ja LUT:n välinen sopimus Lahden ammattikorkeakoulu Oy:n omistusjärjestelyistä
- pääomalainasopimus, jonka yhteydessä kuntien osakeomistukset muutettiin kuntien ja Lahden ammattikorkeakoulu Oy:n väliseksi pääomalainaksi, josta Lahden osuus on 11,7 milj. euroa
- lisäksi sovittiin eläkevastuista.

Kaupungin päätökset järjestelyn osalta: kaupunginhallitus 13.3.2017/§ 89, kaupunginvaltuusto 20.3.2017/§ 37

Lahti Events Oy:n ja Suomen Hiihtoliiton maksujärjestelysopimukset koskien LAHTI 2017 MM-kisoja

Vuoden 2017 MM-kisojen osalta oli ennen kisoja sopimuksin vahvistettu, että Suomen Hiihtoliitto korvaa kisojen järjestäjälle järjestämiskustannuksina 0,9 milj. euroa ja että Suomen Hiihtoliitto vastaa kisojen mahdollisesti tuottamista tappioista. Kisojen toiminnasta vastuullinen järjestäjä Lahden kaupungin konserniyhtiö Lahti Events Oy järjesteli Suomen Hiihtoliiton velkojen maksujärjestelyä kaupunginhallituksen antaman omistajaohjauksen mukaisesti.

Suomen Hiihtoliiton veloista on tehty kaksi maksujärjestelysopimusta, joiden summat ovat 1,8 milj. euroa ja 0,966 milj. euroa. Maksujärjestelysopimukset koskevat LAHTI 2017 MM-kisojen sekä yhdistetyn MC-kisojen järjestämisestä aiheutuneiden vapaaehtoiskustannusten korvaamista, Suomen maa-joukkueen majoituskuluja sekä lopullisten laskelmien mukaisia kisojen tappioita. Maksujärjestelysopimukset ovat sisällöltään samanlaisia.

- Suomen Hiihtoliiton velka Lahti Events Oy:lle maksetaan enintään 15 vuoden aikana sovituin korkoehdoin
- Ensimmäinen lyhennys suoritetaan 1.5.2018
- Maksujärjestelysopimuksessa huomioidaan tappiontakauksen arvonlisäverokäsittelystä HHO:n antama antaman päätös (27.10.17), jonka perusteella tappiontakaus on arvonlisäverollista.

Lahti Events Oy:n ja Lahden kaupungin välille jouduttiin edellisen maksujärjestelyn vuoksi tekemään toinen maksujärjestelysopimus, jolla kisajärjestelystä vastannut tytäryhtiö maksaa kaupungille sopimuksen mukaisen korvauksen 0,9 milj. euroa, josta sovittiin vähennettäväksi 0,2 milj. euroa työkorvauksia sekä kaupungin sitoumukseen perustuen VIP-tilojen vuokrat 0,093 milj. euroa. Lahti Events Oy korvaa kaupungin saatavan 0,607 milj. euroa viiden vuoden maksuajalla.

Kaupungin päätökset järjestelyn osalta: kaupunginhallitus 26.6.2017/§ 242, konserni- ja tilajaosto 6.11.2017/§ 131, kaupunginjohtajan ja KOKO Lahti Oy:n toimitusjohtajan allekirjoittama maksujärjestelysopimus

Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymän ja Lahden kaupungin väliset kiinteistöjen omistusjärjestelyt, osoitteissa Hoitajankatu 3, 15850 Lahti sekä Kannaksenkatu 22, 15140 Lahti

Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymä ja Lahden kaupunki sopivat kahdella erillisellä luovutussopimuksella, että osoitteissa Hoitajankatu 3, 15850 Lahti sekä Kannaksenkatu 22, 15140 Lahti sijaitsevat opetustiinteistöt siirtyvät Lahden kaupungin omaisuudeksi. Kiinteistöjen luovutus toteutettiin alentamalla luovuttajan (Salpaus) peruspääomaa ja pienentämällä taseen edellisten vuosien ylijäämää sekä alentamalla luovutuksensaajan (Lahden kaupunki) osuutta luovuttajan peruspääomaan sekä edellisten vuosien ylijäämään.

Kohdekiinteistöjen luovutusarvot:

- Hoitajankatu 1,0 milj. euroa
- Kannaksenkatu 4,3 milj. euroa.

Valmistelut ja päätökset yllä kerrotun liiketoimen osalta tehtiin Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymässä helmi- ja maaliskuussa 2014 ja Lahden kaupunginvaltuustossa alkuvuonna 2014. Kauppa viivästyi siitä tehdyn valituksen johdosta. Korkeimman hallinto-oikeuden päätös asiasta valmistui loppusyksystä 2017, jonka jälkeen kaupan este poistui ja se toteutettiin vuoden 2017 viimeisenä päivänä.

Kaupungin päätökset järjestelyn osalta: kaupunginvaltuusto 10.3.2014/§ 23, luovutussopimukset Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymän toimitusjohtajan ja kaupungin toimitilajohtajan allekirjoituksin 31.12.2017. Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymä; yhtymäkokous 31.3.2014 sekä yhtymähallitus 3.2.2014 ja 31.3.2014.

Lainat ja takaukset

Kaupunkikonsernin sisäisen rahoitus- ja sijoitustoiminnan eli sisäisen pankin tarkoituksena on mm. taata tytäryhteisöjen rahoituksen saatavuus ja turvata kaupunkikonsernin rahoitusasema. Kaupunginvaltuusto päättää lainan antamista kokevista periaatteista talousarvion hyväksymisen yhteydessä tai erikseen ja antaa hyväksymänsä vuosittaisen määrärahan puitteissa valtuuden kaupunginjohtajalle myöntää lyhyt- ja pitkäaikaista luottoa kaupungin määräysvallassa oleville yhteisöille ja säätiöille. Lahden kaupunki on tilinpäätöshetkellä myöntänyt tytäryhteisöilleen tai kaupungin määräysvallassa oleville yhteisöille luottoja 149 kpl, yhteensä 474,7 miljoonaa euroa ja muille yhteisöille 9 kpl, yhteensä 12,1 miljoonaa euroa. Suurin osa lainoista on vakuudettomia. Sopimukset ovat ehdoiltaan vastanneet tekohetkellä olleita markkinaolosuhteita ja ne ovat tehty kulloinkin voimassa olleiden kaupungin rahoitusperiaatteiden mukaisesti.

Osassa lainasopimuksia on tilinpäätöshetken mukaan arvioituna tavanomaista alhaisempia lainamarginaaleja. Tällaisia tytäryhteisöille tai kaupungin määräysvallassa oleville yhteisöille annettuja lainoja on yhteensä 70,0 milj. Lainat on nostettu vuosina 2001–2011. Muille yhteisöille annetuista lainoista 11,7 milj. euroa on myönnetty pääomalainana Lahden ammattikorkeakoulu Oy:lle (katso edellä selvitys: Lahden ammattikorkeakoulu Oy:n liittäminen osaksi Lappeenrannan teknillisen yliopiston konsernia).

Lahden kaupunki on tilinpäätöshetkellä antanut tytäryhteisöilleen takauksia yhteensä 222,6 miljoonaa euroa. Takaussopimuksista peritään takauksen antohetkellä tavanomaisena pidettyä takauspalkkiota. Tilinpäätöshetken mukaan arvioituna tavanomaista alhaisempia takauspalkkiota peritään sopimuksista, joiden yhteismäärä on 120,5 milj. euroa. Takaussopimukset on tehty 2004 – 2010 välisenä aikana. Aqua Verkko Oy:lle myönnetystä ulkoisen lainan takauksesta ei peritä takauspalkkiota (Kaupungin päätökset: kaupunginhallitus 3.2.2014/§ 50 ja kaupunginvaltuusto 10.2.2014/§ 16).

Konsernitilinpäätöksen liitetiedot

Konsernitilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Konsernitilinpäätöksen laajuus

Konsernitilinpäätökseen on yhdistelty 43 tytäryhteisöä, 2 säätiötä ja 5 kuntayhtymää, joissa kaupunki on jäsenenä. Konserniin kuuluvat yhteisöt ovat lisäksi osakkaana 10 osakkuusyhteisössä, joista kaksi on yhdistelty alakonsernin luvuissa. Loput osakkuusyhteisöt on pieninä yhtiöinä jätetty yhdistelemättä (KPL 6:3.1).

Konserniin on yhdistelty viisi alakonsernia, jotka on kuvattu konsernirakenteessa. Ko. yhtiöistä on tehty konsernilaskelmat, jotka on yhdistelty Lahti-konserniin.

Konsernitilinpäätökseen yhdistellyt yhteisöt:	2017
Tytäryhteisöt	
Yhtiöt	
– Asuminen, kiinteistö- ja asunto-osakeyhtiöt	16
– Kunnallista liiketoimintaa harjoittavat yhtiöt	14
– Muut yhtiöt	13
Säätiöt	2
Kuntayhtymät	5
Osakkuus- ja omistusyhteisyhteisöt	2
Yhdistelemättömät yhteisöt	8
Yhteensä	59

Keskinäisen omistuksen eliminointi

Kaupungin ja sen tytäryhteisöjen sekä kuntayhtymien keskinäinen omistus on eliminoitu. Kuntayhtymien kautta tulevat välilliset omistukset tytäryhteisöissä on myös eliminoitu. Omistuksen eliminoinnissa syntynyt ero on kirjattu kokonaisuudessaan hankintatilikaudelle.

Sisäiset liiketapahtumat ja sisäiset katteet

Konserniyhteisöjen, kaupungin sekä kaupungin jäsenkuntayhtymien keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat on vähennetty konsernituloslaskelmaa ja konsernitasetta laadittaessa. Olennaiset käyttöomaisuuteen sisältyvät sisäiset katteet on vähennetty.

Vähemmistöosuudet

Vähemmistöosuudet on erotettu konsernin yli- ja alijäämästä konsernituloslaskelmassa sekä omasta pääomasta konsernitaseessa.

Suunnitelmapoistojen oikaisu

Kiinteistö- ja asunto-osakeyhtiöiden rakennusten poistot on oikaistu suunnitelman mukaisiksi ja jäännösarvojen ero on kirjattu konsernituloslaskelmassa tytäryhteisön poistojen oikaisuksi ja aikaisemmille tilikausille kertynyt ero konsernitaseessa edellisten tilikausien yli- tai alijäämän oikaisuksi.

Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset

Konsernitaseessa vapaaehtoiset ja verotusperusteiset varaukset sekä poistoero on jaettu vapaaseen omaan pääomaan ja laskennalliseen verovelkaan. Jako on otettu huomioon omistuksen eliminoinnissa ja vähemmistöosuuksien erottamisessa. Laskennallinen verovelka on esitetty kokonaisuudessaan pitkäaikaisen vieraana pääomana.

Konserniin on kirjattu alakonsernin liiketoiminnan aiheuttamien vientien perusteella laskennallisia verosaamisia. Vero-saamiset on jaoteltu pitkä- ja lyhytaikaiseen niiden mahdollisen toteutumisen perusteella

Konserniin on kirjattu laskennallisia veroja seuraavasti:

- Saamiset: pitkäaikaiset 152 614,60 € ja lyhytaikaiset 127 564,46 €
- Velat: pitkäaikaiset 23 152 665,52 €.

Osakkuusyhteisöt

Osakkuusyhteisöt, lukuun ottamatta kahta alakonserniin yhdisteltyä, on pieninä yhtiöinä jätetty yhdistelemättä konsernitilinpäätökseen (KPL 6:3.1).

Konsermirakenteen muutokset tilikaudella

- 1.1.2017 perustettiin Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä, joka tuottaa alueen asukkaille sosiaali- ja terveydenhuollon ja ympäristöterveyden palveluita. Näiden palveluiden järjestämisvastuun siirtänyt kuntayhtymälle Lahden kaupunki siirsi sosiaali- ja terveystoimialan toiminnat liikkeenluovutus sopimuksella hyvinvointiyhtymään.
- Lahden kaupungin taseyksikkönä toimineen Lahden Tietotekniikan liiketoiminta myytiin 1.1.2017 alkaen konserniin kuuluvalla tytäryhteisölle Provincia Oy:lle.
- Aikaisemmalla tilikaudella tehtyyn sopimukseen liittyen Lahden kaupungin ja Koulutuskeskus Salpaus kuntayhtymän kiinteistökauppa sai lainvoiman. Kauppahinta suoritettiin palauttamalla Koulutuskeskus Salpaus ky:n peruspääomaa ja edellisten tilikausien ylijäämiä. Palautus pienensi Lahden kaupungin omistusosuutta kuntayhtymässä.
- Edellä mainittu omistusosuuden muutos vaikutti välillisesti myös Koulutuskeskus Salpaus ky:n omistamiin kuntakonserniin yhdisteltäviin tytäryhteisöihin. Näiden yhteisöjen omistusosuudet on laskettu vastaamaan Lahden kaupungin pienentynyttä omistusosuutta Koulutuskeskus Salpaus ky:stä.
- Lahden Seudun Kuntateknikka Oy asetettiin selvitystilaan 4.1.2016. Yhtiön toiminta päätettiin vuoden 2017 aikana siten, että lopputilitys tehtiin 15.4.2017.
- Lahden kaupunki myi 1.1.2017 Kiinteistö Oy Naskunvuon osakkeet Lahden Talot Oy:lle. Kiinteistöyhtiö yhdistellään tilikaudesta 2017 alkaen Lahden Talot Oy:n alakonserniin.
- Lahden kaupunki myi Lahden Työn Paikka Oy:n osakkeista 10,05 % Hollolan kunnalle. Yhtiöstä on myynnin jälkeen erotettu vähemmistöosuus tilikauden tuloksesta ja omasta pääomasta.
- Lahden kaupunki yhtiöitti taseyksikköinä toimineet Lahden Aterian ja Lahden Servion liiketoiminnot. Uudet osakeyhtiöt Päijät-Hämeen Ateriapalvelut Oy ja Päijät-Hämeen Laitoshuoltopalvelut Oy aloittivat toiminnan 1.5.2017. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä on osakkaana yhtiöissä ja siirsi vastaavat liiketoiminnot uusiin osakeyhtiöihin.
- Lahden Talot Oy:n alakonsernissa Asunto Oy Lahden Iisakki ja Asunto Oy Lahden Valtteri on fuusioitu Lahden Asunnot Oy:öön. Lahden kaupunki lunasti vähemmistö-osakkailta Lahden Messut Oy:n osakkeet, jolloin tilinpäätöksessä 2016 kaupungin omistusosuus oli 100 %. 1.1.2017 Lahden Messut Oy sulautui Lahden Sibelius-talo Oy:öön ja yhdistyneen yhtiön nimeksi tuli KOKO Lahti Oy.
- Lahden seutu – Lahti Region Oy myi omistamansa Lahti Events Oy:n koko osakekannan KOKO Lahti Oy:lle 30.6.2017. Osakekaupan jälkeen konsernin omistus Lahti Events Oy:stä on 100 %.
- Lahden kaupunki myi Kiinteistö Oy Sammonkatu 8 osakkeet konserniin kuuluvalla Spatium Toimitilat Oy:lle. Konsernin omistus Kiinteistö Oy Sammonkatu 8:ssa säilyi entisellään.

- Koulutuskeskus Salpaus ky on perustanut Salpaus-palvelu Oy-nimisen yhtiön, jonka se omistaa 100 %. Yhtiö rekisteröitiin 12.12.2016 ja liiketoiminta on alkanut vuonna 2017. Osakeyhtiön perustamisen jälkeen kuntayhtymä laatii konsernitilinpäätöksen, joka yhdistellään kuntakonserniin.
- Lahden kaupunki myi Lahden ammattikorkeakoulu Oy:n Lappeenrannan teknilliselle yliopistolle 19.12.2017. Yhtiön tuloslaskelma on yhdistelty tilinpäätökseen eliminoiden vuoden 2017 aikana syntyneet sisäiset erät.
- Em. kaupan seurauksena LAMK Oy:n omistuksessa olleiden konserniin kuuluvien tytäryhteisöjen omistusosuus pieneni. Näiden yhteisöjen omistusosuudet on laskettu vastaamaan kaupan jälkeistä tilannetta.
- Lahti Energia Oy perusti tilikauden lopulla uuden Pilke Energia Oy:n. Uusi osakeyhtiö osti Koskipower Oy:n osakekannan Koskisen Oy:ltä. Pilke Energia Oy muodostaa alakonsernin Lahti Energia Oy:n alle ja kokonaisuus yhdistellään kuntakonserniin.

Yksikköhintarahoituksen oikaisu valtionosuuksiin

Koulutuskuntayhtymälle ja ammattikorkeakoululle maksettu yksikköhintarahoitusta 64,2 milj. € on konsernitilinpäätöksessä siirretty toimintatuotoista valtionosuuksiin.

Kiinteistöverojen käsittely

Konsernitilinpäätökseen yhdisteltyjen yhteisöjen kunnalle maksamat kiinteistöverot 4,4 milj. € on eliminoitu.

Tilikauden omistuksen eliminointierot

Omistuksen eliminoinnista aiheutuneita negatiivisia eliminointieroja kirjattiin tilikauden tulokseen 0,2 milj. €.

Tilinpäätöksen laatimisen jälkeen tiedossa olevia muutoksia

Lahden kaupungin konserni- ja tilajaosto on tehnyt päätöksen Osaamiskiinteistöt Oy:n jakautumisesta. Kirjaukset konserniin tullaan tekemään tilikaudelle 2018.

Tilinpäätöksen laatimisen jälkeen on esiin tullut konsernin sisäisestä kiinteistökaupasta aiheutuva sisäinen kate, joka on eliminoimatta. Sisäisen katteen vaikutus konserniin on 1,0 milj. euroa. Em. kiinteistökauppaan liittyen kuntayhtymä palautti kertyneitä ylijäämiä, jonka eliminointi oli huomioitu liian suurena. Tämän vaikutus konserniin oli 764 t€. Eliminoinnit on tehty vuodelle 2018 ja ne on huomioitu vertailutiedossa.

KONSERNITULOSLASKELMAN LIITETIEDOT

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
<u>Konsernituloslaskelman liitetiedot</u>		
<u>Toimintatuotot tehtäväkokonaisuuksina</u>		
Sosiaali- ja terveyspalvelut	198 149 788,64	188 015 201,07
Opetus- ja kulttuuripalvelut	31 604 079,82	35 365 125,62
Yhdyskuntapalvelut	243 981 479,97	241 858 158,84
Asumis- ja kiinteistöpalvelut	71 117 761,45	59 008 217,26
Muut palvelut	65 732 631,04	33 806 144,97
	610 585 740,91	558 052 847,76
<u>Satunnaiset tuotot ja kulut</u>		
<u>Muut satunnaiset tuotot</u>		
Muut satunnaiset tuotot	1 046 765,05	536 368,29
Muut satunnaiset tuotot	1 046 765,05	536 368,29
<u>Muut satunnaiset kulut</u>		
Muut satunnaiset kulut	0,00	-671 860,91
Muut satunnaiset kulut	0,00	-671 860,91
<u>Pysyvien vastaavien hyödykkeiden myyntivoitot ja -tappiot</u>		
<u>Luovutusvoitot</u>		
Luovutusvoitot, Maa- ja vesialueet	3 533 756,82	2 278 138,63
Luovutusvoitot, Rakennukset	1 042 266,67	1 944 856,09
Luovutusvoitot, Muut	5 965 083,94	854 682,84
Luovutusvoitot	10 541 107,43	5 077 677,56
<u>Luovutustappiot</u>		
Luovutustappiot, Rakennukset	-44 895,98	-3 178,40
Luovutustappiot, Muut	-4 705 394,47	-81 902,53
Luovutustappiot	-4 750 290,45	-85 080,93
<u>Pakollisten varausten muutokset</u>		
<u>Eläkevaraus</u>		
Eläkevaraus 1.1.	6 029 100,00	8 151 600,00
Vähennykset	-523 500,00	-2 122 500,00
Eläkevaraus 31.12.	5 505 600,00	6 029 100,00
<u>Muut pakolliset varaukset</u>		
Muut pakolliset varaukset 1.1.	13 268 764,14	12 024 582,00
Lisäykset	4 516 695,18	7 190 851,60
Vähennykset	-3 689 572,63	-5 946 669,46
Muut pakolliset varaukset 31.12.	14 095 886,69	13 268 764,14

KONSERNITASEEN VASTAAVAA KOSKEVAT LIITETIEDOT

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
<u>Taseen vastaavaa koskevat liitetiedot</u>		
<u>Maa- ja vesialueet erittely</u>	19 652,50	19 652,50
Kiinteistöjen liittymismaksut	20 399,39	23 286,36
Muut maa- ja vesialueet	144 725 434,99	139 317 340,26
Maa- ja vesialueet yhteensä ilman arvonorotuksia	144 745 834,38	139 340 626,62
Arvonorotukset	-307 738,97	341 852,66
Maa- ja vesialueet	144 438 095,41	139 682 479,28
 <u>Rakennusten arvonorotukset</u>	19 652,50	19 652,50
Rakennusten arvonorotukset 1.1.	5 521 003,38	6 020 762,93
Kuntayhtymäosuuksien vähennykset	-217 584,67	-195 405,35
Vähennykset	-3 500 535,18	-304 354,20
Rakennusten arvonorotukset	1 802 883,53	5 521 003,38
 <u>Osakkeiden arvonorotukset</u>	19 652,50	19 652,50
Osakkeiden arvonorotukset 1.1.	61 211,89	63 265,18
Kuntayhtymäosuuksien vähennykset	-2 412,38	-2 053,29
Vähennykset	-34 250,00	
Osakkeiden arvonorotukset	24 549,51	61 211,89
 <u>Siirtosaamisiin sisältyvät olennaiset erät</u>		
Verosaamiset	1 075 643,85	277 449,75
Jaksotetut henkilöstökulut	163 334,13	206 165,78
Valtionapu- ja EU-tukisaamiset	1 790 637,17	5 230 121,09
Energiamaksusaamiset	2 877 087,18	3 353 548,62
Kelan korvaukset työterveyshuollosta	1 902 837,23	2 018 444,43
Muut siirtosaamiset	14 303 672,46	15 293 018,61
Siirtosaamisiin sisältyvät olennaiset erät	22 113 212,02	26 378 748,27
 Siirtyvät korot	331 760,09	379 537,17
Siirtosaamiset sisältäen siirtyvät korot	22 444 972,11	26 758 285,44

KONSERNI TASEEN VASTATTAVIA KOSKEVAT LIITETIEDOT

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
<u>Taseen vastattavia koskevat liitetiedot</u>		
<u>Oman pääoman erien muutokset</u>		
Peruspääoma		
Peruspääoma 1.1.	437 196 267,29	437 196 267,29
Peruspääoma	437 196 267,29	437 196 267,29
Säätiöiden säädepääoma		
Säätiöiden säädepääoma 1.1.	74 002,69	74 002,69
Säätiöiden säädepääoma	74 002,69	74 002,69
Arvonkorotusrahasto		
Arvonkorotusrahasto 1.1.	6 310 837,60	6 830 337,86
Kuntayhtymäosuuksien vähennykset	-233 469,58	-208 925,71
Siirto rahastosta	-3 726 304,28	-310 574,55
Arvonkorotusrahasto	2 351 063,74	6 310 837,60
Muut omat rahastot		
Muut omat rahastot 1.1.	13 133 492,67	13 126 487,82
Yritysmyynnit	-1 412 696,43	-3 766,00
Siirrot rahastoon	141 159,85	10 770,85
Muut omat rahastot	11 861 956,09	13 133 492,67
<u>Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä) muutos</u>		
Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä) 1.1.	132 152 447,15	130 420 948,42
Yritysmyynnit		-1 954 861,21
Aikaisempiin tilikausiin liittyvät korjaukset	-3 255 533,00	-88 860,87
Osingonjako	0,00	-5 187,07
Edellisten tilikausien ylijäämän (alijäämä) muutos	764 738,99	-262 807,24
Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)	129 661 653,14	128 109 232,03
<u>Tilikauden ylijäämä</u>	33 078 255,94	4 043 217,41

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
<u>Erittely olennaisista pakollisiin varauksiin merkityistä eristä</u>		
Lahden kaupunki	5 505 600,00	6 029 100,00
Eläkevaraukset	5 505 600,00	6 029 100,00
Muut pakolliset varaukset		
Ympäristövelvoitteista johtuva varaus		
Lahden kaupunki	0,00	240 000,00
Muut pakolliset varaukset		
Lahden kaupunki	2 101 424,00	2 420 472,40
Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä	6 317 088,89	6 181 862,22
Lahden Seudun Kehitys Oy LADEC	200 000,00	150 000,00
Lahti Energia Oy	1 400 896,00	1 365 945,00
Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy	3 904 211,21	3 101 201,78
Koulutuskeskus Salpaus ky	172 266,59	0,00
Lahden ammattikorkeakoulu Oy	0,00	49 282,74
Muut pakolliset varaukset	14 095 886,69	13 508 764,14
Pakolliset varaukset yhteensä	19 601 486,69	19 537 864,14
Maksuvalmiuden kannalta merkittävä sekkitililimiitti		
Luotollisen sekkitilin limiitti	141 555 900,00	147 213 100,00
, josta käyttämätön määrä	117 128 662,30	81 722 817,48
<u>Liittymismaksut ja muut velat</u>		
Muut velat muille	36 628 661,92	25 690 472,82
Liittymismaksut	34 209 143,11	32 823 783,82
Liittymismaksut ja muut velat	70 837 805,03	58 514 256,64
<u>Siirtovelkoihin sisältyvät olennaiset erät</u>		
Verovelat	1 953 446,06	2 827 515,84
Jaksotetut henkilöstökulut	56 265 359,96	66 594 856,96
Potilasvahinkovastuut	3 602 118,83	1 010 448,01
Valtionosuus- ja EU-tukiennakot	1 918 782,09	1 728 445,93
Muut siirtovelat	9 519 683,85	11 310 374,62
Siirtovelkoihin sisältyvät olennaiset erät	73 259 390,80	83 471 641,36
Siirtyvät korot	5 711 460,91	5 246 290,06
Siirtovelat sisältäen siirtyvät korot	78 970 851,71	88 717 931,42

KONSERNI VAKUUDET JA VASTUUSITOUMUKSET

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
<u>Velat, joiden vakuudeksi on annettu kiinnityksiä ja osakkeita</u>		
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta, vakuutena kiinteistökiinnityksiä	20 092 374,76	14 640 239,89
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	20 092 374,76	14 640 239,89
Lainat julkisyhteisöiltä, vakuutena kiinteistökiinnityksiä	165 411 203,44	153 547 798,15
Lainat julkisyhteisöiltä	165 411 203,44	153 547 798,15
Muut lainat, vakuutena kiinteistökiinnityksiä	93 270 508,40	72 271 027,00
Muut lainat	93 270 508,40	72 271 027,00
Velat, joiden vakuudeksi on annettu kiinnityksiä ja osakkeita	278 774 086,60	240 459 065,04
<u>Lainojen vakuudeksi annetut kiinnitykset ja osakkeet</u>		
Rahoitus- ja vakuutuslaitoslainojen vakuudeksi annetut kiinteistökiinnitykset	21 042 095,15	16 489 245,78
Julkisyhteisölainojen vakuudeksi annetut kiinteistökiinnitykset	118 211 296,14	117 141 620,93
Muiden lainojen vakuudeksi annetut kiinteistökiinnitykset	93 270 508,40	72 271 027,00
Vakuudeksi annetut kiinteistökiinnitykset	232 523 899,69	205 901 893,71
Lainojen vakuudeksi annetut kiinnitykset ja osakkeet	232 523 899,69	205 901 893,71
<u>Muut omasta puolesta annetut vakuudet</u>		
Kiinteistökiinnitykset	3 013 444,42	5 979 365,55
Yrityskiinnitykset	801 369,14	801 369,14
Pantattujen arvopapereiden kirjanpitoarvo	1 543 864,00	1 617 061,27
Talletukset	2 000,00	2 000,00
Takaukset	417 000,00	0,00
Muut	5 538 700,00	5 538 700,00
Muut omasta puolesta annetut vakuudet	11 316 377,56	13 938 495,96
<u>Muiden puolesta annetut vakuudet</u>		
Takaukset	2 103 792,00	2 103 792,00
Muiden puolesta annetut vakuudet	2 103 792,00	2 103 792,00
<u>Leasingvastuut</u>		
Alle vuoden sisällä erääntyvät leasingvastuut	8 981 688,14	9 828 559,87
Myöhemmin erääntyvät leasingvastuut	26 550 626,99	18 705 927,75
Leasingvastuut	35 532 315,13	28 534 487,62
<u>Muut vuokravastuut, voimassa 31.12.2061 asti</u>		
Alle vuoden sisällä erääntyvät leasingvastuut	8 731 260,83	16 998 731,02
Myöhemmin erääntyvät leasingvastuut	71 098 366,58	78 263 160,43
Muut vuokravastuut	79 829 627,41	95 261 891,45
Vuokravastuut	115 361 942,54	123 796 379,07

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
<u>Muut taseen ulkopuoliset järjestelyt</u>		
Kunnan antamat täytetakaukset asuntolainoista	0,00	2 612 000,00
Sopimusvastuut	13 675 339,78	4 314 057,57
Sopimuksiin sisältyvät lunastusvelvoitteet	0,00	3 475 000,00
Sopimuksiin sisältyvät palautusvastuut	1 739 231,18	1 758 300,83
Arvonlisäveron palautusvastuu	20 906 728,53	25 644 925,52
Perustamishankkeiden valtionosuuden palautusvastuu	0,00	1 426 598,31
Muut taseen ulkopuoliset järjestelyt	36 321 299,49	39 230 882,24

Muut konserniyhteisöjen vastuusitoumukset

Lahti Energia Oy-konsernilla on Lahden kaupungin ilmanlaadun yhteistarkkailusopimuksen osallistumismaksu vuosilta 2018-2020, vastuumäärä 135 793 euroa.

Lahti Energia Oy-konserni on sitoutunut Fennovoima Oy:n Hanhikivi 1 -ydinvoimahankkeen jatkorahoitukseen omistamiensa Voimaosakeyhtiö SF:n osakkeiden kautta vuoden 2014 alun ja laitoksen kaupallisen käytön alkamisen välisenä aikana yhteensä 34 730 540 eurolla. Lisäksi yhtiö on sitoutunut vastaamaan omistussuhteensa suhteessa Voimaosakeyhtiö SF:n hallinto- ja ym. vastaavista vuosittaisista kustannuksista, osuuden arvioidaan olevan 1,3M€ vuoteen 2024 mennessä.

Lahti-Energia Oy:llä on sijaantulovelvoite tai velvoite ostaa leasingkohde koskien tytäryhtiö Pilke Energia Oy:n leasingsopimusta.

Yhtiötä vastaan on nostettu syyte, josta aiheutuva yhteisösakko voi olla enintään 850 000 euroa. Lopullisen ratkaisun aikataulua tai tulosta ei voida arvioida. Käräjäoikeuden päätös saadaan oletettavasti vuonna 2018.

Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy on velvollinen tarkistamaan kiinteistöinvestoinneista tekemiään arvonlisäverovähennyksiä, mikäli kiinteistön verollinen käyttö vähenee tarkistuskauden aikana. Vastuun enimmäismäärä on 1 651 477,88 euroa ja viimeinen tarkistusvuosi on 2026.

Nordea Bank Ab, Suomen sivuliike on antanut Hämeen elinkeino, -liikenne ja ympäristökeskukselle Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy:n puolesta ympäristönsuojelulain 59:n tarkoittaman omavelkaisen takauksen koskien Kujalan ympäristölupaa (ympäristölupa 17.11.2016) asianmukaisen jätehuollon, seurannan, tarkkailun ja toiminnan lopettamisessa tai sen jälkeen tarvittavien toimien varmistamiseksi. Pankin kokonaisvastuu on 5 000 000 euroa. Takaus on voimassa 3.1.2027 saakka.

Nordea Bank Ab, Suomen sivuliike on antanut Hämeen elinkeino, -liikenne ja ympäristökeskukselle Päijät-Hämeen Jätehuolto Oy puolesta (poikkeuslupa 6.7.2017) ympäristönsuojelulain 199 §:n tarkoittaman omavelkaisen takauksen ympäristön saattamiseksi ennalleen lupapäätöksen kumoamisen tai lupamääräysten muuttamisen varalle. Takauksen kokonaisvastuun on 170 000 euroa. Takaus on voimassa 30.6.2018 saakka.

Vireillä olevat oikeudenkäynnit, joissa Lahden kaupungilta vaaditaan korvauksia

Oikeusaste		
Hämeenlinnan hallinto-oikeus	412 908,57	412 908,57
Päijät-Hämeen käräjäoikeus	3 000,00	3 000,00
Itä-Suomen hovioikeus	350 000,00	0,00
Yhteensä	765 908,57	415 908,57

Päästöoikeustilanne

Lahti Energia Oy-konsernin tuotantolaitoksissa syntyi vuonna 2017 päästökaupan piiriin kuuluvia hiilioksidipäästöjä 370 833 tonnia. Siirtyviä EUA-oikeuksia on tilinpäätöshetkellä 482 271 tonnia ja CER-oikeuksia 28 866 tonnia. Oikeuksien käypä arvo 31.12.2017 oli 3 930 593,16 €.

LAHTI-KONSERNI	2017	2016
Johdannaissopimukset		
Valuuttatermiinisopimukset		
Käypä arvo	-9 881,04	0,00
Kohde-etuuden arvo	2 480 724,96	0,00
Koronvaihtosopimukset		
Käypä arvo	-14 096 357,45	-20 346 489,34
Kohde-etuuden arvo	356 476 919,14	323 480 987,23
Koron- ja valuutanvaihtosopimukset		
Käypä arvo	-2 448 056,00	-3 510 050,00
Kohde-etuuden arvo	30 000 000,00	60 000 000,00
Optio-oikeuden sisältävät koronvaihtosopimukset *		
Käypä arvo	-14 374 299,06	-18 615 458,67
Kohde-etuuden arvo	131 468 697,91	132 515 736,34
Sähköjohdannaiset		
Käypä arvo	223 029,14	-239 596,20
Kohde-etuuden arvo	2 619 651,90	2 619 651,90
Johdannaissopimukset yhteensä		
Käypä arvo	-30 705 564,41	-42 711 594,21
Kohde-etuuden arvo	523 045 993,91	518 616 375,47

*optio-oikeus vastapuolella

Konserniin kuuluvien yhteisöjen johdannaissopimusten nimellisarvot ja käyvät arvot on ilmoitettu konsernin tilinpäätöksen laadintahetken omistussuuden mukaisesti ja vertailuvuoden osalta vertailuvuoden tilinpäätöshetken omistussuuden mukaisesti. Käypä arvo tarkoittaa pankin johdannaissopimuksesta ilmoittamaa markkina-arvoa tilinpäätöshetkellä. Konsernitilinpäätöksen liitetiedoissa esitetyt johdannaissopimukset on numeroitu juoksevasti (Lahden kaupunki 1-10, konserniyhteisöt 11-28).

Koronvaihtosopimukset

Koronvaihtosopimukset on tehty yksittäisen lainan korkoriskin suojaamiseksi. Sopimuksilla on muutettu lainan vaihtuva korko kiinteäksi. Lainan ja koronvaihtosopimuksen pääoma, eräpäivät sekä koron määräytymis- ja maksupäivät vastaavat toisiaan tai koronvaihtosopimuksen pääoma voi olla pienempi ja/tai voimassaoloaika lyhyempi kuin lainan.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
1	63 000 000,00	- 1 786 808,04	63 000 000,00	- 3 114 809,25	11.12.2024
11	37 500 000,00	- 146 661,00			5.12.2031
12	37 142 857,00	- 4 019 383,00	40 000 000,00	- 5 051 403,00	10.3.2023
13	27 680 000,00	- 1 401 230,00	30 760 000,00	- 2 020 858,00	15.5.2026
14	24 000 000,00	- 60 735,00	24 000 000,00	- 76 301,00	15.9.2025
2	20 000 000,00	- 2 055 833,00	20 000 000,00	- 2 741 996,00	15.9.2020
15	18 750 000,00	- 680 772,00	21 875 000,00	- 988 130,00	2.10.2023
16	17 627 119,00	- 419 403,00	18 983 051,00	- 747 270,00	16.12.2030
17	5 031 948,48	- 60 218,91			31.10.2026
18	3 311 102,14	- 23 383,02			13.10.2026
19	3 130 555,00	- 107 879,00	3 354 165,83	- 171 029,00	3.11.2022
20	2 429 635,36	- 28 932,42			31.10.2026
21	108 293,18	- 13 841,30	133 881,15	- 21 622,42	7.11.2022
22	45 913,98	- 1 370,64	53 464,27	- 3 452,27	15.10.2018

Koronvaihtosopimuksilla suojataan olemassa olevaa ja/tai tulevaa lainasalkkua. Sopimuksilla on muutettu lainasalkun vaihtuva korko kiinteäksi koronvaihtosopimuksen nimellispääoman osalta tietyllä ajanjaksolla, jolloin on ollut ja tulee olemaan nostettuna vähintään koronvaihtosopimuksen nimellispääoman määräinen, vaihtuvaan korkoon sidottu laina tai lainat, joihin ei liity muuta johdannaisosimusta.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
23	3 925 500,00	- 132 447,21	3 925 500,00	-180 104,56	15.12.2023
24	2 166 876,00	- 42 457,98	2 412 874,00	- 62 777,64	19.12.2023

Koronvaihtosopimuksilla on alennettu kiinteäkorkoisten lainojen rahoituskustannuksia. Sopimukset muodostavat kokonaisuuden optio-oikeuden sisältävien koronvaihtosopimusten nro 5, 7 ja 9 kanssa.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
4	21 000 000,00	- 1 841 185,00	21 000 000,00	-2 727 931,00	2.12.2019
8	17 000 000,00	1 466 334,06	17 000 000,00	1 771 062,80	26.8.2022
6	15 000 000,00	549 874,00	15 000 000,00	734 634,00	7.4.2020

Koron- ja valuutanvaihtosopimukset

Koron- ja valuutanvaihtosopimuksilla valuuttamääräinen laina on muutettu lainan noston yhteydessä euromääräiseksi ja lainasta maksetaan Euribor korkoon sidottua korkoa. Valuutan muutoksista aiheutuva valuuttariski on eliminoitu. Sopimusten pääomat, eräpäivät sekä koron määräytymis- ja maksupäivät vastaavat toisiaan.

Nro	Nimellispääoma 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
3	EUR 30 000 000,00 SEK 270 000 000,00	- 2 448 056,00	EUR 30 000 000,00 SEK 270 000 000,00	-1 841 782,00	10.6.2021

Option sisältävät koronvaihtosopimukset

Purkuoikeudellinen koronvaihtosopimus (nro 5, alkamispäivä 1.12.2004) sisältyy yksittäisen lainan rahoituskustannusten alentamiseen liittyvään järjestelyyn, jossa se toisen koronvaihtosopimuksen (nro 4) ja kahden lainasopimukseen sisältyvän optio-oikeuden kanssa muodostaa ehdoiltaan toisistaan riippuvan sopimuskokonaisuuden. Järjestelyn tuloksena lainoista maksettava vuosittainen korko vuoteen 2019 asti on enintään 4,20 %. Purkuoikeudellisen koronvaihtosopimuksen mukaan kaupunki maksaa 6 kuukauden Euribor korkoa ja vastaanottaa 4,57 prosentin korkoa. Purkuoikeudellisessa koronvaihtosopimuksessa pankilla on oikeus purkaa koronvaihtosopimus 28.11.2019 tai 29.11.2029. Jos 15 vuoden koronvaihtosopimusten korko on matalampi kuin 4,57 %, pankki käyttää purkuoikeuttaan ja koronvaihtosopimus raukeaa. Kaupungilla on lainasopimuksissaan oikeus eräännyttää lainat vastaavina ajankohtina. Myös koronvaihtosopimus nro 4 erääntyy samanaikaisesti. Jos 15 vuoden koronvaihtosopimusten korko on korkeampi kuin 4,57 %, pankki ei käytä purkuoikeutta ja koronvaihtosopimus on voimassa erääntymispäivään tai seuraavaan purkuoikeuden eräpäivään saakka, jolloin lainan korkokustannus on 6 kk Euribor korko 29.11.2029 tai lainan erääntymiseen, vuoteen 2034 asti. Lainan korkokustannuksen suuruus riippuu tällöin markkinatilanteesta ja 6 kk Euribor koron tasosta.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
5	21 000 000,00	1 991 237,00	21 000 000,00	2 895 641,00	1.12.2034

Yksittäisen lainan rahoituskustannusten alentamiseen ajalla 2010 - 2020 liittyvä ja toisen koronvaihtosopimuksen (nro 6) kanssa kokonaisuuden muodostava **Jatko-oikeudellinen koronvaihtosopimus** (nro 7, alkamispäivä 7.4.2020). Sopimuksella muutetaan lainojen vaihtuva korko kiinteäksi ajalle 2020–2040, mikäli pankki käyttää optio-oikeuttaan. Sopimuksen mukaan pankilla on oikeus toteuttaa option kohde-etuutena oleva koronvaihtosopimus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on optio-oikeuden päättymispäivänä 3.4.2020 matalampi kuin 2,20 %, pankki käyttää optio-oikeuttaan ja nimellisarvoltaan 37 miljoonan euron koronvaihtosopimus astuu voimaan. Tämän jälkeen vuoteen 2040 asti vuosittaiset korkokustannukset 37 miljoonan euron lainamäärälle ovat korkeintaan 2,20 %, vaihtuvakorkoisesta lainasta maksettava lainamarginaali sekä, mikäli Euribor korko on negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan koron osuus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on yli 2,20 %, optio-sopimus raukeaa ja koronvaihtosopimusta ei toteuteta eikä lainasalkun suojaus toteudu.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
7	37 000 000,00	- 4 681 949,00	37 000 000,00	-6 955 394,00	7.4.2040

Yksittäisen lainan rahoituskustannusten alentamiseen ajalla 2013 - 2022 liittyvä ja toisen koronvaihtosopimuksen (nro 8) kanssa kokonaisuuden muodostava **Jatko-oikeudellinen koronvaihtosopimus** (nro 9, alkamispäivä 26.8.2022). Sopimuksella muutetaan lainojen vaihtuva korko kiinteäksi ajalle 2022–2042, mikäli pankki käyttää optio-oikeuttaan. Sopimuksen mukaan pankilla on oikeus toteuttaa option kohde-etuutena oleva koronvaihtosopimus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on optio-oikeuden päättymispäivänä 24.8.2022 matalampi kuin 2,84 %, pankki käyttää optio-oikeuttaan ja nimellisarvoltaan 40 miljoonan euron koronvaihtosopimus astuu voimaan. Tämän jälkeen vuoteen 2042 asti vuosittaiset korkokustannukset 40 miljoonan euron lainamäärälle ovat enintään 2,84 %, vaihtuvakorkoisesta lainasta maksettava lainamarginaali sekä, mikäli Euribor korko on negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan koron osuus. Jos 20 vuoden koronvaihtosopimusten korko on korkeampi kuin 2,84 %, optiosopimus raukeaa ja koronvaihtosopimusta ei toteuteta eikä lainasalkun suojaus toteudu.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
9	40 000 000,00	- 8 507 500,99	40 000 000,00	-10 886 761,70	26.8.2042

Kynnyksellinen koronvaihtosopimus (nro 25) on tehty lainasalkun korkoriskin suojaamiseksi alkaen 28.12.2016. Koronvaihtosopimuksella on lainasalkun korko muutettu kiinteäksi 2,55 prosentin koroksi 6 kuukauden Euribor koron ollessa korkeintaan 5 %. Koron ollessa yli 5 % maksettu korko on 2,55 %:n sijasta 6 kuukauden Euribor korko vähennettynä yhdellä prosentilla. Korkotarkastelu tehdään korkojaksoittain 6 kk välien. Vuosittaisena korkokustannuksena maksetaan lisäksi lainasta maksettava lainamarginaali sekä, mikäli Euribor korko on negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan koron osuus.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
25	5 108 800,00	- 858 055,23	5 318 400,00	-1 071 141,63	28.12.2026

Vaihdettavalla koronvaihtosopimuksella (nro 26) on muutettu yksittäisen lainan korko kiinteäksi 4,85 prosentin koroksi. Sopimuksen alkamispäivä oli 19.9.2007 ja sen mukaan pankilla on oikeus minä tahansa koronmaksupäivänä (kerran vuodessa) päättää, että sopimuksen vaihto-oikeus toteutuu. Sopimuksen vaihto-oikeus koskee koronmaksun ehtoja: Jos pankki käyttää vaihto-oikeuttaan, muuttuu maksetun koron korkosidonnaisuus. Tällöin maksetaan 4,85 %:n sijasta 12 kuukauden Euribor korkoa vähennettynä 0,10 prosentilla. Pankki maksaa molemmissa vaihtoehtoissa 12 kuukauden Euribor korkoa. Seuraava vaihto-oikeuden ilmoittamispäivä on 15.9.2018. Vuosittaisena korkokustannuksena maksetaan 4,85 %, lainasta maksettava lainamarginaali sekä, mikäli Euribor korko on negatiivinen, koronvaihtosopimuksen vaihtuvan koron osuus.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
26	418 717,91	- 41 778,83	558 291,41	- 68 541,85	21.9.2020

Pakollisiin varauksiin kirjatut korkojohdannaissopimukset

Johdannaissopimukset on tulkittu ei-suojaavaksi ja sopimusten negatiiviset markkina-arvot tai markkina-arvojen muutokset on kirjattu tulosvaikutteisesti varovaisuuden periaatteen mukaisesti pakollisiin varauksiin.

Koronvaihtosopimukset

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
10	20 000 000,00	- 2 101 424,00	20 000 000,00	-3 255 533,00	25.5.2055
27	17 627 119,00	- 1 188 601,00	18 983 051,00	- 1 688 969,00	15.6.2021

Jatko-oikeudellinen koronvaihtosopimus

Konserniyhtiö on optio-oikeuden myyjä. Sopimuksen mukaan pankilla on oikeus toteuttaa option kohde-etuutena oleva koronvaihtosopimus. Jos 9 vuoden koronvaihtosopimusten korko on optio-oikeuden päättymispäivänä matalampi kuin 2,80 % pankki käyttää optio-oikeuttaan ja nimellisarvoltaan 27 941 180 euron koronvaihtosopimus astuu voimaan 10.3.2021.

Nro	Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016	Sopimuksen eräpäivä
28	27 941 180,00	- 2 276 252,00	27 941 180,00	-2 502 263,00	10.3.2030

Sähköjohdannaiset

Nimellispääoma EUR 31.12.2017	Käypä arvo EUR 31.12.2017	Nimellispääoma EUR 31.12.2016	Käypä arvo EUR 31.12.2016
2 619 651,90	223 029,14	2 619 651,90	-239 596,20

Valuuttajohdannaiset

Konserniyhteisö suojaa valuuttatermiineillä USD-määrisiä kivihiilen ostoja kurssimuutoksilta. Valuuttatermiinillä lukitaan valuutan ostokurssi tulevaisuudessa. Termiinit erääntyvät heinä-, elo- ja syyskuussa 2018.

Ostettu USD määrä	Käypä arvo EUR 31.12.2017
3 000 000,00	- 9 881,04

Johdannaissoimusten korkoherkkyys

Seuraavassa taulukossa on esitetty kaupunkikonsernin korkojohdannaissoimusten korkoherkkyys, ts. miten korkomuutos vaikuttaa soimusten markkina-arvoihin. Korkoherkkyys on laskettu, jos korkoprosentti muuttuu tilinpäätöshetken tasosta - 0,5, +0,5, +1 tai +2 prosenttiyksikköä. Johdannaissoimusten negatiivisten kassavirtojen ajoittuminen tulevaisuudessa on arvioitu tilinpäätöshetken termiinikorkojen perusteella.

Lahden kaupunkikonsernin korkojohdannaissoimukset, herkkyysanalyysi

Nro	Johdannaisen soimustyyppi	Soimuksen nimellisarvo	Soimuksen eräpäivä	Negatiivinen kassavirta 31.12.2017 termiinikorkojen perusteella	Laskennallinen markkina-arvo 31.12.2017 *)	Korkomuutoksen vaikutus laskennalliseen markkina-arvoon 31.12.2017			
						Korkomuutos verrattuna 31.12.2017 korkotasoon			
						-0,5 %	+0,5%	+1%	+2%
1	Koronvaihtosoimus	63 000 000	11.12.2024	Vuoteen 2023 asti	-1 882 843	-4 040 665	199 966	2 210 313	6 023 391
11	Koronvaihtosoimus	37 500 000	5.12.2031	5.12.2021 asti	-146 661	-1 515 034	1 168 083	2 413 976	4 730 355
12	Koronvaihtosoimus	37 142 857	10.3.2023	Soimusan loppuun	-4 019 383	-4 512 235	-3 255 128	-2 504 662	-1 057 647
13	Koronvaihtosoimus	27 680 000	15.5.2026	15.8.2025 asti	-1 401 230	-2 001 361	-806 301	-234 915	858 341
14	Koronvaihtosoimus	24 000 000	15.9.2025	14.9.2020 asti	-60 735	-541 449	406 688	860 953	1 731 834
4	Koronvaihtosoimus	21 000 000	2.12.2019	Soimusan loppuun	-1 841 185	-2 006 539	-1 665 850	-1 498 429	-1 169 339
2	Koronvaihtosoimus	20 000 000	15.9.2020	Soimusan loppuun	-2 055 833	-2 327 620	-1 796 367	-1 536 412	-1 288 101
10	Koronvaihtosoimus	20 000 000	25.5.2055	Soimusan loppuun	-2 101 424	-3 979 383	-687 880	428 385	1 912 735
15	Koronvaihtosoimus	18 750 000	2.10.2023	Soimusan loppuun	-680 772	-971 042	-398 027	-120 924	415 190
16	Koronvaihtosoimus	17 627 119	16.12.2030	15.3.2023 asti	-419 403	-977 637	118 386	631 508	1 593 338
27	Koronvaihtosoimus	17 627 119	15.6.2021	Soimusan loppuun	-1 188 601	-1 445 336	-929 144	-677 677	-187 637
8	Koronvaihtosoimus	17 000 000	26.8.2022	Kassavirta positiivinen	1 461 595	1 481 170	1 442 351	1 423 431	1 386 540
6	Koronvaihtosoimus	15 000 000	7.4.2020	Soimusan loppuun	549 198	552 718	454 709	542 252	535 429
17	Koronvaihtosoimus	5 031 948	31.10.2026	30.4.2022 asti	-60 219	-255 734	127 789	306 282	638 606
23	Koronvaihtosoimus	3 925 500	15.12.2023	15.12.2022 asti	-132 447	-231 957	-33 797	60 294	238 988
18	Koronvaihtosoimus	3 311 102	13.10.2026	13.4.2021 asti	-23 383	-109 792	70 079	155 366	317 218
19	Koronvaihtosoimus	3 130 555	3.11.2022	Soimusan loppuun	-107 879	-166 779	-41 927	18 368	134 945
20	Koronvaihtosoimus	2 429 635	31.10.2026	30.4.2022 asti	-28 932	-123 479	61 702	147 886	308 346
24	Koronvaihtosoimus	2 166 876	19.12.2023	19.12.2021 asti	-42 458	-68 148	-15 764	9 356	57 539
21	Koronvaihtosoimus	108 293	7.11.2022	Soimusan loppuun	-13 841	-15 997	-11 715	-9 654	-5 704
22	Koronvaihtosoimus	45 914	15.10.2018	Soimusan loppuun	-1 371	-1 535	-1 190	-1 018	-677
3	Koron- ja valuutanvaihtosoimus	30 000 000	10.6.2021	Soimusan loppuun	-2 448 056	-5 500 489	-374 360	821 850	1 778 507
5	Purettava koronvaihtosoimus, myyty optio	21 000 000	1.12.2034	Kassavirta positiivinen	1 991 237	3 091 698	2 425 468	2 013 257	954 889
9	Jatkettava koronvaihtosoimus, myyty optio	40 000 000	26.8.2042	Soimusan loppuun	-8 315 862	-11 845 971	-5 669 994	-3 811 980	-1 741 372
7	Jatkettava koronvaihtosoimus, myyty optio	37 000 000	7.4.2040	Soimusan loppuun	-4 609 912	-7 662 345	-2 536 216	-1 340 006	-383 349
28	Jatkettava koronvaihtosoimus, myyty optio	27 941 180	10.3.2030	Soimusan loppuun	-2 276 252	-2 930 480	-1 543 441	-1 041 017	-432 426
25	Kynnyksellinen koronvaihtosoimus, myyty optio	5 108 800	28.12.2026	Soimusan loppuun	-858 055	-1 111 455	-718 185	-560 672	-314 964
26	Vaihto-oikeudellinen koronvaihtosoimus, myyty optio	418 718	21.9.2020	Soimusan loppuun	-41 779	-44 180	-39 398	-37 059	-32 488
Yhteensä		517 945 617			-30 756 487	-49 261 056	-14 049 463	-1 330 948	17 002 487
Muutos laskennalliseen markkina-arvoon 31.12.2017						-18 504 570	16 707 024	29 425 539	47 758 973

*) Markkina-arvo 31.12.2017 on laskennallinen eikä välttämättä vastaa soimuspankin ilmoittamaa markkina-arvoa kyseisenä ajankohtana

Tunnuslukujen laskentakaavat

Tuloslaskelma

Toimintatuotot prosenttia toimintakuluista

= $100 * \text{Toimintatuotot} / (\text{Toimintakulut} - \text{Valmistus omaan käyttöön})$

Vuosikate prosenttia poistoista

= $100 * \text{Vuosikate} / \text{Poistot} + \text{Arvonalentumiset}$

Vuosikate € / asukas

= $\text{Vuosikate} / \text{Asukasmäärä}$

Rahoituslaskelma

INVESTOINNIT

Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä, €

=toiminnan ja investointien rahavirta –välituloksen tilinpäätösvuoden ja neljän edellisen vuoden kertymä

Investointien tulorahoitus, %

= $100 * \text{Vuosikate} / \text{Investointien omahankintameno}$

Pääomamenojen tulorahoitus, %

= $100 * \text{Vuosikate} / (\text{Investointien omahankintameno} + \text{Antolainojen nettolisäys} + \text{Lainanlyhennykset})$

LAINANHOITO

Lainanhoitokate

= $(\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Lainanlyhennykset})$

MAKSUVALMIUS

Rahavarat 31.12.

= Rahoitusarvopaperit sekä rahat ja pankkisaamiset

Kassasta maksut kootaan seuraavista eristä:

Tuloslaskelmasta:

Toimintakulut – Valmistus omaan käyttöön

Korkokulut

Muut rahoituskulut

Rahoituslaskelmasta:

Investointimenot

Antolainojen lisäys

Pitkäaikaisten lainojen vähennys (lyhennykset)

Kassan riittävyys (pv)

= $365 \text{ pv} \times \text{Rahavarat } 31.12. / \text{Kassasta maksut tilikaudella}$

Tase

Kertynyt ylijäämä (alijäämä)

= Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä) + Tilikauden ylijäämä (alijäämä)

Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas

= $[\text{Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)}] / \text{Asukasmäärä}$

Omavaraisuusaste, %

= $100 * (\text{Oma pääoma} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{Koko pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Suhteellinen velkaantuneisuus, %

= $100 * (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot}) / \text{Käyttötulot}$

Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista

= $100 * (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot} + \text{Vuokravastuut}) / \text{Käyttötulot}$

Lainakanta 31.12.

= $\text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat})$

Lainat € / asukas

Asukaskohtainen lainamäärä lasketaan jakamalla edellä mainittu lainakanta tilinpäätösvuoden päättymispäivän mukaisella kunnan asukasmäärällä.

Lainasaamiset 31.12.

= Sijoituksiin merkityt joukkovelkakirjasaamiset ja muut lainasaamiset

Taseyksikön tunnusluvut**Tuloslaskelma****Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %**

= $100 \cdot (\text{Yli-/alijäämä ennen satunnaisia eriä} + \text{Kunnalla maksetut korkokulut} + \text{Korvaus peruspääomasta}) / (\text{Oma pääoma} + \text{Lainat kunnalta} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset})$

Sijoitetun pääoman tuotto, %

= $100 \cdot (\text{Yli-/alijäämä ennen satunnaisia eriä} + \text{Kunnalla maksetut korkokulut} + \text{Muille maksetut korkokulut} + \text{Korvaus peruspääomasta}) / (\text{Oma pääoma} + \text{Sijoitettu korollinen vieras pääoma} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset})$

Voitto, %

= $100 \cdot (\text{Yli-/alijäämä ennen varauksia} / \text{Liikevaihto})$

Rahoituslaskelma**Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä, €**

=toiminnan ja investointien rahavirta –välituloksen tilinpäätösvuoden ja neljän edellisen vuoden kertymä

Investointien tulorahoitus, %

= $100 \cdot (\text{Yli-/alijäämä ennen satunnaisia eriä} + \text{Poistot ja arvonalentumiset} - \text{Tuloverot}) / \text{Investointien omahankintameno}$

Pääomamenojen tulorahoitus, %

= $100 \cdot (\text{Yli-/alijäämä ennen satunnaisia eriä} + \text{Poistot ja arvonalentumiset} - \text{Tuloverot}) / (\text{Investointien omahankintameno} + \text{Antolainojen nettolisäys} + \text{Lainanlyhennykset})$

Lainanhoito**Lainanhoitokate**

= $(\text{Yli-/alijäämä ennen satunnaisia eriä} + \text{Poistot ja arvonalentumiset} + \text{Korkokulut} - \text{Tuloverot}) / (\text{Korkokulut} + \text{Lainanlyhennykset})$

Maksuvalmius**Current ratio**

= $(\text{Vaihto-omaisuus} + \text{Lyhytaikaiset saamiset} + \text{Rahoitusarvopaperit} + \text{Rahat ja pankkisaamiset}) / (\text{Lyhytaikainen vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Quick ratio

= $(\text{Rahat ja pankkisaamiset} + \text{Rahoitusarvopaperit} + \text{Lyhytaikaiset saamiset}) / (\text{Lyhytaikainen vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Kassan riittävyys (pv)

= $365 \text{ pv} \times \text{Rahavarat 31.12.} / \text{Kassasta maksut tilikaudella}$

Tase**Kertynyt yli- / alijäämä**

= $\text{Edellisten tilikausien yli- / alijäämä} + \text{Tilikauden yli- / alijäämä}$

Omavaraisuusaste, %

= $100 \times (\text{Oma pääoma} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{Koko pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Suhteellinen velkaantuneisuus, %

= $100 \times (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot}) / \text{Käyttötulot}$

Lainakanta 31.12.

= $\text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat})$

Lainasaamiset 31.12.

= $\text{Sijoituksiin merkityt jvk-lainasaamiset ja muut lainasaamiset}$

Konsernin tunnusluvut**Tuloslaskelma**

Toimintatuotot prosenttia toimintakuluista
 $= 100 \cdot \text{Toimintatuotot} / \text{Toimintakulut}$

Vuosikate prosenttia poistoista
 $= 100 \cdot \text{Vuosikate} / (\text{Poistot} + \text{Arvonalentumiset})$

Vuosikate € / asukas
 $= \text{Vuosikate} / \text{Asukasmäärä}$

RahoituslaskelmaINVESTOINNIT

Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä viideltä vuodelta, €

Investointien tulorahoitus, %
 $= 100 \cdot \text{Vuosikate} / \text{Investointien omahankintameno}$

LAINANHOITO

Lainanhoitokate
 $= (\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Lainanlyhennykset})$

MAKSUVALMIUS

Kassan riittävyys (pv)
 $= 365 \text{ pv} \times \text{Rahavarat } 31.12. / \text{Kassasta maksut tilikaudella}$

Kassasta maksut kootaan seuraavista eristä:

Konsernituloslaskelmasta:

Toimintakulut

Korkokulut

Muut rahoituskulut

Konsernin rahoituslaskelmasta:

Investointimenot

Antolainasaamisten lisäykset

Pitkäaikaisten lainojen vähennys (lyhennykset)

Tase

Omavaraisuusaste (%)
 $= 100 \cdot (\text{Oma pääoma} + \text{Vähemmistöosuus} + \text{Konsernireservi} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{Koko pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Suhteellinen velkaantuneisuus, %
 $= 100 \cdot (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot}) / \text{Käyttötulot}$

Velat ja vastuut prosenttia käyttötuloista
 $= 100 \cdot (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot} + \text{Vuokravastuut}) / \text{Käyttötulot}$

Kertynyt yli / alijäämä (1 000) €
 $= \text{Edellisten tilikausien yli- / alijäämä} + \text{Tilikauden yli- / alijäämä} / 1000$

Kertynyt yli / alijäämä € / asukas
 $= (\text{Edellisten tilikausien yli- / alijäämä} + \text{Tilikauden yli- / alijäämä}) / \text{Asukasmäärä}$

Konsernin lainakanta (1 000) € 31.12.
 $= \text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat})$

Konsernin lainat (1 000) € / asukas
 Asukaskohtainen lainamäärä lasketaan jakamalla konsernin lainakanta tilinpäätös-
 vuoden päättymispäivän mukaisella kunnan asukasmäärällä.

Konsernin lainasaamiset (1 000) € 31.12.
 $= \text{Sijoituksiin merkityt joukkovelkakirjasaamiset ja muut lainasaamiset}$

Konsernin henkilöstömäärä 31.12.
 $= \text{Kunnan ja sen tytäryhteisöjen palveluksessa olleiden henkilöiden lukumäärä } 31.12.$

Taseyksiköiden tilinpäätökset

Sitovat määrärahat

Taseyksiköt

Lahden Tilakeskus	Tilikauden ylijäämä (alijäämä) ilman käyttöomaisuuden myyntivoittoja ja -tappioita
Lahden Ateria	Tilikauden ylijäämä (alijäämä)
Lahden Servio	Tilikauden ylijäämä (alijäämä)
Lahden kaupunginorkesteri	Tilikauden ylijäämä (alijäämä)
Lahden kaupunginteatteri	Tilikauden ylijäämä (alijäämä)

LAHDEN TILAKESKUS

TOIMINTAKERTOMUS

Toiminta-ajatus

Tilakeskus on kaupunginhallituksen alainen kunnallinen taseyksikkö, jonka tehtävänä on huolehtia kaupungin omistamasta toimitilakannasta, sen arvosta, tuottavuudesta, tehokkaasta käytöstä ja kehittämisestä sekä asiakaslähtöisesti järjestää kaupunkiorganisaatiolle sen palvelutuotannon tarpeisiin tarkoituksenmukaiset toimitilat ja niihin sovitut kiinteistöpalvelut. Tilakeskus voi tarjota palveluitaan myös ulkopuolisille.

Toimitilajohtajan katsaus

Kaupungin strategiasta johdetut muutosohjelmat ja kärkihankkeet, palveluverkkorakenne sekä julkisessa käytössä olevien kiinteistöjen kunto ja toimivuus sekä korjausvelan ja energiatehokkuuden hallinta ovat keskeisessä asemassa ohjaamassa toimitilahallinnon toiminnan suunnittelua vuosi kerrallaan. Kaupunginhallituksen konserni- ja tilajaoston omistajaohjausta ja kaupunkikonsernin tilahallinnon yhteistyötä tukevan toimitilaohjelman valmistelu saatiin päätökseen konserni- ja tilajaoston vahvistettua ohjelman 10.4.2017 § 39 noudatettavaksi kaupunkikonsernissa. Osana ohjelman toteutusta käynnistettiin konserniyhteistyötä tukevan kiinteistönhallinnon ja rakennuttamisen ohjausryhmän (kihara) toiminta.

Päijät-Hämeen Hyvinvointiyhtymän toiminnan käynnistyminen vuoden 2017 alussa aiheutti runsain mitoin selvittelytehtäviä toimitilasopimusten järjestelemiseksi. Selvitys Päijät-Hämeen kuntien ja hyvinvointiyhtymän yhtenäisestä vuokrajärjestelmästä valmistui loppukevällä. Selvityksen tarjoamista muutoksista päätettiin maakunnan kuntajohtajakokouksen päätöksellä kuitenkin luopua. Sote-uudistuksen kiinteistöihin liittyvä valmistelutyö painottui perustetun Maakuntien tilakeskuksen tiedonhankintaan kunnilta ja sairaanhoitopiireiltä.

Lahden kaupunginsairaalan perusparannus pääterveysasemaksi valmistui I-vaiheen osalta ja käynnistyi II-vaiheen rakentamisena aikataulussaan. Käyttösuunnitelmaa toteutettiin suunnitellussa aikataulussa muutamaa vähäistä poikkeusta lukuun ottamatta.

Tilakeskuksen hallinnoima omistettu tilakanta kasvoi yhteensä noin 19 500 m² verran. Vastaavasti vanhan rakennuskannan poistumaa myyntien ja purkamisten seurauksena kertyi noin 25 900 m². Vuokratilojen lisäystä koulujen tilapäistilatarpeisiin kertyi vuoden aikana kaikkiaan noin 14 300 m², suurimpina kohteina syksyllä valmistuneet Mukkulan tilapäiskoulu noin 5 400 m² ja Nastopoli 7 300 m².

Kaupungin toimitilakannan rakenteen, kunnon, tarpeita vastaavan toimivuuden ja tehokkaan käytön kehittäminen tapahtuu vaiheittain ja kestää vuosia. Kokonaisuutta ei ole mahdollista rationalisoida kertaheitolla. Kysymys on niin rahoituksesta kuin muistakin resursseista. Kiinteistöjen realisoitumismahdollisuudet riippuvat asemakaavoituksesta sekä kulloisestakin markkinatilanteesta ja päätöksenteosta myyntitilanteissa. Kehittämistyö tilakannan eheyttämiseksi edellyttää tilakannan luokitukseen perustuvaa riittävän kattavasti suuntaa antavaa pitkän aikavälin suunnitelmaa ja sitoutumista sen toteuttamiseen yli valtuustokausien.

Rakennusteollisuus RT ennusti syksyn 2017 suhdannekatsauksessaan rakentamisen kasvuksi kuluneena vuonna neljä prosenttia vastaten kutakuinkin kasvua koko Suomen taloudessa. Rakentamisen määrä ylitti finanssikriisiä edeltävän tason. Talonrakennustöitä arvioitiin käynnistyneen vuoden 2017 aikana 39 miljoonan kuutiometrin edestä. Korjausrakentamisessa kasvu on hieman hidastunut osin työvoimapu-

lan vuoksi. Hallituksen ja suurimpien kaupunkien valmistelamat toimenpideohjelmat koulujen ja muiden julkisten palvelurakennusten tervehdyttämiseksi tuovat jatkossa töitä sekä korjaus- että uudisrakentamiseen.

Tilastokeskuksen mukaan rakennuskustannukset nousivat vuoden 2017 joulukuussa 0,7 prosenttia vuodentakaisesta. Tarvikepanosten hinnat nousivat 2,2 prosenttia ja palveluiden hinnat 1,3 prosenttia edellisen vuoden joulukuuhun verrattuna. Samanaikaisesti rakentamisen työpanosten hinnat laskivat 1,3 prosenttia. Työpanosten hintojen lasku selitty pienentyneillä työnantajan sosiaaliskustannuksilla verrattuna vuoteen 2016. Kiinteistön ylläpidon kustannukset nousivat 0,2 prosenttia vuoden 2017 kolmannella neljänneksellä vuoden 2016 vastaavasta ajanjaksosta.

Henkilöstö

Henkilöstön määrä vuoden lopussa oli 47, kaikki vakinaisessa työsuhteessa. Kahden henkilön työpanos siirtyi konsernihallinnon keskitettyihin palveluihin. Henkilöstömenot olivat 2,47 milj. euroa ja 4,3 prosenttia liikevaihdesta.

Tilakeskuksen henkilöstön yhteistoimintaelimenä toimii työpaikkakokous, joita pidettiin kertomusvuoden aikana yhden kerran. Henkilökohtaiset kehittämisseskustelut pidettiin pääosin tammi-huhtikuun aikana koko henkilöstön osalta. Henkilöstön koulutuspäiviä oli yhteensä 74 (edellisvuonna 97) eli keskimäärin 1,5 pv/henkilö (edellisvuonna 1,9 pv/hlö). Sairauspoissaoloja kertyi yhteensä 308 kalenteripäivää (edellisvuonna 409 pv).

Sisäinen valvonta ja riskien hallinnan järjestäminen

Tilakeskuksen toimintaa on ohjannut ja valvonut kaupunginhallituksen konserni- ja tilajaosto kaupunginvaltuuston määrittämien toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden mukaisesti.

Sisäisen valvonnan osalta noudatettiin kaupungin konsernihallinnon ja sisäisen tarkastuksen ohjeita sekä toteutettiin yksikkökohtaista valvontaa tilakeskuksen johtoryhmässä yhteisesti sovittujen pelisääntöjen mukaisesti.

Toiminnan tavanomaista riskien hallintaa ovat urakkasopimuksiin perustuvat rakennustöiden aikaiset ja takuuaajan vakuudet ja vakuutukset sekä ns. ulosvuokrattujen kohteiden vuokravakuudet muissa kuin vähäistä taloudellista intressiä omaavissa sopimussuhteissa. Riskien hallintaa kehitetään myös toimintojärjestelmän kehittämisellä. Tilajaavastuulain mukaisessa valvonnassa hyödynnetään kaupallista, tilaajalle maksutonta tilaajavastuu.fi -palvelua sekä tarvittaessa Suomen Asiakastieto Oy:n luottotietorekisteriä. Kaupparjoissa, vuokrasopimuksissa, urakka-asiakirjoissa ja monissa muissa sopimuksissa käytetään vakiintuneita, tarkastettuja sopimusehtoja. Poikkeuksellisten sopimusehtojen tarkastamisessa käytetään kaupungin lakimiesten asiantuntemusta.

Toiminnan tunnuslukuja

Toimintavuoden aikana valmistui yhteensä noin 35,8 milj. euron arvosta osin uutta ja osin uudistettua rakennuskantaa kirjattavaksi tilakeskuksen taseeseen. Vuoden lopussa sairaanhoito-oppilaitoksen (Hoitajankatu 3) ja Muotoiluinstituutin (Kannaksenkatu 22) kiinteistöjen omistukset siirtyivät Koulutuskeskus Salpaus -kuntayhtymältä kaupungille, joista tilakeskuksen taseeseen kirjattiin rakennusten arvot yht. 2,2 milj. euroa.

Alkuvuodesta luovuttiin Kiinteistö Oy Lahden Sammonkatu 8 osakeomistuksista kaupalla Spatium Toimitilat Oy:n kanssa hintaan 4,4 milj. euroa. Kesällä myytiin nettihuutokaupoilla Mukkulan ent. leirintäalueella olleet lomamökit. Joulukuussa

Anttilanmäen koulurakennuksen omistus siirtyi hintaan 0,63 milj. euroa ruotsinkielisten säätiöiden omistamalle kiinteistö-osaakeyhtiölle, joka vastaa kiinteistön kehittämisestä ruotsinkieliseen perusopetus- ja varhaiskasvatustoimintaan. Käytöstä poistuneita huonokuntaisia rakennuksia purettiin 4 kpl (11.700 m²), joista merkittävin oli Kivimaan yläkoulun rakennus.

Tilakeskuksen liikevaihto oli 57,5 milj. euroa (edellisvuonna 58,9 milj. euroa) ja liikeylijäämä oli plussalla 4,27 milj. euroa (edellisvuonna 0,66 milj. euroa).

Tilikauden ylijäämä oli 2,16 milj. euroa (edellisvuonna alijäämä 1,81 milj. euroa). Käyttötaloutta ovat kurittaneet erityisesti koulujen ja päiväkotien jatkunut väistötilatarve tilakustannuksineen sekä käyttöomaisuudesta tehdyt 4,6 milj. euron lisäpoistot. Lisäpoistoja tehtiin seuraavista rakennuksista: Mukkulan ala-aste, Kivimaan yläkoulu, Männistön koulu ja Joutjoen päiväkot.

Omien toimitilojen ylläpitoon käytettiin yhteensä noin 11,0 milj. euroa (edellisvuonna noin 10,4 milj. euroa) ja talonrakennusinvestointeihin yhteensä 34,1 milj. euroa (edellisvuonna 34,5 milj. euroa). Investointihankkeita aktivoitiin yhteensä 35,8 milj. euron edestä ja pitkäaikaisen velan määrä kasvoi kaikkiaan 4,0 milj. eurolla. Tilakeskuksen pitkäaikainen korollinen velka kaupungille oli tilikauden päättyessä 296 milj. euroa (edellisvuonna 292 milj. euroa).

Huoltokirjajärjestelmään (FacilityInfo) tuli vuoden aikana palvelupyyntöjä yhteensä 2.984 kpl (edellisvuonna 2.602 kpl). Palvelupyyntöön vastattiin keskimäärin 1,8 työpäivässä (1,9 tpv) ja työ valmistui keskimäärin 11,4 työpäivässä (24,1 tpv). Viivästyneitä palvelupyyntöjä eli töitä, joiden aloittamiseen meni yli kolme työpäivää, oli 292 kpl (291 kpl). Joulukuun alussa siirryttiin Buildercom Oy:n uuteen järjestelmäversioon sähköisen huoltokirjan käytössä. Samalla FacilityInfo muuttui BEM-järjestelmäksi, jossa huoltokirjan lisäksi toimii myös sähköinen projektipankki.

Tilojen ja omaisuuden määrä

Tilakeskuksen omistajahallinnassa oli tiloja vuoden lopussa yhteensä 419.000 m² ja vuokrahallinnassa markkinoilta vuokrattuja tiloja 90.700 m². Kaupungin oman palvelutuoannon käytössä tiloista oli 318.500 m², josta 95 % oli siviis-tyksen palvelualueen, 3,4 % konsernihallinnon ja 1,6 % kaupunkiympäristön palvelualueen käytössä. Tilakannasta ulos vuokrattuja tiloja (mukaan lukien konserniyhtiöt) oli 122.400 m², josta Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymälle vuokrattuja tiloja oli 71.400 m².

Tilakeskuksen koko tase oli 314 milj. euroa (edellisvuonna 310 milj. euroa), rakennuskannan jälleenhankinta-arvo 924 milj. euroa ja tekninen arvo 683 milj. euroa.

Muutoksia toimitilakannassa (tuottavuusohjelma)

Toimitilakannan luokitteluun perustuvaa tuottavuusohjelman toteuttamista jatkettiin. Kaupunginhallitus päätti vuonna 2010 toimitilahallintoa koskevista linjauksista, joilla on ohjattu tarpeettomista toimitiloista luopumista. Vuoden 2014 talousarviossa hyväksytty talouden tasapainotusohjelma on tähdännyt edelleen samoihin tavoitteisiin sekä tilakannan käytön tehostamiseen laajemminkin. Vuoden 2018 talousarvion yhteydessä hyväksytty toiminnan ja talouden tasapaino 2018–2022 -ohjelma jatkaa tavoitteiden asettelua samansuuntaisesti. Toimenpiteillä ohjataan ylläpidettävän kiinteistökannan rationaalista käyttöä sekä korjausvelan lyhentämistä. Samalla resursseja voidaan täsmällisemmin kohdistaa säilytettävän kiinteistökannan ylläpitoon ja maaomaisuuden tuottavampaan käyttöön.

Talous

Tilakeskuksen käyttötaloudessa on ollut viime vuosina painetta toiminnallisen alijäämän muodostumiseen. Perimmäisenä syynä tähän ovat olleet koulujen ja päiväkotien lisääntyneet sisäilmaongelmat ja niiden takia toteutetut merkittävät väistötilajärjestelyt. Nykyisentasoinen vuokratulorahoitus ei ole riittänyt kaiken menokasvun katteeksi. Vuosina 2014–2017 tilakeskuksen taloutta on tasapainotettu tilapäisellä sisäisen korkomenon kahden prosenttiyksikön alennuksella.

Tilikauden tuloksen käsittely

Tilikauden ylijäämä 2 155 309,51 euroa esitetään lisättäväksi edellisten tilikausien ylijäämään.

LAHDEN TILAKESKUS

TULOSLASKELMA	1.1. - 31.12.2017	1.1. - 31.12.2016
Liikevaihto	57 519 087,70	58 914 910,22
Valmistus omaan käyttöön	719 655,68	512 748,00
Liiketoiminnan muut tuotot	1 860 942,62	838 301,21
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-7 037 272,24	-6 863 675,46
Palvelujen ostot	-11 820 638,23	-13 516 315,92
	-18 857 910,47	-20 379 991,38
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-2 048 075,00	-2 076 094,99
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-330 264,90	-381 273,00
Muut henkilösivukulut	-87 293,68	-133 604,58
	-2 465 633,58	-2 590 972,57
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-23 084 384,25	-22 234 897,04
Arvonalentumiset	-434 908,40	-3 818 347,52
	-23 519 292,65	-26 053 244,56
Liiketoiminnan muut kulut	-10 989 847,53	-10 584 369,42
Liikeyli-/alijäämä	4 267 001,77	657 381,50
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muut rahoitustuotot	43,67	-530,46
Kunnalle maksetut korkokulut	-2 192 844,16	-2 853 792,23
Muut rahoituskulut	-967,36	-758,61
	-2 193 767,85	-2 855 081,30
Yli-/alijäämä ennen satunnaisia eriä	2 073 233,92	-2 197 699,80
Yli-/alijäämä ennen varauksia	2 073 233,92	-2 197 699,80
Poistoeron lisäys/vähennys	82 075,59	387 685,08
Tilikauden yli-/alijäämä	2 155 309,51	-1 810 014,72
TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Sijoitetun pääoman tuotto, %	1,40	0,22
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %	1,40	0,22
Voitto, %	3,60	-3,73

LAHDEN TILAKESKUS

TASE	31.12.2017	31.12.2016
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Muut pitkävaikutteiset menot	5 388 674,29	3 751 707,79
Aineelliset hyödykkeet		
Maa- ja vesialueet	962 816,05	924 983,05
Rakennukset	276 009 022,93	264 949 434,11
Kiinteät rakenteet ja laitteet	13 464 776,79	13 363 075,85
Koneet ja kalusto	470 393,62	559 276,24
Ennakkomaks ja keskener hank	13 721 704,69	16 133 762,69
	<u>304 628 714,08</u>	<u>295 930 531,94</u>
Sijoitukset		
Osakkeet ja osuudet	2 323 976,49	6 723 976,49
	2 323 976,49	6 723 976,49
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Pitkäaikaiset saamiset		
Muut saamiset	0,00	375 073,16
	<u>0,00</u>	<u>375 073,16</u>
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	158 409,52	233 886,19
Muut saamiset	1 316 361,27	2 085 167,66
Siirtosaamiset	0,00	751 220,00
	<u>1 474 770,79</u>	<u>3 070 273,85</u>
VASTAAVAA YHTEENSÄ	<u>313 816 135,65</u>	<u>309 851 563,23</u>
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Edellisten tilikausien yli- / alijäämä	7 495 547,36	9 305 562,08
Tilikauden yli- / alijäämä	2 155 309,51	-1 810 014,72
	<u>9 650 856,87</u>	<u>7 495 547,36</u>
POISTOERO JA VAPAAEHTOiset VARAUKSET		
Poistoero	1 175 077,27	1 257 152,86
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Lainat kunnalta	296 379 222,13	292 379 222,13
Lyhytaikainen		
Lainat kunnalta	387 330,31	3 504 214,44
Ostovelat	5 618 791,65	4 580 914,70
Muut velat	66 788,84	69 273,19
Siirtovelat	538 068,58	565 238,55
	<u>6 610 979,38</u>	<u>8 719 640,88</u>
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	<u>313 816 135,65</u>	<u>309 851 563,23</u>
TASEEN TUNNUSLUVUT		
Omavaraisuus, %	3,45	2,82
Suhteellinen velkaantuneisuus, %*	510,26	503,90
Kertynyt ylijäämä 31.12. 1 000 €	9 651	7 496
Lainakanta 31.12. 1 000 €	296 767	295 883
Lainasaamiset 31.12. 1 000 €		

LAHDEN TILAKESKUS

RAHOITUSLASKELMA

2017

2016

Toiminnan rahavirta

Liikeli-/ alijäämä	4 267 001,77	657 381,50
Poistot ja arvonalentumiset	23 519 292,65	26 053 244,56
Rahoitustuotot ja -kulut	-2 193 767,85	-2 855 081,30
Tulorahoituksen korjauserät	-1 030 000,00	-811 018,13
	24 562 526,57	23 044 526,63

Investointien rahavirta

Investointimenot	-34 134 441,29	-34 588 236,13
Rahoitusosuudet investointimenoihin	280 000,00	371 000,00
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	5 430 000,00	2 763 685,00
	-28 424 441,29	-31 453 551,13

Toiminnan ja investointien rahavirta

-3 861 914,72 **-8 409 024,50**

Rahoituksen rahavirta

Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten vähennys kunnalta	0,00	15 783,78
	0,00	15 783,78

Lainakannan muutokset

Pitkäaikaisten lainojen lisäys kunnalta	4 000 000,00	7 000 000,00
Lyhytaikaisten lainojen muutos kunnalta	-3 116 884,13	3 088 651,55
	883 115,87	10 088 651,55

Muut maksuvalmiuden muutokset

Saamisten muutos muilta	1 970 576,22	1 629 081,61
Korottomien velkojen muutos muilta	1 008 222,63	-3 324 492,44
	2 978 798,85	-1 695 410,83

Rahoituksen rahavirta

3 861 914,72 **8 409 024,50**

Rahavarojen muutos

0,00 **0,00**

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, €	-69 678 397,63	-80 290 710,00
Investointien tulorahoitus, %	75,60	69,72
Lainanhoitokate	12,67	9,36
Quick ratio	0,2	0,4
Current ratio	0,2	0,4

LAHDEN ATERIA

TOIMINTAKERTOMUS

Toiminta-ajatus

Lahden Ateria toimi kaupunginhallituksen toimialan alaisena taseyksikkönä 1.1.–30.4.2017, jonka aikana se kehitti, tuotti ja tarjosi asiakaskohtaisesti räätälöityjä ateriapalveluja asiakkaidensa hyvinvoinnin edistämiseksi. Asiakkaina olivat Lahden kaupungin varhaiskasvatuksen, koulujen, sairaaloiden, sairaalan osastoryhmien, palvelutalojen ja kotihoidon asiakkaat sekä kaupungin työntekijät.

Toimitusjohtajan katsaus

Etelä-Lahden aluekeittiön tuotanto alkoi helmikuun alusta ja toteutui suunnitelmien mukaisesti. Yhteensä Lahden Aterialla oli 83 toimipaikkaa.

Lahden kaupunki yhtiöitti kaupunginhallituksen päätöksen 3.4.2017 mukaisesti taseyksikön ja siirsi sen toiminnan Päijät-Hämeen Ateriapalvelut Oy:lle 1.5.2017 alkaen. Samalla kaupunki päätti ostaa toimintoja vastaavat palvelut yhtiöltä

Henkilöstö

Toimintavuoden aikana vakinaisen henkilöstön määrä oli yhteensä 256. Näistä 203 oli vakinaisia ja 53 määräaikaista.

Koulutuksia oli henkilöstömäärään suhteutettuna 1,1 koulutuspäivää/henkilö.

Koulutuksia oli mm. seuraavista aiheista:

- esimiesvalmennus
- vuosilomakoulutus
- ensiapu 1 –koulutus
- ajankohtaista elintarvikevalvonnasta

Ympäristötekijät

Toimintavuonna on jatkettu kasvisruokien reseptiikan kehittämistä.

Lasten ja nuorten kasvisten syömistä on pyritty lisäämään kehittämällä salaattipöytää houkuttelevammaksi ja trendikämmäksi.

Sisäinen valvonta ja riskien hallinta

Lahden Ateria raportoi säännöllisesti toiminnastaan, talouden ennusteestaan ja tehdyistä päätöksistään konserni- ja tilajaokselle. Lahden Aterian riskienhallinnassa noudatettiin kaupunginhallituksen hyväksymiä riskienhallinnan periaatteita.

Tuottavuustoimenpiteet

Merkittävin tuottavuustoimenpide oli aluekeittiön avaaminen suunnitellusti 30.1.2017. Tuotantoa alettiin keskittämään vähitellen aluekeittiöön, tuotteen laatua ja reseptiikkaa kehitäten. Henkilöstöä koulutettiin ja perehdytettiin uuteen toimintatapaan.

Huomioiden aluekeittiön tuoman kustannusten säästön, Lahden Ateria alensi 2017 kouluruoan hintaa 0,5 % sekä alensi varhaiskasvatuksen ateriahintaa poistaen ylemmän hintaluokan pienien päiväkotikohteiden osalta. Aterian osana päiväkodeissa alettiin jakaa ksylitolipastilleja ruokailujen yhteydessä ilman lisäkustannusta.

Ksylitolipastillien jaon yhteydessä kaikille päiväkotien lapsille jaettiin hammasharjat ja hammastahnat sekä viesti hampaidenhoidon tärkeydestä. Hanke toteutettiin yhdessä varhaiskasvatuksen ja suunterveydenhuollon kanssa.

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

Lahden Aterian toiminta-ajan 1.1.–30.4.2017 liikevaihto oli 5 783 700 euroa. Henkilöstökulut ovat alkuvuonna suhteessa korkeammat ja tasoittuvat loppuvuoden aikana. Aluekeittiön perustamiskustannukset ajoittuivat myös ensimmäiselle neljännekselle.

Tilikauden tuloksen käsittely

Tilikauden alijäämä -194 638 euroa esitetään vähennettäväksi edellisten tilikausien ylijäämästä.

LAHDEN ATERIA

TULOSLASKELMA	1.1. - 31.12.2017	1.1. - 31.12.2016
Liikevaihto	5 783 723,29	15 953 173,62
Liiketoiminnan muut tuotot	0,00	780,00
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1 903 541,58	-4 960 929,45
Palvelujen ostot	-577 692,29	-1 521 166,05
	<u>-2 481 233,87</u>	<u>-6 482 095,50</u>
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-2 137 933,71	-6 092 681,86
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-512 688,92	-1 260 304,10
Muut henkilösivukulut	-87 987,97	-392 206,68
	<u>-2 738 610,60</u>	<u>-7 745 192,64</u>
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-1 443,20	-7 159,28
Liiketoiminnan muut kulut	-754 430,13	-1 608 825,96
Liikelyli-/alijäämä	-191 994,51	110 680,24
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muut rahoitustuotot	0,05	56,05
Muut rahoituskulut	-2 643,64	-3 426,75
	<u>-2 643,59</u>	<u>-3 370,70</u>
Tilikauden yli-/alijäämä	-194 638,10	107 309,54
TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Sijoitetun pääoman tuotto, %	-5,34	2,91
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %	-5,34	2,91
Voitto, %	-3,37	0,67

LAHDEN ATERIA

TASE	31.12.2017	31.12.2016
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineelliset hyödykkeet		
Koneet ja kalusto	0,00	3 247,20
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	0,00	32 419,00
	<u>0,00</u>	<u>35 666,20</u>
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	1 042,15	36 819,40
Saamiset kunnalta	2 467 564,72	5 652 773,09
Muut saamiset	5 166,17	112 622,48
Siirtosaamiset	<u>1 115 407,54</u>	<u>0,00</u>
	3 589 180,58	5 802 214,97
Rahat ja pankkisaamiset	0,00	2 000,00
VASTAAVAA YHTEENSÄ	<u>3 589 180,58</u>	<u>5 839 881,17</u>
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	3 741 815,12	3 634 505,58
Tilikauden yli-/alijäämä	<u>-194 638,10</u>	<u>107 309,54</u>
	3 547 177,02	3 741 815,12
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Ostovelat	40 594,41	603 883,42
Muut velat	475,86	100 340,28
Siirtovelat	<u>933,29</u>	<u>1 393 842,35</u>
	42 003,56	2 098 066,05
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	<u>3 589 180,58</u>	<u>5 839 881,17</u>
TASEEN TUNNUSLUVUT		
Omavaraisuus, %	98,83	64,07
Suhteellinen velkaantuneisuus, %*	0,73	13,15
Kertynyt ylijäämä, 1 000 €	3 547	3 742

LAHDEN ATERIA

RAHOITUSLASKELMA

2017

2016

Toiminnan rahavirta

Liikelyli- / alijäämä	-191 994,51	110 680,24
Poistot ja arvonalentumiset	1 443,20	7 159,28
Rahoitustuotot ja -kulut	-2 643,59	-3 370,70
	<u>-193 194,90</u>	<u>114 468,82</u>

Investointien rahavirta

Investointimenot	-11 491,72	-32 419,00
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	45 714,72	0,00
	<u>34 223,00</u>	

Toiminnan ja investointien rahavirta

-158 971,90 **82 049,82**

Rahoituksen rahavirta

Muut maksuvalmiuden muutokset

Saamisten muutos kunnalta	3 185 208,37	-320 048,36
Saamisten muutos muilta	-972 173,98	-22 594,32
Korottomien velkojen muutos muilta	-2 056 062,49	260 792,86
	<u>156 971,90</u>	<u>-81 849,82</u>

Rahoituksen rahavirta

156 971,90 -81 849,82

Rahavarojen muutos

-2 000,00 **200,00**

Rahavarojen muutos

Rahavarat 31.12.	0,00	2 000,00
Rahavarat 1.1.	2 000,00	1 800,00
	<u>-2 000,00</u>	<u>200,00</u>

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, €	1 003 467,93	1 010 287,79
Quick ratio	85,4	2,8
Current ratio	85,4	2,8

LAHDEN SERVIO

TOIMINTAKERTOMUS

Toiminta-ajatus

Lahden Servio tuottaa, järjestää ja kehittää asiakaslähtöisiä, laadukkaita puhdistus-, laitoshuolto- sekä muita tukipalveluja ympäristöystävällisellä tavalla. Lahden Servio toimi kaupunginhallituksen toimialan alaisena taseyksikkönä.

Palvelujohtajan katsaus

Lahden kaupunginhallitus teki osakeyhtiön perustamisesta virallisen päätöksen 3.4.2017 ja Konserni- ja tilajaosto päätti liikkeenluovutuksesta 10.4.2017, joten Lahden Servio toimi 1.1.2017–30.4.2017 välisen ajan taseyksikkö-muotoisena. Toiminta siirtyi 1.5.2017 alkaen Päijät-Hämeen Laitoshuolto-palvelut Oy:n toiminnaksi.

Henkilöstö

Vuoden 2017 alusta Lahden Servioon siirtyi viisi autonkuljettajaa Lahden kaupungin Sosiaali- ja terveystoimesta, samalla kun terveystoimen toiminta siirtyi uuteen Hyvinvointikuntayhtymään.

Henkilöstön määrä oli taseyksikön toiminnan päättyessä (30.4.2017) yhteensä 263 henkilöä, joista vakituisia oli 218 ja määräaikaisia 45.

Ympäristötekijät

Lahden Servio ottaa kestävä kehityksen tavoitteet huomioon hankinnoissaan sekä palveluntuotannossaan. Hallinnossa on käytössä WWF:n Green Office ympäristöjärjestelmä.

Sisäinen valvonta ja riskien hallinta

Lahden Servio raportoi toiminnastaan ja taloudestaan Konserni- ja tilajaostolle. Sisäisessä valvonnassa noudatetaan konsernihallinnon ja sisäisen tarkastuksen ohjeita ja suosituksia.

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

Tilikauden tulos esitetään tuloslaskelmassa ja toiminnan rahoitus rahoituslaskelmassa. Lahden Servion liikevaihto vuonna 2017 oli 3 354 363,84 euroa. Tilikauden alijäämä oli 62 103,28 euroa, tavoiteltu nettositovuustaso (liikeliijäämä 0 euroa) ei toteutunut. Tilikauden tuloksen muodostumiseen vaikuttivat ennakoitua suuremmat henkilöstökulut, erityisesti lomapalkkavelan osalta. Lisäksi tulokseen vaikuttivat kuluja kasvattaen alkuvuoden aikana tehdyt tarpeelliset kalustohankinnat palvelutuotantoa varten.

Tilikauden tuloksen käsittely

Tilikauden alijäämä -62 103,28 euroa esitetään vähennettäväksi edellisten tilikausien ylijäämästä.

LAHDEN SERVIO

TULOSLASKELMA	1.1. - 31.12.2017	1.1. - 31.12.2016
Liikevaihto	3 354 363,84	10 103 157,52
Liiketoiminnan muut tuotot	4 060,00	19 397,50
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-202 930,56	-357 417,60
Palvelujen ostot	-467 079,52	-1 199 448,55
	-670 010,08	-1 556 866,15
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-2 132 253,13	-6 431 682,92
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-474 553,91	-1 378 194,78
Muut henkilösivukulut	-82 270,40	-412 673,90
	-2 689 077,44	-8 222 551,60
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	0,00	-9 323,43
Liiketoiminnan muut kulut	-61 452,92	-105 502,89
Liikeyli-/alijäämä	-62 116,60	228 310,95
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muut rahoitustuotot	13,32	5,07
Tilikauden yli-/alijäämä	-62 103,28	228 316,02
TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Sijoitetun pääoman tuotto, %	-1,90	7,17
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %	-1,90	7,17
Voitto, %	-1,85	2,26

LAHDEN SERVIO

TASE	31.12.2017	31.12.2016
VASTAAVAA		
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	5 974,85	27 482,59
Saamiset kunnalta	2 069 004,02	4 733 623,47
Muut saamiset	1 032,06	41 985,29
Siirtosaamiset	1 185 887,92	3 060,00
	<u>3 261 898,85</u>	<u>4 806 151,35</u>
VASTAAVAA YHTEENSÄ	<u>3 261 898,85</u>	<u>4 806 151,35</u>
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	3 300 095,77	3 071 779,75
Tilikauden yli-/alijäämä	-62 103,28	228 316,02
	<u>3 237 992,49</u>	<u>3 300 095,77</u>
VIERAS PÄÄOMA		
Lyhytaikainen		
Ostovelat	22 171,49	147 056,04
Muut velat	786,50	108 221,00
Siirtovelat	948,37	1 250 778,54
	<u>23 906,36</u>	<u>1 506 055,58</u>
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	<u>3 261 898,85</u>	<u>4 806 151,35</u>
TASEEN TUNNUSLUVUT		
Omavaraisuus, %	99,27	68,66
Suhteellinen velkaantuneisuus, % *	0,71	14,91
Kertynyt ylijäämä, 1 000 €	3 238	3 300

LAHDEN SERVIO

RAHOITUSLASKELMA

2017

2016

Toiminnan rahavirta

Liikeli-/ alijäämä

-62 116,60

228 310,95

Poistot ja arvonalentumiset

0,00

9 323,43

Rahoitustuotot ja -kulut

13,32

5,07

Toiminnan ja investointien rahavirta

-62 103,28

237 639,45

Rahoituksen rahavirta

Muut maksuvalmiuden muutokset

Saamisten muutos kunnalta

2 664 619,45

-227 960,79

Saamisten muutos muilta

-1 120 366,95

-25 262,45

Korottomien velkojen muutos muilta

-1 482 149,22

15 583,79

Rahoituksen rahavirta

62 103,28

-237 639,45

Rahavarojen muutos

0,00

0,00

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, €

926 184,75

1 039 904,97

Quick ratio

136,4

3,2

Current ratio

136,4

3,2

LAHDEN KAUPUNGINORKESTERI

TOIMINTAKERTOMUS

Toiminta-ajatus

Kaupunginorkesteri tarjoaa monipuolisilla konserteillaan erityisesti lahtelaisille elämänlaatua parantavia ja henkistä virkistymistä lisääviä elämyksiä. Orkesteri jatkaa kansainvälistä näkyvää työtään ja näin toimii yhtenä kaupungin merkittävistä vahvuustekijöistä.

Intendentin katsaus

Toimintavuosi oli ensimmäinen kokonainen kalenterivuosi Dima Slobodenioukin toimiessa orkesterin ylikapellimestarina ja Sibelius-festivaalin taiteellisena johtajana. Maamme itsenäisyyden juhluvuoden ohjelmaan kuului mm. kotimaisia kantaesityksiä, musiikin äänittäminen Aku Louhimiehen elokuvaan Tuntematon sotilas sekä vierailut Souliin, Tukholmaan ja Pietariin.

Yhteistyötä Hämeenlinnan kaupungin kanssa jatkettiin konserttavierailuin ja lasten- ja nuorten kanssa tehtävä työ oli edelleen yksi orkesterin painopistealueista. Kaupunginorkesteri osallistui myös valtakunnalliseen Taidetestaajat-hankkeeseen, jonka puitteissa orkesterin konserteissa kävivät Lahden ja maakunnan kahdeksaluokkalaiset.

Henkilöstö

Orkesterin henkilöstössä oli tilikauden päättyessä kaksi vakinaista viranhaltijaa, 70 toistaiseksi palkattua kokoaikaisista työntekijää ja kaksi määräaikaista työntekijää, joista toinen 40 %:n työajalla. Määräaikaisista toinen toimii perheväpään sijaisena ja toinen määräaikaisena omasta tahdostaan.

Ympäristötekijät

Kaupunginorkesteri jatkoi Hiilivapaa Sinfonia Lahti -hankettaan esittelemällä Vihreä nappi -kampanjan. Hanke keräsi myös kansainvälistä huomiota.

Sisäinen valvonta ja riskien hallinta

Riskikartoitus tehdään Lahden kaupunginorkesterissa säännöllisesti. Edellinen päivitys tehtiin elokuussa 2016, ja se todettiin ajantasaiseksi joulukuussa 2017 ja annettu tuolloin tiedoksi kaupungin turvallisuus- ja riskienhallintapäällikölle. Riskienhallintaan ja -seurantaan osallistuvat kaikki hallinnon-työntekijät oman vastuualueensa osalta.

Toiminnallisten tavoitteiden toteutuminen

Orkesterin toiminnalliset tavoitteet sisältyivät sivistyksen palvelualueen tavoitteisiin ja toteutuminen raportoidaan sivistyksen palvelualueen tavoitteiden toteutuman yhteydessä.

Tuottavuustoimenpiteet

Erityyppisten konserttien lippujen hinnoittelulla tavoiteltiin tulolisäyksiä, ja lisäksi toimintavuoden aikana hankittiin ulkopuolista rahoitusta tuotantoihin. Tehokkailla ja kohdennetuilla markkinointitoimenpiteillä tavoiteltiin yleisömäärien kasvua.

Taloudellinen tilanne otettiin huomioon ohjelmistosuunnittelussa. Avustajia sekä työ- ja sairauslomasijaisia kiinnitettiin tarkasti kohdentaen vain välttämättömissä tilanteissa. Taloutta tasapainotettiin näin säästämällä palkkakuluista.

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

Tilikauden tuloksen muodostumista kuvataan tuloslaskelmassa ja toiminnan rahoitusta kuvataan rahoituslaskelmassa.

Orkesterin sitova tulostavoite, tilikauden yli-/alijäämä oli 0 euroa. Tulostavoitetta ei saavutettu vaan tilikauden alijäämäksi muodostui 255 321,82 euroa.

Tilikauden tuloksen käsittely

Tilikauden alijäämä -255 321,82 euroa esitetään vähennettäväksi edellisten tilikausien ylijäämästä.

Toiminnan laajuutta kuvaavat tunnusluvut	TP2014	TP2015	TP2016	TP2017
Julkisia konsertteja	62	57	63	60
* Kuulijoita em. konserteissa	42 682	44 035	43 499	41 368
Muita esiintymisiä (tilausesiintymiset, ulkomaan konsertit, pienryhmät)	19	122	79	94
* Kuulijoita em. esiintymisissä	1 678	43 867	6 695	15 703
Kuulijoita yhteensä	43 360	87 902	50 194	57 071
Valtionosuus				
* henkilötyövuodet	84	84	84	84
* Valtionosuus 1 000 €	1 731	1 684	1 632	1 516

LAHDEN KAUPUNGINORKESTERI

TULOSLASKELMA	1.1. - 31.12.2017	1.1. - 31.12.2016
Liikevaihto	1 080 498,54	907 789,38
Liiketoiminnan muut tuotot	21 660,70	31 609,23
Muut tuet ja avustukset	184 000,00	213 956,52
Tuet ja avustukset kunnalta	4 675 500,00	4 874 400,08
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-40 108,30	-44 277,80
Palvelujen ostot	-1 361 236,00	-823 502,56
	-1 401 344,30	-867 780,36
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-3 295 258,87	-3 165 292,51
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-582 261,73	-623 895,89
Muut henkilösivukulut	-138 036,78	-195 069,67
	-4 015 557,38	-3 984 258,07
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-22 643,39	-23 486,28
Liiketoiminnan muut kulut	-774 315,13	-826 234,15
Liikeylli- / alijäämä	-252 200,96	325 996,35
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muut rahoitustuotot	78,42	298,19
Kunnalle maksetut korkokulut	0,00	-2 470,04
Muut rahoituskulut	-3 199,28	-303,11
	-3 120,86	-2 474,96
Tilikauden yli- / alijäämä	-255 321,82	323 521,39
TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Sijoitetun pääoman tuotto, %	-24,82	31,48
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %	-24,82	31,48
Voitto, %	-23,63	35,64

LAHDEN KAUPUNGINORKESTERI

TASE	31.12.2017	31.12.2016
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineelliset hyödykkeet		
Koneet ja kalusto	136 655,57	159 388,22
	<u>136 655,57</u>	<u>159 388,22</u>
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	34 057,61	139 508,89
Saamiset kunnalta	1 401 826,97	1 538 788,57
Muut saamiset	28 723,89	21 842,52
Siirtosaamiset	40 639,99	13 649,24
	<u>1 505 248,46</u>	<u>1 713 789,22</u>
Rahat ja pankkisaamiset	100,00	100,00
VASTAAVAA YHTEENSÄ	<u>1 642 004,03</u>	<u>1 873 277,44</u>
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Ed. tilikausien yli-/alijäämä	1 156 194,34	832 672,95
Tilikauden yli-/alijäämä	-255 321,82	323 521,39
	<u>900 872,52</u>	<u>1 156 194,34</u>
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	24 840,79	34 528,55
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Lainat kunnalta	0,00	0,00
	<u>0,00</u>	<u>0,00</u>
Lyhytaikainen		
Saadut ennakot	38 539,50	29 852,26
Ostovelat	88 186,85	68 211,39
Muut velat	79 838,98	78 792,44
Siirtovelat	509 725,39	505 698,46
	<u>716 290,72</u>	<u>682 554,55</u>
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	<u>1 642 004,03</u>	<u>1 873 277,44</u>
TASEEN TUNNUSLUVUT		
Omavaraisuus, %	56,18	62,72
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	11,37	10,83
Kertynyt ylijäämä, 1 000 €	901	1156
Lainakanta 31.12. 1 000 €	0	0
Lainasaamiset 31.12. 1 000 €		

LAHDEN KAUPUNGINORKESTERI

RAHOITUSLASKELMA

2017

2016

Toiminnan rahavirta

Liikely- / alijäämä	-252 200,96	325 996,35
Poistot ja arvonalentumiset	22 643,39	23 486,28
Rahoitustuotot ja -kulut	-3 120,86	-2 474,96
Tulorahoituksen korjauserät	-394,61	0,00
	-233 073,04	347 007,67

Investointien rahavirta

Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	483,87	0,00
--	--------	------

Toiminnan ja investointien rahavirta

-232 589,17 **347 007,67**

Rahoituksen rahavirta

Lainakannan muutokset

Pitkäaikaisten lainojen vähennys kunnalle	0,00	-82 334,14
	0,00	-82 334,14

Muut maksuvalmiuden muutokset

Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-9 687,76	0,00
Saamisten muutos kunnalta	136 961,60	-67 512,58
Saamisten muutos muilta	71 579,16	-104 715,75
Korottomien velkojen muutos muilta	33 736,17	-92 445,20
	232 589,17	-264 673,53

Rahoituksen rahavirta

232 589,17 **-347 007,67**

Rahavarojen muutos

0,00 **0,00**

Rahavarojen muutos

Rahavarat 31.12.	100,00	100,00
Rahavarat 1.1.	100,00	100,00
	0,00	0,00

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, €	1 044 844,07	1 249 340,86
Lainanhoitokate	0,00	141,49
Quick ratio	2,2	2,6
Current ratio	2,2	2,6

LAHDEN KAUPUNGINTEATTERI

TOIMINTAKERTOMUS

Toiminta-ajatus

Kaupunginteatteri on laadukas, omaleimainen ja ohjelmistoltaan monipuolinen metropolialueen pohjoinen keskusteatteri ja Lahden keskeinen vetovoimatekijä. Teatteri järjestää teatteriesityksiä omana tuotantonaan ja yhteistuotantoina. Ohjelmistonsa täydentämiseksi teatteri järjestää koti- ja ulkomaisia teatterivierailuja ja muita kulttuuriesityksiä.

Teatterinjohtajan katsaus

Toiminnallista yhteistyötä teatterialan muiden toimijoiden kanssa lisättiin. Panostettiin voimakkaasti teatterin yleisötyöhön, jonka avulla pyritään saavuttamaan ihmisiä teatterin keinoin varsinaisten maksullisten teatteriesitysten ulkopuolella.

Henkilöstö

Kaupunginteatterin henkilöstömäärä tilikauden päättyessä oli 92 vakinaista koko tai osa-aikaista viranhaltijaa tai työntekijää sekä 25 tilapäistä ja osa-aikaista työntekijää määrällisissä työsuhteissa. Tilapäiset työntekijät ovat pääsääntöisesti vierailevia suunnittelijoita, taiteilijoita ja avustajia, joiden palkkaus-perusteena on teoksen harjoitus- tai esityskerta. Lisäksi tilapäisiä työntekijöitä työskentelee sijaisuuksissa.

Osa toimintavuoden aikana vapautuneista toimista jätettiin täyttämättä.

Ympäristötekijät

Teatteritalon ja esitysten valaisemiseen käytettävän energian minimointiin on kiinnitetty huomiota. Näytelmien pukuja ja lavasteita varastoidaan ja hyödynnetään yhä uudelleen. Käytöstä poistettava lavastus- ja pukumateriaalit kierrätetään. Lipunmyynnin osalta verkkokaupan osuus kokonaisympäristöstä on jatkuvasti lievässä kasvussa.

Sisäinen valvonta ja riskien hallinta

Kaupunginteatterilla on tilikauden aikana tarkistettu riskienhallintasuunnitelma. Tilinpäätökseen liittyvä itsearviointi suoritettiin tilikauden päätteeksi.

Lipunmyyntijärjestelmän maksu- ja myyntitapahtumat siirretään eräajoina kaupungin taloushallinnon järjestelmiin.

Toiminnallisten tavoitteiden toteutuminen

Teatterin toiminnalliset tavoitteet sisältyivät sivistystoimialan tavoitteisiin ja toteutuminen raportoidaan sivistystoimialan tavoitteiden toteutuman yhteydessä.

Tuottavuustoimenpiteet

Teatterin ensi-illat keskistettiin pääosin syysnäytäntökauteen, jolloin on sesonki ja kysyntä suurimmillaan.

Ensi-iltoja järjestettiin 7 kpl tavanomaisen 10 – 11 ensi-illan sijasta. Aino näyttämöllä perinteisesti toteutetut pienten lasten näytelmät jätettiin toteuttamatta niiden heikohkon taloudellisen tuloksen vuoksi.

Ensi-illoista yksi toteutettiin tuotantoyhteistyönä teatteri 2.0 kanssa ja omien ensi-iltojen vähentymistä korvattiin vierailuesityksillä.

Asiakasmaksuja korotettiin syysnäytäntökauten alkamisesta lukien.

Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

Tilikauden tulos esitetään tuloslaskelmassa ja toiminnan rahoitus esitetään rahoituslaskelmassa.

Teatterin sitova tulostavoite, tilikauden yli-/alijämä oli 0 euroa. Tulostavoitetta ei saavutettu vaan tilikauden alijäämäksi muodostui -171.324,10 euroa.

Tulostavoitetta ei saavutettu oman tulorahoituksen jäätyä budjetoidusta ja myös tilikauden 2016 tulorahoituksesta, osin koska useita näytäntöjä jouduttiin peruuttamaan erityisesti syysnäytäntökautella. Peruutusten pääasiallinen syy oli työkyvyttömyys.

Tilikauden tuloksen käsittely

Tilikauden alijäämä -171.324,10 euroa esitetään kirjattavaksi edellisten tilikausien yli-/alijäämän tilille.

Toiminnan laajuutta kuvaavat tunnusluvut	TP 2013	TP 2014	TP 2015	TP 2016	TP 2017
Katsojia	84 329	73 118	70 127	81 418	81 169
Ensi-iltoja	11	11	10	10	7
Esityskertoja*	392	405	372	336	320
Tulot/€/katsoja**	22,10	20,48	22,40	26,22	25,41
Valtionosuuden perusteet:					
henkilötyövuodet	122	120	120	120	120
Valtionosuus 1 000 €	2 457	2 494	2 494	2 343	2 275

* Tunnusluku sisältää tilaisuudet, joista tilastoitu teatterin katsojat. Esitysten lukumäärän vaihtelut selittää ensisijassa pienen Aino studionäytämön ja lämpiön Satunurkan esitysmäärien vaihtelu. Teatterinäytäntöjen lisäksi teatterin järjestämiin 295 yleisötyön tilaisuuteen osallistui 12 906 henkilöä.

**Tunnusluku ei sisällä kaupungin toiminta-avustusta ja Teatteri- ja orkesterilain mukaista valtionosuutta.

Lahden kaupungin teatteritoimintaan saama valtionosuus perustuu Opetus- ja kulttuuriministeriön vahvistamien henkilötyövuosien lukumäärään. Henkilötyövuodet määräytyvät pääsääntöisesti teatterin toteutuneiden kustannusten (pois lukien tilakustannukset ja kustannuslaskennalliset erät) mukaan. Vuonna 2017 yhden vahvistetun henkilötyövuoden valtionosuuden arvo oli 18 960 euroa.

LAHDEN KAUPUNGINTEATTERI

TULOSLASKELMA	1.1. - 31.12.2017	1.1. - 31.12.2016
Liikevaihto	1 895 362,67	1 947 447,34
Liiketoiminnan muut tuotot	166 569,04	187 092,23
Tuet ja avustukset kunnalta	6 607 500,00	6 934 300,00
Materiaalit ja palvelut		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-309 278,61	-283 514,87
Palvelujen ostot	-1 397 994,89	-1 183 270,05
	-1 707 273,50	-1 466 784,92
Henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	-3 783 949,26	-4 016 496,10
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	-818 383,46	-953 577,13
Muut henkilösivukulut	-164 324,79	-249 336,46
	-4 766 657,51	-5 219 409,69
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-260 706,48	-238 508,21
Liiketoiminnan muut kulut	-2 095 098,02	-2 110 463,43
Liikelyli-/alijäämä	-160 303,80	33 673,32
Rahoitustuotot ja -kulut		
Muut rahoitustuotot	52,34	20,70
Kunnalle maksetut korkokulut	-7 815,88	-7 815,88
Muut rahoituskulut	-3 256,76	-2 893,89
	-11 020,30	-10 689,07
Tilikauden yli-/alijäämä	-171 324,10	22 984,25
TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Sijoitetun pääoman tuotto, %	84	-22
Kunnan sijoittaman pääoman tuotto, %	84	-22
Voitto, %	-9,04	1,18

LAHDEN KAUPUNGINTEATTERI

TASE	31.12.2017	31.12.2016
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT		
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	11 673,79	2 169,92
Aineelliset hyödykkeet		
Kiinteät rakenteet ja laitteet	289 229,15	328 684,20
Koneet ja kalusto	337 786,84	429 532,72
	<u>638 689,78</u>	<u>760 386,84</u>
VAIHTUVAT VASTAAVAT		
Saamiset		
Lyhytaikaiset saamiset		
Myyntisaamiset	12 096,42	11 914,50
Saamiset kunnalta	0,00	27 181,26
Muut saamiset	91 462,64	60 565,92
Siirtosaamiset	20 166,76	80,00
	<u>123 725,82</u>	<u>99 741,68</u>
Rahat ja pankkisaamiset	2 700,00	2 700,00
VASTAAVAA YHTEENSÄ	<u>765 115,60</u>	<u>862 828,52</u>
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA		
Ed. tilikausien yli-/alijäämä	-405 684,67	-428 668,92
Tilikauden yli-/alijäämä	-171 324,10	22 984,25
	<u>-577 008,77</u>	<u>-405 684,67</u>
VIERAS PÄÄOMA		
Pitkäaikainen		
Lainat kunnalta	260 528,90	260 528,90
Lyhytaikainen		
Lainat kunnalta	71 408,82	0,00
Saadut ennakot	140 040,00	83 151,00
Ostovelat	109 399,98	123 837,64
Muut velat	120 444,00	133 649,83
Siirtovelat	640 302,67	667 345,82
	<u>1 081 595,47</u>	<u>1 007 984,29</u>
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	<u>765 115,60</u>	<u>862 828,52</u>
TASEEN TUNNUSLUVUT		
Omavaraisuus, %	-92,31	-52,03
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	13,87	13,07
Kertynyt ylijäämä, 1 000 €	-577	-406
Lainakanta 31.12. 1 000 €	332	261
Lainasaamiset 31.12. 1 000 €		

LAHDEN KAUPUNGINTEATTERI

RAHOITUSLASKELMA	2017	2016
Toiminnan rahavirta		
Liikelyli- / alijäämä	-160 303,80	33 673,32
Poistot ja arvonalentumiset	260 706,48	238 508,21
Rahoitustuotot ja -kulut	-11 020,30	-10 689,07
	89 382,38	261 492,46
Investointien rahavirta		
Investointimenot	-139 009,42	-150 000,00
Investointien rahavirta	-139 009,42	-150 000,00
Toiminnan ja investointien rahavirta	-49 627,04	111 492,46
Rahoituksen rahavirta		
Lainakannan muutokset		
Lyhytaikaisten lainojen muutos kunnalta	71 408,82	-38 275,43
	71 408,82	-38 275,43
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos kunnalta	27 181,26	-27 181,26
Saamisten muutos muilta	-51 165,40	42 511,78
Korottomien velkojen muutos muilta	2 202,36	-88 547,55
Rahoituksen rahavirta	-21 781,78	-73 217,03
Rahoituksen rahavirta	49 627,04	-111 492,46
Rahavarojen muutos	0,00	0,00
Rahavarojen muutos		
Rahavarat 31.12.	2 700,00	2 700,00
Rahavarat 1.1.	2 700,00	2 700,00
	0,00	0,00
RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT		
Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä 5 vuodelta, €	-58 063,87	-223 105,09
Quick ratio	0,1	0,1
Current ratio	0,1	0,1

Taseyksiköiden sitovuustasojen ylitykset

Taseyksiköiden sitovuustasoksi on määritelty tilikauden yli-/alijäämä.

Lahden Tilakeskus 1 000 €	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Tilikauden yli-/alijäämä	2 799,8	-1 090,4	1 709,4	2 155,3	445,9
Käyttöomaisuuden myynti (ei sitova)	500,0		500,0	1 030,0	530,0
Tilikauden yli-/alijäämä	2 299,8	-1 090,4	1 209,4	1 125,3	-84,1

Lahden Servio 1 000 €	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Tilikauden yli-/alijäämä	0,0	0,0	0,0	-62,1	-62,1

Lahden kaupunginorkesteri 1 000 €	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Tilikauden yli-/alijäämä	0,0	0,0	0,0	-255,3	-255,3

Lahden kaupunginteatteri 1 000 €	Alkuperäinen TA 2017	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteutuma	Poikkeama
Tilikauden yli-/alijäämä	0,0	0,0	0,0	-171,3	-171,3

Lahden Tilakeskus**Lahden Servio**

Lahden Servion tilikauden tuloksen muodostumiseen vaikuttivat ennakoitua suuremmat henkilöstökulut, erityisesti lomapalkkavelan osalta. Lisäksi tulokseen vaikuttivat kuluja kasvattaen alkuvuoden aikana tehdyt tarpeelliset kalusto-hankinnat palvelutuotantoa varten.

Lahden kaupunginorkesteri

Lahden kaupunginorkesterin pääsylipputulot ja avustukset eivät toteutuneet arvioidun mukaisesti. Toimintamenoja kasvattivat ict-palvelujen ja vuokramenojen nousu.

Lahden kaupunginteatteri

Lahden kaupunginteatterin tulot jäivät odotettua pienemmiksi, koska useita syysnäytäntökaudella olleita esityksiä jouduttiin peruuttamaan pääosin näyttelijöiden sairauslomien vuoksi.

KÄYTETYT KIRJANPITOKIRJAT JA TOSITELAJIT

Luettelo v. 2017 käytetyistä kirjanpito kirjoista:

Päiväkirja	sähköisessä arkistossa
Pääkirja	sähköisessä arkistossa
Käyttöomaisuuskirjanpito	sähköisessä arkistossa
Ostoreskontra	sähköisessä arkistossa
Myyntireskontra	sähköisessä arkistossa
Palkkakirjanpito	sähköisessä arkistossa
Varastokirjanpito	sähköisessä arkistossa
Konsernikirjanpito	atk-tulosteena
Lainat (anto- ja ottolainat)	sähköisessä arkistossa
Haltijavelkakirjat ja panttikirjat	atk-tulosteena
Takaussitoumukset	atk-tulosteena
Lahjoitusrahastot	atk-tulosteena
Rahoitusosuuskortisto	atk-tulosteena
Tasekirja	erikseen sidottu paperisena
Tase-erittelyt	erikseen arkistoitu paperisena

Käytetyt tositelajit:

Muistiotositteet	SA
Muistiotositteet (jaksotukset)	SB
Jaksotuksen purku	JP
Muistiotosite (yrityksen sisäinen laskutus)	KU
Muistiotosite (toistuvaistosite)	KT
Muistiotosite (yritysten välinen kirjaus)	Y1
ALV-vero kauden vaihteessa	SV
Laskujen maksatus	R2
Sähköiset ostolaskut (IP), veloitus	KR
Sähköiset ostolaskut (IP), hyvitys	KG
Ostoreskontra (toimittajat suoritus)	KZ
Laskutus- ja myyntireskontratositteet	RV
Myyntireskontra (asiakas suoritus)	DZ
Myyntireskontra (korkolasku)	DA
Tasaustosite (reskontra käsinkuittaus)	AB
Maksunpalautus asiakkaalle	ZP
Luottotappiokirjaus	LT
KOM purku taseeseen	PU
KOM kirjaus	AA
KOM poistokirjaus	AF
COFI-täsmäytys	SC
Maksuselvitys	ZV
Rahoitus	R1
Tositetiliotteet	SK
F.K. palkkaliittymä	L1
TEM matkalaskuliittymä	L2
Effica YPH-liittymä	L3
CPU-kassapankkiliittymä	L4
WebMarela varastoliittymä	L5
Lippupiste In-House	L7
Lomapalkkavaraus	L8

TILINPÄÄTÖKSEN ALLEKIRJOITUKSET

Lahdessa 26. päivänä maaliskuuta 2018

Kaupunginjohtajan varamies, konsernipalvelujohtaja

Mika Mäkinen

Lahden kaupunginhallitus

Juha Rostedt

Pekka Komu

Aleksi Mäntylä

Alettin Basboga

Sonja Falk

Sirkku Hildén

Jenna Koskelo

Jetta Laakso

Rami Lehto

Hannu Rahkonen

Merja Vanter

TILINTARKASTAJAN MERKINTÄ

Olemme antaneet suorittamastamme tilintarkastuksesta tänään kertomuksen.

Lahdessa 7 päivänä huhtikuuta 2018

KPMG Julkijhallinnon Palvelut Oy

Esko Säilä,
JHT, HT